

การศึกษาเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหม้า
อำเภอบางปลาหม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ปริญญานิพนธ์
ของ
นรินทร์ รักนุ้ย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2549

การศึกษาเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ
อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี

บทคัดย่อ
ของ
นรินทร์ รักนุ้ย

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2549

นรินทร์ รักนุ้ย. (2549). การศึกษาเครื่องจักสานจังหวัดสุพรรณบุรี : กรณีศึกษากลุ่มบ้านโพธิ์ศรี

ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี. ปรินญาณพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา).

กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม :

รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย.

การศึกษาค้นคว้าวิจัยฉบับนี้มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์ผลงานเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ในประเด็นลวดลาย กระบวนการจักสานและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับเครื่องจักสานผลจากการศึกษาครั้งนี้นำไปพัฒนาการออกแบบลวดลาย กระบวนการจักสาน และงานออกแบบที่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักสานในด้านอื่น ๆ

ผลการศึกษารูปได้ว่า เครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีซึ่งได้ก่อตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อรวบรวมชาวบ้านเชื้อสายไทยพวนที่มีความรักในงานศิลปสืบสานงานจักสาน เน้นการอนุรักษ์เครื่องจักสานลวดลายโบราณประยุกต์เข้ากับรูปทรงได้อย่างกลมกลืน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่มีประเพณีวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมควบคู่กับการตั้งถิ่นฐานเป็นสิ่งสำคัญ

มีลวดลายที่โดดเด่นคือ ลายดอกพิกุล ลายดอกกลั่นทม ลายแฉวงมยุรา ลายหนามทุเรียน ลายยกดอก ลายขัด ลายเม็ดข้าว ลายตาชะลอม ลายจุงนาง ลายมัดหวายเดี่ยว ลายมัดหวายเวียน ลายมัดหวายห้าเส้น มีรูปทรงที่ได้รับความนิยมคือ รูปทรงกลม รูปทรงรี รูปทรงเหลี่ยม มีกระบวนการจักสานคือ การจักตอกหวาย-ไผ่ การขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอม การเข้าขอบบนและขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอม วิธีการเอาขอบออก การเข้าขอบใหม่ การมัดหวาย การเข้าขอบในการทอด้วยน้ำมันวานิช การตกแต่งเครื่องจักสาน ลักษณะเด่นของงานจักสานเป็นงานที่มีรูปทรงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเน้นลวดลายโบราณ มีความละเอียด ประณีตสวยงามเน้นความพยายามของศิลปินมีระเบียบวินัยในผลงานจักสาน

วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับเครื่องจักสาน เช่น กระเป๋านิยมใช้เมื่อไปท่องเที่ยวไปงานพิธีการสำคัญ กล่องใส่ของนิยมใช้ใส่ของมีค่า เช่นเครื่องประดับ อุปกรณ์เย็บปักถักร้อยเศษเหรียญเศษสตางค์ ตะกร้านิยมใช้ใส่ของเมื่อจ่ายตลาด ใช้ใส่สิ่งของไปวัด ใช้ใส่สิ่งของไปฝากญาติผู้ใหญ่ กระเจาดานิยมใส่ภาชนะบรรจุเครื่องคาวหวานไปถวายพระภิกษุสงฆ์ที่วัด ใส่ภาชนะของคาวหวาน ผลไม้เตรียมอาหารสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ใส่ผลไม้หรือภาชนะใส่อาหารประจำบ้าน ฝาชีมีสำหรับปกปิดอาหารประจำบ้าน สำหรับปกปิดอาหารถวายพระ ปั่นน้ำชานิยมใช้ใส่กากระเบื้องน้ำร้อนเพื่อเก็บความร้อนให้มีความร้อนมากกว่าเดิม พัดสานไม้ไผ่ใช้พัดโบกประจำบ้านเมื่อมีอากาศร้อน แจกันไม้ไผ่ใช้ใส่ดอกไม้ตกแต่งบ้านตกแต่งโต๊ะอาหาร

เครื่องจักสานของชาวไทยพวนกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีเป็นเครื่องจักสานที่นิยมใช้ชีวิตประจำวันตามสภาพและโอกาสในการใช้ซึ่งมีโครงสร้างของรูปทรงการสานที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกระบวนการที่ต้องอาศัยช่างสานผู้ชำนาญการจึงจะได้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของกลุ่มเครื่องจักสานบ้านโพธิ์ศรี

A STUDY OF BASKETRY PHOSRI GROUP
BANGPHAMA VILLAG BANGPHAMA DISTIRCE
SUPHANBURI PROVINCE

AN ABSTRACT
BY
NARIN RAKNUIS

Presented in Partial Fulfillment of Requirement
for the Master of Education Degree in Art Education
at Srinakharinwirot University

May 2006

Narin Raknui. (2006). *A Study of Basketry in Changwat Suphan Buri : A Case Study of Pho Sri Village Group, Tambol Bang Pla Ma, Amphoe Bang Pla Ma, Changwat Supan Buri*. Master thesis. M,Ed. (Art Education).
Bangkok : Graduate School, Srinakharinwirot University.
Advisor committee : Assoc.Prof.Wannarat Thungcharoen,
Assist.Prof.Amnaj Yensabai.

This study aims to investigate Pho Sri Village Group's basketry according to the design, process and culture of living related to basketry and the result can be used as a mean to develop the design, process, and other design in accordance with basketry.

The results revealed that Pho Sri Village Group's basketry is founded in order to collect Thai Puen ethnics who preferred old design of basketry and applied as a local unique of traditional culture accompanying with home settlement.

The designs include Pikull flower, plumeria flower, Waew Mayura, Nam Durian, Yok Dok, Khud, Med Kao, Ta Chalom, Joong Nang, Mud Wai Diaw, Mud Wai Wien, and Mud Wai ha Sen. The favorite shapes are circular, oval, and rectangular. In case of the process, it includes rattan-bamboo cutting, forming ad Ta Chalom design, top and botton edging, forming upper design with Ta Chalom, edge ridding, making a new edge, rattan binding, making inner edge, oil vanishing, and decorating. The prominent characteristic of basketry is a local uniqueness focusing on traditional design which is delicate, fine and beautiful representing the discipline of artist on basketry.

On basis of culture of living related to basketry, it is found that bags are mostly used for vacation and formal fair, boxes are used for keeping precious things as coins, jewelry, sewing tools, baskets are used for shopping, bringing things to the temple or aging relatives, shallow bamboo basket is used as food as fruit container to give to the monk or to eat at home, food cover is used for cover house meals or monk meals, teapot is used as hot water container, bamboo fan is used as fan during hot weather, bamboo vase is used for decorating house or dinning table.

If can be concluded that Thai Puen basketry of Po Sri Village Group is favor for daily life according to condition and chance of usage which gains construct of shape weaving ad a uniqueness. This depends on craftsmanship with individual characteristic of Po Sri Village Group.

เรื่อง

การศึกษาเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาม้า
อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ของ

นรินทร์ รักนุ้ย

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

..... คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศิริ จีระเดชากุล)

วันที่ 19 เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2549

..... ประธานควบคุมปริญญานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

..... กรรมการควบคุมปริญญานิพนธ์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

..... กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรชาติ ทินานนท์)

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเครื่องจักสานจังหวัดสุพรรณบุรี : กรณีศึกษากลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี” สำเร็จเรียบร้อยด้วยดี โดยอาศัยความเมตตาช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ ประธานกรรมการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย ซึ่งเป็นคณาจารย์ควบคุมวิทยานิพนธ์ ได้ให้ความรู้ แนวคิด คำแนะนำและข้อสังเกตอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการทำวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณท่านศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ รองศาสตราจารย์พทุทธิ ศุภเศรษฐศิริ ผู้ช่วยศาสตราจารย์นวลลออ ทินานนท์ ที่ได้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการปรับปรุงเพิ่มเติมงานวิจัยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณสมาชิกกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรีทุกท่านที่กรุณาให้ความอนุเคราะห์และอำนวยความสะดวกในการบันทึกภาพเครื่องจักสาน การให้สัมภาษณ์ข้อมูลทุกประเด็น ซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยเลือกการทำงานวิจัยในครั้งนี้

ขอกราบนมัสการพระคุณเจ้าทุกรูปที่ได้เสนอแนวความคิดช่วยเหลือด้านข้อมูลและด้านอื่นๆในอันที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยเป็นอย่างยิ่งอีกทั้งขอขอบคุณเพื่อนๆ คณะศิลปกรรมศาสตร์ (ศิลปศึกษา) มหาวิทยาลัย รหัส 2544 ที่เป็นกำลังใจแลกเปลี่ยนความคิดมาตลอดเวลา ส่งผลให้ งานวิจัยสำเร็จลุล่วงลงได้

ขอกราบขอบพระคุณ บิดา - มารดา ผู้ให้กำเนิด รวมทั้งผู้อุปการคุณทุกท่าน อีกทั้งขอขอบคุณครอบครัวที่คอยให้กำลังใจช่วยเหลือในทุกๆ ด้านตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณครูบาอาจารย์ทุกท่านที่ได้มอบความรู้ในศิลปวิทยาการต่างๆ และเจ้าหน้าที่คณะศิลปกรรมทุกท่าน ที่ทำให้ผลงานวิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงได้อย่างดี

นรินทร์ รักนุ้ย

สารบัญ

บทที่		หน้า
1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย	4
	ความสำคัญของการการวิจัย	4
	ขอบเขตของการการวิจัย	4
	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	4
	นิยามศัพท์เฉพาะ	5
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
	ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดสุพรรณบุรีโดยสังเขป	6
	ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ...	10
	วัฒนธรรมพื้นบ้านชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า	
	จังหวัดสุพรรณบุรี	15
	งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน	37
	รูปแบบของงานเครื่องจักสาน	51
	ลวดลายของงานเครื่องจักสาน	57
	กระบวนการในการทำงานเครื่องจักสาน	62
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	63
3	วิธีดำเนินการวิจัย	64
	การกำหนดกลุ่มประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	64
	เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า	65
	การเก็บรวบรวมข้อมูล	66
	การวิเคราะห์ข้อมูล	67

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	68
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	149
ความมุ่งหมายการวิจัย	149
ขอบเขตการวิจัย	149
การวิเคราะห์ข้อมูล	150
สรุปผลการค้นคว้า	150
อภิปรายผล	157
ข้อเสนอแนะในการวิจัย	160
บรรณานุกรม	161
ภาคผนวก	166
ประวัติย่อผู้วิจัย	168

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 ลายเส้นกระเป๋าลายดอกกลั่นทมทรงเหลี่ยม	69
2 ภาพกระเป๋าลายดอกกลั่นทมทรงเหลี่ยม	69
3 ลายละเอียดประกอบลายดอกกลั่นทมกระเป๋าทรงเหลี่ยม	70
4 ลายเส้นกระเป๋าลายแวมยุราทรงแบน	71
5 ภาพกระเป๋าลายแวมยุราทรงแบน	71
6 ลายละเอียดประกอบลายแวมยุรากระเป๋าทรงแบน	72
7 ลายเส้นกระเป๋าทรงหกเหลี่ยมลายดอกกลั่นทม	73
8 ภาพกระเป๋าทรงหกเหลี่ยมลายดอกกลั่นทม	73
9 ลายละเอียดประกอบลายดอกกลั่นทมกระเป๋าทรงหกเหลี่ยม	74
10 ลายเส้นกระเป๋าลายหนามทุเรียนทรงเหลี่ยม	75
11 ภาพกระเป๋าลายลายหนามทุเรียนทรงเหลี่ยม	75
12 ลายละเอียดประกอบกระเป๋าลายลายหนามทุเรียนทรงเหลี่ยม	76
13 ลายเส้นกระเป๋าทรงแบนลายดอกกลั่นทม	77
14 ภาพกระเป๋าทรงแบนลายดอกกลั่นทม	77
15 ลายละเอียดประกอบกระเป๋าทรงแบนลายดอกกลั่นทม	78
16 ลายเส้นกล่องใส่ของลายดอกพิกุลรูปทรงเหลี่ยม	79
17 ภาพกล่องใส่ของลายดอกพิกุลรูปทรงเหลี่ยม	89
18 ลายละเอียดประกอบกระเป๋าทรงแบนลายดอกกลั่นทม	80
19 ลายเส้นกล่องใส่ของลายดอกกลั่นทมทรงกลม	81
20 ภาพกล่องใส่ของลายลายดอกกลั่นทมทรงกลม	81
21 ลายละเอียดประกอบกล่องใส่ทรงกลมของลายดอกกลั่นทม	82
22 ลายเส้นกล่องใส่ของทรงกลมลายแวมยุรา	83
23 ภาพกล่องใส่ของทรงกลมลายลายแวมยุรา	83
24 ลายละเอียดประกอบกระเป๋าทรงกลมลายแวมยุรา	84
25 ลายเส้นกล่องใส่ของลายหนามทุเรียน	85
26 ภาพกล่องใส่ของลายลายหนามทุเรียน	85

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
27 ลายละเอียดประกอบกล่องไส้ของลายหนามทุเรียน	86
28 ลายเส้นกล่องไส้ของลายยกดอกทรงเหลี่ยม	87
29 ภาพกล่องไส้ของลายยกดอก	87
30 ลายละเอียดกล่องไส้ของลายยกดอก	88
31 ลายเส้นกล่องไส้ของทรงเหลี่ยมลายดอกพิกุล	89
32 ภาพกล่องไส้ของทรงเหลี่ยมลายดอกพิกุล	89
33 ลายละเอียดประกอบกล่องไส้ของลายหนามทุเรียน	90
34 ลายเส้นกล่องไส้ของทรงกลมสูงลายดอกพิกุล	91
35 ภาพกล่องไส้ของลายทรงกลมสูงลายดอกพิกุล	91
36 ลายละเอียดประกอบกล่องไส้ของลายดอกพิกุลทรงกลมสูง	92
37 ลายเส้นตะกร้าทรงกลมลายดอกพิกุล	93
38 ภาพตะกร้าทรงกลมลายดอกพิกุล	93
39 ลายละเอียดประกอบตะกร้าลายดอกพิกุลทรงกลม	94
40 ลายเส้นตะกร้าทรงเหลี่ยมลายขัดเว้นดอก	95
41 ตะกร้าทรงเหลี่ยมลายขัดเว้นดอก	95
42 ลายละเอียดประกอบตะกร้ารูปทรงเหลี่ยมลายขัดเว้นดอก	96
43 ลายเส้นตะกร้าทรงเหลี่ยมลายดอกพิกุล	97
44 ภาพตะกร้าทรงเหลี่ยมลายดอกพิกุล	97
45 ลายละเอียดประกอบตะกร้าลายดอกพิกุลทรงเหลี่ยม	98
46 ลายเส้นตะกร้าทรงกลมลายเม็ดข้าว	99
47 ภาพตะกร้าทรงกลมลายเม็ดข้าว	99
48 ลายละเอียดประกอบตะกร้าทรงกลมลายเม็ดข้าว	100
49 ลายเส้นตะกร้าลายขัดเกลียว	101
50 ภาพตะกร้าลายขัดเกลียว	101
51 ลายละเอียดประกอบตะกร้าลายขัดเกลียว	102
52 ลายเส้นกระจัดหกเหลี่ยมลายดอกพิกุล	103

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
53 ภาพกระจัดหกลี้นมลายดอกพิกุล	103
54 ลายละเอียดประกอบกระจัดลายดอกพิกุล	104
55 ลายเส้นกระจัดลายขัดโปรง	105
56 ภาพกระจัดลายขัดโปรง	105
57 ลายละเอียดประกอบลายขัดของเครื่องจักสานประเภทกระจัด	106
58 ลายเส้นกระจัดลายเกลียว	107
59 ภาพกระจัดลายเกลียว	107
60 ลายละเอียดประกอบลายเกลียวของเครื่องจักสานประเภทกระจัด	108
61 ลายเส้นภาชนะกระจัดลายขัดทึบ	109
62 ภาพกระจัดลายขัดทึบ	109
63 ลายละเอียดประกอบลายขัดทึบของเครื่องจักสานกระจัดฐานสี่เหลี่ยม	110
64 ลายเส้นกระจัดลายขัดหนึ่งรูปทรงแปดเหลี่ยม	111
65 ภาพกระจัดลายขัดหนึ่งรูปทรงแปดเหลี่ยม	111
66 ลายละเอียดประกอบลายขัดหนึ่งของเครื่องจักสานกระจัดทรงแปดเหลี่ยม	112
67 ลายเส้นกระจัดหนูหิวลายดอกพิกุล	113
68 ภาพกระจัดหนูหิวลายดอกพิกุล	113
69 ลายละเอียดประกอบลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานกระจัดฐานหกเหลี่ยม	114
70 ลายเส้นผ้าสีทรงกลมลายดอกพิกุล	115
71 ภาพผ้าสีทรงกลมลายดอกพิกุล	115
72 ลายละเอียดประกอบลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทผ้าสีทรงกลม	116
73 ลายเส้นผ้าสีลายขัด	117
74 ภาพผ้าสีลายขัด	117
75 ลายละเอียดประกอบลายขัดของเครื่องจักสานประเภทผ้าสี	118
76 ลายเส้นผ้าสีทรงสูงลายดอกพิกุล	119
77 ภาพผ้าสีทรงสูงลายดอกพิกุล	119
78 ลายละเอียดผ้าสีทรงสูงลายดอกพิกุล	120

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
79 ลายเส้นปั่นน้ำชาลายหนามทุเรียน	121
80 ภาพปั่นน้ำชาลายหนามทุเรียน	122
81 ลายละเอียดปั่นน้ำชาลายหนามทุเรียน	123
82 ลายเส้นพัดสานไม้ไผ่ลายขัด	123
83 ภาพพัดสานไม้ไผ่ลายขัด	124
84 ลายละเอียดประกอบลายขัดของเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่	125
85 ลายเส้นพัดสานไม้ไผ่ลายยกดอก	125
86 ภาพพัดสานไม้ไผ่ลายยกดอก	125
87 ลายละเอียดประกอบลายขัดยกดอกของเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่	126
88 ลายเส้นแจกันไม้ไผ่ลายขัด	127
89 ภาพแจกันไม้ไผ่ลายขัด	127
90 ลายละเอียดประกอบลายแจกันไม้ไผ่ลายขัด	128
91 ลายเส้นแจกันไม้ไผ่ลายขัด	129
92 ภาพแจกันไม้ไผ่ลายเกลียว	129
93 ลายละเอียดแจกันไม้ไผ่ลายเกลียว	130
94 ภาพกระบวนการจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี	132
95 ภาพนางปั่น เป็นใจช่วย สานลายดอกกลิ่นทมบนกระเป่าผู้หญิง	134
96 ภาพนางปั่น ชาติทอง สานลายดอกพิกลบนผ้าชี	139

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ภูมิปัญญาไทย เป็นภูมิปัญญาอันทรงคุณค่า ที่ได้รับการถ่ายทอดมรดกจากบรรพชน จากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง ละมุนละไมไปด้วยความงดงามของ ศิลปะ จารีต ประเพณี วัฒนธรรม และการสอดแทรกคติเตือนใจได้อย่างกลมกลืนสูงส่ง เป็นสมบัติล้ำค่าที่บ่งบอกถึงความเป็นไทย ซึ่งบรรพบุรุษมอบให้ไว้เป็นทรัพย์ของแผ่นดิน ลูกหลานไทยในฐานะผู้รับมรดกแห่งภูมิปัญญา จึงต้องมีสำนึกในความเป็นไทย พร้อมทั้งคุณค่าของความเป็นไทยร่วมกันอย่างทรงมโนธรรม ห่วงแหน ปกป้อง คุ้มครอง และช่วยกันสืบสานมรดกธรรมแห่งภูมิปัญญาไทยนี้ไว้ให้เป็นสมบัติของอนุชนรุ่นหลังสืบไป

คำว่า ภูมิปัญญา มีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย เช่น “ภูมิปัญญา” (พุม -) น. พินความรู้ ความสามารถ (ราชบัณฑิตยสถาน. 2539 : 621) และ “ภูมิปัญญา” คือ ความรู้ ความคิด ประสบการณ์ทั้งหมดที่เกิดจากการเรียนรู้ในการปรับตัวให้เข้ากันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เพื่อความอยู่รอดและการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ (ไพบุลย์ ดวงจันทร์. 2542 : บรรยาย)

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกสรร ปรุงแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทย ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาไทยนี้มีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่ออกมาขึ้นใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย (รุ่ง แก้วแดง. 204 - 205)

ธวัชชานนท์ ตาโสง ได้เขียนอธิบายถึงประเด็นนี้ไว้ว่า “ภูมิปัญญา” เป็นคำที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในกลุ่มของนักวิชาการมานานแล้ว ต่อมาในราวสองทศวรรษที่ผ่านมา คำว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) รวมทั้ง ภูมิปัญญาไทย (Thai Wisdom) เริ่มใช้เป็นคำเป็นคำเฉพาะเจาะจงกันมากขึ้น นันทสาร สีสลับ และคณะ (2542 : 18) ได้อธิบายคำว่า ภูมิปัญญาไทย ไว้ว่า หมายถึง ความสามารถ ทักษะและเทคนิคอันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอดปรับปรุง พัฒนาและเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดีในการสร้างผลงานแก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาไทยเป็นคำที่ใช้กันมานานแล้วตั้งแต่บรรพกาลจนกระทั่งถึงปัจจุบัน การเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านทำให้เข้าใจวัฒนธรรม การเข้าใจสังคมและเข้าใจวัฒนธรรมของชาตินั้น ๆ ได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local wisdom) หมายถึง ความรู้หรือประสบการณ์ดั้งเดิมของประชาชนในท้องถิ่น ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ หรือถ่ายทอดต่อกันจากสถาบันต่าง ๆ ในชุมชน เช่น จากสถาบันครอบครัว สถาบันความเชื่อและศาสนา สถาบันการเมือง การปกครอง สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันทางสังคมอื่น ๆ นอกจากนี้ กรมการศึกษานอกโรงเรียนให้ความหมายคำว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” นั้นเป็นการเชื่อมโยงไปถึงความรู้ประสบการณ์ตรงของคนในท้องถิ่น ที่ได้จากการสะสมประสบการณ์จากการทำงาน การประกอบอาชีพและการเรียนรู้จากธรรมชาติแวดล้อมต่างๆ สถาบันวิจัยสังคมได้ให้คำจำกัดความว่า เทคโนโลยีนั้นเป็นความรู้ว่าจะทำอะไรต่าง ๆ อย่างไร โดยมีองค์ประกอบ 2 ประการคือ เครื่องมือในการทำสิ่งนั้น ๆ และกระบวนการขั้นตอนในการทำสิ่งนั้นๆ ซึ่งสามารถแยกได้ในลักษณะความรู้ที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและความจำเป็นในท้องถิ่น เช่น การประยุกต์ใช้พลัดคน สัตว์ และธรรมชาติ ตลอดจนองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน ในอันที่จะเป็นทางเลือกในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสุรินทร์ ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสร้างเครือข่าย นั้นได้ให้คำจำกัดความของคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน (Local wisdom หรือ popular wisdom) คือพื้นฐานของความรู้ของชาวบ้านหรือคือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์สืบต่อกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือที่เป็นความรู้สะสมสืบต่อกันมา (www.mbulan.com)

ศิลปะพื้นบ้าน (Folk Art) หมายถึงผลงานศิลปะที่ชาวบ้านหรือคนในกลุ่มชนในแต่ละพื้นที่ประดิษฐ์สร้างขึ้นตามความจำเป็น และความต้องการคุณค่าด้านความงามหรือเรียกว่าศิลปกรรมพื้นถิ่น (Local Art) หัตถกรรมพื้นบ้าน (Folk Crafts) งานศิลปหัตถกรรม (Creative Crafts) เพราะมีลักษณะที่ผสมผสานด้วยคุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยและคุณค่าด้านการเห็นไปด้วยพร้อมกัน

ลักษณะศิลปะพื้นบ้าน ใช้วัสดุพื้นถิ่นในการประดิษฐ์ซึ่งมีความคิดฝีมือความเรียบง่าย ประโยชน์ใช้สอยแฝงเร้นไปความงามธรรมชาติ สังคม สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อเพื่อดำรงชีวิตมีคุณค่าต่อการบำรุงขวัญมีการสืบสานเป็นไปในเชิงวัฒนธรรม (มโน พิสุทธิรัตนานนท์. 2539 : 4)

จากคำนิยามของศิลปะพื้นบ้าน (Folk art) จะเห็นได้ว่า ศิลปะพื้นบ้านหรือศิลปะชาวบ้าน เป็นวัฒนธรรมด้านวัตถุสร้างขึ้นด้วยชาวบ้าน ที่ใช้ภูมิปัญญาในการสร้างสิ่งของ เครื่องใช้ สิ่งก่อสร้าง งานศิลปะออกมาให้เห็นในลักษณะเฉพาะถิ่นของตน ซึ่งชาวบ้านเหล่านี้ไม่ได้ผ่านการศึกษา มาอย่างมีระบบ หากแต่เป็นการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ที่ถ่ายทอดการเรียนรู้โดยการ อาศัยการถ่ายทอดโดยปากเปล่าและเลียนแบบประกอบกันไป การสร้างงานศิลปะทำขึ้นเพื่อ ตอบสนองความจำเป็นด้านประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ประเพณี ความเชื่อ ของคนใน ท้องถิ่นนั้นๆ โดยมีได้มุ่งประโยชน์ด้านความงามเป็นหลัก (นวลลออ ทิณานนท์. 2544 : 4)

ศิลปะเครื่องจักสานเป็นภูมิปัญญาไทยอย่างหนึ่งที่เป็นศิลปะพื้นบ้าน เครื่องจักสานเป็น งานศิลปหัตถกรรมอย่างหนึ่ง ที่มนุษย์คิดวิธีการต่างๆ ขึ้น เพื่อใช้สร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวัน ด้วยวิธีการสอดขัดและสานกันของวัสดุที่เป็นเส้นเป็นริ้ว โดยสร้างรูปทรงของ สิ่งประดิษฐ์ขึ้นนั้นตามความประสงค์ในการใช้สอยประสานกับชนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวัสดุในท้องถิ่นนั้น ๆ

การเรียกเครื่องจักสานว่า จักสานนั้น เข้าใจว่าเป็นคำที่เรียกขึ้นตามวิธีการที่ทำให้เกิด เครื่องจักสานขึ้นนั่นเอง เพราะเครื่องจักสานต่างๆ จะสำเร็จเป็นรูปร่างที่สมบูรณ์นั้นจะต้องผ่านกระบวนการ ที่ประกอบขึ้นด้วยการจักสาน และการถัก หรือการขัดกันของวัสดุที่ผ่านกระบวนการเตรียมด้วย การจักเพื่อแปรรูปวัสดุหรือวัตถุดิบให้สอดคล้องกับการใช้สอยเสียก่อน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532 : 8)

งานจักสาน อยู่ในประเภทงานหัตถกรรมได้แก่ งานจักสาน งานถักทอ งานโลหะ เครื่องประดับ งานสานได้แก่ เครื่องจักสานที่ทำขึ้นในชีวิตประจำวัน เป็นงานสานจากไม้ไผ่ หวาย ฯลฯ เช่นการ จักสานกระบุง ตะกร้า กระจาด พัด ชะลอม เป็นต้น (วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ. 2541 : 51)

งานจักสานจากกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณ บบุรี เป็นงานจักสานอยู่ในกลุ่มเครื่องจักสานภาคกลางมีรูปแบบ ลวดลาย และกระบวนการผลิตที่ โดดเด่นในฝีมือเชิงช่างมีขบวนชั้นเชิงหัตถกรรมในระดับขั้นสูง เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวไทย พวนบ้านโพธิ์ศรี มีการสืบทอดตามยุคสมัยของอายุคน ผ่านลำดับกาลเวลาสู่ยุคสมัยปัจจุบันได้ อย่างมีคุณค่าในศิลปะพื้นบ้านที่งดงามควบคู่กับการอนุรักษ์ เครื่องจักสานของชาวไทยพวนบ้าน โพธิ์ศรีแสดงถึงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอย่างโดดเด่น เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านควรที่จะศึกษาเชิงการ อนุรักษ์สืบทอดศิลปะเครื่องจักสานให้อยู่ด้วยกันกับท้องถิ่นตลอดไป

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบ ลวดลาย กระบวนการจักสานและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี

ความสำคัญของการวิจัย

ได้องค์ความรู้สามารถนำไปพัฒนาการออกแบบ รูปแบบ ลวดลาย กระบวนการจักสาน และงานออกแบบที่เกี่ยวข้องกับเครื่องจักสานในด้านอื่น ๆ เป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการ อีกทั้งเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดศิลปะพื้นบ้านงานจักสานให้อยู่คู่กับท้องถิ่นนั้น

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่ เครื่องจักสานจากกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ได้แก่เครื่องจักสานที่เลือกอย่างเจาะจงโดยการเลือกรูปทรงและลวดลายที่มีความต่างกันอย่างชัดเจนจากเครื่องจักสาน 31 ชิ้น จากกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

- เครื่องจักสานประเภทกระบैया 5 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของ 7 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทตะกร้า 5 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทภาชนะใส่ผลไม้ 6 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทฝาชี 3 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทปั่นน้ำชา 1 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่ 2 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่ประมาณ 2 ชิ้น

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. **เครื่องจักสาน** หมายถึง การนำวัสดุไม้ไผ่-หวาย มาจักตอกให้เป็นเส้นๆ และสานตามขั้นตอนวิธีจักสานเพื่อให้ได้รูปแบบที่ต้องการ
2. **ลวดลาย** หมายถึง ลายจักสานที่ปรากฏบนเครื่องจักสาน จำแนกได้ 3 ประเภทดังนี้
 - 2.1 ลายแม่บท
 - 2.2 ลายพัฒนา
 - 2.3 ลายประดิษฐ์
3. **กลวิธีการผลิตเครื่องจักสาน** หมายถึง กระบวนการทั้งหมดในการผลิตงานจักสาน
 - 3.1 กระบวนการจักสาน
 - 3.1.1 การจักตอก
 - 3.1.2 การย้อมสี
 - 3.1.3 การสาน
 - 3.1.4 การทาน้ำมันเคลือบเงา
 - 3.2 กลวิธีการตกแต่ง
 - 3.2.1 ตกแต่งด้วยผ้าไหม
 - 3.2.2 ตกแต่งด้วยวัสดุอื่น
4. **รูปแบบ** หมายถึง รูปทรงของเครื่องจักสานได้แก่ ทรงกลม ทรงรี ทรงแบน ทรงเหลี่ยม
5. **ลวดลายแม่บท** หมายถึง ลายพื้นฐานที่ใช้ในการจักสาน เช่น ลายขัด ลายขัดทึบ ลายขัดโปร่ง ลายตาชะลอม ลายมัดหวายเทียน ลายมัดหวายเดี่ยว
6. **ลวดลายพัฒนา** หมายถึง ลายที่ประยุกต์มาจากลายแม่บทที่มีความละเอียดมากกว่าลายแม่บท เช่น ลายจุนาง ลายสันปลาช่อน ลายมัดหวายห้าเส้น ลายยกดอก ลายเม็ดข้าว
7. **ลวดลายประดิษฐ์** หมายถึง ลายที่ประยุกต์มาจากลายแม่บทและลายพัฒนามีความละเอียดมากขึ้น มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะลายดัดแปลงมาจากลายดอกไม้หรือสิ่งที่น่าสนใจ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้เรียงลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดสุพรรณบุรีโดยสังเขป
2. ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
3. วัฒนธรรมพื้นบ้านชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
4. งานศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน
5. รูปแบบของงานเครื่องจักสาน
6. ลวดลายของงานเครื่องจักสาน
7. กระบวนการในการทำงานเครื่องจักสาน.
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ข้อมูลเกี่ยวกับจังหวัดสุพรรณบุรีโดยสังเขป

จังหวัดสุพรรณบุรี (วัฒนธรรม พัฒนาการประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี. 2542 :1 - 16)

1.1 สภาพโดยทั่ว ๆ ไปของจังหวัดสุพรรณบุรี

จังหวัดสุพรรณบุรีตั้งอยู่ในภาคกลาง ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของกรุงเทพฯ หรือในเขตภาคกลางด้านตะวันตกของประเทศไทย อยู่ใต้อ่าวแม่น้ำท่าจีน หรือแม่น้ำสุพรรณบุรี อยู่ระหว่างเส้นรุ้ง ที่ 14 องศา 4 ลิปดา ถึง 15 องศา 5 ลิปดาเหนือ และระหว่างเส้นแวงที่ 99 องศา 17 ลิปดา ถึง 100 องศา 16 ลิปดาตะวันออก อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง เฉลี่ยประมาณ 3 - 10 เมตร อยู่ห่างจากกรุงเทพฯ โดยรถยนต์ประมาณ 107 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	จังหวัดอุทัยธานี และจังหวัดชัยนาท
ทิศใต้	ติดต่อกับ	จังหวัดนครปฐม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดอุทัยธานีบางส่วน

จังหวัดสุพรรณบุรีมีการปกครอง 10 อำเภอคือ

1. อำเภอเมืองสุพรรณบุรี	เนื้อที่ 540.92	ตร.กม.
2. อำเภอดอนเจดีย์	เนื้อที่ 252.05	ตร.กม.
3. อำเภอบางปลาม้า	เนื้อที่ 431.30	ตร.กม.
4. อำเภอสองพี่น้อง	เนื้อที่ 750.38	ตร.กม.
5. อำเภอศรีประจันต์	เนื้อที่ 180.99	ตร.กม.
6. อำเภอ สามชุก	เนื้อที่ 355.92	ตร.กม.
7. อำเภอเดิมบางนางบวช	เนื้อที่ 552.33	ตร.กม.
8. อำเภออู่ทอง	เนื้อที่ 630.29	ตร.กม.
9. อำเภอด่านช้าง	เนื้อที่ 1,1193.60	ตร.กม.
10.อำเภอหนองหญ้าไซ	เนื้อที่ 420.21	ตร.กม.
รวม	5,358.01	ตร.กม.

ประชากร

ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดสุพรรณบุรี ได้ตั้งรกรากสืบสกุลเป็นชาวสุพรรณบุรีมาช้านานแล้วหลายชั่วอายุ นับเป็น 10 ศตวรรษ ส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อชาติไทย มีผู้สืบเชื้อสายรองลงมาคือ จีน ลาว เขมร กระเหรี่ยง ญวน ละว้า รวมอยู่ไม่นานนัก ชมส่วนใหญ่เหล่านี้ได้ตั้งถิ่นฐานเป็นร้อย ๆ ปีมาแล้ว และมีการผสมเผ่าพันธุ์กับเชื้อชาติไทย จึงไม่มีปัญหาเรื่องชนกลุ่มน้อย หรือปัญหาเชื้อชาติแต่อย่างใด ประชากรในจังหวัดสุพรรณบุรีที่เป็นคนไทยสืบเชื้อสายมาจากเชื้อชาติดังกล่าวข้างต้น ปัจจุบันได้กลายเป็นคนไทยโดยปริยาย จึงนิยมเรียกคนเชื้อชาตินั้นๆ ว่า “ไทย” นำหน้า ได้แก่ ไทยจีน ไทยลาว ไทยเวียง ไทยพวน ไทยโซ่ง ไทยละว้า และไทยญวน

การคมนาคมขนส่ง

โดยทางรถยนต์ ทางหลวงแผ่นดินมี 10 เส้นทางดังนี้

1. เส้นทางสุพรรณบุรี - บางบัวทอง - กรุงเทพฯ ระยะทาง 107 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1.30 ชั่วโมง
2. เส้นทางสุพรรณบุรี - กำแพงแสน - นครปฐม - กรุงเทพฯ ระยะทาง 160 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง
3. เส้นทางสุพรรณบุรี - นครปฐม ระยะทาง 105 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1.30 ชั่วโมง
4. เส้นทางสุพรรณบุรี - กาญจนบุรี ระยะทาง 91 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง

5. เส้นทางสุพรรณบุรี - ชัยนาท - นครสวรรค์ ระยะทาง 160 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 2 ชั่วโมง
6. เส้นทางสุพรรณบุรี - พระนครศรีอยุธยา ระยะทาง 68 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 45 นาที
7. เส้นทางสุพรรณบุรี - สิงห์บุรี ระยะทาง 84 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง
8. เส้นทางสุพรรณบุรี - ชัยนาท ระยะทาง 96 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง
9. เส้นทางสุพรรณบุรี - อ่างทอง ระยะทาง 44 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 25 นาที
10. เส้นทางสุพรรณบุรี - โคกสำโรง ระยะทาง 143 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 1.45 ชั่วโมง

1.2 ประวัติจังหวัดสุพรรณบุรี

ประวัติจังหวัดสุพรรณบุรี(วัฒนธรรม พัฒนาการประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดสุพรรณบุรี. 2542 : 1 - 16)

สุพรรณบุรีเป็นเมืองเก่าแก่สมัยโบราณเมืองหนึ่ง มีอายุไม่ต่ำกว่า 3,500 - 4,000 ปี ตามหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบ มีทั้งยุคหินใหม่ยุคสัมฤทธิ์ ยุคเหล็กและสืบทอดทางวัฒนธรรมต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยสุวรรณภูมิ, พุณัน, อมรวดี, ทวารวดี, ศรีวิชัย, ลพบุรี, อุทอง, อยุธยา จนตราบเท่าทุกวันนี้

สุพรรณบุรีเดิมมีชื่อเรียกว่า “ทวารวดีศรีสุพรรณภูมิ” ซึ่งในราว พ.ศ.700 - 800 อาณาจักรสุวรรณภูมิอันมีเมืองนครปฐมเป็นราชธานีต้องตกเป็นเมืองออกของจีนละ (เขมร) ต่อมา ราว พ.ศ.1113 พวกไทยเมืองละโว้กู้อิสระได้สำเร็จ อาณาจักรสุวรรณภูมิโบราณนี้ได้กลับมามีความเจริญรุ่งเรืองอีกวาระหนึ่ง และมีชื่อใหม่ว่า “อาณาจักรทวารวดี” เมืองทวารวดี (นครปฐม) เจริญแล้วเสื่อมลงตามความเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์บ้าง จากสงครามบ้าง บางคราวถึงกับทิ้งร้างไปนานๆ มาถึงสมัยอุทอง พระยาพานได้พยายามบูรณะใหม่ ตั้งแต่น้ำท่าไม่อุดมสมบูรณ์เหมือนสมัยโบราณ พระยาพานจึงได้แต่เพียงซ่อมองค์พระปฐมเจดีย์แล้วสถาปนา “เมืองพันธุมบุรี” ที่บนฝั่งแม่น้ำ (ท่าจีน) ขึ้นแทนระหว่าง พ.ศ.1420 - 1425 และได้ครองเมืองนี้ต่อมาจนสวรรคตในราว พ.ศ.1459 พระพรราชาได้ครองราชย์แทน แต่แล้วกลับเสด็จไปครองเมืองอุทองซึ่งใหญ่กว่า

เมืองอุททองจึงเป็นราชธานีเรียกว่า “เมืองศรีอยุธยา” อยู่พักหนึ่งต่อจากนั้นเหตุการณ์ “เมืองพันธุมบุรี” ได้เสียดินแดนไปราวสองศตวรรษ มาปรากฏเรื่องราวอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระเจ้ากาแตเชื้อสายมอญได้เสวยราชย์ในเมืองอุททองแล้วย้ายราชธานี กลับมาอยู่ที่ “เมืองพันธุมบุรี” ได้มอบให้มอญน้อย (พระญาติ) สร้างวัดสนามไชย และบูรณะวัดลานมะขวิด (วัดป่าเลไลยก์) ในบริเวณ “เมืองพันธุมบุรี” เสียใหม่เมื่อบูรณะแล้วข้าราชการได้เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนา และชวนกันออกบวชถึงสองพันคน จึงได้เรียกชื่อเมืองใหม่ว่า “เมืองสองพันบุรี”

ครั้นถึงสมัยอุททองเมืองอุททองมีกษัตริย์ครองราชย์สืบต่อกันมาหลายพระองค์เรียกว่า “พระเจ้าอุททอง” ทั้งสิ้น และพระราชบิดาของพระเจ้าอุททองได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าราม ไอรส พระเจ้าศิริชัยเชียงแสน ต่อมาพระเจ้ารามขึ้นครองเมืองอุททองแทน (พ่อตา) คนทั่วไปเรียกว่า “พระเจ้าอุททอง” เมื่อขุนหลวงพะงั่ว (พม่อ) ขึ้นครอง “เมืองสองพันบุรี” และได้ย้ายไปครองเมืองอุททอง เมืองอุททองต้องกลายเป็นเมืองร้าง เพราะแม่น้ำจะระเซ้สามพันเปลี่ยนทางเดินใหม่และดินเขินซ้ำร้ายยังเกิดโรคห่า (อหิวาตกโรค) อีกด้วย ขุนหลวงพะงั่วจึงย้ายกลับมาประทับที่ “เมืองสองพันบุรี” และภายหลังได้เปลี่ยนชื่อเมืองนี้เสียใหม่ว่า “เมืองสุพรรณบุรี” เมื่อ พ.ศ.1890 (เมืองสุพรรณบุรีที่สร้างขึ้นในสมัยอุททองนั้น ตั้งอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำสุพรรณบุรี (ท่าจีน) ยังมีคู และกำแพงเมืองปรากฏอยู่ตราบทุกวันนี้ แต่ตัวเมืองในปัจจุบันตั้งอยู่ที่ตำบลท่าพี่เลี้ยงทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำ สันนิษฐานว่าคงย้ายมาเมื่อสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพราะในสมัยกรุงธนบุรีกำลังมีศึกพม่าเข้ามาประชิดติดพัน คงไม่มีเวลารวบรวมที่จะทรงคิดในเรื่องการสร้างบ้านเมืองใหม่ขึ้น)

สุพรรณบุรีเป็นหน้าด่านที่สำคัญของอยุธยาด้านตะวันตก และยังเป็นเมืองอุททองน้ำที่สำคัญ จากการศึกษาไทยรบกับพม่า 33 ครั้ง ตามประวัติศาสตร์เป็นการรบติดพันใกล้กับเมืองหลวง โดยมีสุพรรณบุรีเป็นสมรภูมิถึง 6 ครั้ง ชาวสุพรรณบุรีจึงเป็นสายเลือดนักรบโดยแท้ การรบที่ดุเดือดและสำคัญยิ่งในประวัติศาสตร์การกอบกู้เอกราชไทยคือสงครามยุทธหัตถี ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงมีชัยเหนือสมเด็จพระมหาอุปราชาแห่งพม่า ณ สมรภูมิตอนเจดีย์เป็นมหาวีรกรรมชกยุทธอันยิ่งใหญ่ ที่ได้ถูกจารึกไว้ และมีการจัดงานเฉลิมฉลองทุกปีเพื่อเทิดพระเกียรติ

ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อมีการปกครองมณฑลเทศาภิบาลเมืองสุพรรณบุรีก็รวมอยู่ในมณฑลนครชัยศรีซึ่งประกอบด้วย เมืองนครชัยศรี สุพรรณบุรี และสมุทรสาครในปี พ.ศ. 2438 จนกระทั่งในปี พ.ศ.2456 มีการเปลี่ยนแปลงชื่อเมืองเป็นจังหวัด เมืองสุพรรณบุรี จึงเป็น “จังหวัดสุพรรณบุรี” เป็นต้น

ในด้านวรรณคดี สุพรรณบุรีเป็นเมืองต้นกำเนิดแห่งตำนาน “ขุนช้าง - ขุนแผน” วรรณคดีไทยเรื่องราวและสถานที่ที่ปรากฏตามท้องเรื่องยังคงมีให้เห็นในปัจจุบัน อาทิ บ้านรั้วใหญ่ วัดเขาใหญ่ ท่าสิบเบี้ย ไร่ฝ้าย วัดป่าเลไลยก์ วัดแค อำเภออู่ทอง อำเภอศรีประจันต์ เป็นต้น

2. ข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี (รายงานการวิจัยวัฒนธรรมท้องถิ่นบ้านโพธิ์ศรี. 2540 : 2 - 4)

2.1 อาณาเขตที่ตั้ง

บ้านโพธิ์ศรีเป็นหมู่บ้านหนึ่งอยู่ในตำบลบางปลาม้าพื้นที่อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี มีประชากรเชื้อสายแต่เดิมเป็นชาวลาวพวน ที่อพยพมาจากเมืองเวียงจันทน์และหลวงพระบาง ราว 200 ปีเศษมาแล้ว โดยอพยพหนีเข้ามาในประเทศไทย และได้แยกย้ายกันไปอยู่ตามจังหวัดต่างๆ สำหรับชาวลาวพวนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่บ้านโพธิ์ศรี เป็นชาวลาวพวนกลุ่มหนึ่งที่แยกตัวมาจากกลุ่มชาวลาวพวนแถบฝั่งแม่น้ำท่าจีน คือบ้านหมีแก้วห้อง อำเภอบางปลาม้าในปัจจุบัน

ชื่อบ้านโพธิ์ศรีนี้ เป็นชื่อที่ราษฎรพร้อมใจกันขนานนามขึ้นเนื่องจากมีผู้บริจาคที่ดินให้ชาวไทยพวนอพยพ ได้ปักหลักตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ บุคคลที่เวลานี้คือ “นายศรี” ประกอบกับสถานที่ดังกล่าวมีต้นโพธิ์ใหญ่ที่แผ่กิ่งก้านสาขา งามงดงาม ราษฎรได้อาศัยร่มเงาจากต้นโพธิ์นี้ และคาดคะเนว่าเป็นต้นโพธิ์ศักดิ์สิทธิ์ จึงนำชื่อนี้มาเรียกรวมกันว่า “บ้านโพธิ์ศรี” เพื่อความเป็นสิริมงคลและเพื่อรำลึกถึง นายศรี ผู้มีพระคุณในการก่อตั้งหมู่บ้านที่เป็นปึกแผ่นมาจนถึงปัจจุบัน

หมู่บ้านโพธิ์ศรี ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่ม ดินดี มีแหล่งน้ำสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ อยู่ห่างจากว่าการอำเภอบางปลาม้า ไปทางทิศตะวันตก ประมาณ 8 กิโลเมตร และห่างจากศาลากลางจังหวัดสุพรรณบุรี ประมาณ 11 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	บ้านเสาธง หมู่ที่ 5 ตำบลบางปลาม้า
ทิศใต้	ติดต่อกับ	บ้านโพธิ์ไร่ หมู่ที่ 11 ตำบลบางปลาม้า
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	บ้านมะขามล้ม หมู่ที่ 3 ตำบลบางปลาม้า
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	บ้านแก้วห้อง หมู่ที่ 2 ตำบลบางปลาม้า

2.2 ลักษณะภูมิประเทศ

บ้านโพธิ์ศรีมีภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การปลูกข้าวเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆในท้องที่อำเภอบางปลาม้าหรือพื้นที่เป็นส่วนมากของจังหวัดสุพรรณบุรีแต่พื้นที่ตำบลโพธิ์ศรีนั้นจะมีลักษณะค่อนข้างสูงจากพื้นที่อื่นๆ ฤดูน้ำท่วมน้ำจะท่วมน้อยกว่าที่อื่นๆ หรือในบางฤดูกาลรอดพ้นจากภัยน้ำท่วมไปได้ต่างกับสภาพพื้นที่ทั่วไป จึงทำให้มีป่าไม้ในท้องทุ่งเกิดขึ้นมีไม้ยืนต้น ไม้เบญจพรรณต่างๆ รวมทั้งไม้ไผ่สีสุก ขึ้นสลับกับกลุ่มไม้ประเภทอื่นๆ อย่างมากมาย ซึ่งเป็นวัตถุดิบในงานจักสานให้กับชนพื้นถิ่นได้สร้างสรรค์ผลงานสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน (จำลอง นกทา. สัมภาษณ์ : 2545)

2.3 ประชากรและการประกอบอาชีพ

บ้านโพธิ์ศรีมีประชากรประมาณ 254 ครัวเรือน มีการรวมกลุ่มในการตั้งถิ่นฐานที่เป็นกลุ่มตั้งบ้านเรือนอยู่ติดกัน เป็นวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นด้วย มีหมู่บ้านรวมกันสองหมู่บ้านในพื้นที่เดียวกันคือหมู่บ้านที่ 3 และหมู่บ้านที่ 12 มีพื้นที่ทั้งหมด 4,204 ไร่ 3งาน พื้นที่การเกษตร 3,884 ไร่ พื้นที่อยู่อาศัย 320 ไร่ 3 งาน 254 หลังคาเรือน (สำนักงานทะเบียนอำเภอบางปลาม้า. 2545)

การประกอบอาชีพของชาวบ้านโพธิ์ศรีนั้นราษฎรบ้านโพธิ์ศรีส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยมีอาชีพหลัก ได้แก่การทำนา ส่วนอาชีพรอง ได้แก่ การทำสวนผลไม้ และการเลี้ยงสัตว์ เช่น หมู ไก่ วัว ปลา และที่สำคัญที่สุด ได้แก่การเลี้ยงนกพิราบ ซึ่งปรากฏว่ามีการเลี้ยงนกพิราบทุกหลังคาเรือน นับได้ว่าเป็นรายได้เสริมให้ครอบครัวได้เป็นอย่างดีไม่แพ้อาชีพอื่น

2.4 การปกครอง

บ้านโพธิ์ศรีแบ่งเขตการปกครองออกเป็นทั้งหมด 6 คຸ່ມ คือ

1. คຸ່ມเหนือ 2. คຸ່มดอนทอง 3. คຸ່มนอก 4. คຸ່มกลาง 5. คຸ່มใต้ 6. คຸ່มศรีคุณ โดยแบ่งเป็น 2 หมู่ คือ หมู่ 3 กับ หมู่ 12 หมู่ 3 นางปราณี เป็นใจช่วย เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีคຸ່มเหนือ, คຸ່มดอนทอง, คຸ່มกลาง (บางส่วน) มีประชากร 133 ครัวเรือน ชาย 301 คน หญิง 303 คน หมู่ 12 นายสำราญ ดากะบุศย์ เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีคຸ່มใต้, คຸ່มนอก, คຸ່มศรีคุณ คຸ່มกลางบางส่วน มีประชากร 125 ครัวเรือน ชาย 366 คน หญิง 361 คน รวมประชากรทั้งหมด 1,331 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลบางปลาม้า . 2545)

ในแต่ละคุ้มจะมีการคัดเลือกหัวหน้าคุ้ม, ผู้ช่วยหัวหน้าคุ้ม, เลขานุการคุ้ม และที่ปรึกษาคุ้ม รวมเรียกว่า คณะกรรมการคุ้ม เพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยเน้นหนักด้านการประสานงาน

คณะกรรมการคุ้มจะดำรงอยู่ในตำแหน่ง ได้นานจนกว่าจะมีการตายหรือลาออก ไม่มีวาระการดำรงตำแหน่ง เพราะถือว่าเป็นตำแหน่งที่ “ทรงเกียรติ” และบุคคลที่ถูกคัดเลือกก็สมัครใจในการทำงานโดยมิได้หวังผลตอบแทนแต่อย่างใด

2.5 เศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของชาวบ้านโพธิ์ศรีส่วนมากมีรายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นหลักเช่น การทำนา ทำสวน การจับสัตว์น้ำไปขาย การค้าขาย การเลี้ยงสัตว์ การทำงานศิลปะพื้นบ้าน เช่น งานจักสาน อุตสาหกรรมในครัวเรือนเช่นการเย็บเสื้อผ้าส่งโรงงานอุตสาหกรรม ปัจจุบันคนหนุ่มสาวไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือทำงานบริษัทในเมืองหลวง ผู้ที่ได้รับการศึกษามีอาชีพรับราชการ (จำลอง นกทา. สัมภาษณ์ : 2545)

2.6 การศึกษา

บ้านโพธิ์ศรีเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ทั้งในการตั้งบ้านเรือนแหล่งประกอบอาชีพและเป็นแหล่งภูมิปัญญาชาวบ้านที่โดดเด่นทางด้านหัตถกรรมท้องถิ่น ของจังหวัดสุพรรณบุรี มีประเพณีและวัฒนธรรมที่มีค่าในการอนุรักษ์สืบทอดมาสู่รุ่นชนในปัจจุบันได้อย่างงดงาม มีโรงเรียนที่ทางรัฐบาลจัดให้เยาวชนได้เรียนในระบบการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งอยู่ในเขตการศึกษาขั้นพื้นฐานเขตที่ 1 จังหวัดสุพรรณบุรี ชื่อโรงเรียนวัดโพธิ์ศรีจึงเป็นโรงเรียนที่อยู่ควบคู่กับหมู่บ้านโพธิ์ศรีตลอดมา และอยู่ในกลุ่มโรงเรียนก่อนการปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐาน คือกลุ่มโรงเรียนบางปลาม้า - โคกคราม มีโรงเรียนอื่นๆ อยู่ร่วมกันในกลุ่ม เช่น ร.ร.อนุบาลวัดสวนหงส์ ร.ร.วัดบ้านหมี่ ร.ร.วัดบ้านด่าน ร.ร.วัดเสาธง ร.ร.วัดรอเจริญ ร.ร.วัดปากคลองกลุ่ม ร.ร.บรรหารแจ่มใส ร.ร.วัดขวาง ร.ร.วัดลานคา ร.ร.วัดกลาง (สำนักงานการประถมศึกษาบางปลาม้า. 2544)

2.7 แหล่งท่องเที่ยว

บ้านโพธิ์ศรีเป็นหมู่บ้านทางวัฒนธรรมที่สมควรอนุรักษ์ไว้ควบคู่กับมรดกการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยที่ย้ายถิ่นฐานและมารวมตัวขึ้นใหม่อย่างเหนียวแน่น แหล่งท่องเที่ยวจึงมีส่วนเกี่ยวกับวัฒนธรรมการตั้งถิ่นฐานเช่นบ้านเรือน ประเพณี การละเล่น งานบุญ แหล่งงานหัตถกรรม เช่น

2.7.1 บ้านนางปิ่น เป็นใจช่วย และ นางปุ่น ชาติทอง เป็นที่ตั้งกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรีและได้ถ่ายทำละครเรื่อง กระถินริมรั้ว (ปิ่น เป็นใจช่วย. สัมภาษณ์ : 2545)

2.7.2 บ้านนางทองจันทร์ พันธุ์ศรี (คาน) บ้านทรงไทยอายุ 100 กว่าปี ได้ถ่ายทำละครเรื่อง เสน่ห์บางกอก อะเมทซิ่งโคกเจริญ มิวสิคเพลงอื้อห่าหาควู้ (ทองจันทร์ พันธุ์ศรี. สัมภาษณ์ : 2545)

2.7.3 บ้านนางลัดดา ฤทธิ์กันโต เป็นบ้านทรงไทยยกสูงหน้าจั่วคู่กัน ได้ถ่ายทำละครเรื่อง ไก่นา ไอดินกลิ่นไอส (ลัดดา ฤทธิ์กันโต. สัมภาษณ์ : 2545)

2.7.4 บ้านนายบุญธรรม อุ้ยศรีคุณ และบ้านนางบุญธรรม หมื่นชน ได้ถ่ายทำละครเรื่องกระถินริมรั้วซึ่งเป็นฉากละครบ้านของนางเอกและบ้านพ่อกำนัน (บุญธรรม อุ้ยศรีคุณ และบุญธรรม หมื่นชน. สัมภาษณ์ : 2545)

แหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงบ้านโพธิ์ศรีระยะการเดินทางไม่ไกลจากกันในระยะทางประมาณ 11 กิโลเมตรเช่น

1. อุทยานมัจฉาวัดป่าพฤษ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านแหลม
2. อุทยานมัจฉาวัดเจ้าขาว หมู่ที่ 4 ตำบลตะค่า
(ทั้งสองแห่งนี้มีปลาจำนวนมากอยู่บริเวณหน้าวัด)
3. อุทยานค้างคาวแม่ไก่ วัดบางเลน ตำบลกฤษณา มีค้างคาวแม่ไก่อาศัยอยู่จำนวนมาก
4. บ้านเรือนไทย หมู่บ้านวัฒนธรรมบางแม่หม้าย ตำบลบางใหญ่

2.8 การคมนาคม

ทางรถยนต์ ทางหลวงแผ่นดิน เส้นทางรถยนต์ - ทางหลวงแผ่นดินทั้ง 10 เส้นทางนี้เป็นเส้นทางหลักที่เดินทางมาสู่จังหวัดสุพรรณบุรีและเดินทางต่อไปยังบ้านโพธิ์ศรีระยะทางไม่เกิน 11 กิโลเมตร

การคมนาคมทางรถไฟ

สายสุพรรณบุรี - กรุงเทพฯ และสุพรรณบุรี - ธนบุรี (รถธรรมดา) 142 กิโลเมตร ที่สถานีวัดป่าเลไลยก์ บริการเสริมการคมนาคม อำเภอสองพี่น้อง อำเภอบางปลาม้าและใช้ส่งสินค้ามีบริการจากจังหวัดสุพรรณบุรีและเดินทางต่อไปยังบ้านโพธิ์ศรีประมาณ 10 กิโลเมตร

การคมนาคมทางน้ำ

อาศัยลำน้ำต่างๆ ภายในจังหวัดในการเดินเรือเพื่อใช้เดินทางและขนถ่ายสินค้า ลำน้ำที่ใช้ในการเดินเรือมีหลายสายด้วยกันเช่น แม่น้ำท่าจีน ที่อำเภอบางปลาม้าและเดินทางด้วยทางบกต่อไปเพื่อไปยังบ้านโพธิ์ศรีประมาณ 8 กิโลเมตร

กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี

กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาม้า อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี (ปิ่น เป็นใจช่วย. สัมภาษณ์ : 2544)

1. ประวัติความเป็นมาของกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี

กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรีในปัจจุบันนี้ ชาวไทยพวนส่วนหนึ่งได้รวมตัวกันตั้งกลุ่มจักสานเมื่อวันที่ 19 เดือน ธันวาคม 2534 เพื่อเป็นการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อจากผู้เฒ่าผู้แก่ในยุคก่อน ๆ โดยรับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอบางปลาม้า ได้จัดให้วิทยากรเข้ามาสอน ต่อมาอุตสาหกรรมจังหวัดสุพรรณบุรีมาสอนเพิ่มทักษะเมื่อเดือน สิงหาคม 2536 สมาชิกเริ่มมีความเข้าใจในการจักสานและนำเทคนิคสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้กับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้มากขึ้นต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2537 อุตสาหกรรมจังหวัดสุพรรณบุรี ได้จัดวิทยากรเข้ามาสอนทักษะเพิ่มอีกสมาชิกจึงมีความชำนาญมากขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2539 ได้ให้มีการรวบรวมกลุ่มจักสานขึ้นที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 3 ซึ่งเป็นที่ทำการกลุ่มมาจนถึงปัจจุบัน (นางปิ่น เป็นใจช่วย. สัมภาษณ์ : 2544)

2.ที่ตั้งของกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี

บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 3 ต. บางปลาม้า อ. บางปลาม้า จ. สุพรรณบุรี

โทร. 035 - 587684

3.สมาชิกของกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี

จำนวนสมาชิกเริ่มต้น 30 คน ปัจจุบันมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น ประธานกลุ่มคือนางปิ่น เป็นใจช่วย เป็นหัวหน้านางปิ่น ชาติทองเป็นรองประธานกลุ่มประกอบด้วยสมาชิกดังนี้

นางปิ่น ชาติทอง	นายแสงจันทร์ ชาติทอง	นายมงคล ชาวเชียงขวาง
นางป๋วย คุณคะมุด	นางหมีด เขตตระวงศ์	นางฟองจันทร์ เขตตระวงศ์
นางเพียร ถาวร	นางสายบัว เดือนฉาย	นางบุษบา ไสภณพัคตร์
นางสมบุญ อัยศรีคุณ	น.ส.สำราญ กากี	นางเจียม เกิดสมนึก
นางบุญเย็น ดวงแก้ว	นางดารุณี วงษ์จันทร์	น.ส.วงษ์เดือน มูลละวงศ์
นางบุปผา แสนปัญญา	น.ส.ราตรี วงษ์จันทร์	นางจำปา สุขสำราญ
นางไพจิตร วิมล	นายศักดิ์ดา ฮองกุล	นายทองจันทร์ พันธุ์ศรี
นายทวี ชาวเชียงขวาง	นางลัดดา ฤทธิ์กันโต	นายบุญธรรม อัยศรีคุณ

นางบุญธรรม หมีนชนะ นางตา ฮวดหอม นายวีระ เกิดจันทร์ทา
 น.ส.วชิรญา ชาติทอง น.ส.แก้วตา อวนมินทร์ น.ส.วิราวัลย์ โสมภีร์

4. ผลิตภัณฑ์งานจักสานของกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี

ผลิตภัณฑ์งานจักสานที่มีคุณค่าของกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรีคือ ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ประกอบเครื่องหวายมีหลายชนิดเช่น (ปุณ ชาติทอง. สัมภาษณ์ : 2544)

- 4.1 ตะกร้า เช่นตะกร้ามีหู มีหลายขนาด ใหญ่ กลาง เล็ก
- 4.2 กระเป๋าสตรี เช่นกระเป๋าทรงโบราณ กระเป๋ามีหู กระเป๋าสะพาย
- 4.3 ก่องใส่ของ เช่นก่องใส่กระดาษทิชชู
- 4.4 หีบใส่เสื้อผ้า เช่นหีบขนาดเล็ก หีบขนาดกลาง หีบขนาดใหญ่
- 4.5 อุปกรณ์ประดับบ้าน เช่น แจกันไม้ไผ่ แจกันรูปสัตว์
- 4.6 อุปกรณ์ในครัวเรือน เช่นฝาชี กระบวย เขี่ยก้นน้ำ ภาชนะใส่ผลไม้

5.คุณลักษณะพิเศษของผลิตภัณฑ์งานจักสานจากกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี

คุณลักษณะพิเศษของผลิตภัณฑ์งานจักสานจากกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรีคือ มีลักษณะสวยงาม ทนทาน ทำด้วยมือ ละเอียด ประณีต เป็นการอนุรักษ์ของใช้โบราณ - ปัจจุบัน ถึงแม้ว่าคุณสมบัติของงานจักสานของชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี จะมีลักษณะ สวยงาม ทนทาน ทำด้วยมือ ละเอียดประณีต เป็นการอนุรักษ์ของใช้โบราณ - ปัจจุบัน แต่ในความเป็นจริงแล้วสินค้าส่วนมากต้องทำตามที่ถูกค่านิยมสั่งหรือ ORDER เข้ามา

งานจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี มีการพัฒนาลดลวดลายจักสานอยู่ตลอดเวลา เช่นการย้อมสีดอกหวายเป็นสีส้มต่างๆ เพื่อให้รูปแบบและลวดลายทันสมัยนิยมของผู้บริโภคเป็นสัญลักษณ์ แสดงไว้ว่าผลิตภัณฑ์จากที่มีคุณค่าเพราะลูกค้าประจำคือ บริษัทราศีสยาม ซ.สุขุมวิท 23 กรุงเทพฯ และบริษัทตำหนักไทที่เขตราษฎร์ เป็นเครื่องบ่งบอกได้ว่างานจักสานของชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรีเป็นงานจักสานระดับฝีมือชั้นครูหรือเหนือกว่านั้นก็ได้ (ปุณ ชาติทอง. สัมภาษณ์ : 2544)

3. วัฒนธรรมพื้นบ้านชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

วัฒนธรรมพื้นบ้านชาบบ้านโพธิ์ศรี

บ้านโพธิ์ศรีเป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมเก่าแก่ของชาวไทยพวน ถ้าสังเกตลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยพวนโดยทั่วไปจะพบว่าชาวไทยพวนส่วนใหญ่นิยมปลูกสร้างบ้านเรือนใกล้เคียงกัน ไม่มีกระจัดกระจายกันแบบคนไทย “บ้านโพธิ์ศรี” จึงเป็นเสมือนแบบอย่างการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยพวนโดยทั่วไปได้เป็นอย่างดี “ชาวไทยพวน” ส่วนใหญ่จะมีลักษณะนิสัยโอบอ้อมอารี นิยมอยู่

อย่างสงบนับถือในตัวผู้คน และชอบช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้จากการช่วยเหลืองาน ประเพณีต่าง ๆ เช่น งานศพ

งานบวช งานเลี้ยงต่างๆ จะพบว่าเพื่อนบ้านจะนำสิ่งของไม่ว่าจะเป็น มะพร้าว เครื่องดื่ม น้ำตาล น้ำปลา ฯลฯ ไปช่วยเหลือ “บ้านงาน” นอกเหนือจากการช่วยเหลือเป็นเงินและแรงงานมาก บ้าง น้อยบ้างตามความสัมพันธ์ที่มีต่อกัน จนในบางครั้งหลังจากเสร็จงานแล้วปรากฏว่ามีของที่ ผู้นำมาให้เหลือจำนวนมากจนกว่าจะใช้หมด

นอกจากนี้ ประเพณีที่นิยมปฏิบัติโดยทั่วไปก็คล้ายคลึงกับชาวพุทธในชนบทส่วนใหญ่ในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นทอดกฐิน ผ้าป่า แต่งงาน การทำบุญสู่ขวัญ ประเพณีกำฟ้าเป็นต้นจะ แตกต่างออกไป (จำลอง นกทา. สัมภาษณ์ : 2544)

วัฒนธรรมพื้นบ้านชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรีที่สำคัญ

1. ประเพณีบุญข้าวจี
2. ประเพณีบุญข้าวหลาม
3. ประเพณีกำฟ้า
4. ประเพณีสงกรานต์
5. ประเพณีสารทพวน (ห่อข้าวดำดิน)
6. ประเพณีงานศพ
7. ประเพณีแต่งงาน
8. ประเพณีทำบ้องไฟจุดเป็นพุทธบูชา

ประเพณีบุญข้าวจี

ความหมายของคำว่า “ข้าวจี” หมายถึง การนำเอาข้าวเหนียวมาปั้นเป็นก้อน เสียบไม้ แล้วนำไปจี่ (ย่างไฟอ่อนๆ) ให้สุกเกรียมแล้วทาด้วยไข่ แล้วนำไปจี่ให้สุก ยัดไส้ด้วยน้ำตาล งบ น้ำตาลทรายแดงหรือถั่วลิสงตัดอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ ปัจจุบันชาวไทยพวนอำเภอบางปลาม้า รับเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่จึงใช้การทอดในน้ำมันแทนการจี่แบบโบราณซึ่งใช้เวลานาน เพื่อความสะดวกและรวดเร็ว

ชาวไทยพวนมีประเพณีบุญข้าวจีในเดือนอ้ายหรือประมาณเดือนธันวาคมเพื่อเป็นการต้อนรับข้าวใหม่ เพราะช่วงนี้ชาวไทยพวนเริ่มเก็บเกี่ยวข้าวได้จึงนำมาทำข้าวจีถวายพระ ซึ่งจากหลักฐานไม่ปรากฏว่า ชาวไทยพวนกำหนดวันใดเป็นวันบุญข้าวจี แต่ในปัจจุบันชาวไทยพวนจะทำบุญข้าวจีในวันบุญกำฟ้า เพราะฤดูกาลเก็บเกี่ยวเปลี่ยนแปลงไป ชาวไทยพวนไม่ต้องรอน้ำฝน

ทำนาอย่างแต่ก่อนซึ่งทำนาได้ปีละครั้งเดียว มีระบบการชลประทานอย่างทั่วถึง สามารถทำนาได้ปีละ 2 - 3 ครั้ง ทำให้ประเพณีบุญข้าวเจ้าถูกละเลยไป แต่ชาวไทยพวนยังยึดถือประเพณีตามแบบอย่างบรรพบุรุษ กลัวการผิดจารีตประเพณี จึงนำการทำบุญข้าวจี่มาทำพร้อมกับประเพณีบุญกำฟ้าที่ชาวพวนยังยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเพื่อความสะดวกในการหยุดทำบุญครั้งเดียว และเป็นกำหนดวันที่ชาวพวนจะได้ทำบุญข้าวจี่พร้อมเพรียงกัน(อุทัยวรรณ ตันหยง. 2526 : 545)

ประเพณีบุญข้าวจี่หาลาม

ชาวไทยพวนทำบุญข้าวจี่หาลามในเดือนยี่หรือประมาณเดือนมกราคม ซึ่งเป็นเดือนที่มีข้าวเหนียวใหม่ ชาวไทยพวนจะนำข้าวเหนียวมาเผาข้าวจี่หาลาม โดยนัดให้ไปทำพร้อมกันทุกบ้านในวันเดียวกัน และจะนำข้าวจี่หาลามนี้ไปทำบุญในวันรุ่งขึ้นปรากฏว่ามีข้าวจี่หาลามไปทำบุญกันมากมาย พระท่านจะแบ่งปันไปถวายภิกษุสามเณรที่วัดอื่น ๆ ด้วย

ปัจจุบัน ชาวไทยพวนยังปฏิบัติประเพณีบุญข้าวจี่หาลาม แต่นำมาทำพร้อมกัน (ในวันบุญกำฟ้า) เพราะชาวไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี นิยมปลูกข้าวเจ้ามากกว่าการปลูกข้าวเหนียว และฤดูกาลเก็บเกี่ยวเปลี่ยนไปดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ชาวพวนไม่เห็นความสำคัญของประเพณีการทำบุญข้าวจี่หาลาม แต่เนื่องจากเป็นประเพณีดั้งเดิมที่ปู่ย่าตายายปฏิบัติกันมา จึงยังคงรักษาประเพณีนี้ไว้ โดยนำมารวมทำพร้อมกับประเพณีกำฟ้า (จำลอง นกทา. สัมภาษณ์ : 2544)

ประเพณีกำฟ้า

คำว่า “กำ” หรือ “กำฟ้า” กำ หมายถึง ถือ (นับถือ) เช่น ถือบวช ถือศีล กำฟ้าจึงหมายถึง การนับถือฟ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จัดเป็นงานบุญ จะทำบุญประกอบพิธีกรรม ตั้งบายศรีประกาศขอพรจากเทพยดา ผู้รักษาฟ้าให้โปรดดลบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ทุกคนจะต้องหยุดทำงานหนึ่งวัน เพราะถือเป็นวันกำ ถ้าใครฝ่าฝืนจะถูกสาบแช่ง อาจจะถูกฟ้าผ่า (อุทัยวรรณ ตันหยง. 2526 : 55)

วิเชียร วงศ์วิเศษ (2517) ให้ความหมายโดยสรุปว่า กำ คือ เว้นไว้ สิ่งที่ท่านห้าม ส่วนกำฟ้า ให้ความหมายในทางปฏิบัติคือ หยุดพักไม่ทำการงานเมื่อถึงเดือน วันและเวลาที่กำฟ้า ชาวไทยพวนทุกคนจะพากันหยุดพักผ่อนไม่ทำการงานกันเลย สำหรับพวกเด็กเล็กและหนุ่มสาวจะเล่นกันอย่างสนุกสนาน

ประเสริฐ ลีวานันท์ (2530 : 242) ได้ให้ความหมายว่า กำฟ้า แปลว่า ถือฟ้า คือการนับถือเทวดาผู้ใหญ่บนฟ้าเป็นการบูชาเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

จากข้อความดังกล่าวอาจสรุปได้ว่า ประเพณีกำฟ้า คือ ประเพณีการหยุดทำงานของชาวไทยพวน เพื่อบูชาฟ้าให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งวันกำฟ้าปีหนึ่งกำ 3 ครั้ง ดังนี้

1. ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3 พอดีวันตกดินก็เริ่มกำ ทุกคนต้องหยุดทำงานจนรุ่งขึ้นวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 พอดีวันตกดินก็เลิกกำ ทำงานได้เรียกว่า มั่ม คือ หมดเขตกำเรียกเป็นสำเนียงไทยพวนว่า พอดีวันตกดินแล้วมันกำฟ้า ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เรียกว่า (กำฟ้าเต็มวัน)
2. ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 3 พอดีวันตกดินก็เริ่มกำและกำตลอดไปจนถึงวันรุ่งขึ้น คือขึ้น 10 ค่ำ เดือน 3 พอเวลาชาวบ้านนำภัตตาหารเพลไปถวายพระ สามเณรที่วัดเรียกว่าไปเพล เมื่อกลับมาแล้วเรียกว่า คีนเพลก็เลิกกำเรียกว่า คีนเพลแล้วมั่ม วันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 9 นี้เรียกว่ากำฟ้าครึ่งวัน
3. ขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 พอดีวันตกดินก็เริ่มกำและกำตลอดไปจนถึงวันรุ่งขึ้นคือ ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 พอชาวบ้านนำภัตตาหารเข้าไปถวายพระเณรที่วัดเรียกว่าไปจังหัน เมื่อกลับมาแล้วเรียกว่าคีนจังหันแล้ว มั่ม วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 นี้เรียกว่ากำฟ้าคีนจังหัน

ชาวไทยพวนในอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรีมีการยึดถือปฏิบัติประเพณีกำฟ้าอย่างเคร่งครัด เพราะมีความเชื่อในเรื่องเทวดาฟ้าดินหากไม่ปฏิบัติตามแล้วจะถูกฟ้าผ่าหรือเทวดาลงโทษ วันกำฟ้าเต็มวัน คือขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ชาวพวนจะนำภัตตาหารคาวหวานไปทำบุญที่วัด แล้วเอาดุ้นฟืน 1 ดุ้นที่ไฟไหม้เหลือน้อยที่สุดในเวลาหุงข้าวเย็นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 3 ไปทำพิธีเลี้ยงแสงตามแม่น้ำลำคลอง โดยทิ้งดุ้นฟืนให้ไหลตามสายน้ำไปเพื่อรำลึกถึงเทพเจ้าซึ่งโบราณถือเอาไฟเป็นเทพเจ้าที่มีอำนาจชาวบ้านก็จะนัดกันหยุดทำกำฟ้า 1 วัน บ้านหรือหวานบ้านในวันที่ฟ้าร้องครั้งแรกจะต้องไปถามคนहुตึงว่า ได้ยินเสียงฟ้าร้องไหม (จำเรียง ภาวิจิตร. 2521 : 10) กล่าวไว้ว่า ในสมัยก่อนหัวหน้าหมู่ตอบว่า ไม่ได้ยินก็จะยังไม่ประกาศกำฟ้าให้ชาวบ้านทราบ ต่อเมื่อคนहुตึงตอบว่าได้ยินก็จะประกาศให้ชาวบ้านกำฟ้า

ประเพณีกำฟ้าของไทยพวนนี้ เหตุที่บรรพบุรุษของชาวพวนกำหนดให้มีขึ้น นอกจากเหตุผลที่ว่าบูชาผีฟ้านั้น ชาวไทยพวนในสมัยก่อนต้องทำงานทั้ง ทำไร่ ทำนา ทำสวน พอเลิกจากทำนา ทำไร่ ทำสวน หญิงก็ทอผ้า ชายก็เหล็กและทำงานเบ็ดเตล็ดอีกแทบไม่มีเวลาพักผ่อนเลย ต้องขะมักเขม้นทำงานเลี้ยงตัวเองและครอบครัว ทำให้ต้นตระกูลของชาวไทยพวนเห็นลูกหลานของท่านไม่มีเวลาพักผ่อน จึงได้คิดอุบายให้ลูกหลานของท่านหยุดพักผ่อนบ้าง และได้บัญญัติประเพณีกำฟ้าขึ้น (วิเชียร วงศ์วิเศษ. 2517 : 144)

ประเพณีสงกรานต์

วันสงกรานต์ของไทยพวนมี 3 วันเช่นเดียวกับที่ถือปฏิบัติทั่ว ๆ ไป ปกติสงกรานต์จะมี 3 วัน คือวันที่ 13 เมษายน ถึงวันที่ 15 เมษายน วันแรกคือวันที่ 13 เป็นวันมหาสงกรานต์ วันที่พระอาทิตย์ต้องขึ้นสู่ราศีเมษ วันที่ 14 เป็นวันเนา (พระอาทิตย์อยู่ที่ 0 องศา) วันที่ 15 เป็นวันเถลิงศกใหม่ (สุพัตรา สุภาพ. 2534 : 130)

ชาวไทยพวนเรียกวันสงกรานต์ว่า สังขานต์ วันที่หนึ่งวันสงกรานต์เรียกว่า วันสังขานต์ล่อง วันที่สองเรียกว่า วันเนา เป็นวันหยุด วันที่สามวันเถลิงศกเรียกว่า วันสังขานต์ขึ้นหรือวันพระยาวัน วันสังขานต์ล่องและวันสังขานต์ มีนิยามปรัมปราเล่าสืบต่อกันมาว่าวันสงกรานต์ เป็นวันที่พระอาทิตย์เดินตรงที่สุด ซึ่งในวันนั้นพระอาทิตย์จะเดินตรงศรีษะนางเทพธิดาสงกรานต์องค์ใดองค์หนึ่ง ซึ่งนั่งอยู่บนแท่นที่นั่งพอดี นางเทพธิดาองค์นั้นจะต้องลงจากแท่นที่นั่งถ้าไม่ลงจากแท่นที่นั่ง ศรีษะจะต้องแตกแยกเป็นเสี่ยงๆ 7เสี่ยง ดังนั้นนางเทพธิดาสงกรานต์จึงต้องลงมาจากแท่นที่นั่ง วันเวลาที่นางเทพธิดาสงกรานต์ลงมาจากแท่นที่นั่ง เรียกว่า วันสังขานต์ล่อง คือวันสงกรานต์วันแรก เรื่องลงจากแท่นที่นั่งแล้วจะต้องไปนำเอาเศียรของท่านท้าวมหาพรหม ผู้เป็นพระบิดาออกมาแห่ตามที่ปรากฏในเรื่องสงกรานต์ของภาคกลาง แล้วจึงกลับขึ้นไปนั่งบนแท่นตามเดิม วันที่นางเทพธิดาสงกรานต์กลับขึ้นนั่งแท่นตามเดิมนั้น เรียกว่า วันสังขานต์ขึ้นหรือวันพระยาวัน (วิเชียร วงศ์วิเศษ. 2527)

วันสงกรานต์หรือที่เรียกตามภาษาของชาวไทยพวนว่า วันสังขานต์นี้ทุกคนจะต้องตื่นแต่เช้ามืดก่อนเวลาที่อีกาออกไปหากิน แล้วพากันไปอาบน้ำที่แม่น้ำสระผมดำเกล้าเพื่อชำระล้างบาปเคราะห์กรรมและทุกข์โศกโรคภัยเสนียดจัญไรให้ไหลลอยไปตามกระแสน้ำ ซึ่งชาวพวนเชื่อว่าแม่น้ำที่ชำระล้างบาปในวันสงกรานต์นี้ไหลมาจากพระแม่คงคาอันศักดิ์สิทธิ์ เมื่อได้ชำระล้างบาปแล้วจะมีความสุขกายสุขใจในวันปีใหม่อต่อไป ผู้ที่ไปอาบน้ำในแม่น้ำไม่ได้ เช่น เด็กเล็กและผู้เฒ่าผู้แก่ พ่อแม่ ลูกหลาน ก็จะตักน้ำมาให้อาบที่บ้าน การอาบน้ำนี้เรียกว่า อาบน้ำก่อนกา คือตื่นไปอาบน้ำก่อนที่กาไปหากิน

ปัจจุบัน ชาวไทยพวนไม่เคร่งครัดในการอาบน้ำก่อนกา นอกจากคนเฒ่าคนแก่ ส่วนลูกหลานชาวไทยพวนไม่เห็นความสำคัญของการอาบน้ำก่อนกา ยึดเอาความสะดวกสบาย จึงละเลยการปฏิบัติตามแบบอย่างบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายประเพณีที่ดีงามที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจะสูญหาย เหตุที่บรรพบุรุษชาวพวนให้มีการอาบน้ำก่อนกา ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นการสั่งสอนลูกหลานชาวพวนทางอ้อมให้ขยันทำมาหากินเยี่ยงกาที่ตื่นออกหากินแต่เช้า การอาบน้ำจะช่วยให้อารมณ์ดีและจิตใจสดใส สดชื่นกระปรี้กระเปร่าพร้อมที่จะออกทำงาน

วันสงกรานต์ล่องนี้ทุกบ้านเรือนจะต้องจัดทำข้าวต้มขนมหวานต่าง ๆ เช่น ข้าวเหนียวแดง กาละแม เป็นต้น สำหรับใส่ชะลอมไปถวายพระเณรในวันทำบุญตอนเช้า ในตอนกลางวันก็จัดเสื่อ ผ้าห่ม ผ้าขาวม้า เว้นผ้าถุงใส่ถาด มีดอกไม้ธูปเทียนนำไปวัดเพื่อให้พระสงฆ์เจริญพุทธมนต์ เรียกว่า สวดชัยมงคลเสื่อผ้าหรือเรียกตามภาษาสำเนียงพวนว่า พาสู่เสื่อ ถือว่า เป็นการสะเดาะเคราะห์กรรมและทุกข์โรคภัยไข้เจ็บให้หมดไปในปีใหม่ จะได้มีความสุขสบายเช่นเดียวกับการอาบก่อนกา เวลาพระฉันเพลชาวบ้านจะพากันตักน้ำไปสงวน้ำพระเณรและพระพุทธรูปและปูชนียวัตถุในพระพุทธศาสนา เช่น พระเจดีย์ ต้นศรีมหาโพธิ์ เป็นเวลา 3 วัน ที่สงวน้ำพระพุทธรูปและพระเณรนี้ ตามปกติจะมีผู้ใจบุญสร้างเป็นถาวรวัตถุขึ้นไว้เป็นประจำวัด เรียกว่าหอสงวน้ำพระพุทธรูป หอสงวน้ำพระสงฆ์ ถ้าไม่มีในเวลาเข้าวันนี้ชาวบ้านก็จะพากันไปจัดสร้างเพื่อใช้ในเทศกาลวันสงกรานต์นี้ โดยเฉพาะ ตอนกลางคืนชาวบ้านหนุ่มสาวและเด็ก ๆ จะมารวมตัวกันที่ลานหมู่บ้าน มีการละเล่นเก๋ ๆ ตามแบบโบราณ เช่น มอญซ่อนผ้า ผีสิงลม ผีกะลา ลูกช่วง ฯลฯ ซึ่งการละเล่นเหล่านี้ ชาวพวนจะเล่นกันทุกคืนนับตั้งแต่วันสงกรานต์จนถึงวันที่มีฝนตกก็จะหยุดการละเล่นนี้ (วิเชียร วงศ์วิเศษ. 2527)

วันที่ 14 เมษายนเป็นวันเนาหรือบางคนเรียกว่า วันเนา เป็นวันหยุดชาวไทยพวนเชื่อว่าวันนี้ต้องหยุดทำงาน และห้ามนอนกลางวัน ถ้าใครนอนจะเนา คืออาจเกิดโรคภัยไข้เจ็บ เวลาบ่ายหนุ่มสาวและคนเฒ่าคนแก่จะแต่งกายสวยงามพากันไปเฝ้าทรายที่แม่น้ำมาก่อพระเจดีย์ทรายที่วัด ชาวพวนเรียกว่า ตบพระทราย หนุ่ม ๆ สาว ๆ จะถือโอกาสนี้เล่นสาดน้ำในวันสงกรานต์กันอย่างสนุกสนาน เวลาเย็นนิมนต์พระสงฆ์หมดวัดเจริญพระพุทธมนต์ฉลองพระเจดีย์ทราย

วันที่ 15 เมษายน วันเถลิงศก ที่ชาวพวนเรียกว่า วันสงกรานต์ขึ้นหรือวันพระยาวันในเวลาเช้าชาวพวนทุกครัวเรือนจะนำภัตตาหารและชะลอมซึ่งบรรจุข้าวต้มขนมหวานและผลไม้ต่าง ๆ ไปถวายพระเณรที่วัด เวลาเพลก็นำภัตตาหารไปถวายพระเณรอีก และจัดสำรับมีข้าวต้ม ข้าวเหนียวและดอกไม้ธูปเทียนไปด้วยเพื่อทำขวัญพระเณร เมื่อพระเณรฉันเพลเสร็จก็เริ่มทำขวัญพระเณรต่อไป

ในวันสงกรานต์ขึ้นนี้ ชาวไทยพวนจะทำพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระภูมิเจ้าที่ พระแม่ธรณี ผีบ้านผีเรือน ฯ ซึ่ง เรียกว่า เลี้ยงสงกรานต์ ในตอนเช้าเจ้าของบ้านจะจัดเตรียมสิ่งของที่เลี้ยงสงกรานต์ซึ่งแล้วแต่ว่าปู่ย่าตายายของบ้านใดเคยทำกันมา ส่วนมากได้แก่ ไก่ 1 ตัว ขนมต้มแดงต้มขาว ข้าวต้มมัด ข้าวเหนียว เหล้า 1 ขวด ผลไม้ มากพลู จัดใส่ถาดที่เรียกว่า พา นำสิ่งของเหล่านี้ไปเช่นไหว้สิ่งที่เป็นที่นับถือตามแบบอย่างบรรพบุรุษ ส่วนผู้ที่ได้เล่าเรียนวิชาคาถาอาคมอยู่ยงคงกระพันชาตรี สำหรับป้องกันตัวหรือวิชาไสยศาสตร์อะไรก็ตาม สำหรับป้องกันตัวและคุ้มครอง

รักษาผู้อื่น เช่น วิชาแพทย์แผนโบราณ วิชาเสกเป่าพิชัยต่าง ๆ เป็นต้น จะต้องทำพิธีไหว้ครูหรือเลี้ยงสังฆานต์ในวันนี้เช่นกัน

ในตอนบ่ายของวันสังฆานต์ขึ้น พ่อบ้านแม่เรือนและลูกหลานจะจัดดอกไม้ ธูปเทียน ซึ่งชาวพวนเรียกว่า ชันสุมมา พร้อมทั้งเสื้อผ้าใหม่นำไปอาบน้ำผู้เฒ่า ผู้แก่ ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือ เพื่ออวยชัยให้พรท่านในวันปีใหม่ ขอขมาลาโทษที่ได้ล่วงเกินท่านไปด้วยความตั้งใจและความไม่ตั้งใจ และขอพรจากท่าน คือเมื่ออาบน้ำท่านเสร็จแล้ว ลูกหลานจะยกชันสุมมาขึ้นกล่าวคำขอขมาลาโทษและอวยพรให้ท่าน เมื่อท่านรับชันสุมมาจากลูกหลานแล้วก็จะให้ศีลให้พรเพื่อให้ผู้ที่ไปอาบน้ำท่านอยู่เย็นเป็นสุขในปีใหม่ต่อไป การอาบน้ำคนเฒ่าคนแก่นี้ชาวพวนเรียกว่าอาบน้ำผู้เฒ่า หรือ สังฆานต์ผู้เฒ่า

การอาบน้ำผู้เฒ่าของชาวไทยพวนคงจะมุ่งหมายเพื่อจะสอนให้ผู้น้อยมีสัมมาคารวะต่อผู้หลักผู้ใหญ่ เพราะจะอำนวยการให้มีอายุยืนนาน มีวรรณะผิวพรรณผ่องใสมีความสุขกายสุขใจ มีกำลังใจเข้มแข็งสามารถทำงานให้สำเร็จลุล่วงด้วยดีทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นการแสดงความกตัญญูกตเวทิตาวิธีหนึ่งที่ชาวไทยพวนอำเภอบางปลาม้า ยังคงรักษาประเพณีอันดีงามนี้ไว้สืบต่อไป

ประเพณีสารทพวน

วันสารทพวนจะตรงกับวันสิ้นเดือน 9 ก่อนพิธีหนึ่งวันหรือสองวัน ชาวไทยพวนจะเตรียมทำกระยาสารท กาละแม หรือข้าวเหนียวแดง เพื่อจะนำไปทำบุญที่วัดก่อนวันสารทพวน 1 วัน จะมีการแลกเปลี่ยนของทำบุญกับญาติพี่น้องซึ่งชาวพวนเรียกว่า “ไขว่สารท” ของที่นำมาไขว่สารทอาจเป็นผลไม้เช่น กล้วย อ้อย แอปเปิ้ล ฯลฯ ที่จะนำเอาไปทำบุญได้สิ่งของที่ได้จากการไขว่สารทนี้ชาวไทยพวนจะนำไปใส่กระเจาดไปถวายพระที่วันในวันสารทพวน

ประเพณีสารทพวนผู้เฒ่าผู้แก่เรียกว่า “ประเพณีห่อข้าวดำ” คือการเอาห่อข้าวไปวัดไปในเวลาเช้ามีผู้คนต่างไปมองไม่เห็นกันเลย การเอาห่อข้าวไปวัดโดยไม่มีใครเห็นนี้เปรียบเสมือนว่าดำดินไปแล้วไปโผล่ที่วัดจึงเรียกว่าห่อข้าวดำดิน

วิธีห่อข้าวดำดินในวันแรม 13 ค่ำ เดือน 9 ทุกบ้านเรือนจะให้ลูกหลานนำวัตถุสิ่งของส่วนมากเป็นผลไม้ไปให้ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เรือนเคียง เมื่อญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านได้รับของแล้วก็ต้องนำไปให้เป็นการตอบแทนคือต่างคนต่างให้กัน ด้วยเหตุนี้ผู้เฒ่าผู้แก่บางท่านจึงเรียกประเพณีนี้ว่า “ไขว่ห่อข้าวดำดินหรือห่อข้าวไขว่กัน” คือให้ไขว่กันมาสิ่งของที่น่าไปใช้ซึ่งกันและกันทุกบ้านเรือนของตน เพราะสิ่งของที่ได้จากการไขว่ห่อข้าวดำดินนี้จะไม่รับประทานกันเลยจะต้องเอาไปทำบุญในตอนเช้ามีดก่อนรุ่งอรุณวันใหม่ ในตอนกลางคืนทุกบ้านเรือนก็จะจัดการห่อสิ่งของซึ่งญาติและเพื่อนบ้านนำมาให้พร้อมกับสิ่งของ ๆ ตน ผลไม้ลูกใหญ่ ๆ ก็ตัดเป็นชิ้นเล็กน้อย

พอจะห่อได้ส่วนลูกเล็ก ๆ ก็จะนำไปหึ่งลูก การห่อสิ่งของนี้ใช้ใบตองห่อสิ่งของที่นำมาห่อนอกจากผลไม้แล้วยังมี ข้าวและกับข้าว เช่น หมู เนื้อ เป็ด ไก่ ตามแต่บ้านไหนจะมีอะไร การห่อไม่มีกำหนดกฎเกณฑ์ว่าจะต้องห่อให้ได้มากเท่านั้นเท่านี้ พอเข้ามีดเวลาประมาณ 03.00 น. ถึง 04.00 น. พวกหนุ่ม ๆ ชาวบ้านซึ่งไปเที่ยวมาตามประสาคนหนุ่มและจะกลับบ้านก็จะพากันไปตีฆ้อง ตีกลองที่วัดเพื่อปลุกให้ชาวบ้านตื่นขึ้นมากเพื่อห่อข้าวไปทำบุญที่วัดเวลาเช้ามีดอย่าให้ถึงรุ่งอรุณวันใหม่ แต่ในปัจจุบันชาวพวนถือเอาความสะดวกคือ นำห่อข้าวดำดินไปทำบุญที่วัดในเวลาที่ไม่ถวายเป็นภัตตาหารเช้าแต่ภิกษุสงฆ์ เมื่อถึงวัดแล้วใครจะกล่าวคำถวายข้าวตอนไหน ต่างคนต่างกล่าวคำถวายข้าวหรือจะกล่าวพร้อมกันก็ได้เป็นพุทธานุชา (วิเชียร วงศ์วิเศษ. 2517)

หลังจากเสร็จพิธีห่อข้าวดำดินและถวายเป็นภัตตาหารเช้าแล้วก่อนเพลชาวพวนจะนำเอากะเจาที่ใส่ของต่าง ๆ ได้จากการไขว่สารท ได้แก่ ขนม ผลไม้ และของที่ใช้ทำบุญได้ กระเจานั้นก็ตกแต่งประดับประดาด้วยกระดาษสี ดูสวยงามเอาไปรวมกันที่วัดแล้วนิมนต์พระวัดต่างๆ มารับสลากภัตพอถึงตอนพระฉันเพลทายกก็จะทำพิธีถวายสลากภัต แล้วจับสลากว่าของใครถูกพระวัดใดก็จะมีญาติโยมของวัดต่างๆ มารับกระเจาและของไป

สารทพวนแตกต่างจากสารทไทยและสารทลาวตรงที่มีการตกแต่งกระเจาประดับขลุ่ยและประดับประดากระเจาด้วยดอกไม้และรูปต่าง ๆ ตามแต่ฝีมือคนทำกระเจาหนึ่งต้องลงทุนเป็นเงินมากพอสมควรแก่ฐานะมีตั้งแต่ ขนม ผลไม้ กล้วย อ้อย ส้มโอ มะพร้าว และของใช้เช่น ผงซักฟอก สบู่ กระดาษชำระ เป็นต้น สิ่งที่เขาไม่ได้คือธงติดเงินแบงค์ ธนบัตรรัฐบาลจะเป็นใบละสิบบาท ยี่สิบบาท ร้อยบาท หรือห้าร้อยบาทจำนวนเท่าใดก็ได้แล้วแต่ศรัทธา

วันสารทพวนชาวพวนที่ไปอยู่ต่างถิ่นก็จะกลับบ้านมาร่วมประเพณีกับญาติพี่น้อง เพราะชาวพวนถือว่าวันสารทเป็นวันที่แสดงถึงความกตัญญูต่อบุคคลที่ต่อผู้มีพระคุณและผีปู่ย่าตายาย ชาวพวนอำเภอบางปลาม้า ยังยึดถือปฏิบัติประเพณีสารทพวนและประเพณีห่อข้าวดำดินนี้อย่างเคร่งครัดตามบรรพบุรุษที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน

ประเพณีงานศพ

ชาวพวนไม่นิยมเก็บศพไว้นาน ๆ วัน ถ้ามีเวลาพอที่จะจัดการฝังหรือเผาก็จัดการเอาไปฝังหรือเผาได้เลย เมื่อมีคนตายญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านใกล้เคียงก็จะมาช่วยเหลือโดยพร้อมหน้ากัน บรรดาผู้ที่เป็นญาติใกล้ชิดก็จะช่วยกันจัดการอาบน้ำศพแล้วเอาศพไปนอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกหรือทิศใต้สุดแต่สถานที่ที่อำนวยความสะดวกให้ ส่วนพวกที่เป็นช่างไม้ก็ช่วยกันจัดการทำหีบศพเมื่อเสร็จแล้วเอาศพลงบรรจุหีบศพชาวพวนต้องคอยป้องกันไม่ให้แมวกระโดดข้าม เพราะเชื่อกันว่าถ้าแมวกระโดดข้ามศพแล้วศพจะลุกขึ้นนั่ง

เมื่อบรรจุศพแล้วก็จะนิมนต์พระมาสวดมาติกาบังสุกุล เรียกว่า นิมนต์พระมาให้นุญหรือ มาโปรดสัตว์เพราะถือเป็นธรรมเนียมว่าเมื่อคนตายแล้วต้องนิมนต์พระมาโปรดในทันทีอย่ารอให้ ศพเย็น พระสงฆ์เมื่อรับนิมนต์แล้วจะไปสวดมาติกาบังสุกุลในที่ที่เช่นกัน เป็นธรรมเนียมของ พระสงฆ์ในท้องถิ่นนั้นจะต้องไปโปรดสัตว์จนกว่าจะนำศพไปฝัง เภา ชาวบ้านไม่ต้องนิมนต์อีก เวลาพระไปโปรดย่อมเป็นที่ทราบกันทั่วหน้าทั้งชาววัดและชาวบ้านคือก่อนเพลครึ่งหนึ่ง เพลแล้ว ครึ่งหนึ่งเพราะท้องถิ่นนี้นิยมเอาศพไปเผาในเวลาบ่าย พระสงฆ์สวดมาติกาจบแล้วบังสุกุลทั้งพระ เณรตามลำดับกันต่อจากนี้ก็มีการถวายทานอีกอย่างหนึ่งเรียกว่าถวายอัฐฐะ เพื่ออุทิศส่วนบุญ ส่วนกุศลส่งไปให้ผู้ตาย เพราะถือว่าการถวายอัฐฐะได้บุญกุศลมากเนื่องด้วยประชาชนท้องถิ่นมีความเชื่อถือกันมากคือ ถ้าเป็นผู้มีฐานะก็มีอันกินคืออยู่ดีพอสมควรจะต้องทำบุญทอดกฐินให้ได้สัก ครั้งหนึ่งเพราะถือว่าได้บุญมาวัดในท้องถิ่นชาวพวนมีผู้แสดงความจำนงขอทอดกฐินเรียกว่า “จอง กฐิน” จนมีบัญชีรายชื่อยาวรอเป็นหลาย ๆ ปีทีเดียวถ้ายังไม่ได้ทอดกฐินบังเอิญมาตายก่อนบรรดา ลูกหลานจะต้องทอดกฐินอุทิศส่วนกุศลส่งไปโดยไม่ให้ข้ามปี วัดที่จองไว้ยังไม่ถึงวาระของผู้ตายก็ต้องไปหาวัดอื่น ถ้าหาไม่ได้จริง ๆ ก็ มีวิธีทำบุญกุศลอย่างอื่นแทนคือ เวลามีการทอดกฐินในวัดใน หมู่บ้านของตนลูกหลานก็จะจัดหาเครื่องอัฐฐะบริขารพร้อมด้วยเสื้อ สำหรับปูนอน นำมุ้งไปตั้งไว้ ณ สนามที่ทอดกฐิน เรียกว่า “กองอัฐฐะ” เมื่อผู้ทอดกฐินเสร็จแล้วพระสงฆ์รูปหนึ่งก็มารับกอง อัฐฐะเจ้าภาพถวายองค์อัฐฐะแล้วประเคนพระอนุโมทนาเจ้าภาพกรวดน้ำเสร็จพิธี

การถวายอัฐฐะหลังจากบังสุกุลตามทีกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นคงจะทำเลียนแบบการถวาย กองอัฐฐะบริขาร 8 คือ 1. ผ้าสบง 2. ผ้าสังฆาฏิ 3. จีวร 4. บาตร 5. มีด 6. เข็ม 7. รัดปะคด (สำหรับคาดเอว) 8. ธัมมกรก (ที่กรองน้ำ) แต่การถวายอัฐฐะบริขารทั้ง 8 อย่างมี แต่บาตรอย่าง เดียวและมีเงินบ้างพอสมควรวางบนผ้าบาตรเมื่อพร้อมแล้วกล่าวคำถวาย

เมื่อญาติพี่น้องของผู้ตายกลับบ้านแล้วก็เตรียมทำบุญในวันรุ่งขึ้นหรือทำบุญ 7 วัน ทั้งนี้ สุดแต่สะดวกในวันไหนก็ทำวันนั้น ชาวพวนไม่นิยมเช่นศพเช่นผี การจัดอาหารให้ญาติที่ตาย รับประทานนั้นต้องจัดทำภัตตาหารเป็นสำรับไปถวายพระที่วัดแล้วพระก็กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลส่ง ไปให้ สำหรับที่จัดทำไปถวายนั้นมีข้าวพร้อมทั้งแกงกับหมากพลู บุหรี่ น้ำดื่ม น้ำสำหรับกรวดน้ำ 1 ขวด สำหรับจัดถวายนี้เรียกว่า พาเวน คำว่าพาเวน หมายถึง สำรับที่จัดทำถวายชาวไทยพวน เรียกว่าสำรับว่าพาข้าวตัดคำว่าข้าวออกเหลือแต่คำว่า พา เวลาจะประเคนต้องกล่าวคำถวาย เสียก่อน การกล่าวคำถวาย คำถวายชาวไทยพวนเรียกว่า เวน คือ ยกให้ มอบให้รวมพากับเวน เข้าด้วยกัน เป็น พาเวน เพราะต้องกล่าวคำถวาย

การทำบุญ 7 วัน นิยมทำบุญที่วัด ญาติพี่น้องจะมาช่วยงาน มีการทำอาหารคาวหวานที่ขาดไม่ได้คือ ธง 1 ธง สำเนียงพวนเรียกว่า “ทุง” เรื่องธงนี้ ชาวพวนเชื่อกันมาว่าจะไปช่วยญาติพี่น้องซึ่งตายไปเสวยทุกขเวทนาอยู่ในนรกธงนี้จะปลิวสพัดโบกไปเกาะเกี่ยวเอาขึ้นมา ธงที่ใช้มีธงเหล็ก ธงผ้า ธงทราย ซึ่งขึ้นอยู่กับผู้ทำพิธี ถ้าผู้มีฐานะดีก็ทำปราสาทผึ้งให้ผู้ตาย วิเชียร วงศ์วิเศษ (2517)

วันที่ทิ้งผีหรือวันเผาจะต้องให้ผู้ทำพิธีหรือหมอดูวันทิ้งผี การทำวันทิ้งผี ถ้าถูกกะทิงวันคือเดือนสี่ขึ้นสี่ค่ำ หรือแรมสี่ค่ำ (วันขึ้น - แรมตรงกับเดือนถือว่าเป็นกะทิงวัน) โบราณถือว่าเดือนป่องวัน วันป่องมือห้ามทิ้งผีแล้วไปหาหมอดูวันทิ้งผี (หมอดูนี้จะเขาจะทำเป็นตารางบนกระดานไว้เป็นประจำเดือนเช่น มือสี่ก มือเต้า มือยี่ มือสวม มือเก้ากอง) ถ้าถูกวันเก้ากองห้ามทิ้งผี หรือวันขึ้นแรม 12 ค่ำ ทุกเดือนก็ทิ้งผีไม่ได้ วันศุกร์ห้ามทิ้งผี ถ้าตายถูกวันขึ้นเดือนให้เขาไปทิ้งวันนั้นเลยไม่ต้องหาวันทิ้งผีเพราะถือว่าเป็นผีสองเดือนเอาไว้ไม่ได้เป็นอาถรรพณ์วันเก้ากองนี้ บุญเรือง อินทรีย์วงศ์ (2527)

วิเชียร วงศ์วิเศษ (2517) กล่าวว่าถ้าวันไหนตรงกับวัน 9 กองแล้วห้ามทิ้งไม่ให้เผาศพ ผังศพเพราะเชื่อว่าถ้าผังศพ เผาในวัน 9 กอง แล้วจะต้องผังศพ เผาศพถึง 9 ศพ ถือว่าต้องมีคนตายให้เผามาก 8 คน รวมเป็น 9 ศพ กับศพที่จะผัง เผานี้ (ที่เรียกว่า 9 กอง ก็เพราะจะต้องตัดพื้นมาตั้งเป็นกองเผาศพถึง 9 ศพ ซึ่งเรียกว่า “กองพอน” ซึ่งปัจจุบันยังนับถือความเชื่อนี้อยู่)

ประเพณีแต่งงาน

ในสังคมชาวพวนนั้นเมื่อหนุ่มสาวชอบพอกัน ฝ่ายชายก็จะให้ไปสู่ขอกับพ่อแม่หรือผู้ปกครองฝ่ายหญิง ซึ่งการสู่ขอเป็นแบบไม่มีพิธีการใดๆ เรียกว่า เป็นการเจรจาทำความตกลงกันขึ้นหนึ่งก่อน ส่วนการสู่ขอแบบเป็นพิธีการ หรือการหมั้นนั้นจะทำก่อนหน้าวันแต่งงานเพียงวันเดียว คือสู่ขอในวันสุกดิบ

การสู่ขอในวันสุกดิบ ในตอนปลายของวันสุกดิบฝ่ายชายจะส่งเจ้าแถมมาคู่หนึ่งเพื่อทำการสู่ขอฝ่ายหญิง เจ้าแถมต้องเป็นหญิงทั้งคู่และเป็นหญิงที่แต่งงานแล้วอยู่ดี คือ มีความสุขราบรื่นในชีวิตครองเรือน ฝ่ายหญิงจะจัดเจ้าแถมไว้คู่หนึ่งเช่นกัน แต่เป็นชายหนึ่งหญิงหนึ่งซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นสามีภรรยา กัน แต่ต้องเป็นผู้ที่แต่งงานแล้วทั้งคู่และแต่งงานดีเช่นกัน เมื่อเสร็จสิ้นการเจรจาสู่ขอแล้วก็จะมีการเลี้ยงหมากหรือข้าว เป็นอันเสร็จสิ้นพิธีการสู่ขอ จากนั้นฝ่ายหญิงก็จะเลี้ยงญาติพี่น้องที่บ้าน ส่วนฝ่ายชายก็เลี้ยงอาหารที่บ้านของตนเช่นกัน

วันแต่งงานตอนเช้าจะมีการนิมนต์พระมารับบาตรและฉันอาหารเช้าที่บ้านของฝ่ายหญิง ฝ่ายชายจะมาบ้านของฝ่ายหญิงตามฤกษ์ที่หาไว้หรือได้นัดหมายกันไว้ พร้อมด้วยเจ้าแก่ทั้งสองฝ่าย ฝ่ายชายจะนำอาหารที่เรียกว่า ข้าวหม้อแกงหม้อ มาร่วมตักบาตรเลี้ยงพระด้วย เจ้าบ่าวเจ้าสาวจะตักบาตรร่วมกัน พระที่นิมนต์มาฉันเช้าโดยปกติจะนิมนต์ 9 รูป เมื่อฉันเสร็จและสวดให้ศีลให้พรแล้ว พระจะพรมน้ำมนต์ให้คู่บ่าวสาว ต่อจากนั้นก็จะเปิพิธีรดน้ำของบิดามารดาและญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย แล้วฝ่ายชายจะกลับบ้านของตนเพื่อนำขันหมากมาบ้านเจ้าสาว

การแห่ขันหมากจะประกอบไปด้วยขันหมากเอก ขันหมากโท ผ้าไหว้ ถาดขนม ตันกล้วย ตันอ้อย เมื่อได้ฤกษ์งามยามดีขบวนขันหมากก็จะแห่ไปบ้านเจ้าสาวโดยผ่านประตูเงินประตูทอง ซึ่งญาติมิตรของฝ่ายหญิงเป็นผู้กันเมื่อยามผ่านประตูเงินประตูทองแล้วก่อนเจ้าบ่าวจะขึ้นบ้าน เจ้าสาว น้องสาวของเจ้าสาวจะลงมาล้างเท้าให้เจ้าบ่าว ซึ่งเจ้าบ่าวจะต้องให้ซองเงินแก่น้องสาว เมื่อขันหมากขึ้นบ้านแล้วเจ้าแก่ทั้ง 2 ฝ่าย ก็จะตรวจดูเงินสินสอดและขนมขันหมากเพื่อมอบให้พ่อแม่เจ้าสาว ส่วนตันทันกล้วยตันอ้อยจะนำเอาไปปลูกข้างบ้านเจ้าสาวเพื่อให้ชีวิตครอบครัวมีความสุข ความเจริญดังเช่นการเจริญของตันทันกล้วยตันอ้อย

ขันหมากที่ฝ่ายเจ้าบ่าวจะมาจะต้องมีสิ่งเหล่านี้ คือ

1. หมาก 4 ขัน ๆ ละ 4 คำ คือตดหมากเขื่อนเป็น 4 ขัน ๆ ละ 4 คำ
2. เต้าปูน 2 เต้า เต้ายา 2 เต้า
3. พลุ 4 ใบ สีเสียด 4 คำ
4. มีดน้อย 2 เล่ม ติดกันบนพานเรียกว่า “มีดฮ่อมโฮ่ง” มีดนี้จัดทำขึ้นไว้สำหรับพิธีแต่งงาน โดยเฉพาะที่ว่าติดกันนั้นคือ ทำฝัก 2 ฝักติดกันใช้ฝักคลุมให้คนถือไปพร้อมเจ้าแก่แลขันหมากอีกอย่างหนึ่งใส่กระบุง 2 ใบ ให้คนหาบเรียกว่า “หาบขันหมาก” ของที่จัดใส่หาบคือ

- หมาก 2 มัด ๆ ละ 10 ไหม คือ 10 เชือก
- ชะลอมเล็กๆ สำหรับใส่ไข่ 2 ฟอง 1 ใบ
- ดินแห 1 ดิน ดินแหทำด้วยตะกั่วรูปลักษณะเหมือนไซ้ แต่หัวดินแหกลม
- ถุงใส่งา 2 ถุง มัดติดกัน เรียกว่า ไท่งา
- หม้อนึ่ง 1 ใบ ไปนึ่งข้าว 1 ไห
- ตะเกียบเงิน 1 คู่ ตะเกียบทอง 1 คู่

- ห่อหมก ข้าวต้มมัด กล้วย เผือก 1 คู่ มัน 1 คู่ อ้อย 1 คู่ ให้คนหาบพร้อมกับเจ้าแก่และดาบ 2 เล่ม จัดให้คนสะพายไป 2 คน ไปพร้อมเจ้าแก่เดินหน้าคนหนึ่ง เดินตามหลังอีกคนหนึ่ง ดาบ 2 เล่ม ที่นำไปนี้มีเหตุผลว่าเพื่อป้องกันขันหมากเกรงว่าจะมีคนมาแย่งชิง ซึ่งในปัจจุบันนี้การ

สะพานตามถ้ำแต่ไม่มีปรากฏแล้ว เพราะมีการป้องกันอย่างอื่นที่ดีกว่า ได้แก่ ตำรวจและระบบกฎหมาย

เมื่อเสร็จพิธีชันหมากจะมีพิธีสู่ขวัญ โดยฝ่ายเจ้าสาวจะมีภาตใส่เครื่องสู่ขวัญข้าว ข้าวพวน เรียกว่า พาวขวัญ ประกอบด้วย กล้วย 1 หวี ไก่ 1 ตัว ข้าวสุก 1 จาน ข้าวสาร 1 ชัน ไข่ไก่ 2 ฟอง เหล้า 1 ขวด บายศรีและขนมต่าง ๆ เมื่อสู่ขวัญเสร็จแล้วก็มีการผูกข้อมือจากญาติผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย เรื่องการสู่ขวัญนี้หากพ่อแม่หรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตายต้องสู่ขวัญข้างล่าง ห้ามสู่ขวัญบนเรือนเหตุผลที่ทำเช่นนี้ผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่าบนเรือนพ่อหรือแม่ตายจะไม่เป็นมงคลแก่คู่บ่าวสาว ซึ่งประเพณีนี้ปัจจุบันไม่ค่อยปรากฏ เพราะไม่มีคนตายบนเรือน หากเจ็บป่วยก็จะนำส่งโรงพยาบาล ซึ่งคนที่อาการหนักก็มักจะเสียชีวิตที่โรงพยาบาลและเป็นการยุ่งยากในการทำพิธี

การแต่งงานของชาวไทยพวน ถ้าฝ่ายชายมาอยู่บ้านฝ่ายหญิงหลังจากการแต่งงานกันเสร็จเรียบร้อยแล้วทางฝ่ายหญิงต้องเชิญญาติพี่น้องที่ใกล้ชิดมาร่วมรับประทานอาหารเย็น เรียกว่า “พาแลง” หมายถึงการร่วมรับประทานอาหารในสำรับซึ่งจัดไว้รับประทานในเวลาเย็น การร่วมพาแลงนี้ เพื่อให้ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายได้พูดคุยและรู้จักกันยิ่งขึ้นและจะได้พูดคุยกันทำนองสอนหลักการครองเรือนและบทบาทของสามีภรรยาให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวได้ฟังและจดจำไปปฏิบัติ ซึ่งประเพณีนี้ยังปฏิบัติจนกระทั่งทุกวันนี้ (จำเรียง ภาวิจิตร. 2521)

ถ้าฝ่ายหญิงมาอยู่บ้านฝ่ายชาย จะมีการส่งตัวลูกสะใภ้สำเนียงพวนเรียกว่า ลูกแก้อ มาที่บ้านฝ่ายชาย ประเพณีนี้เรียกว่า ลูกแก้อยามเยือน ก็จะมีห่อหมกหรือขนมฝากไปให้ญาติพี่น้องของฝ่ายชาย บรรดาญาติพี่น้องที่ได้รับห่อหมกก็จะนำของไปให้ เช่น หม้อ จาน ฯลฯ ซึ่งใช้สำหรับครอบครัวยุคนี้เรียกว่า ไปยามลูกแก้อ เป็นการช่วยเหลือลูกหลานทั้งสองนำไปตั้งตัวเป็นหลักฐานต่อไป

การส่งตัวเจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้าห้อง จะมีหญิงชายที่แต่งงานแล้วและมีชีวิตครอบครัวราบรื่นเป็นผู้พี่ที่นอน เมื่อปูเสร็จแล้วก็จะนอนพอเป็นพิธี จากนั้นเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะเข้ามาในห้องเจ้าสาวต้องกราบเจ้าบ่าว 3 ครั้ง เพื่อฝากเนื้อฝากตัวในการครองเรือนต่อไป

เดือนที่นิยมแต่งงานก็เป็นเดือนคู่เช่นเดียวกับสังคมไทย ไม่นิยมแต่งงานกันในเดือนคี่ คือ จะแต่งงานในเดือน 4, 6 และ 12 แต่เว้นเดือน 8 เพราะชาวบ้านว่า บ่เป็นเฮือน คือจะไม่เป็นเรือน ซึ่งหมายความว่า จะทำให้การครองเรือนไม่ราบรื่นหรือมีสิ่งที่ไม่เป็นมงคลเกิดขึ้น เดือนนี้เน้นแต่งได้แต่ชาวบ้านมักไม่นิยมแต่ง เพราะยังไม่หมดภาระในการเก็บเกี่ยวข้าว ชาวบ้านนิยมแต่งงานเดือน 9 มากเพราะแม้จะเป็นเดือนคี่ก็ถือว่าเป็นเดือนฤกษ์ดีจะทำให้ชีวิตมีความก้าวหน้า (วิเชียร วงศ์วิเศษ. 2517)

ประเพณีการแต่งงานของชาวไทยพวนในปัจจุบันได้รับเอาวัฒนธรรมการแต่งงานของคนไทยซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคม เนื่องจากชาวไทยพวนแต่งงานกับคนเผ่าอื่น ได้แก่ คนไทย ลาว ไชย จีน ทำให้จารีตประเพณีประสมกันและอยู่กันได้โดยไม่ถือว่าผิดจารีตประเพณี การแต่งงานจึงผสมกลมกลืนกับประเพณีของคนส่วนใหญ่ เพื่อความสะดวกในการจัดพิธีทั้งสองฝ่าย

ประเพณีทำบ้องไฟจุดเป็นพุทธบูชา

คำว่า บ้องไฟ บางคนเรียก บั้งไฟ ประเพณีบุญบ้องไฟนี้ ที่มาของประเพณีบุญบั้งไฟเป็นเรื่องจริงอิงนิยายเล่าสืบต่อกันมาว่าแต่โบราณยังไม่มีจังหวัดสกลนคร มีพระยาขอมครองเมืองอยู่บริเวณนั้น มีธิดารูปโฉมโฉมพรณงดงามมากชื่อ นางไฉ่ ความงามของนางเลื่องลือไปถึงท้าวผาแดงเจ้าเมืองผาไท และเมืองอื่นทั้งร้อยเอ็ดเจ็ดหัวเมือง บิดาของนางได้ให้ธิดาเลือกคู่โดยให้เจ้าเมืองต่าง ๆ ทำบั้งไฟมาจุดเสี่ยงทายของใครขึ้นสูงก็จะให้พระธิดาเป็นคู่ครองจึงเป็นประเพณีสืบต่อกันมา (ประเสริฐ ลีวานันท์. 2530)

ประเพณีบุญบ้องไฟชาวพวนนิยมทำกันในเดือน 5 และเดือน 6 เป็นงานประจำปีเดือน 5 ทำให้เทศกาลสงกรานต์ เดือน 6 ทำกันในวันวิสาขบูชา ส่วนที่ทำกันในกรณีพิเศษโดยไม่กำหนดเดือนก็มีเช่นกัน เช่น เมื่อมีการฉลองถาวรวัตถุที่สำคัญซึ่งสร้างไว้เป็นส่วนรวมในวัด

การทำบ้องไฟนี้เป็นเรื่องของพระภิกษุสามเณรจัดทำโดยเฉพาะ ชาวบ้านไม่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย เว้นแต่ญาติโยมของพระภิกษุสามเณรซึ่งทำบ้องไฟจะมาช่วยกันผูกมัดประดับประดาตกแต่งด้วยเท่านั้น ส่วนชาวบ้านผู้เป็นช่างบ้องไฟในท้องถิ่นนั้น เรียกว่า ช่างแทงบ้องไฟ คือ ช่างที่เจาะดินเชื้อเพลิงซึ่งพระเถรตอกไว้แน่นดีแล้วให้เป็นรู เพื่อใส่สายชะนวนสำหรับจุดบ้องไฟเมื่อพระภิกษุสามเณรไปขอร้องให้ช่วยทำ ก็จะไปช่วยทำด้วยความเต็มใจเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพื่อต้องการแสดงฝีมือให้ชาวบ้านได้รู้ได้เห็น เพราะเชื่อกันว่าบ้องไฟจะขึ้นหรือไม่ ย่อมขึ้นอยู่กับช่างนี้เป็นส่วนมาก และช่างนี้จะต้องควบคุมดูแลตั้งแต่เริ่มเจาะหรือแทงรูใส่ชะนวนสำหรับจุดตลอดจนกระทั่งจุดบ้องไฟแล้วจึงหมดหน้าที่ เมื่อเริ่มจุดบ้องไฟขึ้นไปแล้วก็ลงมา พวกหนุ่ม ๆ ก็จะพากันกรูเข้าไปแบกหามช่างแห่ไปรอบ ๆ บริเวณที่จุดบ้องไฟ ส่วนบ้องไฟที่ไม่ขึ้น คือ แตกระเบิดบ้าง ฟันควันลงข้างล่างดังขาด ๆ จนหมดสิ้นเพลิงบ้าง เมื่อช่างผู้จุดลงมาก็ได้รับการแบกหามเช่นเดียวกัน ถ้าได้รับอันตรายคือถูกไฟลวกก็แบกหามไปทำการปฐมพยาบาล ถ้าไม่ได้รับอันตรายอย่างไรเลย ก็แบกหามไปโยนทิ้งน้ำในปลักหรือในแอ่งน้ำ

การทำบ้องไฟ เมื่อทำพิธีจุดถือถือว่าเป็นการบุญการกุศล เพราะเวลาจะนำไปจุดต้องกล่าวคำถวายเป็นพุทธบูชาก่อน คือเมื่อแต่ละวัดนำบ้องไฟมาพร้อมกันแล้ว บรรดาลูกศิษย์พระก็จะนำบ้องไฟไปรวมกันไว้ที่ปูชนียสถานที่สำคัญในวัด เช่น รอบโบสถ์ เป็นต้น แล้วกล่าวคำถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งการกล่าวคำถวายวัตถุสิ่งของอะไรก็ตาม ชาวไทยพวนเรียกว่า เวณ ดังนั้น คำถวายบ้องไฟจึงเรียกว่า เวณบ้องไฟ

เมื่อกล่าวคำถวายเสร็จ ทางคณะกรรมการซึ่งทางวัดจัดตั้งขึ้นไว้ สำหรับพิจารณาตัดสินบ้องไฟซึ่งจุดว่าขึ้นดีหรือไม่ จะประกาศเรียกพระเถระซึ่งเป็นเจ้าของบ้องไฟ มาจับสลากหมายเลขลำดับที่จุดบ้องไฟ

การทำบ้องไฟจุดเป็นพุทธบูชานี้ ชาวบ้านพลอยได้ทำบุญให้ทานด้วย คือ ในวันจุดบ้องไฟชาวบ้านจะนำผ้าไปถวายพระคณะกรรมการดำเนินการจุดบ้องไฟ เพื่อจะได้ถวายเป็นรางวัลแก่พระเถระที่เป็นเจ้าของบ้องไฟซึ่งขึ้นดี

วิเชียร วงศ์วิเศษ (2517) กล่าวว่า เรื่องบ้องไฟนี้ถือเป็นประเพณีอย่างหนึ่ง คือ จะต้องแห่ไปคารวะเจ้าบ้าน (ศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน) เพื่อขอให้ท่านช่วยให้ฟ้าฝนตกดีในปีนั้น ชาวบ้านจะได้ทำนาทำไร่ได้ผลดีทั่วกัน และขอให้ช่วยดลบันดาลให้บ้องไฟขึ้นดีทุกระบอก

ประเพณีทำบ้องไฟ ของชาวพวนอำเภอบางปลาม้า ได้สูญหายไป ไม่มีใครปฏิบัติมานับสิบปีแล้ว เมื่อถามผู้เฒ่าผู้แก่ก็ทราบว่ามีช่างที่ทำบ้องไฟได้ เนื่องจากเสียชีวิตและไม่มีผู้ใดเรียนรู้สืบทอดไป เป็นเพราะความหวนวิชาของคนสมัยก่อน หรือไม่มีผู้ใดเห็นความสำคัญของประเพณี ทำให้ประเพณีที่ดั้งเดิมของบรรพบุรุษชาวไทยพวนถูกละเลยไม่มีการปฏิบัติสืบทอดอย่างน่าเสียดาย

ประเพณีสู่ขวัญ

คำว่า ขวัญ หมายถึง ผมหหรือชน ที่ขึ้นเวียนกันเป็นก้นหอยอย่างหนึ่ง กับอีกอย่างหนึ่ง หมายถึง สิ่งที่ไม่มีความตายที่มีอำนาจซ่อนเร้น ฯลฯ และเชื่อกันว่ามีอยู่ในตัวบุคคลและสัตว์เพราะฉะนั้นประเพณีสู่ขวัญก็คือ การเรียกขวัญให้มาอยู่กับเนื้อกับตัวพร้อมทำพิธีอวยพร ให้อยู่เย็นเป็นสุข มีอายุยืนยาว ชาวไทยพวนก็มีประเพณีสู่ขวัญให้มาอยู่กับเนื้อกับตัวเมื่อขึ้นบ้านใหม่ บวชนาค แต่งงาน คลอดบุตร ตลอดจนพิธีสู่ขวัญควาย สู่ขวัญข้าว

การสู่ขวัญต้องจัดเตรียมบายศรีปากชามสายสินธุ์สำหรับผูกข้อมือ ส่วนพาขวัญจะประกอบไปด้วย ข้าวสาร 1 ถ้วย ดอกไม้ 2 กรวย (ไชย) ซึ่งมีรูป 4 ดอก จัดดอกไม้ไว้กลางและเทียน 2 เล่ม ขนม กล้วย 1 หวี ไก่ต้มหรือหมูต้ม ไช้เบ็ดไช้ไก่ 1 ฟอง เหล้า 1 ขวด ใส่มาในพานหรือถาด

ผู้สวดเชิญขวัญมักจะเป็นผู้สูงอายุหรือเรียกว่า หมอพร จะตั้งจิตอธิษฐานให้เจ้าของขวัญมีความสุขความเจริญโดยว่าเป็นภาษาพวนมีความหมายแปลว่าร้องสักการะเทวดา พระอินทร์ พระพรหม มาชุมนุมอวยพรให้เจ้าของขวัญมีความสุขสวัสดิ์ คนรับขวัญและบุคคลอื่น ๆ ที่นั่งพับเพียบพนมมือฟังโดยสงบสวดจบแล้วมีการเจิมมือด้วยน้ำสุราที่เรียกว่า ฟายเหล้า โดยหมอพรจะเทเหล้าใส่ถ้วยชาแล้วใช้กรวยจุ่มเหล้าพรหมที่มาพร้อมกับว่าพรฟายเหล้า

พิธีสู่ขวัญของชาวพวนบ้านโพธิ์ศรีที่สำคัญได้แก่

1. พิธีการทำขวัญข้าว จะมี 3 พิธี คือ สู่ขวัญลาน, สู่ขวัญข้าว และสู่ขวัญยั้งข้าว ในสมัยก่อนชาวพวนเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วต้องเอาข้าวมาท่วที่ลาน ส่วนมากแต่ละบ้านจะมีลานท่วข้าวอยู่หน้าบ้านของตนเมื่อนวดข้าวเสร็จแล้วก็จะทำพิธีสู่ขวัญลาน และเรียกขวัญข้าง และก่อนจะนำข้าวใส่ยุ้งข้าวก็ต้องสู่ขวัญยั้งข้าว การสู่ขวัญข้าวทั้ง 3 พิธีนี้จะใช้พาขวัญเช่นเดียวกับการสู่ขวัญอื่น ๆ โดยมีหมอพรเป็น คนเรียกขวัญ

ปัจจุบันชาวพวนไม่ต้องนวดในลานเพราะมีเครื่องจักรกลช่วยในการนวดข้าวเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จก็ขายต่อพ่อค้าคนกลางไม่ต้องเก็บใส่ยุ้งข้าวแบบสมัยโบราณ ทำให้ประเพณีสู่ขวัญข้าวทั้ง 3 พิธี คงเหลือแต่คำสวดทำขวัญข้าวแต่ประเพณีที่เคยปฏิบัติมาเริ่มสูญหายไปแล้วยังมีผู้เฒ่าผู้แก่บางบ้านที่ยังปฏิบัติประเพณีแต่ก็มีน้อยมาก

2. พิธีสู่ขวัญเด็กเกิดใหม่ พิธีสู่ขวัญเด็กเกิดใหม่ทำเมื่อเด็กอายุประมาณ 1 เดือน พร้อมกับพิธีออกไฟของแม่ด้วย ซึ่งพวนเรียกวันออกไฟว่า “วันไข ก่อนถึงวันไข 3 ถึง 4 วัน จะไปบอกกล่าวทางญาติฝ่ายตนและฝ่ายภรรยาที่จะบอกญาติฝ่ายตนว่า มีการสู่ขวัญผู้น้อย (เด็ก) ซึ่งจะไม่ใช้วัน 12 ค่ำ หรือวันสิ้นเดือนเพราะถือว่าเป็นวันดับกาลที่จะใช้วันไหนทำพิธีให้นับวันแรกเกิดเป็นวันเกิดต่อไป ก่ำ (อยู่ไฟ) ต่อไปไขถ้าตรงกับไขและไม่ตรงกับ 12 ค่ำ ก็ออกได้ ถ้าตรงกับ 12 ค่ำ ก็ออกได้ ถ้าตรงกับ 12 ค่ำหรือสิ้นเดือนให้นับก่ำและไขอีกและทำเมื่อตกวันไข

เมื่อถึงวันไขพวกญาติจะมาช่วยกันทำข้าวต้มและขนมปลากุริม บรรดาเพื่อนบ้านญาติที่มาร่วมพิธีจะทำพาขวัญมาให้บ้านละ 1 พาขวัญ เมื่อญาติพี่น้องมาพร้อมกันแล้วหมอพรจะเรียกแม่ก่ำ (แม่ที่อยู่ไฟ) และลูกออกมาตั้งในสถานที่ ๆ จัดไว้และยกพาขวัญมาตั้งล้อมแม่ลูก หมอพรสำหรับเด็กจะมีผู้เฒ่าซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องนับถือเป็นคนดีมีความสุข เป็นผู้คุ้มไว้

หมอพรกล่าวคำทำขวัญจนจบแล้วทำพิธีขอพร ฟายเหล้า ต่อโดยหมอพรจะเทเหล้าใส่ถ้วยชาแล้วใช้กรวย (ไชย) จั้มเหล้าพรม ไปที่แม่และเด็กและเอาเหล้าที่เหลือให้แม่ดื่มเล็กน้อย พร้อมทั้งตะป่ายปากเด็กเป็นเคล็ด เพื่อปกป้องรักษาเด็กให้มีความสุขมีสุขภาพสมบูรณ์เมื่อหมอพรจบพิธีแล้ว ปู ยา ตา ยาย ก็เอาทองหรือเงินมามัดแขนหลานตามฐานะส่วนหมอและบรรดาแขกผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะทำด้ายมงคลมาผูกข้อมือแม่และลูกและช่วยเงินเจ้าภาพแล้วแต่ฐานะเป็นการผูกแขนเด็กด้วย

เมื่อเสร็จพิธีแล้วเจ้าภาพจะยกอาหารญาติพี่น้องจะช่วยกันยกอาหารมาเลี้ยงญาติพี่น้องจนอิ่มหน้าสำราญ ของที่ใส่มาในพาขวัญเจ้าภาพจะเก็บเอาไว้ครึ่งหนึ่งแล้วใส่ข้าวต้ม 2 มัดและขนมปลากริมคนละซาม เป็นการตอบแทนแก่ญาติมิตรที่มาร่วมพิธีกลับไปด้วย

รูปแบบของการสู่ขวัญนี้บุตรคนแรกของครอบครัวจะทำพิธีเต็มที่และครบพิธี ส่วนบุตรคนอื่นๆ ไปก็มีการทำขวัญกันพอเป็นพิธีเท่านั้น ปัจจุบันชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลา มายังปฏิบัติประเพณีสู่ขวัญเด็กเกิดใหม่ตามบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด

วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย

การแต่งกายเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ของความเป็นคนในสังคม นั้น ที่กำหนดเครื่องแต่งกายเฉพาะสังคมของตน วัฒนธรรมการแต่งกายยังรวมไปถึงการแต่งกายสุภาพเหมาะสมกับโอกาสของสังคมของตนวัฒนธรรมด้วย

สังคมไทยพวนเป็นสังคมหนึ่งที่มีวัฒนธรรมการแต่งกายเช่นเดียวกับสังคมอื่นๆ แต่วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยพวนก็เหมือนกับลักษณะการแต่งกายโดยทั่ว ๆ ไปของชาวไทย อาจเป็นเพราะชาวไทยพวนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานาน จึงทำให้วัฒนธรรมการแต่งกายถูกกลืนไป จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ชาวพวนก็พบว่า ชาวไทยพวนในท้องถิ่นนี้มีการแต่งกายตามสมัยนิยม แต่ก็ยังมีบางโอกาสที่ชาวไทยพวนแต่งกายรูปแบบเดียวกัน ซึ่งอาจจัดได้ว่าเป็นวัฒนธรรมการแต่งกายของไทยพวนในท้องถิ่นนี้ ได้แก่โอกาสไปทำบุญและไปทำงาน

ในโอกาสไปทำบุญ ชาวไทยพวนให้ความสำคัญของการไปทำบุญดังที่กล่าวมาแล้ว การไปทำบุญจึงเป็นโอกาสที่ชาวไทยพวนจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าแพรพรรณอย่างสวยงามดังนี้

ชาย สวมกางเกงแพรหรือกางเกงขายาว ใส่เสื้อคอกลมแขนสั้นสีขาวหรือสีอ่อน ๆ มีผ้าขาวม้าพาดบ่า

หญิง นุ่งผ้าถุงหรือถุงกระเบน ใส่เสื้อคอกลมแขนกระบอกนิยมเป็นผ้าลูกไม้สีขาวหรือสีอ่อน ๆ มีผ้าสไบ หรือผ้าแถบคาดอก

การแต่งกายในโอกาสไปทำบุญของชาวไทยพวนนี้จะพบในชาวไทยพวนที่มีอายุระหว่าง 50 ปีขึ้นไป ส่วนชาวไทยพวนรุ่นใหม่จะแต่งกายตามสมัยนิยมหญิงอาจสวมกางเกงใส่เสื้อยืดไปทำบุญซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่จะดูว่าเป็นการแต่งกายที่ไม่เรียบร้อยและไม่เหมาะสมกับโอกาส แต่สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปชาวไทยพวนเริ่มยอมรับค่านิยมการแต่งกายแบบสมัยใหม่ เพื่อความสะดวกในการสวมใส่และความคล่องตัวในการทำงาน

ในโอกาสไปทำงาน ชาวไทยพวนส่วนมากประกอบอาชีพทำนาเวลาไปทำงานกลางทุ่งนามีลักษณะการแต่งกาย ดังนี้

ชาย สวมกางเกงแบบกางเกงจีนหรือกางเกงขายาวสีเข้ม เสื้อแขนยาวคอปกสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำ อาจมีผ้าขาวม้าเคียนพุง

หญิง นุ่งผ้าถุงหรือสวมกางเกงขายาวสีเข้ม เสื้อแขนยาวคอปกสีน้ำเงินเข้มหรือสีดำ ใส่จอบใบลาน

การแต่งกายในโอกาสไปทำงานดังกล่าว ยังมีปรากฏอยู่ในชาวพวนในอำเภอบางปลาม้าจนกระทั่งทุกวันนี้

วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวไทยพวนด้านทรงผม เดิมนิยมไว้จุกทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย พอเริ่มโตเป็นหนุ่มเป็นสาวก็ทำพิธีโกนจุก เมื่อโกนจุกแล้วชาวไทยพวนผู้ชายก็จะไว้ผมสั้นเกรียน หญิงจะไว้ผมสั้นหรืออาจไว้ผมยาวเกล้าเป็นมวยไว้ที่ท้ายทอย หญิงอายุประมาณ 50 ปีขึ้นไปจะไว้ผมทรงดอกกระพุ่มหรือตัดสั้นเกรียนเช่นเดียวกับชายแต่ในปัจจุบันทรงผมเช่นนี้หาได้ยากมีแต่ผู้เฒ่าผู้แก่เท่านั้นที่ไว้ผมเช่นนี้ ชาวไทยพวนรุ่นใหม่จะไว้ผมตามสมัยนิยมของคนส่วนมากในสังคมไทย

ชาวไทยพวนไม่มีเครื่องประดับที่เป็นสัญลักษณ์การแต่งกายของตน อาจเป็นเพราะชาวไทยพวนไม่นิยมใช้เครื่องประดับ การแต่งกายจะเน้นการสวมเสื้อผ้ามากกว่า

ปัจจุบันการแต่งกายของชาวไทยพวนในอำเภอบางปลาม้าได้กลืนไปตามสภาพแวดล้อมและกาลเวลา ในเวลาปกติ เราจะแยกชาวไทยพวนออกจากชาวไทยอื่น ๆ แทบไม่ได้เลย เพราะชาวไทยพวนรับเอาวัฒนธรรมการแต่งกายตามสากลนิยมไว้จนวัฒนธรรมการแต่งกายดั้งเดิมตั้งแต่บรรพบุรุษได้ถูกกลืนหายไปยกเว้น ผู้เฒ่าผู้แก่บางคนที่ยังคงรักษาวัฒนธรรมการแต่งกายแบบเดิมไว้

วัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือน

ชาวไทยพวนมีวัฒนธรรมการสร้างบ้านเรือนเป็นบ้านทรงไทยเป็นเรือนสูง ได้ถนัดใช้ประโยชน์หลายอย่าง เช่น ทำคอกวัวคอกควายบ้าง ทำเล้าเป็ดเล้าไก่บ้าง เก็บเครื่องมือทำนาหลายชนิด ตลอดจนเครื่องมือจับปลา เช่น สุ่ม ไซ กระบุง ตะข่อง เป็นต้น

ภายในบ้านจะยกขึ้นเป็นเรือนใหญ่ คือบริเวณที่ตั้งเสาเอกกึ่งกลางบ้านจะยกระดับขึ้นสูงจากพื้นที่อื่น ๆ บ้านแต่ละหลังส่วนมากจะโล่งไม่นิยมกันเป็นห้องแต่จะกันห้องบนเรือนใหญ่ 1 ห้อง หลังคาส่วนมากมุงด้วยกระเบื้องดินเผาบ้าง สังกะสีบ้าง ตามแต่ฐานะของเจ้าของบ้าน ส่วนพื้นและฝาเรือนปูด้วยกระดานและบังด้วยกระดานเรียกว่า “ทั้นแป้นฝากระดาน ส่วนผู้มีฐานะยากจนก็จะปูด้วยไม้ไผ่สีสุก สับแผ่ออกเป็นแผ่น ๆ เรียกว่า “ปาก” แต่สำเนียงเป็น “พะ” ส่วนฝาที่ใช้ไม้พันธุ์เดียวกับไม้ไผ่สีสุกแต่ลำเล็กกว่าและบางกว่าไม้ไผ่สีสุก สับออกเป็นแผ่นขนาดเท่า ๆ กันแล้วสานให้เป็นผืนกว้างใหญ่ขนาดเท่าห้องเรือนและใช้ไม้ไผ่สีสุกผ่าออกทำเป็นกรอบมัดด้วยหวายทำเป็นฝาเรือน มีชานยื่นมาจากตัวเรือน บันไดขึ้นลงพาดที่นอกชาน

การปลูกสร้างบ้านเรือน เมื่อเตรียมจัดหาอุปกรณ์เพียงพอที่จะปลูกเรือนได้แล้ว ถ้าจะปลูกที่เดิม คือ เรือนหลังเก่าที่อาศัยอยู่ เมื่อจะรื้อเรือนหลังเก่าเจ้าของบ้านจะต้องไปปลูกเพิงอาศัยตามลำพัง ด้วยเหตุนี้ได้เกิดประเพณีขึ้นว่าถ้าใครจะปลูกสร้างบ้านเรือนใหม่ต้องลงไปอยู่เพิง เรียกว่า “ลงผาม” เพราะจะไปอาศัยญาติพี่น้องอยู่ก็คงไม่สะดวก แต่ละครอบครัวย่อมมีพัสดุสิ่งของมิใช่น้อยเกรงว่าจะเป็นที่หนักอกหนักใจของเจ้าของบ้าน จึงต้องมีการลงผาม

วันปลูกเรือนก็ต้องหาฤกษ์ยามดีตามที่ทำกันอยู่โดยทั่วไป ก่อนวันปลูกเรือนหนึ่งวันจะต้องขุดหลุมและยกเสาไปวางไว้ใกล้ ๆ หลุมทุก ๆ ต้น ในเวลาเช้า ของวันรุ่งขึ้นก็เริ่มทำพิธียกเสาเอก เจ้าของบ้านทั้งพ่อบ้านและแม่บ้านก็ต้องไปช่วยแบกและยกเสาเอกพอเป็นพิธีด้วย เมื่อยกเสาเรือนขึ้นแล้ว ถ้าบังเอิญเสาเรือนต้นใดต้นหนึ่งเกิดล้มลง ก็ต้องเลิกปลูกสร้างบ้านเรือน ณ ที่นั้นและไม่ปลูกบ้านเรือน ณ สถานที่นั้นตลอดไปเพราะถือกันว่าผีแรง ผิดู ต้องไปปลูกที่อื่น แต่ในปัจจุบันช่างผู้ทำการปลูกบ้านเรือนมีวิธีป้องกันเรื่องเสาเรือนล้มเป็นอย่างดีจึงไม่มีเหตุการณ์เสาเรือนล้ม หากเสาเรือนล้มจริงก็คงไม่มีใครสละทิ้งที่ปลูกบ้านดังสมัยก่อน เพราะที่ดินสมัยนี้หายากและมีราคาแพง

เมื่อปลูกบ้านเสร็จแล้ว เจ้าของบ้านต้องทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ การขึ้นบ้านใหม่เจ้าของบ้านจะต้องหาบของนำหน้าขึ้นไปก่อน สิ่งของที่จะต้องหาขึ้นบ้านนั้นคือ

1. ไซหัวหมู 1 อัน ใส่มะพร้าว 2 คำ หมาก 2 คำ ซ่อน 1 อัน ไล่ไข่ 1 ฟอง
2. แห 1 ปาก

3. ไม้ค้อนสำหรับตีสีว เจาะไม้ 1 อัน

4. หอก 1 เล่ม

ต่อจากนั้น มีคนถือเสื่อ ที่นอน หมอน มุ้ง และถาดข้าวต้มขนมหวานสำหรับทำขวัญเรือนตามขึ้นไป เมื่อขึ้นไปบนเรือนเรียบร้อยแล้ว ญาติพี่น้องมาพร้อมกันแล้วก็เริ่มทำพิธีสู่ขวัญเรือน เรียกว่า สู่ขวัญเฮือน และมีการสู่ขวัญเตาไฟด้วย ผู้ศึกษาเข้าใจว่าคงเป็นเพราะเตาไฟเป็นสิ่งสำคัญของทุกบ้านเรือนในการหุงหาอาหาร บรรพบุรุษของชาวพวนจึงบัญญัติพิธีสู่ขวัญเตาไฟเพื่อให้เกิดสิริมงคล ทำมาหากินอุดมสมบูรณ์ เมื่อเสร็จพิธีสู่ขวัญเรือนและสู่ขวัญเตาไฟแล้ว ก็มีการทำอาหารมาเลี้ยงญาติมิตรที่ช่วยงานและร่วมพิธีด้วย

ตามประเพณีการนอนเรือนใหม่ จะต้องมีคนนอนให้ครบทุกห้องเป็นเวลา 3 เดือนจะปลดอยให้ห้องใดห้องหนึ่งว่างไม่ได้ ญาติพี่น้องจะไปนอนเป็นเพื่อนเป็นเวลา 3 คืน ในคืนที่ 4 เจ้าของบ้านจะต้องจัดทำข้าวต้มขนมหวานเลี้ยงดูญาติพี่น้องที่มานอนเป็นเพื่อน และเชิญญาติผู้ใหญ่ไปร่วมรับประทานอาหารด้วย ญาติผู้ใหญ่ก็จะถือโอกาสให้ศีลให้พรให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขตลอดไป เมื่อเจ้าของบ้านจัดทำบ้านเรือนเสร็จเรียบร้อยแล้ว โดยเฉพาะห้องบนเรือนใหญ่ ของทุกบ้านเรือนต้องจัดไว้ 1 ห้อง ถือเป็นประเพณีว่า ผู้คนที่จะเข้าออกห้องนั้นได้ก็เฉพาะคนในบ้านเท่านั้น คนอื่นจะเข้าออกไม่ได้เป็นอันขาด แม้เจ้าของบ้านจะพาเข้าไปดูไปชมก็ไม่ได้ แม้เด็กเล็ก ๆ บ้านอื่นซึ่งยังไม่เคยสักก็เข้าไม่ได้ ถ้าเด็กบ้านอื่นมาเล่นกับเด็กในบ้าน บังเอิญเข้าไปในห้องถือว่าผิดพอเลี้ยงเจ้าของบ้านจะต้องจัดดอกไม้ธูปเทียนไปบอกกล่าวพ้อเลี้ยง เรียกว่า ขอขมาโทษพ้อเลี้ยง เหตุผลของการมีประเพณีนี้ คงเป็นกลอุบายวิธีที่จะรักษาข้าวของที่มีค่า คือ ไม่ให้คนอื่นได้เข้าไปพบไปเห็นวัตถุสิ่งของซึ่งเก็บไว้นั้น เพราะส่วนมากเป็นวัตถุสิ่งของที่มีค่ามาก(วิเชียร วงศ์วิเศษ, 2517)

วัฒนธรรมทางด้านภาษา

ภาษามิปทบาทที่สำคัญและมีความสัมพันธ์กับมนุษย์ทั้งในด้านจิตวิทยา สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา วัฒนธรรม ตลอดจนความเจริญในด้านต่างๆ ของชนแต่ละกลุ่มที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันได้ก็ด้วยอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือการถ่ายทอดและอนุรักษ์ไว้ ดังมีคำกล่าวว่า ถ้าสังคมปราศจากเสียงภาษา มนุษย์จะไม่มีวัฒนธรรมอันแท้จริง วัฒนธรรมทั้งปวงในโลกเกิดขึ้นและยั่งยืนอยู่ได้ก็เพราะมีภาษาเป็นเครื่องมือถ่ายทอดความรู้ให้แกกัน

ภาษานับว่าเป็นวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นเครื่องมือวัดความเจริญของชาติว่าชาตินั้น ๆ มีวัฒนธรรมสูงส่งเพียงใด วัฒนธรรมจะยืนยงและมีความเจริญงอกงามได้ก็อยู่ที่มนุษย์มีภาษา ถ้าขาดภาษาเสียอย่างเดียวยุควัฒนธรรมจะหมดสภาพความก้าวหน้าเพราะการถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่กันในสังคม จะทำกันได้ส่วนใหญ่ก็อยู่ที่ภาษาสำหรับสื่อสารความรู้สึกให้กันและกัน (จำนงค์ ทองประเสริฐ. 2519)

นักภาษาศาสตร์ได้จัดภาษาพวนอยู่ในตระกูลภาษาถิ่นไท ซึ่งเป็นภาษาหนึ่งในเจ็ดกลุ่มใหญ่ และได้สืบทอดมาจากญวน - เขียงแสน ในราว 1,000 ปี มาแล้ว ภาษาพวนเป็นภาษาถิ่นไทที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากกลุ่มถิ่นไทอื่น ๆ

ลักษณะที่สำคัญของภาษาพวน จากงานวิจัยของ รัชณี เสนีย์ศรีสันต์ (2526) พบว่าภาษาพวนมีพยัญชนะเดี่ยว 20 หน่วยเสียง คือ /p/ , /ph/ , /b/ , /t/ , /th/ , /d/ , /k/ , /kh/ , /ʔ/ , /c/ , /f/ , /s/ , /h/ , /m/ , /n/ , /C/ , /□/ , /l/ , /w/ , /j/ เสียงเหล่านี้เป็นพยัญชนะต้นได้ทุกเสียง แต่เป็นพยัญชนะท้ายได้เพียง 7 เสียง คือ /-p/ , /-t/ , /-k/ , /-ʔ/ , /-m/ , /-n/ , /-□/ และยังมีพยัญชนะควบกล้ำได้อีก 1 เสียง คือ /-kw/

ส่วนระบบเสียงวรรณยุกต์และสระ จากผลงานวิจัยของ อุทัยวรรณ ดันหยง (2526) พบว่า ภาษาพวนมีเสียงวรรณยุกต์ 6 ระดับเสียง คือ

/ 1 / เป็นเสียงระดับกลางขึ้น เช่น ป่า /paa¹/

/ 2 / เป็นเสียงต่ำระดับ เช่น ข่า /khaa²/

/ 3 / เป็นเสียงสูง – ตก เช่น นัต /nat³/

/ 4 / เป็นเสียงสูง – ขึ้น เช่น ป่า /paa⁴/

/ 5 / เป็นเสียงต่ำ – ขึ้น เช่น ข่า /khaa⁵/

/ 6 / เป็นเสียงสูงระดับ เช่น ข่า /khaa⁶/

ระบบสระในภาษาพวนแบ่งเป็น 2 ชนิด คือ สระเดี่ยวและสระประสม

1. สระเดี่ยว ได้แก่

	ส่วนหน้า	ส่วนกลาง	ส่วนหลัง
สูง	i ii	u uu	u uu
ค่อนข้างสูง	e ee		o oo
ค่อนข้างต่ำ	E EE	a aa	□ □ □
ต่ำ	a aa		

2. สระประสม ได้แก่ เอียะ /ia/ , เอีย /iia/ , เอือะ /wua/ , เอือ /wwa/ , อัวะ /ua/ , อัว /uua/

ลักษณะที่สำคัญดังกล่าวทำให้สำเนียงพูดของภาษาพวนแตกต่างไปจากสำเนียงพูดของภาษาไทย ตัวอย่างเช่น

ภาษาไทย	ภาษาพวน
ตาก	ตะ
ออก	เอาะ
ตั้ง	ตั้ง
ข้าว	เซ้า
ลวก	ลัวะ
ร้อง	ฮ้อง

และยังภาษาพวนบางคำที่ผิดเพี้ยนไปจากภาษาไทยและมีความหมายต่างกัน เช่น

ภาษาพวน	ความหมาย
เอ็ดพีเลอ	ทำอะไร
ไปกะเลอ	ไปไหน
ม่วง	ซัอน
จอง	ทัพพี
แหว	แหว
คัว	อาผู้หญิง
ภาษาพวน	ความหมาย
ฟูก , ฟู	เลื่อนนอน
เลื่อ	ฟูก

ฯลฯ

ในปัจจุบันภาษาพวนเกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะและความหมายของคำไป เนื่องจากได้รับผลกระทบจากภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาราชการและโดยระดับอายุอันเป็นปัจจัยทางสังคมที่สำคัญ ผู้พูดภาษาพวนปัจจุบันมีการยืมคำจากภาษาไทยมาใช้ ยกเว้นชาวไทยพวนที่มีอายุ 50 - 60 ปีขึ้นไปที่ยังคงใช้ภาษาพวนเดิมมาก สาเหตุที่พบการยืมคำจากภาษาไทย คือ

1. เนื่องจากสภาพการดำรงชีวิตของคนพวนต้องใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันควบคู่ไปกับภาษาพวนมาก ทั้งนี้เพราะที่ตั้งอันเป็นชุมชนของคนพวนในอำเภอบางปลาม้าได้มีการพัฒนาไปอย่างมากทั้งทางคมนาคมและการชลประทาน นับว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่สุดที่มีผลต่อคนพวนรุ่นใหม่ ๆ ได้มีโอกาสทางเศรษฐกิจและทางการศึกษาเพิ่มขึ้นกว่าในอดีต ฉะนั้น เมื่อความเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไป ภาษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นอยู่ก็ย่อมได้รับอิทธิพลด้วยโดยเฉพาะภาษาพวน เช่น

ภาษาพวน	ภาษาไทยที่ใช้แทน
ย่าง	เดิน
ดล	ช้า
เชื้อ	ใช้

ฯลฯ

2. ความรู้สึกที่ไม่ต้องการแตกต่างไปจากกลุ่มชนของสังคม เนื่องจากพวนเป็นชนเก่าแก่กลุ่มหนึ่ง แต่มีเหตุทำให้ต้องอพยพโยกย้ายที่อยู่จากแหล่งเดิมหลายครั้งหลายหน เมื่อได้เข้าสังคมกับชนชาติที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ก่อนก็ต้องรับเอาวัฒนธรรมของชนชาตินั้นไว้ พวนจึงยืมคำในภาษาไทยมาใช้ปะปนกับภาษาของตนเพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับในสังคม

3. การนำคำศัพท์อื่นมาใช้แทนคำศัพท์เดิม เป็นเพราะชนบทรอบนิยมประเพณีหรือความคิด ตลอดจนสิ่งของนั้น ๆ ได้เลิกไปแล้ว หรือมีวิวัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไป จึงจำเป็นต้องนำคำศัพท์อื่นมาใช้แทน เช่น

ภาษาพวน	ภาษาไทยที่ใช้แทน
เฮ่า	ลงแขก
ป่องเอี่ยม	หน้าต่าง

ฯลฯ

4. การที่ผู้พูดภาษาพวนไม่มีโอกาสหรือไม่ได้รับการส่งเสริมให้ใช้ภาษาเขียน อักษรพวน หรือตัวหนังสือพวนนั้นยังมีจารึกอยู่ไว้ในใบลานเหมือนหนังสือขอม แต่หากคนอ่านหรือคนเขียนได้ยากในหมู่คนพวนด้วยกัน มีแต่เฉพาะผู้เฒ่าผู้แก่หรือพระสงฆ์อาวุโสบางท่านเท่านั้นที่พออ่านออกเขียนได้ คนพวนรุ่นใหม่ที่จะสนใจภาษาเขียนของตนอย่างจริงจังมีน้อยเกินไป ระบบโรงเรียนที่ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาราชการตลอดเวลาเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การใช้คำศัพท์เดิมลดน้อยลงไป เพราะภาษาพูดจะเปลี่ยนแปลงไปได้ง่ายกว่าภาษาเขียนอยู่แล้วโดยธรรมชาติ ฉะนั้น หากในอนาคตภาษา

เขียนของพวนสูญไปไม่มีผู้ใดอ่านเขียนได้ คำศัพท์เดิมในภาษาพวนย่อมได้รับความกระทบกระเทือนมาก อาจจะเป็นไปได้ที่จะถูกภาษาทางราชการกลืนหายไปในที่สุด

จากสาเหตุดังกล่าวมาแล้วนั้น ปัจจุบันวัฒนธรรมทางด้านภาษาของชาวไทยพวนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสิ่งแวดล้อม ภาษาพวนเป็นเอกลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของชาวไทยพวนที่เป็นเครื่องชี้ความเป็นคนพวนของตน ควรจะมีการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของตนไว้ หากภาษาพวนไม่ได้รับการส่งเสริมให้อนุรักษ์ไว้โดยการบันทึกแล้ว ต่อไปภายหน้าภาษาพวนก็คงถูกกลืนหายไปในที่สุด

4. งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน

4.1 ประวัติและวิวัฒนาการของเครื่องจักสาน

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงประวัติของเครื่องจักสานว่า

เครื่องใช้ของมนุษย์ประเภทเครื่องจักสาน เป็นงานประดิษฐ์ที่เก่าแก่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษนับหลายชั่วอายุคน เป็นงานประเภทหนึ่งในสาขาศิลปหัตถกรรมที่มีกระบวนการพัฒนาจากความง่ายมาสู่กระบวนการที่ซับซ้อนขึ้นฝีมือละเอียดประณีตเป็นทั้งหัตถกรรมและศิลปหัตถกรรมที่มีอายุยาวนาน

การทำงานเครื่องจักสานของมนุษย์นั้น ไม่มีหลักฐานแน่นอนแต่มีการพบร่องรอยเครื่องจักสานบนภาชนะดินเผาของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์จากร่องรอยภาชนะดินเผานึ่งขึ้นจากแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์บ้านเชียง อำเภอหนองหานจังหวัดอุดรธานี ลักษณะเป็นภาชนะเล็กๆปากกลมก้นเหลี่ยม และภาชนะดินเผาทรงกระบอกเล็กๆจากแหล่งโบราณคดีลพบุรีจังหวัดลพบุรี ทั้งสองภาชนะดินเผามีร่องรอยของลายสานขัดที่ชัดเจน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2539 : 107)

จากการสันนิษฐานการทำเครื่องจักสานจากทั้งสองแหล่ง ทำขึ้นโดยใช้ดินเหนียวยาลี้ลงในภาชนะจักสานเมื่อดินแห้งแล้วนำไปเผาไฟเหลือเพียงแต่เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสานจึงเป็นแม่แบบที่เผาไหม้ไปในที่สุด จากภาชนะก่อนประวัติศาสตร์ดังกล่าวจึงสันนิษฐานได้ว่า เครื่องจักสานนั้นทำมาก่อนเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องปั้นในยุคแรกทำโดยใช้ดินเหนียวยาลงในแบบ (pressing into mould) ก่อนการปั้นตีด้วยไม้และหินดู (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2541 : 1 - 2)

พยุร โมสิกรัตน์ ได้เขียนถึงประวัติความเป็นมาของเครื่องจักสานในประเทศไทยว่า
ทราบมาว่าในดินแดนแถบนี้มีการจักสานมานานนับพันๆ ปี เพราะลายจักสานบน
ภาชนะดินเผาด้านนอกก่อนประวัติศาสตร์ที่ตำบลบ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี
เป็นร่องรอยของวัฒนธรรมที่ปรากฏมายาวนาน งานจักสานส่วนมากได้สูญสลายไปง่ายๆ จึง
เหลือชิ้นงานที่ปรากฏชัดไม่กี่ชิ้นไว้ศึกษา ซึ่งผู้เขียนเองได้พบเห็นมาอายุไม่เกิน 100 ปี ประกอบ
กับงานประเภทนี้เพิ่งได้มีการศึกษามาไม่นานนัก ผู้สะสมงานจักสานเป็นผู้ที่รักนิยมในงานจักสาน
มีจำนวนไม่แน่ชัด

เนื่องจากชาวไทยโบราณผ่านยุคกาลเวลาถึงปัจจุบัน ส่วนมากมีอาชีพด้านการ
เกษตรกรรมและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เป็นป่าทึบผืนพรรณ การใช้วัสดุจากเส้นใย เส้นใบ ต้นและ
เปลือกของพืชมาสานถักทอจึงเป็นเรื่องธรรมดาของสังคมนั้น ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า คนไทยทำงาน
จักสานเป็นเครื่องใช้สอยมาเป็นเวลายาวนานและพัฒนามาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะบุคคล (พยุร
โมสิกรัตน์. 2539 : 113)

ชิน อยู่ดี (อ้างอิงจาก นวลลออ ทินานนท์. 2544 : 23) กล่าวถึงความเป็นมาของ
เครื่องจักสานว่า การทำเครื่องจักสาน เป็นงานหัตถกรรมที่มีการทำมาเป็นเวลายาวนาน มีหลักฐาน
ทางโบราณคดีที่พบการทำเครื่องจักสานในยุคหินใหม่ ที่บริเวณถ้ำแห่งหนึ่งในจังหวัดกาญจนบุรี
เป็นงานจักสานที่ทำด้วยไม้ไผ่ เป็นลายขัดสองเส้น ประมาณอายุได้ 4,000 ปีมาแล้ว แสดงให้เห็น
ว่ามนุษย์รู้จักการสร้างสรรค์เครื่องจักสานขึ้นเพื่อตอบสนองต่อการใช้สอยมาเป็นเวลานาน (ชิน
อยู่ดี. 2512 : 8)

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของเครื่องจักสานกับการประยุกต์ใช้วัสดุว่า
การใช้สิ่งเป็นแม่แบบ (mould) ในการทำเครื่องปั้นดินเผาในยุคแรก อาจจะเลือก
เปลือกไม้ เช่นเปลือกน้ำเต้า หรือเปลือกไม้ชนิดอื่นๆ ก่อนจะใช้ภาชนะจักสานเป็นแม่แบบรูปทรง
ของเครื่องจักสานจะมีจำกัดตามแบบนั้น สันนิษฐานได้ว่าการทำเครื่องจักสานของมนุษย์ก่อนประ
วัติศาสตร์ในประเทศไทยการใช้วัสดุแปรรูปด้วยโลหะ เช่น พรำ มีด จักตอกให้เป็นเส้นตาม
คุณสมบัติงานจักสานแต่ละชนิด การนำวัสดุหยาบ ไม้ไผ่ จักตอกให้เป็นเส้นนำมาสานเป็นภาชนะ
แทนการใช้ใบไม้ เถาวัลย์ มาสานเป็นเครื่องจักสานร่องรอยที่ปรากฏบนภาชนะดินเผานั้นเป็น
ลายจักตอกเช่นเดียวกับเครื่องจักสานในปัจจุบัน การนำวัสดุเป็นเส้นเล็ก เช่น ตอก หวาย
ย่านลิเภา ทำให้มนุษย์ประดิษฐ์เครื่องจักสานได้ตามต้องการ มีความละเอียดประณีตมากขึ้น
(วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2541 : 2)

บางท้องถิ่นช่างจักสานทำไม้เป็นแม่แบบและสานตามแบบไม้เพื่อให้ได้รูปทรงตามต้องการบางท้องถิ่นช่างจะสานกระบุงเป็นต้นแบบและสานกระบุงตามแม่แบบ เช่นบางท้องถิ่นในจังหวัดแพร่ เช่นเดียวกับสานหมวกกูปในภาคเหนือ ซึ่งใช้ไม้กลึงเป็นรูปหมวกแล้วสานตามแบบวิธีนี้จะทำให้หมวกมีรูปแบบที่เหมือนกัน การสานคูหรือแอ่วสำหรับตีข้าวทางภาคเหนือใช้วิธีขุดดินเป็นรูปเครื่องจักสานขนาดใหญ่ การจักสานใช้คนลงไปในหลุมและใช้ตอกเส้นใหญ่สานเป็นรูปเครื่องจักสานตามแม่แบบ การสานวิธีนี้จะได้เครื่องจักสานรูปแบบที่เหมือนกันเป็นจำนวนมากๆ หากต้องการเครื่องจักสานรูปทรงแปลกๆ โดยใช้แม่แบบเช่นการสานแจกัน สานรูปสัตว์ในประเทศจีน ใช้วิธีตอกสานทับบนเครื่องปั้นดินเผารูปทรงแจกัน รูปทรงเครื่องปั้นดินเผารูปสัตว์ จึงได้เครื่องจักสานที่มีรูปทรงต่างๆกัน

การทำเครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมในสังคมเกษตรกรรม เพราะผู้สานสร้างขึ้นเองจากวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น รูปทรงและกรรมวิธีการจักสานเครื่องจักสานในยุคแรกๆ จะไม่แตกต่างกันมากนักเริ่มจากการนำใบไม้ เถาวัลย์ มาสานเป็นรูปต่างๆ การนำใบมะพร้าว ใบลาน ใบตาล หรือเถาวัลย์มาสานเป็นภาชนะอย่างหยาบๆ เช่นเครื่องจักสานชนพื้นเมืองในประเทศออสเตรเลีย เครื่องจักสานชาวเกาะสุมาตราในประเทศอินโดนีเซีย เครื่องจักสานชาวอินเดียดั้งเดิมในทวีปอเมริกา และเครื่องจักสานอย่างหยาบๆ ในภาคใต้ของประเทศไทยเช่น กอนอ หรือ ลอม ใช้สำหรับใส่หญ้า ภาชนะสำหรับตักน้ำเรียกว่า หมา การใช้ตอกไม้ไผ่มาสานเป็นส้อมโก่งและหลัว เป็นต้น (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. 2541 : 2 - 3)

จากที่กล่าวมาด้วยเหตุผลทั้งหมด เครื่องจักสานได้มีมาหลายพันปีเพื่อสนองตอบในการใช้สอยของมนุษย์ และได้วิวัฒนาการรูปแบบ ลวดลาย กระบวนการการผลิตจากยุคโบราณสู่ยุคปัจจุบันด้วยเวลาที่ยาวนาน

4.2 ความหมายของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน

วัฒน์ จูพะวิภาต (2545 : 33) ได้ให้ความหมายของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานไว้ว่า

การจักสาน (Basketery) หมายถึงการนำวัสดุจากธรรมชาติ เช่น ไม้ไผ่ หวาย ใบไม้ เชือก ปอ เถาวัลย์ ฟาง ป่าน มาสานเป็นภาชนะเครื่องใช้ต่างๆ ไม้ไผ่เป็นที่นิยมใช้มากที่สุด เพราะพบโดยทั่วไปของประเทศไทยราคาไม่แพงสามารถแบ่งตามประโยชน์ใช้สอยได้ 4 ประเภท ดังนี้

1. เครื่องใช้ในบ้าน เช่น ตะกร้า กระชอน กระด้ง
2. เครื่องมือจับปลา เช่น สุ่ม ลอบ กระชัง

3. เครื่องกลกรรม เช่น เข่ง คราด สุ่มไถ่

4. สิ่งของเบ็ดเตล็ด ได้แก่ เครื่องกีฬา เครื่องเล่น เครื่องใช้ เช่น งอบ หมอก เป็นต้น

เครื่องจักสานเป็นงานศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมอย่างหนึ่ง ที่มนุษย์คิดวิธีการต่างๆ ขึ้นเพื่อใช้สร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ ในชีวิตประจำวัน ด้วยวิธีการสอดขัดและสานกันของวัสดุที่เป็นเส้น เป็นริ้ว โดยสร้างรูปทรงของสิ่งที่ประดิษฐ์ขึ้นนั้นตามความประสงค์ในการใช้สอย การสร้างเครื่องจักสานของมนุษย์โดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยตามสภาพภูมิศาสตร์ประสานกับชนบประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และวัสดุในท้องถิ่นนั้น ๆ ประกอบกันขึ้นเป็นเครื่องจักสาน (วัฒนธรรม จุฬะวิภาค. 2545 : 33)

วิธีการในการทำเครื่องจักสานของมนุษย์ในชนชาติต่าง ๆ เท่าที่ปรากฏจากอดีตมาจนปัจจุบันมีรูปแบบและลวดลายในการสานที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งลวดลายในการสานจะมีจำกัดอยู่ไม่มากนัก และจากความจำกัดของลวดลายนี้เป็นผลบังคับให้รูปทรงของเครื่องจักสานมีลักษณะที่ใกล้เคียงกันไปด้วย นอกเหนือจากลวดลาย รูปทรงแล้ววัสดุในการทำเครื่องจักสานในส่วนต่าง ๆ ของโลก เช่น ในกลุ่มประเทศเอเชียจะเห็นว่า ใช้วัสดุชนิดเดียวในหลายประเทศ เช่น การทำเครื่องจักสานด้วยไม้ไผ่จะมีทำกันในแทบทุกประเทศ (วัฒนธรรม จุฬะวิภาค. 2545 : 33)

สอดคล้องกับ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงการจักสานไว้ว่า การใช้วัตถุดิบที่มีมาจากธรรมชาติที่มีลักษณะเป็นเส้นเช่น เถาวัลย์ หวาย กระจุต กก มาสนสอดขัดกันอย่างง่ายๆ โดยไม่ต้องแปรรูปวัตถุเช่น การนำเถาวัลย์ หวาย มาสนเป็นภาชนะง่ายๆได้แก่ ตะกร้า กระจาด การนำต้นกก กระจุต มาทาบให้แบนแล้วสานเป็นเสื่อ หรือภาชนะ เช่น เสื่อกระจุต กระสอบจุต ในภาคใต้ เมื่อมนุษย์ต้องการผลิตเครื่องจักสานให้มีรูปทรงและมีลวดลายละเอียดประณีตมากขึ้นจึงแปรรูปวัตถุดิบด้วยการ จัก เพื่อให้ได้วัตถุดิบที่เป็นเส้นเล็กสานได้ละเอียดยิ่งขึ้น เช่น การนำหวายมาจักเป็นเส้น นำไม้ไผ่มาจักเป็นตอก

นวลลอ ทิมานนท์ ได้กล่าวถึงการจักสานไว้ว่า การจักสานเป็นคำที่เรียกตามวิธีการที่ต้องเกิดจากการนำวัสดุมาผ่านกระบวนการที่เรียกว่า การจัก เป็นการนำไม้ไผ่มาทำให้เป็นเส้น เป็นแฉก เป็นริ้ว เพื่อความสะดวกในการสาน ซึ่งวัสดุที่ถูกนำมาผ่านกระบวนการนี้เรียกว่า ตอก ต่อก จากนั้นเป็นขั้นตอนที่เรียกว่าการสาน เป็นกระบวนการที่จะนำตอกที่เตรียมไว้นั้น มาสร้างสรรค์ให้เกิดรูปแบบและลวดลายต่างๆตามที่ได้วางแผนไว้ โดยหลักของการสานคือ การนำตอกมาขัดกัน เป็นการยึดเส้นให้คงรูปเป็นภาชนะ หลังการสานเรียบร้อยแล้วยังมีขั้นตอนอีกคือการถัก เป็นการทำให้เครื่องจักสานนั้นอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ไม่หลุดลุ่ย การถักจะใช้วัสดุที่เป็นเส้นอ่อน

เช่น ดอกเส้นเล็กและมีความยาวพอสมควร ถักยึดโครงสร้างภายนอกให้ติดยึดกับผนังของเครื่องจักสาน เช่น การถักขอบกระจาด กระดัง ตะกร้า (นวลลออ ทิมานนท์. 2543 :23)

สรุปได้ว่าการจักสานคือการนำวัสดุที่มีลักษณะเป็นเส้นๆยาวมาสอด ชัดเพื่อให้ได้รูปทรงตามต้องการกับประโยชน์ใช้สอย รูปทรงงานจักสานจะขึ้นอยู่กับความคิดสร้างสรรค์ของช่างเป็นผู้กำหนด

4.3 มूलเหตุของงานศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้สรุปเกี่ยวกับมूलเหตุของงานศิลปะหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานว่า การทำเครื่องจักสานมีความจำเป็นต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชนบทอยู่มาก โดยเฉพาะประชากรที่มีอาชีพเกษตรกรรม เพราะเครื่องจักสานเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้พื้นบ้าน ที่ทำขึ้นจากวัสดุพื้นบ้านชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถผลิตขึ้นใช้เองได้เป็นส่วนมาก ดังนั้น เครื่องจักสานจึงเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ชาวชนบทยังคงใช้กันอยู่อย่างแพร่หลาย และเป็นเครื่องมือใช้ไม่สอยที่ตอบสนองความต้องการใช้สอยในชีวิตประจำวันของชาวชนบทได้เป็นอย่างดี ในขณะที่ยังไม่มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำขึ้นจากวัสดุอื่นมาทดแทน และใช้ประโยชน์ในลักษณะเดียวกันได้ดีเท่าเครื่องจักสาน ดังนั้น เครื่องจักสานชนิดต่างๆ จำนวนมากจึงอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวันของชาวชนบทได้ดี และเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านมาจนทุกวันนี้ แต่เครื่องจักสานบางอย่างบางชนิดอาจมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ และวิธีการผลิต ตลอดจนการใช้วัสดุไปบ้าง เพื่อให้สัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบันอย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาจากเครื่องจักสานในประเทศไทยในปัจจุบัน จะเห็นว่าเครื่องจักสานเกิดขึ้นตามความจำเป็นในการดำรงชีวิตที่มีผลมาจากแรงผลักดันอันเป็นมूलเหตุให้เกิดการทำเครื่องจักสานที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532 : 15 - 21)

1. มूलเหตุจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต การดำรงชีวิตในชนบทจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยเครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน ที่สามารถผลิตได้เอง มาช่วยให้เกิดความสะดวกสบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เครื่องจักสานซึ่งเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในชนบทด้วยอาชีพเกษตรกรรม ที่มีความผูกพันกับชาวชนบทมาช้านานและถ้าจะดูจากการดำรงชีวิตของผู้คนเหล่านั้นอย่างละเอียดแล้วจะเห็นว่า เครื่องจักสานได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกินอยู่หลับนอน อย่างมากที่จะแยกออกได้ ดังจะเห็นได้จากการกินหรือการบริโภค ของคนในภาคเหนือและภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งนิยมบริโภคข้าวเหนียวเป็นอาหารหลัก และจากการบริโภค

ข้าวเหนียวนี้ ทำให้เกิดเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องขึ้นมาหลายชนิด เฉพาะที่สำคัญคือ เครื่องมือเครื่องใช้ประเภทเครื่องปั้นดินเผา และเครื่องจักสาน

เครื่องจักสาน ที่ เป็นเครื่องมือใช้เกี่ยวเนื่องกับการบริโภคข้าวมีหลายอย่าง ตั้งแต่หวดนึ่งข้าวเหนียวสานด้วยไม้ไผ่ เป็นภาชนะที่สำคัญในการนึ่งข้าวเหนียวมีใช้ทั้งภาคเหนือและภาคอีสาน มีลักษณะเป็นทรงกระบอกก้นเหลี่ยม สานด้วยไม้ไผ่ด้วยลายขัดหรือลายสองเว้นตาห่างกันเล็กน้อย เพื่อให้น้ำไหลออกได้ส่วนปากใช้การมัดปลายตอกเก็บขอบในตัว หวดเป็นภาชนะสำหรับใส่ข้าวเหนียวหลังจากแช่น้ำไว้ นำมาชาวใส่ลงไปในหวด พอสะเด็ดน้ำแล้วจึงนำไปนึ่งบนหม้อต่อไป

นอกจากหวดแล้ว ยังมีเครื่องจักสานอื่น ๆ อีกหลายชนิดที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการบริโภคข้าวเหนียว เช่น กระติบข้าว แอบข้าว และก่องข้าว ฝาชี เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระติบ, แอบข้าว และก่องข้าว นั้นเป็นเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียว เพราะเครื่องจักสานประเภทกระติบ แอบข้าว และก่องข้าวของภาคเหนือและภาคอีสานเป็นเครื่องจักสานที่เกิดขึ้นจากความจำเป็นที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการดำรงชีวิตที่สำคัญ เป็นเครื่องจักสานที่ได้รับการออกแบบสมบรูณ์ที่สุดทั้ง ประโยชน์ใช้สอยและรูปร่างที่มีความงดงาม มีลักษณะเฉพาะที่ต่างกันไปตามประเพณีนิยมของแต่ละท้องถิ่น

นอกเหนือไปจากเครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องกับการกินอยู่แล้วยังมีเครื่องจักสานที่ทำขึ้นเพื่อใช้ในการพักอาศัยอีกหลายอย่าง เช่น เสื่อลำแพนผ้าขัดแตะสำหรับทำฝาบ่านสานด้วยไม้ไผ่ เสื่อสำหรับปูนั่งปูนอนสานด้วยแห่ หวาย กระจุย และใบลำเจียก เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า เครื่องจักสานเข้ามามีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชนบทอย่างมาก ในแทบทุกภาคของประเทศยังมีการทำเครื่องจักสานขึ้นจากวัสดุต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ไม้ไผ่ หวาย กระจุย แห่ กติตาม ล้วนเป็นของใช้ที่จำเป็นในการดำรงชีวิตที่จะขาดเสียมิได้ แม้บางท้องถิ่นจะไม่มีวัสดุสำหรับทำเครื่องจักสาน ก็มักจะซื้อวัสดุมาจากถิ่นอื่นมาทำ หรือบางแห่งซื้อเครื่องจักสานนอกจากจะสามารถอำนวยความสะดวกในการใช้สอยเฉพาะอย่างได้ดีแล้ว ยังมีราคาพอประมาณที่สามารถหาซื้อไว้ใช้ได้

อย่างไรก็ตาม เครื่องจักสานที่ทำขึ้นในถิ่นต่างๆ นั้นเป็นความจำเป็นในด้านการดำรงชีวิตอย่างหนึ่งที่ยังมีความจำเป็นอยู่มากในชนบทและเครื่องจักสานที่มีใช้อยู่ในชนบทนั้น สามารถจำแนกออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามหน้าที่ใช้สอย (functions) อย่างกว้าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ คือ

เครื่องจักสานที่ใช้ในการบริโภค ได้แก่ ข้าวหวด กระต๊ပ် แอบข้าว หวดนั่งข้าวเหนียว ก่องข้าว กระซอน กระดัง ฯลฯ

เครื่องจักสานที่ใช้เป็นภาชนะ ได้แก่ กระบุง กระจาด ช้ากระทาย กระบาย กะโล่ กระดัง กระบุง หลัว ชะลอม ฯลฯ

เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องตวง ได้แก่ กระออม กระชู่ กระบุง สัด ฯลฯ

เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องเรือนและเครื่องปูลาด ได้แก่ เสื่อลำแพน เสื่อกระจูด เสื่อเหย่ง เสื่อปาหนัน เสื่อหวาย ฯลฯ

เครื่องจักสานที่ใช้ป้องกันแดดฝน ได้แก่ กอบ หมาก กุบ กอบแมงดา จากรา หมอก จีน ฯลฯ

เครื่องจักสานที่ใช้ในการจับดักสัตว์ ได้แก่ ลอบ ไซ อีจู้ ชะนาง จั่น นั่งได้ นอนได้ แงบ ฯลฯ

เครื่องจักสานที่ใช้เกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณีและศาสนา ได้แก่ ก่องข้าวขวัญ ข้าวสำหรับใส่พานสลาก เบิงหมาก ฯลฯ

มูลเหตุที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการทำให้เครื่องจักสานที่สำคัญทางหนึ่งเพราะชาวไทยส่วนใหญ่มีอาชีพทางเกษตรกรรม จึงจำเป็นต้องทำมาหากินตามสภาพสิ่งแวดล้อมตามสภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้น การทำเครื่องจักสานจึงจำเป็นในการดำรงชีวิต และเครื่องจักสานจะสามารถตอบสนองความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย ให้เกิดความสะดวกสบายได้ดีกว่าเครื่องมือเครื่องใช้อื่น ทั้งชาวชนบทยังสามารถทำใช้ได้เองจากวัสดุท้องถิ่นการทำเครื่องจักสานขึ้นตามแรงผลักดันของสภาพสิ่งแวดล้อมที่เห็นได้ชัดคือ เครื่องมือเครื่องใช้ในการจับปลา และสัตว์น้ำจืด ในภาคต่าง ๆ

จะเห็นได้ว่า ชาวชนบทคิดทำเครื่องจักสานขึ้นมา โดยใช้วัสดุท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งได้แก่พวก ลอบ ไซ ชะนาง ด้วยไม้ไผ่และหวาย ซึ่งเครื่องจักสานเหล่านี้จะมีรูปแบบที่เหมาะสมกับความต้องการใช้สอยและสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมด้วย เช่น ลอบ นั้น โดยทั่วไปจะใช้ดัก กุ้ง ปลา ปู ตามริมแม่น้ำลำคลองที่มีน้ำไหลเพราะสัตว์น้ำพวกนี้จะว่ายทวนน้ำ

ดังนั้น ตัวลอบจึงต้องสานด้วยไม้ไผ่เหลาเป็นซี่ ๆ เพื่อให้มีน้ำไหลผ่านได้โดยสะดวก สัตว์น้ำพวกกุ้ง ปู ปลา จะว่ายทวนขึ้นไปตามน้ำที่ไหลผ่านลอบตามปรกติ ที่สุดก็เข้าไปติดอยู่ในลอบ ซึ่งมีงาปิดกั้นไว้ คือลอดเข้าไปได้แต่ออกไม่ได้ รูปร่างของลอบจะต่างกันไปตามการใช้สอย เช่น ถ้าเป็นลอบสำหรับดักปลาที่ชอบว่ายทวนน้ำขึ้นมาตามผิวน้ำที่น้ำค่อนข้างลึก ชาวบ้านจะทำลอบชนิดที่เรียกว่า ลอบนอน คือใช้วางดักไว้ติดกับผิวน้ำได้น้ำมีรูปร่างคล้ายกระบอง วางให้

ด้านหน้าลอบตามน้ำไหล เพื่อดักปลาที่ว่ายทวนน้ำขึ้นมา ส่วนลอบอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า ลอบยื่น มักจะมีขนาดค่อนข้างใหญ่วางขวางน้ำไว้ในแนวเย็น ใช้สำหรับดักปลาที่ว่ายทวนน้ำบนผิวน้ำ

จากลักษณะของลอบทั้งสองแบบที่ยกตัวอย่างมานี้ จะเห็นว่าลอบซึ่งเป็นเครื่องจักสานชนิดหนึ่งที่ใช้ดักสัตว์น้ำ เป็นเครื่องจักสานที่ชาวชนบทคิดสร้างรูปแบบและวิธีการใช้ ตามความต้องการด้านใช้สอยตามสภาพภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น จึงเห็นได้ว่ารูปแบบและโครงสร้างของลอบถูกสร้างขึ้นอย่างเหมาะสมกับการใช้สอยตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นช่วยให้การดำรงชีวิตสะดวกสบายยิ่งขึ้น นอกจากลอบซึ่งเป็นเครื่องมือจับดักสัตว์น้ำ ที่สร้างขึ้นตามสภาพแวดล้อมอันเป็นแรงผลักดันทางธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิตแล้ว ยังมีเครื่องจักสานอีกหลายชนิดที่สร้างขึ้นตามความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยตามความจำเป็นทางสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น เช่น ครุ หรือ คุ สำหรับตีข้าวของชาวล้านนา เป็นงานจักสานที่มีขนาดใหญ่ การสานคุ จะต้องมีขั้นตอน และกรรมวิธีเฉพาะที่ต่างไปจากการทำเครื่องจักสานชนิดอื่น ๆ เพราะคุเป็นภาชนะจักสานไม้ไผ่ที่ใหญ่ที่สุดคือมีเส้นผ่าศูนย์กลางของขอบปากประมาณ 3 - 4 เมตร มีความลึกประมาณ 1 เมตร ดอกที่ใช้สานคุจะเป็นดอกไม้ขนาดใหญ่เป็นพิเศษเพราะต้องการความแข็งแรงทนทาน ดังนั้น ดอกสำหรับสานคุจึงเป็นดอกเส้นใหญ่ประมาณ 1 นิ้ว และไม่เหล่านี้อ้อไม้ดอกมากนักและต้องรักษาผิวไม้ไผ่ไว้ ดอกสานคุจะมีหัวท้ายเรียว เพื่อความสะดวกในการสาน การสานคุจะต้องใช้ไม้ลิ้มดอกให้ชิดกันและเป็นไปตามรูปทรงที่ต้องการให้หลุมดิน ซึ่งขุดทำเป็นบ้ำหรือแบบเพื่อให้ได้รูปทรงที่ดีตามต้องการ ลักษณะของคุจะมีทั้งที่มีปากกลม และเป็นเหลี่ยม ที่กันคุจะทำให้โค้งงอขึ้นมาซึ่งเรียกว่า “หมง” อยู่ตรงกลางของส่วนกัน เป็นส่วนสำคัญของคุ ใช้เป็นที่ตีข้าวให้เมล็ดข้าวหลุดออกจากรวงข้าว ตกอยู่ภายในคุนั้น

จากรูปร่างและประโยชน์การใช้คุสำหรับตีข้าวนี้ จะเห็นว่าคุเป็นเครื่องจักสานที่เกิดขึ้นเฉพาะถิ่นคือ มีเฉพาะภาคเหนือเท่านั้น ทั้งนี้เพราะการทำนาในภาคเหนือซึ่งมีพื้นที่เป็นเนิน ไม่สะดวกในการขนข้าวจากนาเข้าสู่ลานบ้านเหมือนที่ราบภาคกลาง และบริเวณบ้านมักจะไม่กว้างขวางพอ ชาวนาจึงนิยมตีข้าวหรือนวดข้าว ออกจากรวมข้าวด้วยวิธีฟาดข้าวลงบนคุ ซึ่งทำให้สะดวกกว่าการนวดบนลานนวดข้าวอย่างภาคกลาง ดังนั้น คุจึงเป็นเครื่องใช้ที่เกิดขึ้นตามสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของภาคเหนือ ที่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม จากตัวอย่างกล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เราคิดหาวิธีการสร้างเครื่องจักสานขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการใช้สอยให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสภาพภูมิศาสตร์ของแต่ละถิ่น อันเป็นแรงผลักดันให้เกิดรูปแบบ ตลอดจนวิธีการทำเครื่องจักสานที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์

3. เหตุที่เกิดจากความเชื่อ ขนบประเพณี และศาสนา เครื่องจักสานจำนวนมากน้อยเกิดขึ้นจากผลของความเชื่อตามประเพณีและศาสนาของท้องถิ่น ซึ่งจะเห็นได้จากการสานเสื่อปาหนัน หรือเสื่อใบลำเจียก เพื่อใช้ในการแต่งงานของภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดกระบี่ มีประเพณีการสานเสื่อปาหนัน สำหรับคู่บ่าวสาวที่จะใช้ปูนอนแทนที่นอนร่วมกัน การสานราชวัติในงานพิธีทางศาสนา เป็นต้น

จากแรงผลักดันอันเป็นมูลเหตุสำคัญทั้ง 3 ประการดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า เครื่องจักสานยังคงเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนไทยในชนบทอยู่ไม่น้อย ถึงแม้ว่าเครื่องจักสานในปัจจุบันจะมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปจากรูปแบบและกรรมวิธีดั้งเดิมบ้างก็ตาม แต่โดยลักษณะพิเศษของเครื่องจักสานอันเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นของเครื่องจักสานแต่ละภาคหลายสิ่งหลายอย่างยังคงอยู่เป็นส่วนมาก

ความจำเป็นในการผลิตเครื่องจักสานขึ้นใช้ในถิ่นต่างๆ อันมีมูลเหตุมาจากแรงผลักดันทั้งสามประการนั้นเป็นสำคัญ แต่ในปัจจุบันได้พบว่าในหลายท้องถิ่น เครื่องจักสานได้กลายเป็นอาชีพรองจากการทำไร่ทำนา ซึ่งชาวชนบทใช้เวลาว่างในบางฤดูกาลทำเครื่องจักสานจำหน่ายเป็นรายได้พิเศษเป็นจำนวนไม่น้อย และในบางท้องถิ่นโดยเฉพาะในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคใต้ และภาคอีสาน มีการทำเครื่องจักสานเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนหลายแห่ง นับว่าการทำเครื่องจักสานเป็นศิลปหัตถกรรมและหัตถกรรมสำคัญที่มีผลต่อเศรษฐกิจชาวบ้านอีกประการหนึ่งและป็นมูลเหตุและความจำเป็นในสภาพสังคมปัจจุบันอีกประการหนึ่ง นอกเหนือไปจากมูลเหตุสำคัญที่กล่าวแล้ว

กล่าวโดยสรุปมูลเหตุของงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานนั้น มีปัจจัยจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต ปัจจัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตามภูมิศาสตร์ ปัจจัยจากความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี และศาสนา ซึ่งเป็นมูลเหตุที่เกี่ยวข้องกับชีวิตสังคมท้องถิ่นพื้นบ้านชนบทในทุกๆบริบท

4.4 วัสดุและเครื่องมือที่ใช้ทำงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้เขียนถึงวัสดุที่ใช้ทำงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานไว้ว่า ไม้ไผ่เป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ที่จะนำมาแปรรูปเป็นวัสดุสำหรับทำเครื่องจักสานมากที่สุด เครื่องจักสานไม้ไผ่จึงเป็นเครื่องจักสานที่นิยมใช้และผลิตกันแพร่หลายในภูมิภาคเอเชียเฉพาะประเทศไทยนั้น ไผ่หลายพันธุ์มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะนำมาทำเครื่องจักสาน และมีกระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศ ไผ่ที่นำมาทำเครื่องจักสานได้ดีมีหลายพันธุ์ ได้แก่ ไผ่สีสุก ไผ่รวก ไผ่เอี้ยะ ไผ่ข้าวหลาม เป็นต้น

ไผ่ พรรณไม้ชนิดหนึ่ง *Bambusaspp.* ในวงศ์ *Palmae* เป็นกอ ลำต้นสูงและเป็นปล้องๆ มีหลายชนิด แต่ละชนิดมีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะนำมาใช้ทำเครื่องจักสานแตกต่างกันไป เช่น

ไผ่สีสุก (*Bambusa blumeana* Schultes) ขึ้นทั่วไปตามหัวไร่ปลายนาทุกภาคของประเทศ แต่พบมากในภาคกลางและภาคใต้ ชอบดินเหนียวปนทรายหรือดินร่วนในที่ราบต่ำๆ ตามริมแม่น้ำลำคลอง ไผ่ชนิดนี้กล่าวกันว่ามาจากหมู่เกาะชวา สุมาตรา และบอร์เนียว ลำสีมีออกเหลืองจึงเรียกว่า ไผ่สีสุก เป็นไผ่ที่มีลำสูงใหญ่ ลำยาวประมาณ 10 - 18 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางลำประมาณ 8 - 12 เซนติเมตร ปล้องยาวประมาณ 30 เซนติเมตร ลำต้นตรง ผิวแข็งเรียบเป็นมัน โดยทั่วไปไผ่สีสุกจะขึ้นเป็นกอแน่นโดยเฉพาะโคนกอ แต่ละลำจะแตกกิ่งตั้งแต่โคนลำขึ้นไปจนถึงปลาย ไผ่ชนิดนี้ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง ชาวบ้านจึงมักปลูกไว้เป็นรั้วบ้านเพื่อช่วยกำบังลมและนำหน่อมาเป็นอาหาร นำต้นมาใช้ประโยชน์ต่าง ๆ เช่น ทำพะอง บันได และทำเครื่องจักสานนานาชนิด

ไผ่รวก (*Thyrsostachys siamensis* Camble) เป็นไผ่ที่กระจายพันธุ์ตามธรรมชาติ ในบริเวณประเทศพม่า จึงพบไผ่ชนิดนี้มากในบริเวณภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันตก บริเวณจังหวัดกาญจนบุรี ไผ่รวกเป็นไม้ที่มีความสวยงาม เป็นกอชิดทึบ พุ่มเตี้ย ลำต้นเล็กและเปลาสูงประมาณ 2 - 7 เมตร มีกิ่งเล็กๆ ตอนปลาย ลำต้นเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 - 5 เซนติเมตร แต่ถ้าพื้นดินสมบูรณ์ก็จะมีลำต้นใหญ่ขึ้น ข้อระหว่างปล้องค่อนข้างเรียบ ปล้องยาว 15 - 30 เซนติเมตร ไผ่รวกเป็นไม้ที่ใช้ประโยชน์หลายอย่าง เช่น ปลูกตกแต่งบริเวณบ้าน ทำรั้ว ใช้เป็นวัสดุประกอบการก่อสร้าง การประมง ทำเยื่อกระดาษ และใช้ทำเครื่องจักสาน ฯลฯ

ไผ่เอื้อง (*Cephalostachyum vigatum*) เป็นไม้ที่รู้จักกันดีในภาคเหนือ ขึ้นทั่วไปในบริเวณป่าดงดิบ หรือป่าผสมผลัดใบที่มีไม้สัก เฉพาะตามริมห้วยต่าง ๆ ลักษณะเด่นของไผ่ชนิดนี้คือ เนื้อลำบางมากตั้งแต่โคนถึงยอด มีขนาดปล้องยาวมากประมาณ 50 - 70 เซนติเมตร สูงประมาณ 18 เมตร ไผ่เอื้องเป็นไม้ขนาดย่อมลำเรียวเปลา ชาวบ้านในภาคเหนือนิยมนำมาทำฟาบ้าน เครื่องมือจับปลา กระบอกลี้น้ำ และเครื่องจักสาน

ไผ่ข้าวหลาม (*Cephalostachyum pergracile* Munro) มีมากในบริเวณภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขึ้นกระจายเป็นกลุ่ม ๆ ในป่าผสมผลัดใบ ชื่อพื้นเมืองอาจเรียก ไม้ข้าวหลาม ไม้ป้าง เป็นไม้ขนาดกลาง ลำสวยงาม กอไม่แน่นจนเกินไป ลำต้นตรงสีเขียวทึบ เนื้อบาง ขนาดลำเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 - 6 เซนติเมตร ปล้องยาวประมาณ 30 เซนติเมตร สูง 7 - 8 เมตร ข้อสั้นเล็กน้อย แต่ละลำจะแตกกิ่งย่อยขนาดเล็กเท่า ๆ กันจำนวนมาก และเกือบตั้ง

จากกับลำ และเรียงขึ้นไปคล้ายฉัตร ไม้ชนิดนี้ใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง ตั้งแต่ใช้เผาข้าวหลาม และเครื่องจักสาน ใช้ก่อสร้างบ้านเรือน ทำฟาก ฝาเพดานบ้าน ทำโรงเรือนสำหรับเลี้ยงสัตว์ จนถึงนำไปทำเป็นตะแกรงแทนเหล็กสำหรับยึดคอนกรีตในงานก่อสร้าง

นอกจากไม้หลายชนิดซึ่งเป็นไม้ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมในการนำมาทำเครื่องจักสาน ได้ดีแล้ว ยังมีวัตถุดิบจากธรรมชาติอีกหลายชนิดที่นำมาใช้ทำเครื่องจักสานได้ดี เช่น หวาย (พรรณไม้ชนิดหนึ่ง *Calamus sp.* ในวงศ์ *Palmae* ลำต้นยาว ผิวเกลี้ยงเหนียว ขึ้นเป็นกอ มีหลายชนิด เช่น หวายตะค้าทอง (หวายโปง) ซึ่งเป็นพรรณไม้อีกชนิดหนึ่งที่ใช้ทำเครื่องจักสานได้ดี อาจจะสานด้านหวายทั้งหมดหรือใช้หวายผสมกับวัสดุชนิดอื่น เช่น ไม้ไผ่ ใบตาล ใบลาน ฯลฯ

ย่านลิเภา (พรรณไม้ชนิดหนึ่ง *Lygodium flexosum* ในวงศ์ *Schizaceae* ลำต้นเป็นเถา) ในประเทศไทยมีมากในบริเวณภาคใต้ ชาวบ้านเรียกย่านลิเภา บองหยอง หรือย่านบองหยอง การนำมาทำเครื่องจักสานจะลอกเอาเฉพาะเปลือกมาจักเป็นเส้นแล้วสานหุ้มโครงที่ทำด้วยหวาย หรือไม้ไผ่

กระจูด (พรรณไม้ชนิดหนึ่ง *Lepironia articulata* ในวงศ์ *Cyperaceae*) ลำต้นกลม ข้างในกลวง และมีเยื่ออ่อนยุ่นคันเป็นข้อ ๆ ใช้สานเสื่อและกระสอบ มีมากตามหมู่เกาะต่าง ๆ ของประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย ในประเทศไทยมีมากในบริเวณทะเลสาบสงขลาในเขตจังหวัดพัทลุง การนำกระจูดมาทำเครื่องจักสานจะต้องทุบให้แบนแล้วทิ้งไว้ให้แห้งก่อนที่จะสานเป็นเครื่องจักสาน

นอกจากการใช้ต้นหรือเถาของพืชพันธุ์ไม้บางชนิดมาทำเครื่องจักสานแล้ว คนไทยยังนำใบไม้บางชนิดมาทำเครื่องจักสานด้วย เช่น ใบไม้ในตระกูลปาล์ม (พรรณไม้ในวงศ์ *Palmae*) ได้แก่ ใบตาล ใบมะพร้าว ใบลาน ใบลำเจียก หรือป่านั่น (พรรณไม้ชนิดหนึ่ง *Pandanus tectosius* ในวงศ์ *Pandanaceae* ขอบใบและกลีบดอกมีหนาม มีกลิ่นหอม) เตย (พรรณไม้สกุล *Pandanus* spp. เกิดเป็นกอก็มี เกิดเดี่ยวๆ ก็มี ใบเรียงสลับเวียนเป็นเกลียวขึ้นไปจนถึงยอด ใบเป็นทางยาวมีหนาม) จาก (พรรณไม้ชนิดหนึ่ง *Nipa fruticans* ในวงศ์ *Palmae*) ขึ้นเป็นกอตามชายเลนหรือดินโคลนตามริมฝั่งน้ำตื้นๆ ใบนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ทำเป็นเครื่องมือหุงหลังคา ใช้สานเปี้ยวหรืออบของภาคใต้ ทำหมาดักน้ำ ฯลฯ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2541 : 4 - 6)

รัตนะ อุทัยผล ได้กล่าวถึงวัสดุจักสานไม้ไผ่ว่า ไม้ไผ่เป็นวัสดุพื้นเมืองซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศไทย และเป็นวัสดุที่หาง่าย ส่วนต่างๆของไม้ไผ่อาจนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ทุกชิ้น การประดิษฐ์ไม้ไผ่ขึ้นต้นเราอาจนำเศษไม้ไผ่หรือส่วนต่างๆ เช่น ตา ข้อ แขนง ปล้อง มาประกอบเป็นรูปต่างๆตามความสนใจ การประกอบนี้เราอาจทำได้หลายวิธีด้วยกัน เช่น การตัด การติด การต่อ และวิธีอื่นๆ

ในประเทศไทยมีไม้ไผ่อยู่ไม่น้อยกว่า 50 ชนิด ขึ้นกระจายทั่วไปในประเทศตั้งแต่ริมลำน้ำ ลำธารจนถึงเทือกเขาสูง แต่ไม่เกิน 3,000 ฟุต เช่น ไม้ตง ไม้บง ไม้ซาง ไม้สีสุก ไม้รอก ไม้เลี้ยง ไม้ล้ามะลอก ไม้หอม ไม้หัวหลาม เป็นต้น ไม้ไผ่นั้นมีส่วนสัมพันธ์กับชีวิตของคนไทยเราตลอดมา ในการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยไม้ไผ่ทำได้ทุกส่วนของอาคารนั้น ตั้งแต่เสาถึงหลังคาฝา ประตู หน้าต่าง ใช้ไม้ไผ่ทำทั้งสิ้น เครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ สำหรับใช้สอยภายในบ้าน นับตั้งแต่ตะกร้า กระบุง กระจาด โต๊ะ เก้าอี้ ชั้นวางของ พานผลไม้ มู่ลี่กันแดด หรือเสาดินสั และรั้วเอาไม้ไผ่ทำได้ทั้งสิ้น (รัตนะ อุทัยผล : 66 - 67)

วัสดุที่ใช้ทำงานเครื่องจักสานของกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีมีดังนี้

วัสดุที่ใช้ในการจักสานเครื่องจักสานต่างๆ คือ ดอกหวาย ดอกไม้ไผ่ ซึ่งต้องผ่านกระบวนการผ่าไม้ไผ่หรือหวายแล้วเหลาให้เป็นเส้นเล็กๆ หรือใช้วิธีเจียดหวายให้เล็กตามขนาดใช้สอย โดยใช้ฝากะป่องเจาะรูให้เล็กใหญ่ตามขนาด นำดอกไม้ไผ่ - ดอกหวาย ชักเจียดไปมากะทั้งได้เส้นดอกที่สวยงามตามความประสงค์ของการใช้สานตามรูปแบบต่างๆ

การเจียดเส้นดอก ปัจจุบันได้มีอุปกรณ์ทำด้วยเหล็กสำเร็จรูปใช้เจียดหรือรีดดอกให้ได้ขนาดต่างๆอย่างรวดเร็วขึ้น จะต้องการดอกเล็กดอกใหญ่สามารถกำหนดไม่ตามเวลาที่ต้องการ

การเจียดเส้นดอกแบน ใช้วัสดุเจียดหรือรีดทำด้วยไม้คล้ายกับเครื่องเจียดที่ทำด้วยเหล็กแต่ใช้เจียดให้ดอกเป็นเส้นบางแบนเหมาะสำหรับเส้นดอกเพื่อจะขึ้นรูปของชิ้นงานคือลายตาชะลอม

การตกแต่งเส้นดอก ถ้าหากต้องการให้ดอกสวยงามหรือเล็กตามขนาดใช้ เครื่องเจียดที่ทำจากฝากะป่องเจียดอีกครั้งหนึ่ง จะได้ดอกที่เล็กลงกว่าเดิมและมีลักษณะเส้นไหลได้สะดวกเมื่อเวลาจักสาน

การย้อมสี เป็นการเพิ่มสีสันให้สวยงามกับเส้นดอกที่ใช้การจักสานให้ดูแปลกใหม่กว่าสีวัสดุเดิม สีที่ใช้ย้อมเรียกว่าสีย้อมหวายเป็นผลิตภัณฑ์จากสารเคมี เช่น สีแดง - สีดำ - สีเหลือง - สีนํ้าเงิน - สีม่วง - สีเขียว เป็นต้น

เส้นดอกจากหวายที่ชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรีใช้สานทำเครื่องจักสานนั้น ส่วนมากซื้อมาจาก อำเภอป่าโมก จ.อ่างทอง หรือจังหวัดใกล้เคียงตามสะดวกซื้อเพื่อหาวัสดุมาผลิตชิ้นงาน ส่วนไม้ไผ่เป็นวัสดุซึ่งมีอยู่ในพื้นที่หรือตำบลใกล้เคียงพอจะหาได้ไม่ยาก เพราะพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอบางปลาม้ามีทุ่งนํ้าท่วมถึง แต่พื้นที่บ้านโพธิ์ศรีอีกส่วนหนึ่งจะมีกอไผ่ขึ้นอย่างส่งางามรอบๆ บริเวณบ้านเป็นจำนวนมาก กอไผ่จึงเป็นพืชพันธุ์ประดับรั้วของบ้านแต่ละครอบครัว

หรือหลายๆ ครอบครัวยังไปด้วยเช่นกัน เครื่องจักรสานที่นี้จึงหาวัสดุได้ไม่ยาก เมื่อนำเส้นตอกหวาย มาสานร่วมกับเส้นตอกของไม้ไผ่ จึงทำให้งานจักรสานเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น มีการคิดค้นลาย ประดิษฐ์ ลายสร้างสรรค์เข้ามาประยุกต์กับงานเพื่อให้เท่าทันกับยุคของโลกสมัยใหม่ในปัจจุบัน (แสงจันทร์ ชาติทอง. สัมภาษณ์ : 2545)

งานจักสานของชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรีจึงมีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัว รูปแบบของงานจะเน้นและให้คุณค่ากับรูปทรงหรือรูปแบบงานจักสานโบราณ เช่น กระเป๋าทรงกลม ทรงสี่เหลี่ยม หรือ เครื่องสานชิ้นอื่นๆ จะยึดหลักอย่างเดียวกันคือรูปทรงจะอยู่ในลักษณะแปลกตา เป็นที่สนใจแก่ผู้พบเห็น ลานสานจะเป็นลายประดิษฐ์และทำยากกว่าลายที่มีอยู่ทั่วไปในท้องตลาด เน้นเส้นตอกเล็ก ประกอบกับความเพียรพยายาม ความประณีต แฝงชั้นไปด้วยอารมณ์ จิตใจของผู้ผู้ทำงานได้อย่างลึกซึ้งในผลงานชิ้นนั้นๆ (ปิ่น เป็นใจช่วย. สัมภาษณ์ : 2544)

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงเครื่องมือที่ใช้ทำงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานว่า การทำเครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านโบราณอย่างหนึ่งที่ทำสืบทอดกันมาช้านาน เครื่องมือที่ใช้ทำเครื่องจักสานก็เป็นเครื่องมือพื้นบ้านเพียงไม่กี่ชิ้นที่ชาวบ้านมักทำขึ้นใช้เอง ได้แก่

มีด เครื่องมือสำหรับแปรรูปวัตถุดิบจากธรรมชาติมาเป็นวัสดุสำหรับทำเครื่องจักสาน มีดที่ใช้กันทั่วไปเป็นมีดเหล็กกล้า เนื้อแกร่ง มี 2 ชนิด คือ มีดสำหรับผ่าและตัด มักเป็นมีดขนาดใหญ่ สันหนา เช่น มีดโต้ หรือมีดอีโต้ ใช้ตัดและผ่าไม้ไผ่ หวาย หรือไม้อื่น ๆ ที่จะใช้ทำเครื่องจักสานให้มีขนาดตามต้องการก่อนที่จะนำไป เหลา จัก เป็นตอกหรือเป็นเส้นต่อไป มีดตอก มีดชนิดนี้มีประโยชน์ใช้สอยตามชื่อคือ ใช้สำหรับจักตอกหรือเหลาหวาย เป็นมีดปลายเรียวแหลม ปลายและด้ามงอน ส่วนมากตัวมีดจะสั้นกลาด้าม เพราะในการจักหรือเหลาตอกจะใช้ด้ามสอดเข้าไประหว่างแขนกับลำตัว เพื่อให้จักหรือเหลาตอกได้สะดวก มีดชนิดนี้จะมีสันบางเพื่อให้จักได้ดี ส่วนปลายที่งอนแหลมนั้นจะใช้เจาะหรือคว้านได้ด้วย มีดตอกทั่วไปจะมีรูปร่างคล้ายคลึงกันดังกล่าวแล้ว แต่อาจจะมีการรูปร่างพิเศษแตกต่างกันบ้างตามความนิยมของแต่ละถิ่นและช่างจักสานแต่ละคน

เหล็กหมาด เหล็กปลายแหลม ใช้สำหรับเจาะ ไช้ จัด แะะ มี ๒ ชนิด คือ เหล็กหมาด ปลายแหลม มีด้ามทำด้วยไม้ ใช้สำหรับไชหรือแะะ มักทำด้วยเหล็กก้านร่มหรือซี่ลวดรถจักรยาน ผนปลายให้แหลม ใช้ไชหรือแะะเครื่องจักสานเพื่อร้อยหวายผูกโครงสร้าง ผูกขอบ หรือเจาะหู กระบุง ตะกร้า เป็นต้น เหล็กหมาดปลายหอก เป็นเหล็กแหลมปลายแบนอย่างปลายหอก ใช้เจาะหรือไชไม้ให้เป็นรู มักใช้เจาะรูเครื่องจักสานเมื่อต้องการผูกหวายเสริมโครงสร้างให้แข็งแรง

คิมไม้ เครื่องมือจำเป็นในการทำเครื่องจักสาน รูปร่างคล้ายคีมทั่วไปแต่มีขนาดใหญ่ และทำด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ชิงชัน ไม้มะค่า แก่นไม้มะขาม คีมจะใช้หนีบปากภาชนะจักสานเพื่อเข้าขอบ เช่น ใช้หนีบขอบกระบุง ตะกร้า กระจาด ขณะเข้าขอบปากเพื่อผูกหวายที่ขอบให้แน่น คีมจะช่วยให้ช่างจักสานเข้าขอบภาชนะจักสานได้สะดวกโดยไม่ต้องใช้ผู้ช่วย

นอกจากเครื่องมือสำคัญในการทำเครื่องจักสานดังกล่าวแล้ว การทำเครื่องจักสานยังอาจจะมีเครื่องมืออย่างอื่นอีก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัสดุที่นำมาทำเครื่องจักสาน เช่น การเลาหวายที่จักเป็นเส้นแล้วให้เรียบเสมอกันช่างจักสานจะใช้ฝากระบองหรือสังกะสีมาเจาะรูให้มีขนาดต่างกัน จากรูใหญ่ไปเล็ก แล้วสอดเส้นหวายเข้าไปในรูแล้วชักผ่านออกไป ความคมของสังกะสีจะครูดให้ผิวเส้นหวายเรียบและมีขนาดเสมอกัน เรียกว่า ชักเลียด การชักเลียดจะต้องชักจากรูใหญ่ไปหารูเล็ก

การทำเครื่องจักสานย่านลิภากีใช้เครื่องมือชนิดเดียวกันนี้แต่ เรียกว่า ชักปั่น นอกจากเครื่องมือเหล่านี้แล้ว ช่างจักสานบางท้องถิ่นอาจจะมีเครื่องมือพิเศษเฉพาะตัวแตกต่างกันไปอีกก็ได้ ในปัจจุบันมีผู้ประดิษฐ์เครื่องจักและเลาตอกด้วยมอเตอร์ไฟฟ้าขึ้นใช้ ช่วยให้จักและเลาตอกได้รวดเร็วขึ้น แต่กระนั้นก็ตาม ผู้ตอกที่จักและเลาด้วยมือที่เรียบและประณีตกว่าไม่ได้เมื่อได้ตอกแล้วจึงนำตอกไปสานเป็นเครื่องจักสานให้มีรูปทรงและลวดลายตามความต้องการ การจักหรือการทำไม้ไผ่เป็นตอกแล้วสานเป็นภาชนะเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ เป็นขั้นตอนสำคัญ คนไทยจึงเรียกหัตถกรรมที่สร้างขึ้นด้วยวิธีการนี้ว่า “เครื่องจักสาน” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2541 : 8 - 9)

เครื่องมือที่ใช้ทำงานเครื่องจักสานของกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีมัตังนี้

เครื่องมือเครื่องไม้ที่ใช้ในการจักสานไม้ไผ่ - หวาย

1. หุ่นไม้ แท่ง 4 เหลี่ยม มีไว้ขึ้นรูปลายจักรสานเป็นรูปทรงเหลี่ยม เช่น กระเป๋ายี่มุม ตะกร้าเหลี่ยม
2. หุ่นไม้ฐานมนโค้ง มีไว้ขึ้นรูปลายจักรสานเป็นรูปวัสดุที่มีฐานมนโค้ง เช่น กระเป๋ามีฐานโค้งมน
3. หุ่นไม้ขอบกลม มีไว้ขึ้นรูปลายจักรสานเป็นรูปวัสดุที่มีรูปร่างทรงกลม เช่น กระเป๋าทรงกลม กล่องหรือกระปุกจักรสานทรงกลม
4. หุ่นไม้รูปประติมากรรม มีไว้ขึ้นรูปลายจักรสานเป็นรูปผาชี ตามขนาดเล็กหรือใหญ่
5. ตะปูยึด ใช้ยึดตอกไม้ไผ่บางกับหุ่นไม้เพื่อขึ้นรูปลายสานตาชะลอมตามรูปหุ่นไม้เป็นตัวกำหนด

6. มีดตัดดอก ใช้มีดดอกขนาดใหญ่ เน้นความคมเป็นสำคัญไว้สำหรับตัดดอกทุกๆ ครั้งเมื่อต้องการ ผู้จักรสานงานทุกคนจะต้องมีมีดตัดดอกประจำกายคนละ 1 เล่ม ทุกคน
7. เครื่องเจียดฝากะป๋อง เป็นเครื่องมือใช้เจียดหรือรีดเส้นตอกให้มีขนาดเล็ก เหมาะสมกับงานใช้ตอกเส้นเล็กเก็บลายละเอียดของงาน
8. เครื่องเจียดทำด้วยเหล็ก เป็นเครื่องมือใช้เจียดหรือรีด เส้นตอกให้มีขนาดเล็กใหญ่ต่างกันตามขนาดที่ต้องการ
9. เครื่องเจียดทำด้วยไม้ เป็นเครื่องมือใช้เจียดหรือรีด เส้นตอกให้มีลักษณะแบนบาง
10. คีมตัดเหล็ก คีมผูกเหล็ก เป็นเครื่องมือใช้ตัดลวดเหล็ก เพื่อใช้ผูกขอบไม้ไผ่ เวลาเข้าขอบงานเมื่องานจักรสานลายตาชะลอมเป็นรูปทรงสำเร็จตามต้องการ - และใช้ตัดลวดเหล็กออกเมื่อถึงขั้นวิธีผูก , มัดขอบด้วยหวาย
11. ฝ้อนถือนิดเล็ก เป็นเครื่องมือใช้ตอกตามูเบ็กเพื่อยึดตอกกับหุ่นไม้ ใช้ตอกตะปูเล็กเพื่อเข้าขอบในหรือใช้กับลักษณะงานอย่างอื่นที่เหมาะสมกับงานนั้นๆ
12. ปลอกหนึ่งสวมนิ้วมือ เป็นเครื่องมือใช้สวมนิ้วเวลาเหลาตอกไม้ไผ่ - หวาย กันมิให้มีตอกบาดมือ
13. เหล็กแหลมเล็กๆ เป็นเครื่องมือใช้เจาะรูนำทางเมื่อเวลาใช้เส้นตอกเล็กๆ จักสานเป็นงานละเอียดหรือเป็นการจักรสานลายดอกต่าง ๆ หลายชั้น
14. กระป๋องใส่น้ำ ใช้สำหรับแช่ตอกหวายเล็กๆก่อนจะสานทำดอกเป็นรูปต่างๆ เพื่อให้ตอกหวายได้ตื่นตัวและเพิ่มความเหนียวไปด้วยพร้อมๆ กัน
15. สีย้อมหวาย ใช้สำหรับย้อมตอกหวายให้เป็นสีต่างๆ
16. น้ำมันวานิช ใช้สำหรับทาขลิบวัสดุจักรสานที่สานสำเร็จแล้ว เพื่อป้องกันสัตว์จำพวกแมลงมากัดแทะ หรือเพิ่มความมันวาวของงานจักรสานให้สวยงามขึ้นอีกชั้นหนึ่ง (แสงจันทร์ ชาติทอง. สัมภาษณ์ : 2545)

5. รูปแบบของงานเครื่องจักสาน

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงรูปแบบของงานจักสานไว้ว่า รูปแบบเครื่องจักสานในประเทศไทยนั้น มักใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป ทำให้เครื่องจักสานมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามประเภทของวัตถุดิบ ประโยชน์ใช้สอย สภาพการดำรงชีวิต สภาพภูมิศาสตร์ และค่านิยมตามประเพณีวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เครื่องจักสานแต่ละภาคแต่ละท้องถิ่นของไทยมีรูปแบบแตกต่างกันไป (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2541 : 14)

วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ ได้อธิบายถึงรูปแบบของงานเครื่องจักรสานภาคกลางว่า ภาคกลางเป็นบริเวณที่มีพื้นที่กว้างขวางและอุดมสมบูรณ์มากกว่าส่วนอื่นๆ ของประเทศ เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำการเกษตร ดังนั้น ภาคกลางจึงมีวัตถุดิบที่เอื้ออำนวยต่อการผลิตเครื่องจักสานมากมายหลายชนิด เครื่องจักสานของภาคกลางนั้นมีส่วนสัมพันธ์กับสภาพภูมิศาสตร์ท้องถิ่น และชนบประเพณีของประชาชนเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ ตามลักษณะภูมิศาสตร์ภาคกลางนั้น หมายถึงที่ราบลุ่มน้ำตอนกลางและบริเวณชายฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย

บริเวณที่ราบลุ่มน้ำตอนกลาง ได้แก่ บริเวณที่ราบตอนกลางและตอนล่างของลุ่มน้ำทั้งหมด ซึ่งประกอบด้วยแม่น้ำสำคัญคือ แม่น้ำเจ้าพระยา, และสาขา ปิง วัง ยม น่าน ที่ไหลมาจากตอนเหนือของประเทศ แม่น้ำเหล่านี้จะไหลพาตะกอน โคลนตมมาทับถมกันบริเวณตอนล่าง ซึ่งเคยเป็นแอ่งของแผ่นดิน และอยู่ใต้ระดับน้ำทะเลมาก่อนให้สูงขึ้นจนเป็นที่ราบ และแม่น้ำที่ไหลมาจากภูเขาทางตะวันตกได้แก่ แม่น้ำแม่กลอง แม่น้ำที่ไหลมาจากภูเขาทางตะวันออกคือ แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำบางปะกง ทำให้เกิดพื้นดินทับถมจนเป็นที่ราบต่อเนื่องกันกว้างขวางที่สุดของประเทศ ซึ่งมีความยาวจากเหนือถึงอ่าวไทยประมาณ 450 กิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศของภาคกลางนี้จะเห็นว่ามีแม่น้ำเป็นหัวใจสำคัญ และถ้าแบ่งภาคกลางออกตามลักษณะการไหลของลำน้ำและอัตราการตกตะกอนของน้ำ จะได้บริเวณที่ราบลุ่มน้ำตอนล่างหรือบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำซึ่งเกิดจากตกตะกอนทับถม ได้แก่ บริเวณจังหวัดนครสวรรค์ ชัยนาท ต่อลงมาถึงอ่าวไทย รวมพื้นที่หลายจังหวัดในภาคกลาง เช่น กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี สมุทรปราการ สมุทรสงคราม เป็นต้น

บริเวณนี้ประกอบด้วยดินตะกอนหนา และยังมีการทับถมอยู่ตลอดเวลา ทำให้เกิดสันดอนตรงบริเวณปากอ่าวไทย และเกิดเกาะกลางสันดอนขึ้นจนแม่น้ำเปลี่ยนทางเดินเพราะไหลไม่สะดวก จึงเกิดสาขาแยกก่อนออกอ่าวไทย แม่น้ำสำคัญของภาคกลาง นอกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นแม่น้ำสำคัญแล้ว ยังมีแม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำน้อยไหลขนานกับแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี ไหลมาสมทบกับแม่น้ำเจ้าพระยา และแม่น้ำแม่กลองไหลมาจากทิศตะวันตก แม่น้ำบางปะกงมาจากทิศตะวันออกจากการไหลของแม่น้ำเหล่านี้ทำให้เกิดตะกอนดินทับถม เป็นเนื้อดินเหนียวปนทรายเล็กน้อย เก็บกักน้ำได้ดี ฉะนั้น จึงเหมาะกับการเพาะแบบนาลุ่ม ทำให้ภาคกลางเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศมีบริเวณที่อยู่สูงกว่าระดับน้ำทะเลเล็กน้อย ทำให้เกิดคลองต่าง ๆ มากมาย

จากลักษณะของภาคกลางบริเวณที่ราบลุ่มตอนกลางนี้จะเห็นว่าเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเกษตร และประชาชนมักตั้งบ้านเรือนอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง โดยมีแม่น้ำลำคลองเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต ซึ่งทำให้เกิดอาชีพต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับแม่น้ำลำคลองมากมาย โดยเฉพาะการจับสัตว์น้ำซึ่งส่งผลถึงการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้จักสานในการจับสัตว์น้ำด้วย

นอกจากบริเวณที่ราบลุ่มตอนล่างแล้ว บริเวณที่ราบลุ่มตอนบนและบริเวณชายขอบตอนล่าง ที่ราบตอนบนคือบริเวณที่ลุ่มสาขาสำคัญ ปิง วัง ยม น่าน ของแม่น้ำเจ้าพระยาไหลจากที่สูงทางภาคเหนือผ่านที่ลาดลงสู่ที่ราบภาคกลางในเขตจังหวัดตอนเหนือของที่ราบภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดอุตรดิตถ์ กำแพงเพชร สุโขทัย พิจิตร พิษณุโลก บริเวณนี้เป็นที่ลาดชันน้ำไหล

นอกเหนือจากเครื่องมือที่ใช้ในการจับและดักสัตว์น้ำแล้ว เครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเรือนในภาคกลางก็มีมากมายหลายชนิด และแต่ละชนิดจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปตามความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย เช่น เครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเรือนที่มีลักษณะพิเศษ มีลักษณะเฉพาะถิ่นของเครื่องจักสานภาคกลางที่มีความประณีตละเอียดละไมงดงามอย่างยิ่งสิ่งหนึ่ง คือ ตะกร้าหวี ที่สานด้วยไม้ไผ่และหวาย ลักษณะของตะกร้าชนิดนี้ส่วนมากจะมีลักษณะกลมรี หรือกลม ปากกว้าง ก้นสอบ ขอบถักด้วยหวายด้วยลายสันปลาซ่อนด้านบนมีหูหิ้วทำด้วยหวายหรือไม้ไผ่ และถักหุ้มด้วยหวาย ส่วนฐานก้นตะกร้ามักเข้าขอบด้วยหวายและมีฐานไม้ไผ่รองรับเพื่อความคงทน ส่วนตัวตะกร้าจะสานด้วยตอกไม้ไผ่ ด้วยลายเฉลว

รูปแบบของตะกร้าหวีภาคกลางนี้มีความงามที่เหมาะสมที่จะลงตัวนับได้ว่าเป็นเครื่องจักสานที่มีความงามเป็นเลิศในขบวนเครื่องจักสานภาคกลาง ตะกร้าหวีของภาคกลางนี้จะใช้ประโยชน์ในการใส่ของสารพัดชนิด เช่นเดียวกับตะกร้าหรือกะด้าของภาคอีสานก็ตาม แต่ในด้านคุณค่าทางสุนทรียภาพแล้ว ตะกร้าหวีของภาคกลางมีความงดงามประณีตละเอียดละไมกว่า

ตะกร้าหวี ภาคกลางจะมีรูปร่างและขนาด ตลอดจนลวดลายในการสานแตกต่างกันไปบ้าง ตามความนิยมของท้องถิ่น และประโยชน์ใช้สอย เช่น ตะกร้าหวี บริเวณอ่างทอง อโยธยา สิงห์บุรี สุพรรณบุรี นั้นนิยมใช้ตะกร้าหวีรูปรีๆ มีหูหิ้วข้างบน ใช้เป็นตะกร้ามากหรือเขียนหมากของคนชรา ใช้ใส่สำหรับกับข้าวไปทำบุญตามวัด ตลอดจนใส่ข้าวของต่างๆ เดินทาง ใช้เป็นตะกร้าสำหรับใส่ของติดตัวไปตามที่ต่างๆ จึงมักจะสานอย่างประณีตงดงามเป็นพิเศษแต่ถ้าเป็นตะกร้าผลไม้ของชาวสวนแถบจังหวัดนนทบุรี ฉะเชิงเทราแล้ว จะมีลักษณะแข็งแรงกว่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารูปทรงและลักษณะของเครื่องจักสานส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับการใช้สอยเป็นสำคัญ ส่วนความประณีตงดงามจะเป็นสิ่งรองลงไป (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532 : 42 - 51)

อย่างไรก็ตาม เครื่องจักสานภาคกลางส่วนใหญ่ถ้าเป็นเครื่องใช้ที่ใช้งานไม่หนักในครัวเรือน มักจะมีความประณีตงดงามเป็นพิเศษ ซึ่งแสดงให้เห็นความพิถีพิถันในการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวนบพ ที่มีความคิดในการสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าทางสุนทรียภาพขึ้นใช้สอย โดยมีได้มุ่งแต่ประโยชน์ใช้สอยเพียงอย่างเดียว

นอกจากตะกร้าสานดังกล่าวแล้ว ยังมีเครื่องจักสานที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในภาคกลางอีกอย่างหนึ่ง คือ งอบ

งอบ เป็นเครื่องสวมศีรษะของชาวภาคกลางที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง ในการออกไปทำงานกลางแจ้งตามท้องไร่ท้องนา งอบเป็นเครื่องจักสานที่ใช้วัสดุหลายอย่างประกอบกันคือ โครงงอบซึ่งมีรูปร่างคล้ายกระจาดคว่ำสานด้วยตอกไม้ไผ่ด้วยลายเฉลว โครงงอบจะเป็นแบบหรือโครงสำหรับใช้โบลานหรือโปตาลยึดติดกับโครงด้วยการเย็บ ส่วนตรงกลางส่วนบนสุดของโครงงอบเป็นจุดเริ่มต้นของการสานโครง จะเป็นรูปกลมๆ อันเป็นศูนย์กลางของงอบซึ่งจะต้องปิดด้วยกระหม่อมงอบ ซึ่งทำด้วยโบลานเป็นกรวยต่ำๆ นอกจากนี้ก็มี รังงอบ ซึ่งสานด้วยไม้ไผ่ เป็นรูปทรงกระบอกสำหรับสวมศีรษะและช่วยยึดให้ตัวงอบทรงอยู่บนศีรษะและรังงอบนี้เอง เป็นความคิดในการออกแบบให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยที่สมบูรณ์ คือเป็นส่วนที่ทำให้อากาศถ่ายเทพัดผ่านศีรษะได้ ไม่ทำให้เกิดความร้อนอบอ้าวเหมือนการใส่หมวก ทำให้ชาวไร่ชาวนาสามารถสวมงอบอยู่กลางแจ้งได้เป็นเวลานานๆ ดังที่ สมเด็จพระยานวิศรานุวัดติวงศ์ ได้มีลายพระหัตถ์ไปทูลสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อวันที่ 15 มกราคม 2480 ในหนังสือสาสน์สมเด็จฯ ว่า “ครั้งไปเที่ยวชูด้ายพังๆ ที่กรุงเก่าเพื่อดูอะไรเล่นเกล้ากระหม่อมไปเป็นลม พิจารณาหาเหตุก็เห็นว่าคงเป็นเพราะด้วยใส่หมวกสักหลาด มันเป็นหมวกสำหรับเมืองหนาว โดยปรารถนาจะให้ไอร้อนที่ออกจากหัวชงอยู่อบหัวให้มีความสุข เอาจมาใช้เมืองเราผิดประเทศจึงทำเจ็บ สังเกตเห็นแม่ค้าชาวเรือเขาใส่งอบเที่ยวไปกลางแดดวันยังค่ำ ดูเขายิ้มแยมแจ่มใสดีนี้ก็ดูเห็นเหตุว่า เพราะงอบไม่ได้ครอบคลุมหัวศีรษะมีลมพัดผ่านรังงอบไปได้ จึงชั่งงอบไว้ใส่ไปเที่ยว ตั้งแต่นั้นก็ไม่เป็นลมอีกเลย” จากลายพระหัตถ์นี้แสดงให้เห็นว่า รังงอบเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของงอบที่ออกแบบได้เหมาะสมกับการใช้สอยเป็นอย่างยิ่ง

นอกเหนือจากส่วนประกอบของงอบดังกล่าวแล้ว ยังมีส่วนประกอบที่สำคัญอีกสิ่งหนึ่งของงอบคือ ไม้ประกับของงอบ เป็นไม้ไผ่เหลาเป็นเส้นกลมๆ ใช้ประกับทับโบลานรอบๆ ชายปีกงอบให้ติดกับโครงงอบ ซึ่งช่วยให้ปีกงอบแข็งแรงคงทนไม่ฉีกขาดหรือชำรุดง่าย และช่วยให้ปีกงอบดูเรียบร้อยกลมกลืนกับตัวงอบดูสวยงามยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม งอบ เป็นเครื่องจักสานภาคกลางที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย และมีรูปทรงคล้ายกันเกือบทุกจังหวัด จะต่างกันบ้างก็เพียงเล็กน้อย แต่จะต่างไปจากงอบภาคเหนือหรือภาคใต้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัสดุและความนิยมเฉพาะถิ่นนั่นเอง การทำงอบในภาคกลางในปัจจุบันยังมีทำกันหลายแห่ง แต่แหล่งใหญ่อยู่ที่อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

นอกจากนี้เครื่องจักสานภาคกลางที่ควรกล่าวถึงอีกชนิดหนึ่งคือ กระบุง ซึ่งมีลักษณะการใช้เช่นเดียวกับกับงอบ หรือเปี๊ยะ ของภาคเหนือ แต่กระบุงภาคกลางจะมีรูปแบบบางอย่างที่แตกต่างไปจากกระบุงภาคเหนือคือ ส่วนก้นจะสานเป็นเหลี่ยมขึ้นมาสูงประมาณครึ่งหนึ่งของความสูงของกระบุง และมักมีหวายหรือไม้ไผ่เข้าขอบประกบมุม เพื่อความคงทนมากกว่ากระบุงภาคเหนือ จึงทำให้กระบุงภาคกลางมีลักษณะเป็นเหลี่ยมมากกว่า และส่วนมากกระบุงภาคกลางจะมีขนาดใหญ่

ทั้งนี้อาจจะมีเหตุมาจากสภาพพื้นที่ของภาคกลาง ซึ่งเป็นที่ราบจึงสามารถหาบกระบุงที่มีน้ำหนักได้มากกว่า และเหตุที่กระบุงภาคกลางมีส่วนก้นเป็นเหลี่ยมมากก็คงเพื่อประโยชน์ในการตั้งในที่ราบได้ดีนั่นเอง และอาจจะมีพื้นฐานมาจากความนิยมของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาด้วย ลักษณะการใช้ประโยชน์ของกระบุงภาคกลางนั้นใช้ประโยชน์ในการใส่ข้าวของหาบไปตามท้องไร่ท้องนาได้สารพัด ตั้งแต่เมล็ดข้าว เมล็ดพืชผลต่าง ๆ จนถึงสิ่งของอื่น ๆ ที่ต้องใช้ใส่ในภาชนะที่มีผิวทึบตัน แต่ถ้าเป็นพวกสิ่งของหรือพืชผลที่มีขนาดใหญ่ เช่น ผลแตงโม แตงไทย แตงกวา หรือมะพร้าวในภาคกลางมักใส่แข่งซึ่งเป็นภาชนะสำหรับบรรจุของใหญ่ที่ต้องการให้อากาศผ่านได้ และแข่งก็เป็นภาชนะจักสานของภาคกลางอีกชนิดหนึ่งที่ใช้งานในการทำไร่ทำนาจำนวนมาก

นอกเหนือจากแข่งแล้ว ในปัจจุบันนี้ทำเครื่องจักสานประเภทแข่งและกระบุงอีกอย่างหนึ่งซึ่งใช้กันมาก คือ หลัวไม้ไผ่ ซึ่งเป็นภาชนะที่ใช้งานหนักได้ทนทาน แล้วมักสานด้วยไม้ไผ่สีสุก และไม้รวก มีทำกันมากในจังหวัดนครปฐม ราชบุรี และเพชรบุรี นิยมใช้ใส่พืชผักขึ้นบรรจุรถยนต์ ซึ่งมีความต้องการมากจนถึงกับมีการสานหลัว หรือแข่งขนาดต่างๆ ขายกันเป็นลำเป็นส้นในจังหวัดดังกล่าว

เครื่องจักสานอีกชนิดหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นเครื่องจักสานที่มีลักษณะเฉพาะถิ่นของภาคกลางคือ ปลาตะเพียนใบลาน สำหรับแขวนบนเปลเด็ก สานด้วยใบลานหรือใบตาลสานเป็นรูปปลาตะเพียน ซึ่งส่วนมากจะสานเป็นปลาตะเพียนตัวใหญ่เป็นหลักตัวหนึ่งแล้วมีลูกปลาดตัวเล็กๆ ห้อยเป็นพวงอยู่ข้างล่าง รูปร่างลักษณะของปลาตะเพียนสานจะเลียนแบบมาจากปลาตะเพียนจริงๆ นอกจากนี้เครื่องเล่นเด็กที่สานขึ้นจากใบไม้จำพวกใบลาน ใบตาล ยังมีประเภทอื่นๆ อีก เช่น สานเป็นกำไลข้อมือ สานเป็นหมวก สานเป็นตุ๊กเต้น สานเป็นกำไล เป็นตุ้ม เป็นต้น

เครื่องเล่นที่เกิดขึ้นจากการจักสานของเด็กชนบทภาคกลางนั้นนอกเหนือไปจากการนำวัสดุพื้นบ้านมาทำเครื่องเล่นแล้ว ยังเกี่ยวข้องกับความเชื่อถือของชาวชนบทด้วยคือ คนโบราณนั้นนิยมให้เด็กนอนในเปลซึ่งแกว่งไกวได้ โดยมีปลาตะเพียนสานห้อยไว้เหนือเปลให้เด็กนอนดู การแขวนปลาตะเพียนจะต้องแขวนให้พอดีกับระดับตาที่เด็กสามารถมองเห็นได้ตรงๆ ไม่ค่อนไปทางหัวนอนหรือค่อนไปทางปลายเท้า ซึ่งจะทำให้เด็กตาไม่ปกติ เพราะเด็กมองปลาตะเพียนแขวนนั้นนานๆ และคนโบราณยังเชื่อว่าถ้าแขวนปลาตะเพียนไปทางหัวนอนมากจะทำให้เด็กตาซ้อนขึ้น เพราะถูกแม่ซื้อมากวน ซึ่งเป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของคนไทยในอดีต และแม้ในปัจจุบันนี้ชาวชนบทก็ยังนิยมเลี้ยงเด็กให้นอนในเปลไม้ไผ่ที่แกว่งไกวได้อยู่ แต่การใช้ปลาตะเพียนสานก็ยังคงมีทำกันอยู่บ้าง โดยเฉพาะที่อำเภอเมืองพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หากแต่ใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งแขวนไว้ดูเล่น และปลาตะเพียนโบราณในปัจจุบันนี้ส่วนมากจะตกแต่งระบายสีให้มีสีสันสวยงามสะดุดตามากกว่าที่จะเป็นสีของโบราณหรือใบตาลแท้ๆ เป็นการประยุกต์รูปแบบให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532 : 51)

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2532 : 44 - 45) ได้แบ่งรูปแบบของงานศิลปะเครื่องจักสานภาคกลางตามหน้าที่ใช้สอยเป็นประเภทต่างๆ ได้ดังนี้

1. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นภาชนะ ได้แก่ กระบุง กระบาย กระท่าย กระท้อ กระพ้อม กระเชอ กระเช้า กระพอก ชะลอม ตะกร้อ บุงกี หลัว ตะกร้า เข่ง
 2. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องตวง ได้แก่ กระชु สัด
 3. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ในครัวเรือน ได้แก่ พัด ชะลอม ตะแกรง ฝาชี กระด้ง หวด
 4. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องประกอบครัวเรือน ได้แก่ ฝ้ายบ้าน พื้นบ้าน หลังคา
 5. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องจับดักสัตว์น้ำ ได้แก่ ชะนาง ลอบ สุ่ม ไช กระบัง กระจู้ ตะข้อง ตะแกรง จัน
 6. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น เสื่อลำแพน แผงรั้ว สุ่มไก่ เป็นต้น
- รูปแบบเครื่องจักสานจากกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี แบ่งตามหน้าที่ใช้สอยได้ดังนี้ (เป็นใจช่วย. สัมภาษณ์ : 2545)
1. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นของใช้สตรีเช่น ตะกร้า รูปทรงต่าง ๆ เช่น ทรงกลม ทรงรี ทรงเหลี่ยม
 2. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นของใช้สตรี เช่น กระเป๋า ทรงกลม ทรงรี ทรงเหลี่ยม
 3. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็น ฝาชี ทรงกลม
 4. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็น กระบวย เขี่ยก้นน้ำ ผลิตภัณฑ์จากกะลามะพร้าว

5. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็น แจกันไม้ไผ่
6. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็น ภาชนะใส่ผลไม้
7. รูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็น

สรุปเนื้อหาที่กล่าวถึงรูปแบบเครื่องจักสานภาคกลางนั้นส่วนมากมาจากประเด็นประโยชน์ใช้สอยเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่าเป็นเครื่องจักสานที่มีรูปแบบและลักษณะเฉพาะถิ่นที่ต่างไปจากเครื่องจักสานภาคอื่นๆ ซึ่งทั้งนี้มีสาเหตุมาจากองค์ประกอบแวดล้อมทางสภาพภูมิศาสตร์และความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอย และชนบประเพณีความเชื่อของท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งในปัจจุบันนี้เครื่องจักสานของภาคกลางก็ยังเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่สำคัญของประชาชนอยู่เป็นจำนวนมาก เช่นเดียวกับเครื่องจักสานจากกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีและเครื่องจักสานจากกลุ่มบ้านบางเจ้าฉ่าซึ่งเป็นเครื่องจักสานอยู่ในกลุ่มเครื่องจักสานภาคกลางเช่นกัน แต่ก็ยังมีเครื่องจักสานจำนวนไม่น้อยที่ได้รับการประยุกต์เพื่อใช้ประโยชน์อย่างอื่น ซึ่งทำให้รูปลักษณะของเครื่องจักสานเปลี่ยนแปลงไป

6. ลวดลายของงานเครื่องจักสาน

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2541 : 9 - 12) ได้อธิบายถึงลวดลายของงานเครื่องจักสานไว้ว่า

ลายขัด เป็นวิธีการสานแบบพื้นฐานที่เก่าแก่ที่สุด ลักษณะของลายขัดเป็นการสร้างแรงยึดระหว่างตอกด้วยการขัดกันเป็นรูปมุมฉากระหว่างแนวตั้งกับแนวนอน ใช้ตอกยืนหรือตอกแนวตั้ง หรือตอกยืนสอดขัดกับตอกแนวนอน โดยยกขึ้นเส้นหนึ่งข่มหรือขัดลงเส้นหนึ่งสลับกันไปอย่างที่เราเรียกว่า ลายหนึ่งจากลายหนึ่งได้พัฒนามาเป็นลายสองและลายอื่นๆ ที่ยังคงรักษาลักษณะการสอดและการขัดกันเช่นเดิม แต่ใช้เส้นตอกในแนวตั้งและแนวนอนมากกว่าหนึ่งเส้น และสอดขัดกันให้สลับไปสลับมาเกิดเป็นลายสอง ลายสาม และลายอื่นๆ อีกมาก ลายขัดนี้ใช้สานเครื่องจักสานได้หลายชนิดและมักจะใช้ร่วมกับลายชนิดอื่นเพื่อให้ได้รูปทรงตามที่ต้องการ

ลายทแยง เป็นวิธีสานที่ใช้ตอกสอดขัดกันในแนวทแยง (diagonal) ไม่มีเส้นตั้งและเส้นนอนเหมือนลายขัด แต่จะสานขัดกันตามแนวทแยงเป็นทแยงเหลี่ยมต่อเนื่องกันไปเรื่อยๆ คล้ายรวงผึ้ง ลายชนิดนี้จึงมักสานโปร่ง เช่น ลายตาแข่ง ลายชะลอม ลายเกล็ดเต่า และลายเฉลว ลายชนิดนี้มักใช้สานภาชนะโปร่ง เช่น ข่ง ชะลอม หรือใช้สานประกอบกับลายอื่น เช่น สานเป็นส่วนบนของหมวกหรือหัวส้อมเพราะสามารถสานกระจายออกจากศูนย์กลางได้ดีก่อนที่จะสานลายขัดหรือลายอื่นประกอบเป็นส่วนอื่นๆ ของเครื่องจักสานต่อไป

ลายขีดหรือถัก เป็นการสานที่ใช้กับวัสดุที่ไม่สามารถคงรูปอยู่ได้ด้วยตัวเอง เช่น หวาย ย่านลิเภา ปอ ผักตบชวา วัสดุเหล่านี้ ต้องสานด้วยการขีดหรือถัก ได้แก่ การถักเป็นเส้นแล้วขีดเป็น วงกระจายออกจากศูนย์กลาง แล้วถักเชื่อมกันเป็นชั้นๆ ให้ได้รูปทรงตามต้องการ หรือสานโดยใช้ วัสดุอื่นเป็นโครงก่อน แล้วถักหรือสานพันยึดโครงเหล่านั้นให้เป็นรูปทรงตามโครงที่สร้างขึ้น เช่น การสานเครื่องจักสานย่านลิเภา จะต้องใช้โครงหวายหรือไม้ไผ่มาทำเป็นโครงตามรูปภาชนะที่ ต้องการจะสานก่อน แล้วจึงใช้ย่านลิเภาที่จักเป็นเส้นแล้วสอดพันเชื่อมระหว่างโครงแต่ละชั้นเข้า ด้วยกัน จนเป็นภาชนะเครื่องใช้ที่มีรูปทรงตามต้องการ เช่น การสานกระบี่เป่า กล้อง ตะกร้าหิ้ว การ สอดขัดนี้ อาจจะทำให้เป็นลวดลายเพื่อความสวยงามด้วย

ลายอิสระ เป็นการสานที่ไม่มีแบบแผนตายตัว ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้สานที่จะคิด ประดิษฐ์ขึ้นเองให้สอดคล้องกับความต้องการของตน ลายประเภทนี้มักสานขึ้นตามความต้องการ ของผู้สานและแบบแผนที่สืบทอดกันมาในแต่ละท้องถิ่น เช่น การสานของเล่นด้วยใบตาล ใบลาน ใบมะพร้าว เป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น ปลาตะเพียน ตั๊กแตน นก หรือสานเป็นของเล่นประเภท เครื่องประดับของเด็ก เช่น สานเป็นเข็มขัด แหวน กำไล นอกจากนี้ การสานแบบอิสระนี้ บางที่ใช้ เศษตอกสานเป็นดอกไม้หรือพวงมาลัยเป็นเครื่องบูชาสิ่งที่เคารพนับถือก็มี (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2541 : 9 - 12)

ลวดลายของงานเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์โดยได้แบ่งตามประเภทของลายจักสานได้ ดังนี้ ลายหนึ่ง ลายสอง ลายตาชะลอม ลายดอกพิกุล ลายหนามทุเรียน ลายดอกลิ้นทม ลาย สตางค์ ลายแวงมยุรา ลายดอกจิก (นางปุ่น ชาติทอง. สัมภาษณ์ : 2545)

7. กระบวนการในการทำงานเครื่องจักสาน

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงกระบวนการในการทำงานเครื่องจักสานว่า

การทำเครื่องจักสานของไทยก็ทำขึ้นตามกระบวนดังกล่าว เริ่มจากการ “จัก” คือการเอา มีดผ่าไม้ไผ่ หวาย หรือวัสดุอื่น ๆ ให้แตกแยกออกจากกันเป็นเส้นบาง ๆ แล้ว “สาน” เป็นเครื่อง จักสานประเภทต่างๆ ให้มีรูปทรงสอดคล้องกับการใช้สอยและขนบนิยมของท้องถิ่น การใช้เส้น ตอกหรือวัสดุที่มีลักษณะเป็นเส้นอื่น ๆ มาขัดกัน เริ่มจากการสานอย่างง่าย ๆ ด้วย “ยก” ขึ้นเส้น หนึ่งแล้ว “ข่ม” ลงเส้นหนึ่งสลับกันไป เรียกว่า ลายขัด หรือ ลายหนึ่ง จนถึงการสอดและขัดแปลก ออกไปเป็นลายที่ยากขึ้น เช่น ลายสอง ลายสาม จนถึงลายที่มีลักษณะพิเศษออกไปอย่าง ลาย เฉลว หรือ ลายตาแข่ง ลายดอกพิกุล และลายอื่นๆ ช่วยให้เครื่องจักสานมีความสวยงามควบคู่กับ ประโยชน์ใช้สอย

การสานและลายสาน

การสานเป็นขั้นตอนสำคัญในการทำเครื่องจักสานโดยนำวัตถุดิบที่แปรรูปแล้วมาสานเป็นรูปทรงต่างๆ กรรมวิธีในการสานแบ่งออกเป็นแบบต่างๆ ได้ดังนี้

การทำเครื่องจักสานนั้นเป็นผลิตรกรรมพื้นเมืองที่มีทำกันมาแต่โบราณ และมีทำทั่วไปในทุกภาคของประเทศ คำว่า “เครื่องจักสาน” นั้น โดยทั่วไปมักจะหมายถึงสิ่งทีผลิขึ้นด้วยมือ โดยวิธี จัก สาน ถัก และทอ เป็นหลัก แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะเครื่องจักสานที่เกิดจากการ จัก สาน และถักเท่านั้น เพราะการทอเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเฉพาะ มีขั้นตอนที่ซับซ้อนต้องแยกการศึกษาวิเคราะห์เฉพาะเรื่องโดยตรงออกไปต่างหาก

การเรียกเครื่องจักสานว่า จักสานนั้น เข้าใจว่าเป็นคำที่เรียกขึ้นตามวิธีการที่ทำให้เกิดเครื่อง จักสานขึ้นนั่นเอง เพราะเครื่องจักสานต่างๆ จะสำเร็จเป็นรูปร่างที่สมบูรณ์นั้นจะต้องผ่านกระบวนการที่ประกอบขึ้นด้วยการจักการสาน และการถัก หรือการขัดกันของวัสดุที่ผ่านกระบวนการเตรียมด้วยการจัก เพื่อแปรรูปวัสดุหรือวัตถุดิบให้สอดคล้องกับการใช้สอยก่อน

1. จัก คือการทำวัสดุให้เป็นเส้น เป็นแฉกหรือเป็นริ้ว เพื่อความสะดวกในการสาน การจักถือได้ว่าเป็นขั้นตอนของการเตรียมวัสดุในการทำเครื่องจักสานขั้นแรก ลักษณะของ การจัก โดยทั่วไปนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะของวัสดุแต่ละชนิด ซึ่งจะมีวิธีการเฉพาะที่แตกต่างกันไป เช่น วัสดุที่นำมาจักให้เป็นเส้นเป็นริ้วนั้น เป็นไม้ไผ่ หวาย มักเรียกว่า “ตอก” และการจักตอกไม้ไผ่โดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ จักตามแนวไม้ไผ่โดยมีผิวไม้เป็นส่วนแบน เรียกว่า ตอกพื้น ส่วนอีกลักษณะหนึ่งเรียกว่า ตอกตะแคง ตอกชนิดนี้จะจักโดยมีผิวไม้เป็นส่วนสันตอก นอกเหนือจากตอกไม้ไผ่สองลักษณะนี้แล้ว อาจจะมีตอกที่จัก เหล่า เป็นเส้นกลมๆ หรือลักษณะอื่นๆ ตามความต้องการที่จะนำตอกชนิดนั้นๆ ไปใช้อย่างไรก็ตาม การจักตอกเป็นงานขั้นแรกที่สำคัญในการทำเครื่องจักสานเพราะลักษณะของตอกจะต้องประสานกับลวดลายและรูปทรงของเครื่องจักสานด้วย เช่น การสานส่วนกันของภาชนะ โดยทั่วไปมักจะต้องใช้ตอกป็นแบน ๆ เพื่อให้เกิดลายสานที่เป็นแผ่นตามแนวราบที่คงทนและวางบนพื้นราบได้ดีและสะดวกในการสร้างรูปทรงส่วนที่อยู่ถัดจากส่วนกันขึ้นไป หรือตอกสำหรับสานส่วนที่เป็นคอส่วนที่คอดของภาชนะจำเป็นจะต้องใช้ตอกที่มีความละเอียดเส้นเล็ก ๆ เพื่อสะดวกในการสานให้ได้รูปทรงตามต้องการ เป็นต้น

ดังกล่าวแล้วจะเห็นว่า การจักตอก ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญของการทำเครื่องจักสาน และเป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญมาก ผู้ทำเครื่องจักสานจะต้องเตรียมวัสดุที่จะใช้ในการทำเครื่องจักสานให้สัมพันธ์กับสิ่งที่จะสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าเป็นการจักเพื่อให้ได้วัสดุที่เรียกว่า “ตอก” แล้วผู้สานจะต้องรู้จักเลือกสรรและพิถีพิถันเพื่อให้ได้วัสดุที่ดี ซึ่งจะมีผลต่อความคงทน และ

ความประณีตสวยงามของเครื่องจักสานด้วย ดังจะเห็นได้จากเครื่องจักสานในอดีตของไทยเราหลายชนิด มีความคงทนและประณีตสวยงามนั้น จะขึ้นอยู่กับความประณีตและลักษณะของตอกที่สัมพันธ์กับลวดลายและรูปแบบของเครื่องจักสานนั้น ๆ ด้วย เช่น เส้นตอกย่านลิเภาที่มีความละเอียดประณีต เป็นต้น

2. สาน เป็นขั้นตอนที่สำคัญของการทำเครื่องจักสาน ถัดจากการจัก ซึ่งเป็นการเตรียมวัสดุ การสานนั้นถือได้ว่าเป็นขบวนการทางความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ที่นำวัสดุธรรมชาติมาทำประโยชน์ โดยใช้ความคิดและมีมือมนุษย์เป็นหลัก ซึ่งมีมาช้านานแล้วโดยที่ในปัจจุบันยังคงทำกันอยู่ กล่าวกันว่าเทคนิคการสานภาชนะที่ใช้กันอยู่ในทวีปอเมริกาเหนือทุกวันนี้ทำกันมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ลักษณะของการสานในยุคเริ่มแรก คงเป็นการสานไปตามแนวราบโดยใช้วัสดุขัดกันไปมาอย่างง่าย ๆ ตามแบบที่เรียกกันว่าลายขัด ด้วยการยกขึ้นเส้นหนึ่งและกดลงเส้นหนึ่งให้เกิดการขัดกัน ซึ่งจะทำให้วัสดุคงรูปต่อเนื่องกันไปเป็นพื้นที่มากขึ้น ๆ ตามความต้องการและจากการสานด้วยลายขัดตามแนวราบนี้เอง มนุษย์ได้พัฒนาการสานเพื่อตอบสนองความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยขึ้นมาเป็นภาชนะ โดยอาจจะสานลายขัสนั้นเข้ากับแม่แบบเพื่อให้เกิดเป็นรูปทรงของภาชนะขึ้นมาแม่แบบสำหรับสานภาชนะขึ้นมา แม่แบบสำหรับสานภาชนะนั้น อาจจะเป็นเปลือกผลไม้ หรือเครื่องปั้นดินเผาก็ได้ และเมื่อมนุษย์คิดวิธีการสานภาชนะได้สำเร็จแล้ว ได้พัฒนาลวดลายในการสานไปด้วย เพื่อให้ได้ภาชนะที่มีรูปทรงเหมาะสมกับการใช้สอยและเกิดความสวยงามน่าใช้ยิ่งขึ้น

การสานของคนไทยนั้น ถือได้ว่าเป็นความรู้พื้นบ้านพื้นเมือง สืบต่อกันมาช้านาน โดยวิธีการถ่ายทอดให้กันในครอบครัว ชนิดพ่อสอนลูก โดยมีได้มีการร่ำเรียนกันอย่างจริงจัง และไม่มี การจดบันทึกเป็นตำรับตำราแต่อย่างใด แต่เป็นการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษจากชั่วชีวิตคนหนึ่งไปยังอีกคนหนึ่ง ซึ่งบางอย่างอาจคงรูปลักษณะและลวดลายเดิมไว้ แต่บางอย่างก็อาจจะเปลี่ยนรูปทรงและลวดลายไปบ้าง แต่ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ มักจะเปลี่ยนไปอย่างช้า ๆ ชนิดค่อยเป็นค่อยไป

การสานของไทยนั้นมีลวดลายและรูปแบบต่างกันมากมาย ทั้งที่แตกต่างกันด้วยลักษณะของแบบลายและวัสดุที่ใช้ในการสาน ในด้านลวดลายที่สานนั้น ส่วนมากการใช้ลายจะสานลายใดก็ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม เช่น อาจจะใช้ลายขัศธรรมดาเพื่อให้เกิดความแข็งแกร่งทนทานและความสะดวกในการสาน หรือถ้าต้องการสานภาชนะที่มีตาห่าง ๆ เช่น ชะลอม เหว ก็มักจะสานด้วยลายเฉลว เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม วิธีการสานอันเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากของการทำเครื่องจักสานและเครื่องจักสานแบบต่าง ๆ เท่าที่ปรากฏอยู่ล้วนเกิดขึ้นจากการสานด้วยลวดลายที่ต่างกันไป แต่โดยหลักใหญ่ๆ แล้วจะเห็นว่า การสานลวดลายทั้งหลายนั้นจะต้องใช้การขัดกันเพื่อให้วัสดุที่ใช้สานนั้นยึดตัวขัดกันคงรูปอยู่ได้เป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นการสานนั้นจะเป็นลายขัดธรรมดา ๆ หรือลายสอง ลายสาม หรือลายอื่น ๆ ก็ตาม

การสานเครื่องจักสานโดยทั่วไปแล้ว อาจจำแนกออกเป็นลักษณะใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1. การสานด้วยวิธีการสอดขัดกัน
2. การสานด้วยการสอดขัดกันด้วยเส้นทแยง
3. การสานด้วยวิธีขัดเป็นวง

จากลักษณะของการสานประเภทใหญ่ ๆ ทั้ง 3 นี้ เป็นวิวัฒนาการของการสานลวดลายเครื่องจักสานเพื่อให้เกิดประโยชน์เหมาะสมกับชนิดและรูปทรงของเครื่องจักสาน นอกจากนี้แบบอย่างการสานเหล่านี้แล้ว ยังมีลวดลายซึ่งดัดแปลงออกไปเพื่อให้เกิดความสวยงามเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก เช่น ลายขัดธรรมดา แต่มีการสานด้วยเส้นตอกที่เล็กกว่าสอดแทรกเข้าไประหว่างลายขั้ดนั้น เพื่อให้เกิดลายขั้ดเล็ก ๆ ซ้อนอยู่ภายใน เป็นการเพิ่มความสวยงาม เช่น ลายดอกพิกุล เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม วิธีการสานเครื่องจักสานในท้องถิ่นต่าง ๆ ของไทยนั้น จะขึ้นอยู่กับค่านิยมของท้องถิ่นที่สืบทอดกันมากกว่าอย่างอื่น

3. การถัก การถักนี้โดยทั่วไปแล้วจะเป็นกระบวนการประกอบที่ช่วยให้การทำเครื่องจักสานสมบูรณ์ มากกว่าจะเป็นวิธีการทำเครื่องจักสานด้วยตัวเอง การถักจะใช้วัสดุที่เป็นเส้นอ่อนและมีความยาวพอสมควร ใช้ถักยึดโครงสร้างภายนอกให้ติดกับผนังของเครื่องจักสาน เช่น การถักขอบของภาชนะจักสานไม้ไผ่ การถักหูภาชนะ หรือการถักโครงต่าง ๆ ของภาชนะ เป็นต้น การถักนี้บางครั้งอาจจะเรียกว่าการผูกก็ได้ ลักษณะของการถักหรือการผูกขอบของภาชนะโดยทั่วไป จะมีระเบียบที่เป็นลักษณะเฉพาะของการถักแต่ละแบบ เช่นเดียวกับแบบของลวดลายสาน เช่น ลายถักหัวแมลงวัน สันปลาช่อน เป็นต้น

การถักนั้นส่วนมากจะเป็นการเสริมความแข็งแรงของโครงสร้างภายนอก เช่น ขอบ ขาปาก ก้น ของเครื่องจักสาน และเป็นการเพิ่มความสวยงามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการถักจะเป็นขั้นตอนเสริมเพื่อให้เครื่องจักสานมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นก็ตาม แต่การถักก็เป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความจำเป็นอย่างขาดไม่ได้ของเครื่องจักสานหลาย ๆ ชนิดไม่ว่าจะเป็นภาชนะหรือเครื่องใช้อื่น ๆ ถ้าสังเกตดูแล้วจะเห็นว่ามีการถักเข้าไปเป็นองค์ประกอบอยู่ด้วยเสมอ

ทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการของการทำเครื่องจักสานซึ่งจะเห็นว่าเป็นหัตถกรรมหรือเป็นศิลปหัตถกรรมขั้นๆ ที่ไม่มีกรรมวิธีที่ซับซ้อน แต่ในด้านความคิดสร้างสรรค์แล้ว จะเห็นว่าการจักสานเป็นความคิดที่แยบยลและเรียบง่ายอย่างหนึ่งของมนุษย์มีขั้นตอนเป็นระเบียบแบบแผนเป็นของตนเองอย่างง่าย ๆ แต่สัมฤทธิ์ผลในด้านประโยชน์ใช้สอยสูงยิ่งจากอดีตมาจนปัจจุบัน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2532 : 8 - 12)

กระบวนการในการทำงานเครื่องจักสานของกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี

1. เริ่มต้นด้วยการจักตอกหวายให้เป็นเส้น ๆ ขนาดตามต้องการและเหลาตอกไม้ไผ่ให้เป็นเส้นบางตามต้องการเช่นกัน
2. ขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอมจากหุ่นไม้แล้วแต่ต้องการรูปทรงของกระเป๋าทิวแบบไหนก็เลือกหุ่นไม้ ที่มีลักษณะเดียวกันกับรูปทรงกระเป๋ที่ต้องการ เช่นรูปทรงกลม รูปทรงรี หรือรูปเหลี่ยม เป็นต้น
3. ใช้ไม้ไผ่เหลาให้บาง ๆ ขนาดให้พอเหมาะกับกระเป๋านั้น ๆ ทำการเข้าขอบบนและขอบล่างของกระเป๋ ด้วยการใช้ลวดเหล็กเล็ก ๆ ผูกตอกไม้ไผ่กับไม้ไผ่ที่ใช้ทำขอบวันระยะการผูกประมาณ 1 - 2 นิ้ว ตลอดทั้งขอบบนและขอบล่างของเครื่องจักสาน
4. การขึ้นลายบนลายตาชะลอมซึ่งผูกขอบเสร็จสรรพแล้วลายที่นิยมเช่นลาย ดอกพิกุล ดอกลิ้นทม แววมยุรา หรือลายอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับคุณค่าลายตอกนั้น ๆ โดยใช้ตอกหวายเส้นเล็ก ๆ แขน้ำพอประมาณจึงเริ่มสานลายทำดอกทีละดอกด้วยความอดทนและความพยายามผสมผสานกันขึ้นลายดอกบนลายตาชะลอม
5. วิธีการเอาขอบออก เพื่อจะได้ทำดอกลายต่าง ๆ ให้สุดขอบของลายตาชะลอมซึ่งมีไม้ไผ่บาง ๆ ผูกทำขอบอยู่ในขณะนั้น จุดประสงค์อีกอย่างเพื่อมองดูลายดอกต่าง ๆ จะดูไม่มีช่องว่างระหว่างตัวลายดอกกับขอบมากเกินไป
6. เมื่อเอาขอบออก จึงมีการเข้าขอบใหม่อีกครั้งโดยผูกกับเส้นลวดเหล็กเล็ก ๆ เช่นกับข้อที่ 3 อีกครั้งหนึ่ง

7. การมัดด้วยหวาย โดยจะมัดทั้งขอบบนและขอบล่าง ลายมัดหวายที่นิยมเช่นขอบบนจะมัดด้วยลายจุนาง ลายถัก 5 เส้น ส่วนขอบล่างมัดด้วยลายจุนาง ลายถัก 5 เส้น และลายสันปลาช่อนการมัดด้วยหวายจะกระทำไปเรื่อย ๆ กระทั่งมัดหวายได้ทั่วทั้งขอบบนและขอบล่างโดยจะตัดเส้นลวดเหล็กที่ละเส้นไปด้วยพร้อม ๆ กัน

8. การเข้าขอบใน ใช้เส้นหวายทั้งอันใหญ่เล็กตามความสะดวก เข้าขอบในด้านล่างของกระเป๋ โดยใช้ส้อมเล็กตอกตะปูเล็กยึดกับขอบนอกของกระเป๋ เพื่อจะได้มีความสะดวกในการใส่กัน (ฐานล่าง) ของเครื่องจักสาน

9. ทาด้วยน้ำมันวานิช เพื่อความมันวาว สวยงาม และป้องกันสัตว์ แมลงกัดกินเนื้อของหวายหรือไม้ไผ่อันทรงคุณค่าของงานสำเร็จ (ปัน เป็นใจช่วย. สัมภาษณ์ : 2544)

สรุปวิธีทำง่าย ๆ งานเครื่องจักสานของกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีมีขั้นตอนดังนี้

เตรียมจักตอกหวาย – ไม้ไผ่ → สานลายตาชะลอมขึ้นรูปจากหุ่นไม้ →
 เข้าขอบบนและขอบล่าง → เอาขอบออก → ทำใหม่ โดยเอาขอบผูกกลับอีกครั้ง →
 มัดด้วยหวาย ทาน้ำมันวานิช (ปัน เป็นใจช่วย. สัมภาษณ์ : 2544)

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แก้วทวง สอนสังข์ (2546) ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษางานศิลปหัตถกรรมกระจูด” ในจังหวัดนราธิวาส พัทลุง และสุราษฎร์ธานี “จากการศึกษาพบว่าศิลปกรรมการสานงานกระจูดทั้งสามแหล่งผลิตมีขั้นตอนและรายละเอียดในการผลิตที่เหมือนกัน พอสรุปได้ดังนี้ ลายสานที่นิยมกันทั่วไปคือลายสอง เช่น เสือ กระสอบนอน กระสอบนั่งและกระสอบหมาก ต่อมา มีการย้อมสีกระจูดจึงมีการประดิษฐ์คิดลายหลากหลายมาถึงปัจจุบัน วิธีสาน การสานกระจูดมีวิธีการที่แตกต่างกันไปตามชนิดและรูปแบบของผลิตภัณฑ์ เช่น การสานเสือจะเริ่มสานจากริมปลายเส้นตอกด้านหนึ่งไปจนสุดปลายเส้นตอกอีกด้านหนึ่ง โดยการวางตอกเส้นตอกสลับส่วนโคนและส่วนปลายที่ละเส้น ทั้งนี้เพราะส่วนโคนเส้นของตอกจะมีขนาดโตกว่าส่วนปลาย ซึ่งการวางเส้นตอกแบบนี้จะทำให้เสือมีทรงสวยงามริมเสือทั้งสองด้านยาวเสมอกันถ้าเป็นกระสอบนั่งหรือกระสอบหมากจะเริ่มต้นการสานจากกึ่งกลางของเส้นแล้วค่อยๆ สานขยายออกไปถึงริมทุกด้าน การเก็บริม ผลิตภัณฑ์จากกระจูดเมื่อสานเสร็จแล้วมีการเก็บริม เพื่อป้องกันมิให้เส้นตอกกระจูดหลุดได้ง่าย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยนี้ ศึกษาจากข้อมูลขั้นต้น (Primary sources) ซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมด้วยตนเองจากแหล่งข้อมูลและข้อมูลชั้นรอง (Secondary sources) เพื่อใช้ศึกษางานเครื่องจักสาน สร้างเกณฑ์การวิเคราะห์รูปแบบ ลวดลาย และกระบวนการผลิต ตามขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าโดยนำเสนอแบบการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. สํารวจเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหม้อ อำเภอบางปลาหม้อ จังหวัดสุพรรณบุรี
2. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การวิเคราะห์และสรุปผลเปรียบเทียบข้อมูล

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

เครื่องจักสานจากกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหม้อ อำเภอบางปลาหม้อ จังหวัดสุพรรณบุรี

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง คือ ประเภทของเครื่องจักสานจากกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหม้อ อำเภอบางปลาหม้อ จังหวัดสุพรรณบุรีที่คัดเลือกอย่างเฉพาะเจาะจงโดยเฉพาะที่มีลวดลายต่างกัน อย่างชัดเจนประมาณ 31 ชิ้นซึ่งจำแนกได้ดังนี้

- เครื่องจักสานประเภทกระบี่ 5 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทกลองไล่ของ 7 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทตะกร้า 5 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทกระจาด 6 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทฝาชี 3 ชิ้น
- เครื่องจักสานประเภทปั่นน้ำชา 1 ชิ้น

- เครื่องจักรสานประเภทพัดสานไม้ไผ่ 2 ชิ้น
- เครื่องจักรสานประเภทแจกันไม้ไผ่ 2 ชิ้น

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า รูปแบบ ลวดลาย กระบวนการผลิตเครื่องจักสาน จากกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี

1. สัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับงานจักสานในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ท้องถิ่น ศิลปินดีเด่นเกี่ยวกับงานจักสานประจำจังหวัด และนักวิชาการศูนย์หัตถกรรมประจำจังหวัด พัฒนาการประจำจังหวัด เป็นต้น

2. กล้องบันทึกภาพและวิทยุเทป เพื่อเก็บและรวบรวมข้อมูล

3. ศึกษารายละเอียด รูปแบบ ลวดลาย กระบวนการผลิตเครื่องจักสานจากกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี

4. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานเครื่องจักสาน

5. สร้างเกณฑ์การวิเคราะห์รูปแบบ ลวดลาย และกระบวนการผลิตเครื่องจักสานจากกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี

เกณฑ์ที่ 1 เกณฑ์การวิเคราะห์ลวดลายเครื่องจักสาน ซึ่งผู้วิจัยสรุปลักษณะลวดลายได้ดังนี้

1. ลายแม่บท

- 1.1 ลายขัดหนึ่ง
- 1.2 ลายขัดทึบ
- 1.3 ลายลายขัดโปร่ง
- 1.4 ลายตาชะลอม
- 1.5 ลายมัดหวายเวียน
- 1.6 ลายมัดหวายเดี่ยว

2. ลายพัฒนา

- 2.1 ลายจุงนาง
- 2.2 ลายสันปลาช่อน
- 2.3 ลายมัดหวายห้าเส้น
- 2.4 ลายยกดอก
- 2.5 ลายมัดหวาย 5 เส้น
- 2.6 ลายเม็ดข้าว

3. ลายประดิษฐ์

- 3.1 ลายดอกพิกุล
- 3.2 ลายดอกลั่นทม
- 3.3 ลายแฉวมยุรา
- 3.4 ลายหนามทุเรียน
- 3.5 ลายเกลียว

เกณฑ์ที่ 2 เกณฑ์การวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการผลิตเครื่องจักสานซึ่งผู้วิจัย สรุปผลได้ดังนี้

- 1. รูปแบบการจักสาน
 - 1.1 รูปทรงกลม
 - 1.2 รูปทรงเหลี่ยม
 - 1.3 รูปทรงรี
- 2. กระบวนการจักสาน
 - 2.1 การจักตอก
 - 2.2 การย้อมสี
 - 2.3 การสาน
 - 2.4 การทาน้ำมันเคลือบเงา
 - 2.5 กระบวนการตกแต่งงานจักสาน

เกณฑ์ที่ 3 เกณฑ์การวิเคราะห์วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับเครื่องจักสาน

- 3.1 การใช้เครื่องจักสานในชีวิตประจำวัน
- 3.2 การใช้เครื่องจักสานในประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลคือ กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหม้อ อำเภอบางปลาหม้อ จังหวัดสุพรรณบุรีดังนี้

- 1. รวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ชำนาญการเกี่ยวกับงานจักสานในท้องถิ่น เช่น ปราชญ์ท้องถิ่น ศิลปินดีเด่นเกี่ยวกับงานจักสานประจำจังหวัด และนักวิชาการศูนย์หัตถกรรมประจำจังหวัด พัฒนาการประจำจังหวัด เป็นต้น
- 2. สัมภาษณ์และถ่ายภาพเครื่องจักสานจากกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหม้อ อำเภอบางปลาหม้อ จังหวัดสุพรรณบุรี

3. บ้านที่รายละเอียดเกี่ยวกับงานเครื่องจักสาน ได้แก่ ขนาด จำนวน รูปแบบ ลวดลาย กระบวนการจักสาน

4. กลุ่มตัวอย่าง คือ กระเป๋ากลองใส่ของ ตะกร้า กระจาด ฝาชี บันน้ำชา พัดสาน ไม้ไผ่ แจกันไม้ไผ่

5. นำภาพประเภทของเครื่องจักสานและบ้านที่รายละเอียดเกี่ยวกับเครื่องจักสาน มาวิเคราะห์ แบบบรรยายเปรียบเทียบความแตกต่างตามเกณฑ์ที่กำหนด

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะบรรยายข้อเท็จจริง (Facts) ต่างๆ โดยการเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ตลอดจนแปลความหมายรูปแบบลวดลายเครื่องจักสาน โดยการรวบรวมข้อมูลเชิงสัมภาษณ์ ภาพถ่าย การค้นคว้าจากเอกสาร และการแสดงผลวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการเขียนลายเส้น

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ได้แบ่งการวิเคราะห์เครื่องจักสานเป็น 8 กลุ่มได้ดังนี้

1. เครื่องจักสานประเภทกระเป๋า 5 ชิ้น
2. เครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของ 7 ชิ้น
3. เครื่องจักสานประเภทตะกร้า 5 ชิ้น
4. เครื่องจักสานประเภทกระจาด 6 ชิ้น
5. เครื่องจักสานประเภทฝาชี 3 ชิ้น
6. เครื่องจักสานประเภทบ้นน้ำชา 1 ชิ้น
7. เครื่องจักสานประเภทพัดไม้ไผ่ 2 ชิ้น
8. เครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่ 2 ชิ้น

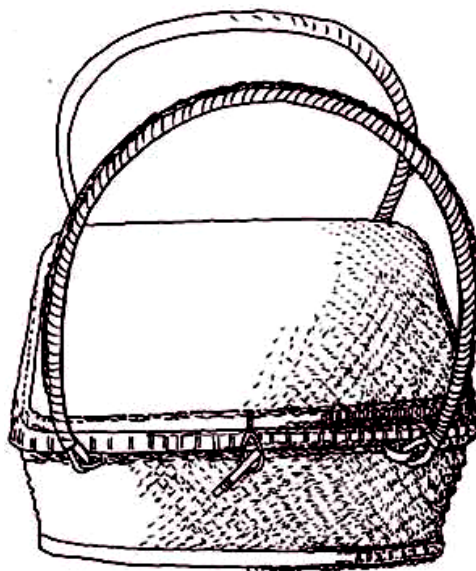
แบ่งเป็นการวิเคราะห์ใน 3 ประเด็นหลักคือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างมีการดำเนินการวิเคราะห์ดังนี้
 - 1.1 วิเคราะห์ลดลายเครื่องจักสานโดยแบ่งตามลักษณะลดลายดังนี้
 - ลายแม่บท
 - ลายพัฒนา
 - ลายประดิษฐ์
 - 1.2 วิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการผลิตโดยแบ่งได้ดังนี้
 - รูปแบบการจักสาน
 - กระบวนการจักสาน
3. การวิเคราะห์วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับเครื่องจักสาน
 - 3.1 การใช้เครื่องจักสานในชีวิตประจำวัน
 - 3.2 การใช้เครื่องจักสานในประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

การวิเคราะห์

ลวดลายเครื่องจักสานประเภทกระเป๋า

ลวดลายที่ 1 ลายดอกกลั่นทมเครื่องจักสานประเภทกระเป๋าทรงเหลี่ยม

ภาพประกอบ 1 ลายเส้นกระเป๋าลายดอกกลั่นทมทรงเหลี่ยม

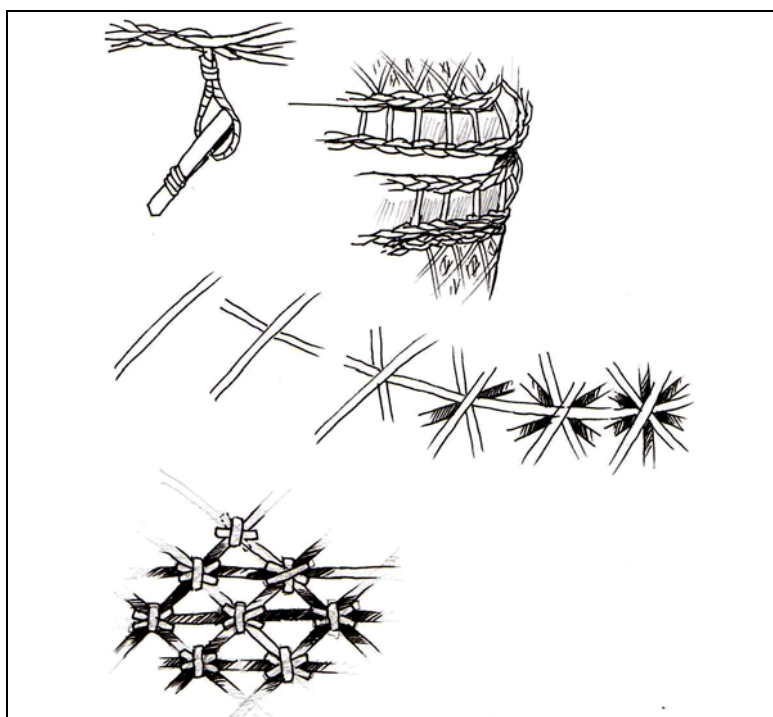

ภาพประกอบ 2 ภาพกระเป๋าลายดอกกลั่นทมทรงเหลี่ยม

ลวดลายที่ 1 ลายดอกลั่นทมเครื่องจักสานประเภทกระเป๋

ลวดลายเป็นลายอยู่ประเภทแม่ลายประดิษฐ์ เลียนแบบธรรมชาติดัดแปลงมาจากดอก
ลั่นทม ลักษณะของลายจะแน่นกว่าดอกพิกุล ไม่มีช่องให้มองทะลุผ่านรูปทรงเครื่องจักสานได้
เป็นลายที่มีเอกลักษณ์ในตัวเอง

จุดเด่นเน้นความสวยงามประณีต มีความละเอียดในการทำงาน เน้นความพยายาม
ของผู้จักสานแฝงไปด้วยวัฒนธรรมการจักสานที่ล้ำค่าส่งผลให้เครื่องจักสานประเภทกระเป๋ลาย
ดอกลั่นทมเป็นสินค้าโอท็อป ระดับ 4 ดาว ลายดอกลั่นทมนิยมใช้สานกับรูปแบบทรงกลม รูปแบบ
ทรงรี ฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบกระเป๋าทรง
อื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่น เพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งานนิยมถักขอบด้านนอก
ด้วยลายจูงนางขอบนอกส่วนล่างเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนและขอบ
ล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจักสาน เพื่อเพิ่มความแข็งแรงถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่อง
จักสาน เป็นส่วนรับน้ำหนัก

ภาพประกอบ 3 ลายละเอียดประกอบลายดอกลั่นทมกระเป๋าทรงเหลี่ยม

ลวดลายที่ 2 ลายแวมยุราเครื่องจักสานประเภทกระเป๋าทรงแบน

ภาพประกอบ 4 ลายเส้นกระเป๋าลายแวมยุราทรงแบน

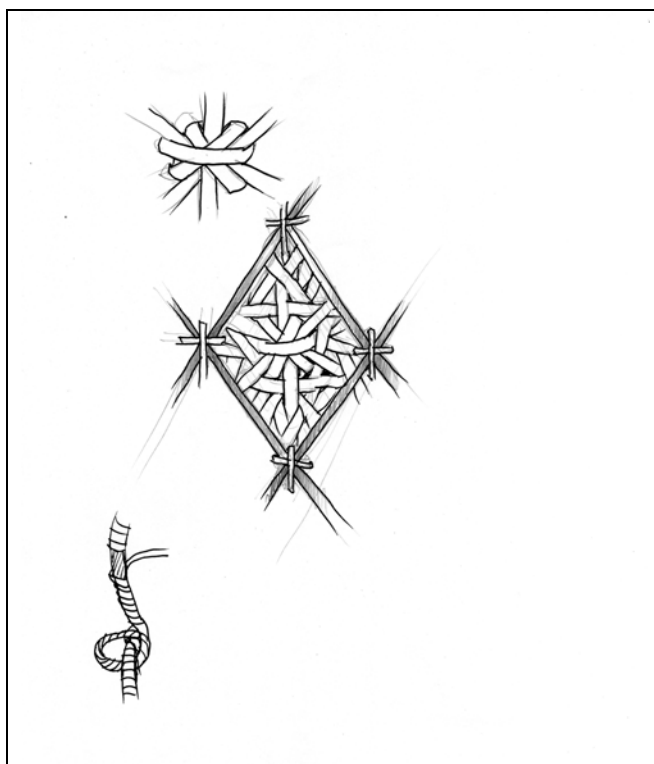
ภาพประกอบ 5 ภาพกระเป๋าลายแวมยุราทรงแบน

ลวดลายที่ 2 ลายแวมยุราเครื่องจักสานประเภทกระเป๋

ลวดลายเป็นลายอยู่ประเภทแม่ลายประดิษฐ์ ดัดแปลงมาจากลายไทย ลักษณะของลายจะต่างจากดอกพิกุล ไม่มีช่องให้มองทะลุผ่านรูปทรงเครื่องจักสานได้ เป็นลายที่มีเอกลักษณ์ในตัวเอง

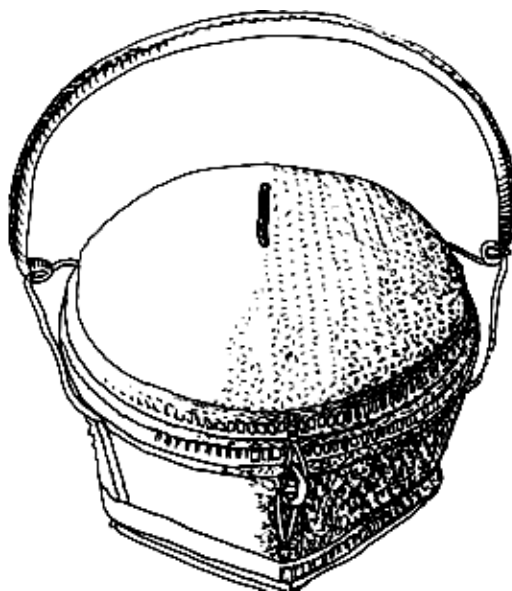
จุดเด่นเน้นความสวยงามประณีต มีความละเอียดในการทำงาน เน้นความพยายามของผู้จักสานแฝงไปด้วยวัฒนธรรมการจักสานที่ล้ำค่าส่งผลให้เครื่องจักสานประเภทกระเป๋ลายแวมยุราเป็นสินค้าโอท็อป ระดับ 4 ดาว ลายแวมยุรานิยมใช้สานกับรูปแบบทรงแบน เป็นรูปแบบฝีมือประณีตมีเส้นที่ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน จะประยุกต์ใช้ลวดลายกับรูปทรงเครื่องจักสานได้อย่างลงตัว

นิยมถักขอบด้านนอกด้วยลายจุนางขอบบนนอกส่วนล่างของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจักสาน เพื่อเพิ่มความแข็งแรงถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน เป็นส่วนรับน้ำหนัก

ภาพประกอบ 6 ลายละเอียดประกอบลายแวมยุรากระเป๋าทรงแบน

ลวดลายที่ 3 ลายดอกกลั่นทมของเครื่องจักสานประเภทกระเป๋าทรงหกเหลี่ยม

ภาพประกอบ 7 ลายเส้นกระเป๋าทรงหกเหลี่ยมลายดอกกลั่นทม

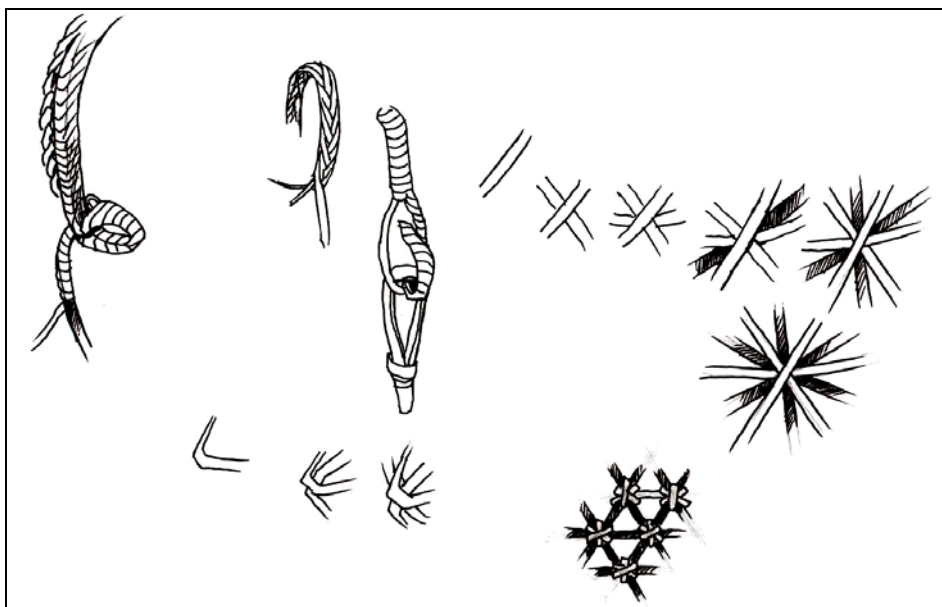
ภาพประกอบ 8 ภาพกระเป๋าทรงหกเหลี่ยมลายดอกกลั่นทม

ลวดลายที่ 3 ลายดอกลั่นทมเครื่องจักสานประเภทกระเป๋าทรงหกเหลี่ยม

ลวดลายอยู่ประเภทแม่ลายประดิษฐ์เลียนแบบธรรมชาติดัดแปลงมาจากดอกลั่นทม เมื่อนำมาประกอบเข้ากับรูปทรงกระเป๋าทรงหกเหลี่ยมทำให้เพิ่มคุณค่าของงานหัตถกรรมเครื่องจักสานได้อย่างงดงาม

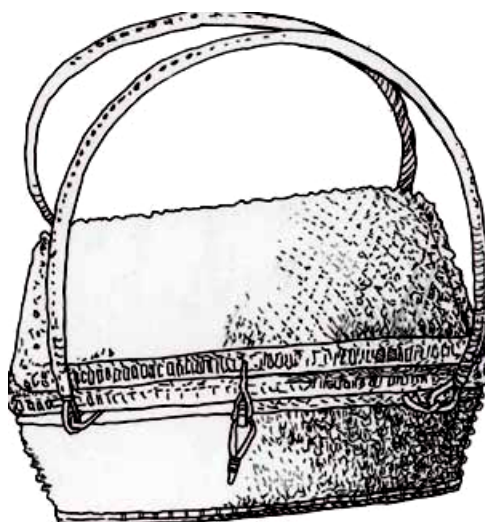
จุดเด่นลายดอกลั่นทมบนกระเป๋าทรงหกเหลี่ยมเป็นลายนิยมใช้สานกับเครื่องจักสานประเภทกระเป๋าเกือบทุกรูปทรงตามความเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย เป็นลายที่มีความละเอียด เครื่องจักสานกระเป๋าลายดอกลั่นทมทรงหกเหลี่ยมเป็นเครื่องจักสานที่ออกแบบรูปทรงกับลวดลาย จักสานได้อย่างลงตัว มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ดูแข็งแรง มั่นคง สวยงามเหมาะกับการใช้สอย ลักษณะงานจักสานประณีตมีความละเอียดแผ่ด้วยวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า

ลายดอกลั่นทมนิยมใช้สานกับรูปแบบทรงกลม ทรงหกเหลี่ยมฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แผ่ ด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบกระเป๋าทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งานนิยมถักขอบด้านนอกด้วยลายจุงนางขอบนอกส่วนล่าง ของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจัก สาน เพื่อเพิ่มความแข็งแรงถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสานเป็นส่วนรับน้ำหนัก

ภาพประกอบ 9 ลายละเอียดประกอบลายดอกลั่นทมกระเป๋าทรงหกเหลี่ยม

ลวดลายที่ 4 ลายหนามทุเรียนเครื่องจักสานประเภทกระเป๋าทรงเหลี่ยม

ภาพประกอบ 10 ลายเส้นกระเป๋าลายหนามทุเรียนทรงเหลี่ยม

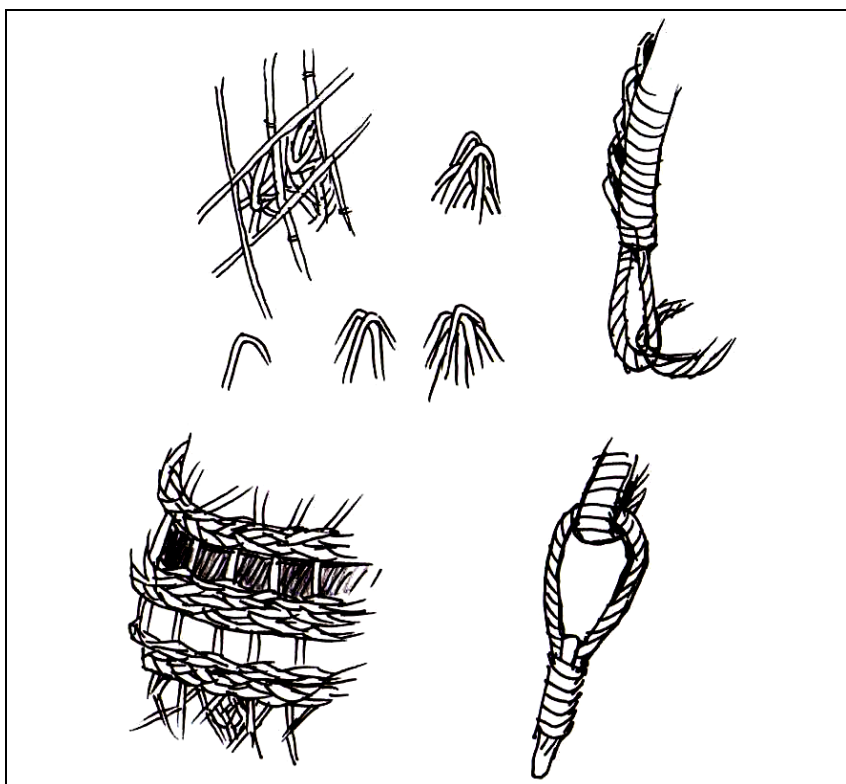

ภาพประกอบ 11 ภาพกระเป๋าลายหนามทุเรียนทรงเหลี่ยม

ลวดลายที่ 4 ลายหนามทุเรียนเครื่องจักสานประเภทกระเป๋

ลวดลายเป็นลายอยู่ประเภทแม่ลายประดิษฐ์ เลียนแบบธรรมชาติดัดแปลงมาจากหนามทุเรียน ลักษณะของลายจะนูนสูงกว่าดอกพิกุล ไม่มีช่องให้มองทะลุผ่านรูปทรงเครื่องจักสานได้ เป็นลายที่มีเอกลักษณ์ในตัวเอง

จุดเด่นเน้นความสวยงามประณีต มีความละเอียดในการทำงาน เน้นความพยายามของผู้จักสานแฝงไปด้วยวัฒนธรรมการจักสานที่ล้ำค่า ส่งผลให้เครื่องจักสานประเภทกระเป๋าลายหนามทุเรียนมีความโดดเด่นในตัวลายนิยมใช้สานกับรูปแบบทรงเหลี่ยม ทรงกลม ฝ่มือประณีตมีเสน่ห์ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบกระเป๋าดูแปลกตาแตกต่างกับลายอื่นๆ เพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งาน นิยมักชอบด้วยลายจูงนางขอบนอกส่วนล่างของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจักสาน เพื่อเพิ่มความแข็งแรงถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน เป็นส่วนรับน้ำหนัก

ภาพประกอบ 12 ลายละเอียดประกอบกระเป๋าลายหนามทุเรียนทรงเหลี่ยม

ลวดลายที่ 5 ลายดอกกลิ่นทมเครื่องจักสานประเภทกระเป๋าทรงแบน

ภาพประกอบ 13 ลายเส้นกระเป๋าทรงแบนลายดอกกลิ่นทม

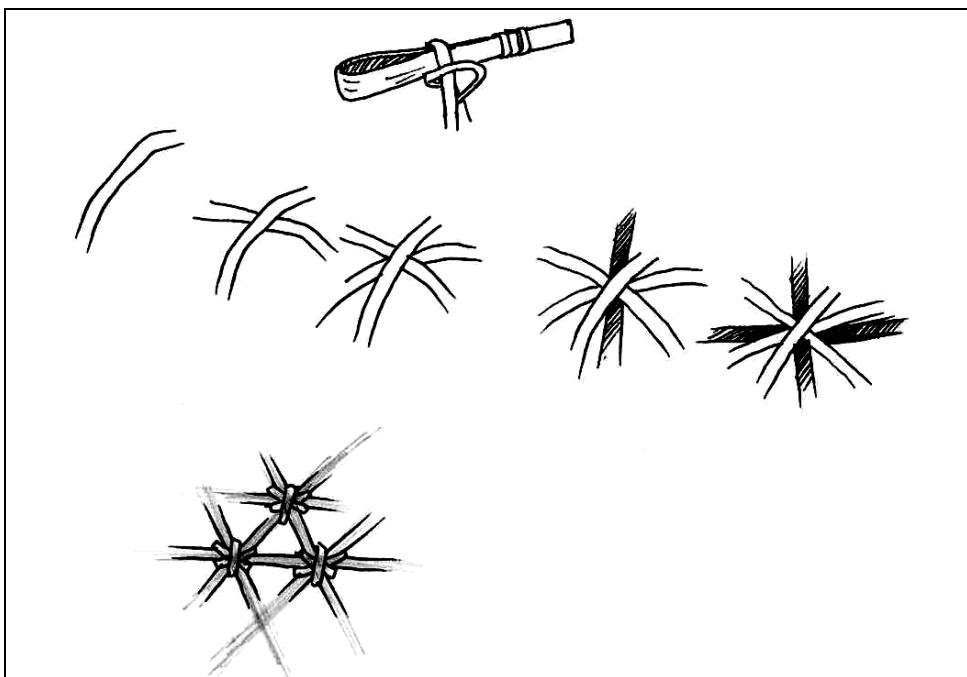
ภาพประกอบ 14 ภาพกระเป๋าทรงแบนลายดอกกลิ่นทม

ลวดลายที่ 5 ลายดอกกลิ่นหอมเครื่องจักสานประเภทกระเป๋

ลวดลายเป็นลายอยู่ประเภทแม่ลายประดิษฐ์ เลียนแบบธรรมชาติดัดแปลงมาจาก ดอกจอก ลักษณะของลายเช่นเดียวกับลายแวงมยุรา มีลักษณะแน่นกว่าไม่มีช่องให้มองทะลุตัว ลายอยู่ในเส้นวงกลมสี่เหลี่ยมเป็นลายที่มีเอกลักษณ์ในตัวเอง

จุดเด่นเน้นความสวยงามประณีต มีความละเอียดในการทำงาน เน้นความพยายาม ของผู้จักสานแฝงไปด้วยวัฒนธรรมการจักสานที่ล้ำค่าส่งผลให้เครื่องจักสานประเภทกระเป๋าลาย ดอกกลิ่นหอมเป็นสินค้าโอท็อป ระดับ 4 ดาว

ลายดอกกลิ่นหอมนิยมใช้สานกับรูปแบบทรงแบน ทรงกลม ทรงรี ฝีมือประณีตมีเส้นที่ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบกระเป๋าทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลาย ชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งานนิยมถักขอบด้านนอกด้วยลายจุนางขอบนอก ส่วนล่างของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลาย เครื่องจักสาน เพื่อเพิ่มความแข็งแรงถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน เป็นส่วนรับ น้ำหนัก

ภาพประกอบ 15 ลายละเอียดประกอบกระเป๋าทรงแบนลายดอกกลิ่นหอม

การวิเคราะห์

ลวดลายเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของ

ลวดลายที่ 1 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของรูปทรงเหลี่ยม

ภาพประกอบ 16 ลายเส้นกล่องใส่ของลายดอกพิกุลรูปทรงเหลี่ยม

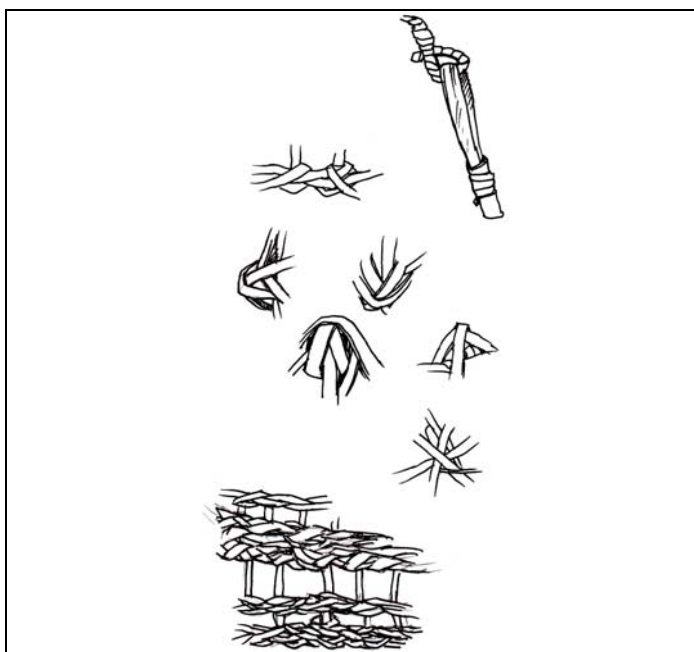

ภาพประกอบ 17 ภาพกล่องใส่ของลายดอกพิกุลรูปทรงเหลี่ยม

ลวดลายที่ 1 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกล่อ่งไผ่ของ

ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานกล่อ่งไผ่ของเป็นลวดลายแม่ลายประดิษฐ์ลายจะประยุกต์มาจากธรรมชาติคือดอกพิกุล ปรับปรุงให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานประเภทกล่อ่งไผ่ของขึ้นอยู่ กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

จุดเด่นลายดอกพิกุลรูปแบบกล่อ่งไผ่ของทรงกลมฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบกล่อ่งไผ่ของทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจูงนางเช่นที่ ขอบนอก ฝาครอบ ขอบนอกส่วนบนของเครื่องจักสาน ขอบนอกส่วนล่างของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 1 เส้นระหว่างขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจักสาน เพื่อยึดแน่นให้กับเครื่องจักสาน สอดรับกับลายดอกพิกุลได้อย่างลงตัว ถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสานกล่อ่งไผ่ของเพื่อเป็นส่วนรับน้ำหนัก

ภาพประกอบ 18 ลายละเอียดลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกล่อ่งไผ่ของทรงเหลี่ยม

ลวดลายที่ 2 ลายดอกกลิ่นหอมของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของทรงกลม

ภาพประกอบ 19 ลายเส้นกล่องใส่ของลายดอกกลิ่นหอมทรงกลม

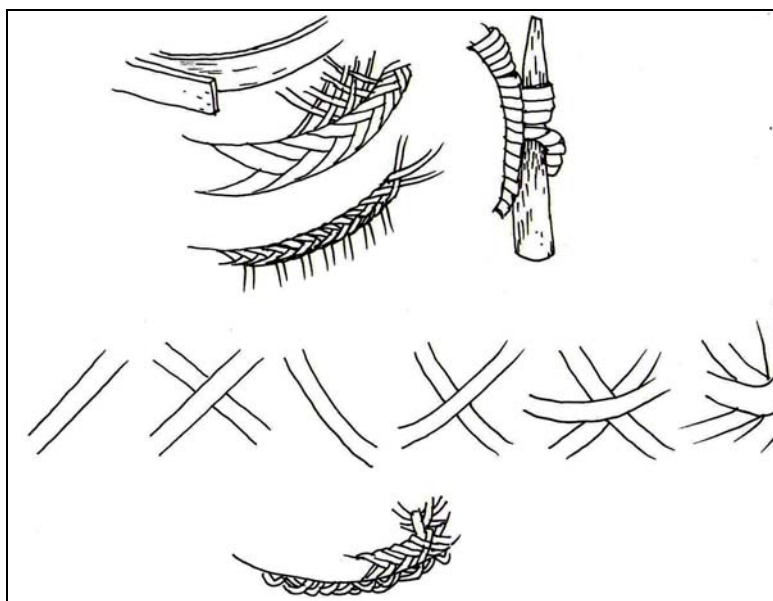

ภาพประกอบ 20 ภาพกล่องใส่ของลายดอกกลิ่นหอมทรงกลม

ลวดลายที่ 2 ลายดอกกลั่นทมของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของ

ลายดอกกลั่นทมของเครื่องจักสานกล่องใส่ของเป็นลวดลายแม่ลายประดิษฐ์ ลายจะประยุกต์มาจากธรรมชาติคือดอกกลั่นทม ปรับปรุงให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานขึ้นอยู่กับการออกแบบเป็นสิ่งสำคัญ

จุดเด่นลายดอกกลั่นทมรูปแบบกล่องใส่ของทรงกลมฝีมือประณีตมีเส้นที่ ผ่งด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบกล่องใส่ของทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจูงนางเช่นที่ขอบนอกฝาครอบ ขอบนอกส่วนบนของเครื่องจักสาน ขอบนอกส่วนล่างของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจักสาน เพื่อยึดแน่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายดอกพิบูลได้อย่างลงตัว ถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสานกล่องใส่ของเพื่อเป็นส่วนรับน้ำหนัก

ภาพประกอบ 21 ลายละเอียดประกอบกล่องใส่ของทรงกลมลายดอกกลั่นทม

ลวดลายที่ 3 ลายแววมยุราของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของทรงกลม

ภาพประกอบ 22 ลายเส้นกล่องใส่ของทรงกลมลายแววมยุรา

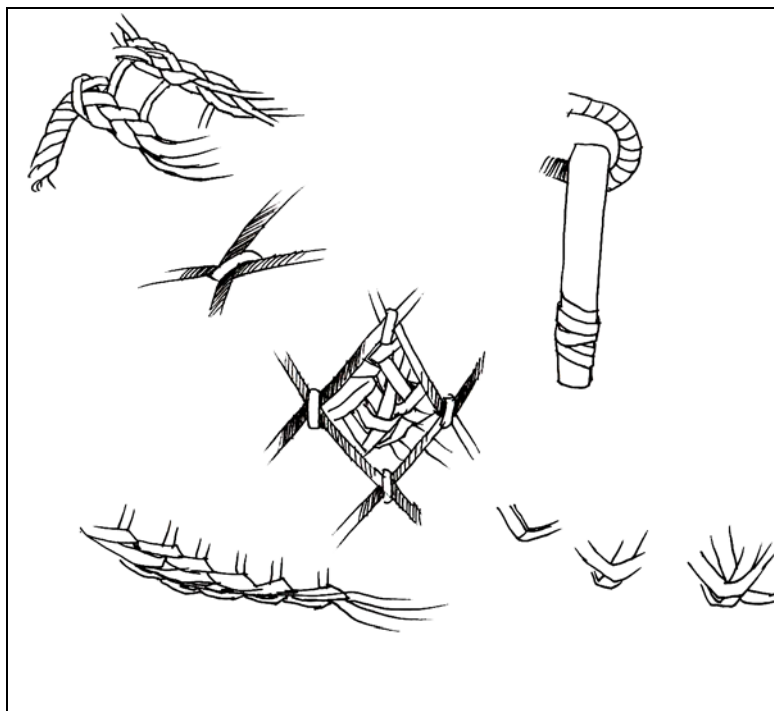
ภาพประกอบ 23 ภาพกล่องใส่ของทรงกลมลายแววมยุรา

ลวดลายที่ 3 ลายแวมยวราของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของ

ลายแวมยวราของเครื่องจักสานกล่องใส่ของเป็นลวดลายแม่ลายประดิษฐ์ลายจะ
ประยุกต์มาจากลายไทย ปรับปรุงให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานขึ้นอยู่กักรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

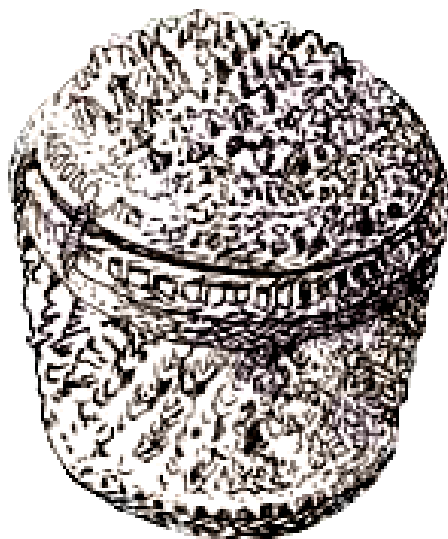
จุดเด่นลายแวมยวราแบบกล่องใส่ของทรงกลมฝีมือประณีตมีเสน่ห์ ผ่างด้วยคุณค่าที่
สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบกล่องใส่ของทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้
เหมาะสมกับบริบทการใช้งาน

นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจูงนางเช่นที่ ขอบนอกฝาครอบ ขอบนอก
ส่วนบนของเครื่องจักสาน ขอบนอกส่วนล่างของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่าง
ขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจักสาน เพื่อยึดแน่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลาย
แวมยวราได้อย่างลงตัว ถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสานกล่องใส่ของเพื่อเป็นส่วน
รับน้ำหนัก

ภาพประกอบ 24 ลายละเอียดประกอบกล่องใส่ของทรงกลมลายแวมยวรา

ลวดลายที่ 4 ลายหนามทุเรียนของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของทรงกลม

ภาพประกอบ 25 ลายเส้นกล่องใส่ของลายหนามทุเรียน

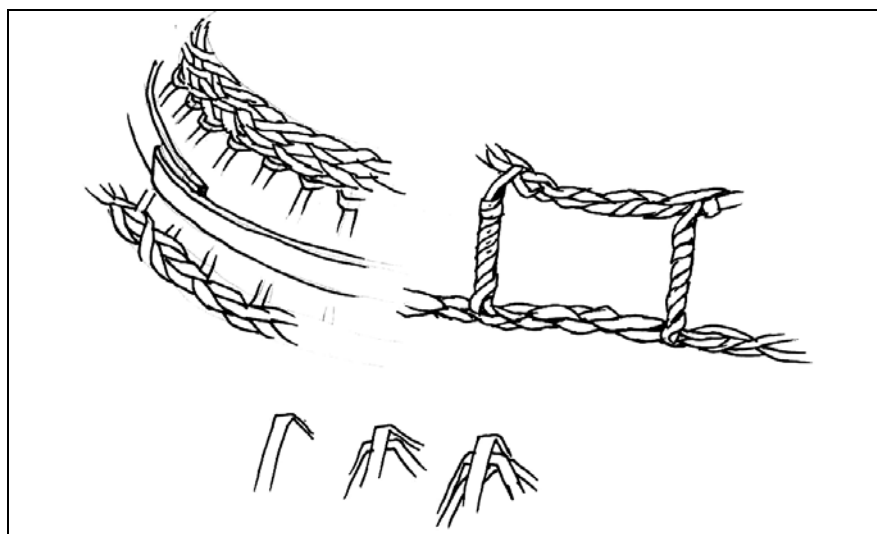
ภาพประกอบ 26 ภาพกล่องใส่ของลายหนามทุเรียน

ลวดลายที่ 4 ลายหนามทุเรียนของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของ

ลายหนามทุเรียนของเครื่องจักสานกล่องใส่ของเป็นลวดลายแม่ลายประดิษฐ์ ลายจะประยุกต์มาจากธรรมชาติคือหนามทุเรียนปรับปรุงให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานกล่องใส่ของขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

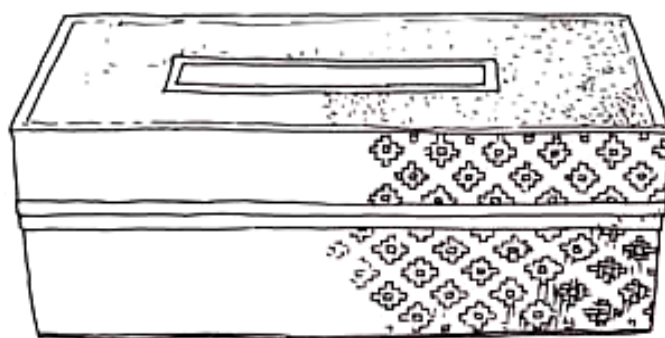
จุดเด่นลายหนามทุเรียนบนรูปแบบกล่องใส่ของทรงรีฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบกล่องใส่ของทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทการใช้งาน

นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจูงนางเช่นที่ ขอบนอกฝาครอบ ขอบนอกส่วนบนของเครื่องจักสาน ขอบนอกส่วนล่างของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจักสาน เพื่อยึดแน่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายหนามทุเรียนได้อย่างลงตัว ถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสานกล่องใส่ของเพื่อเป็นส่วนรับน้ำหนัก

ภาพประกอบ 27ลายละเอียดประกอบกล่องใส่ของลายหนามทุเรียน

ลวดลายที่ 5 ลายยกดอกของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของทรงเหลี่ยม

ภาพประกอบ 28 ลายเส้นกล่องใส่ของลายยกดอกทรงเหลี่ยม

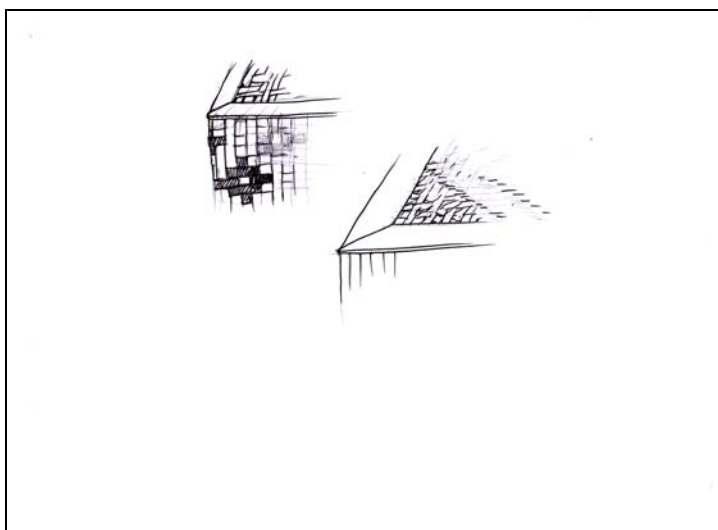
ภาพประกอบ 29 ภาพกล่องใส่ของลายยกดอกทรงเหลี่ยม

ลวดลายที่ 5 ลายยกดอกของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของ

ลายยกดอกของเครื่องจักสานกล่องใส่ของเป็นลวดลายแม่ลายพัฒนา ลายจะประยุกต์มาจากธรรมชาติคือดอกไม้ ปรับปรุงให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานขึ้นอยู่กับการออกแบบเป็นสิ่งสำคัญ

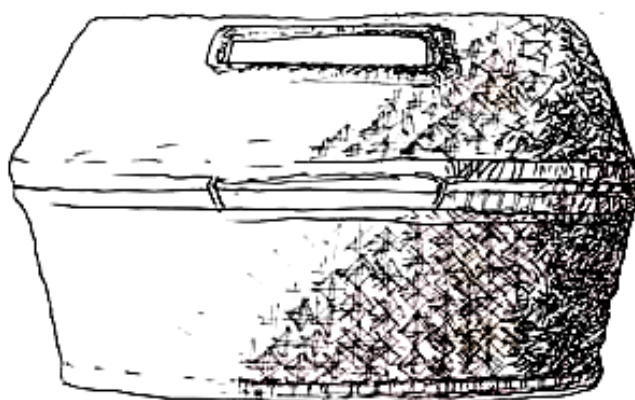
จุดเด่นลายยกดอกรูปแบบกล่องใส่ของทรงเหลี่ยมฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แต่งด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบกล่องใส่ของทรงเหลี่ยมจะประยุกต์ใช้ลวดลายยกดอกเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน

นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจูงนางเช่นที่ ขอบนอกฝาครอบ ขอบนอกส่วนบนของเครื่องจักสาน ขอบนอกส่วนล่างของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจักสาน เพื่อยึดแน่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายยกดอกได้อย่างลงตัว ถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสานกล่องใส่ของเพื่อเป็นส่วนรับน้ำหนัก

ภาพประกอบ 30 ลายละเอียดประกอบกล่องใส่ของลายยกดอก

ลวดลายที่ 6 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของทรงเหลี่ยม

ภาพประกอบ 31 ลายเส้นกล่องใส่ของทรงเหลี่ยมลายดอกพิกุล

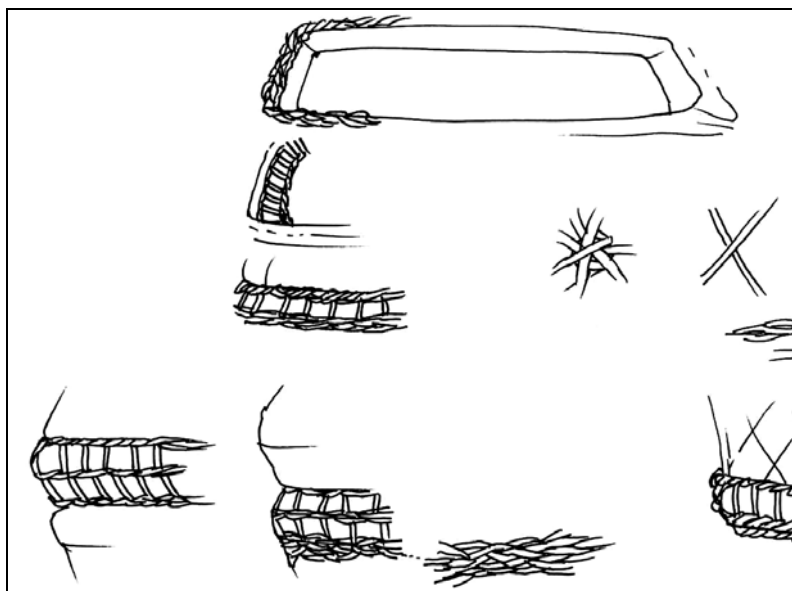
ภาพประกอบ 32 ภาพกล่องใส่ของทรงเหลี่ยมลายดอกพิกุล

ลวดลายที่ 6 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของทรงเหลี่ยม

ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานกล่องใส่ของทรงเหลี่ยมเป็นลวดลายแม่ลายประดิษฐ์ ลายจะประยุกต์มาจากธรรมชาติคือดอกพิกุล ปรับปรุงให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานรูปทรงเหลี่ยมโบราณ

จุดเด่นลายดอกพิกุลรูปแบบกล่องใส่ของทรงเหลี่ยมฝีมือประณีตมีเส้นที่แบ่งด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านรูปแบบกล่องใส่ของทรงเหลี่ยมดอกพิกุลจะประยุกต์ใช้ลวดลายดอกพิกุลเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน ช่องใส่ของถักลายมัดหวายห้าเส้นและลายจุงนางเพิ่มความเด่นในงานจักสาน

นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจุงนางเช่นที่ ขอบนอกฝาครอบ ขอบนอกส่วนบนของเครื่องจักสาน ขอบนอกส่วนล่างของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจักสาน เพื่อยึดแน่นให้เครื่องจักสานสอดรับกับลายดอกพิกุลได้อย่างลงตัว ถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างของเครื่องจักสานกล่องใส่ของเพื่อเป็นส่วนรับน้ำหนัก

ภาพประกอบ 33 ลายละเอียดประกอบกล่องใส่ของทรงเหลี่ยมลายดอกพิกุล

ลวดลายที่ 7 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของทรงกลมสูง

ภาพประกอบ 34 ลายเส้นกล่องใส่ของทรงกลมสูงลายดอกพิกุล

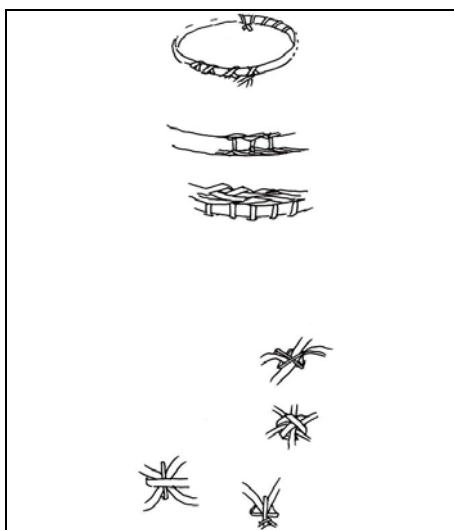
ภาพประกอบ 35 ภาพกล่องใส่ของทรงกลมสูงลายดอกพิกุล

ลวดลายที่ 7 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของทรงกลมสูง

ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานกล่องใส่ของทรงกลมสูงเป็นลวดลายแม่ลายประดิษฐ์ ลายจะประยุกต์มาจากธรรมชาติคือดอกพิกุล ปรับปรุงให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานขึ้นอยู่กักรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

จุดเด่นลายดอกพิกุลรูปแบบกล่องใส่ของทรงกลมสูงฝีมือประณีตมีเส้นที่แผ่งด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านรูปแบบกล่องใส่ของทรงสูงนิยมเส้นตอกหวายย้อมสีจะประยุกต์ใช้ลวดลายเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน

นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจุงนางเช่นที่ ขอบนอกฝาครอบ ขอบนอกส่วนบนของเครื่องจักสานถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนส่วนฝาครอบ ขอบล่างใช้หวายรองกันเครื่องจักสาน เพื่อยึดแน่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายดอกพิกุลได้อย่างลงตัว ไม่นิยมถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสานกล่องใส่ของทรงสูงส่วนรับน้ำหนัก

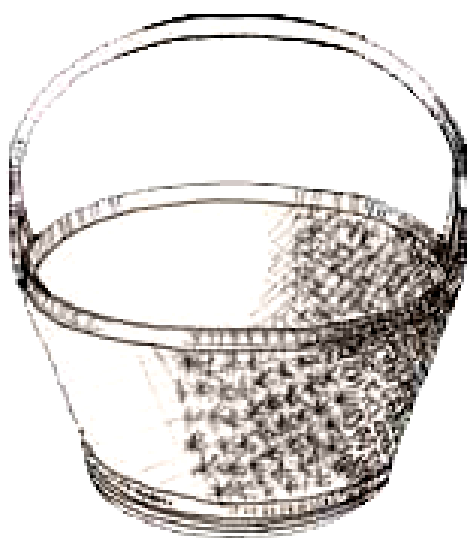

ภาพประกอบ 36 ลายละเอียดประกอบกล่องใส่ของลายดอกพิกุลทรงกลมสูง

การวิเคราะห์

ลวดลายเครื่องจักสานประเภทตะกร้า

ลวดลายที่ 1 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงกลม

ภาพประกอบ 37 ลายเส้นตะกร้าทรงกลมลายดอกพิกุล

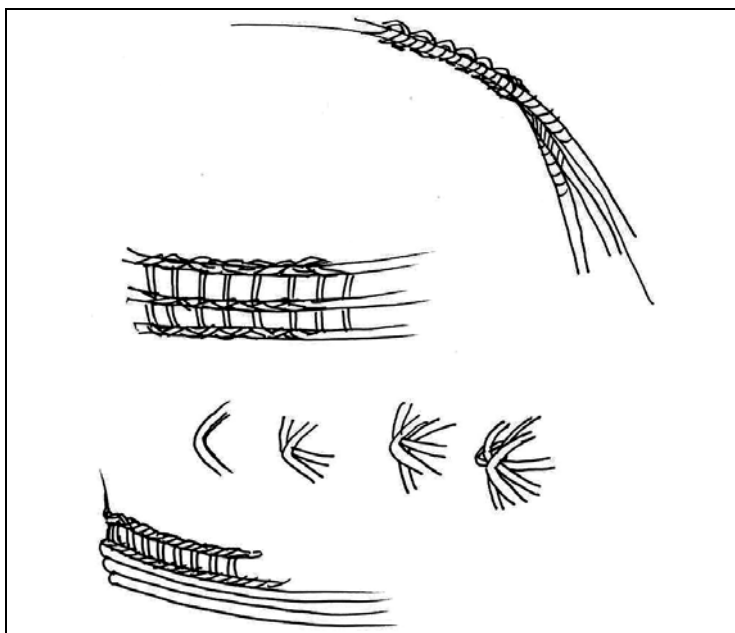

ภาพประกอบ 38 ภาพตะกร้าทรงกลมลายดอกพิกุล

ลวดลายที่ 1 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทตะกร้า

ลวดลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทตะกร้า เป็นลวดลายจากธรรมชาติอยู่ในแม่ลายประดิษฐ์จะประยุกต์การใช้ลายดอกพิกุลให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

จุดเด่นลวดลายดอกพิกุลบนรูปแบบตะกร้าทรงกลม ลวดลายเป็นที่นิยมใช้ในการจักสานคือมี ฝีมือประณีตมีเส้นที่ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบตะกร้าของรูปทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานส่วนบนด้วยลายจุงนางและลายมัดหวายคู่ เช่นเดียวกับหูหิ้ว ส่วนขอบล่างของเครื่องจักสานไม่นิยมถักขอบใช้เส้นหวายตามขนาดสามเส้นวางซ้อนยึดติดกับฐานล่าง เพื่อเป็นฐานรับน้ำหนักงานจักสาน และเพิ่มความสวยงามเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายดอกพิกุลได้อย่างลงตัว ไม่นิยมถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน ตะกร้าไม่นิยมผลิตเป็นเครื่องจักสานขนาดเล็กนิยมผลิตเป็นเครื่องใช้ขนาดใหญ่ ลายดอกพิกุลจะเป็นลายที่มีความละเอียดสวยงามเพิ่มความประณีตและเหมาะสมกับขนาดเครื่องจักสานประเภทตะกร้า

ภาพประกอบ 39 ลายละเอียดประกอบตะกร้าลายดอกพิกุลทรงกลม

ลวดลายที่ 2 ลายขัดเว้นดอกของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงเหลี่ยม

ภาพประกอบ 40 ลายเส้นตะกร้าทรงเหลี่ยมลายขัดเว้นดอก

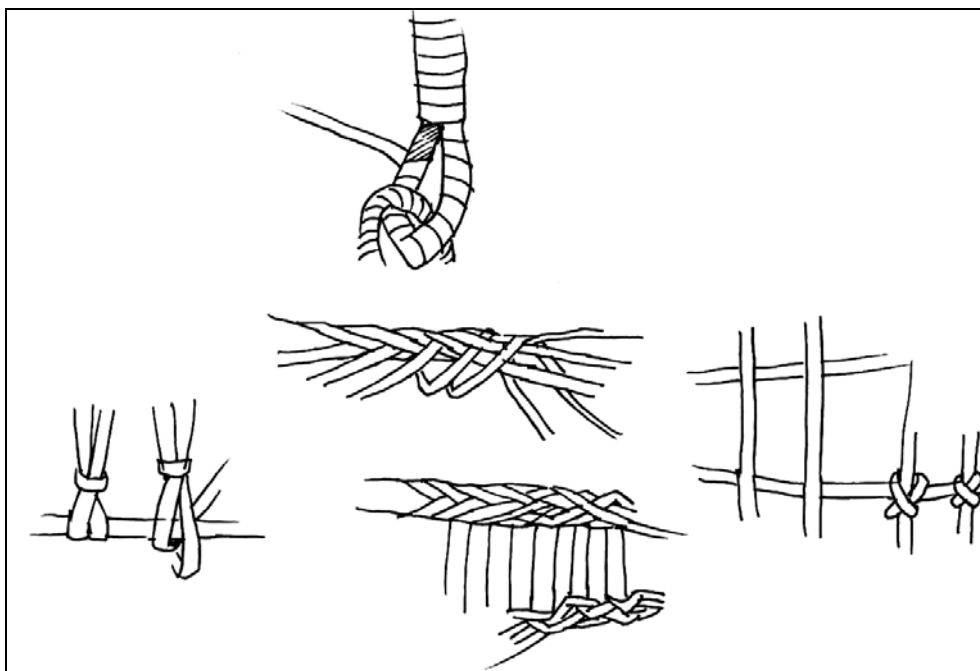
ภาพประกอบ 41 ตะกร้าทรงเหลี่ยมลายขัดเว้นดอก

ลวดลายที่ 2 ลายขัดเว่นดอกของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงเหลี่ยม

ลวดลายขัดเว่นดอกของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงเหลี่ยม เป็นลวดลายอยู่ในแม่ลายแม่บท จะประยุกต์การใช้ลายประเภทไหนให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

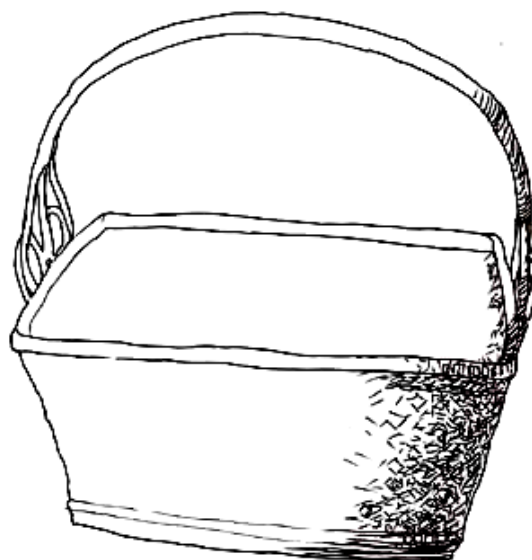
จุดเด่นลวดลายขัดเว่นดอกบนรูปแบบตะกร้าทรงเหลี่ยมลวดลายเป็นที่นิยมใช้ในการจักสาน คือ ฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบตะกร้าของรูปทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน

นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานส่วนบนด้วยลายจูงนางและลายมัดหวายคู่ เช่นเดียวกับหูหิ้ว ส่วนขอบล่างของเครื่องจักสานไม่นิยมถักขอบใช้เส้นหวายตามขนาดสามเส้นวางซ้อนยึดติดกับฐานล่าง เพื่อเป็นฐานรับน้ำหนักงานจักสาน และเพิ่มความสวยงามเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายขัดหนึ่งได้อย่างลงตัว ไม่นิยมถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน ตะกร้าไม่นิยมผลิตเป็นเครื่องจักสานขนาดเล็กนิยมผลิตเป็นเครื่องใช้ขนาดใหญ่ ลายขัดเว่นดอก จะเป็นลายที่มีความละเอียดสวยงามเพิ่มความประณีตและเหมาะสมกับขนาดเครื่องจักสานประเภทตะกร้า

ภาพประกอบ 42 ลายละเอียดประกอบตะกร้ารูปทรงเหลี่ยมลายขัดเว่นดอก

ลวดลายที่ 3 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงเหลี่ยม

ภาพประกอบ 43 ลายเส้นตะกร้าทรงเหลี่ยมลายดอกพิกุล

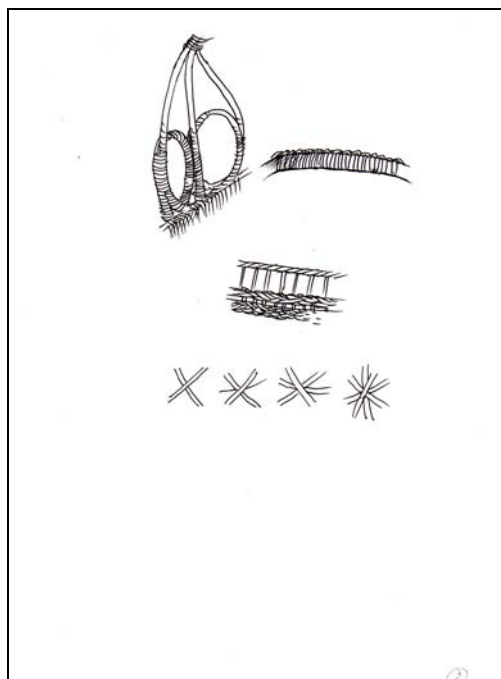
ภาพประกอบ 44 ภาพตะกร้าทรงเหลี่ยมลายดอกพิกุล

ลวดลายที่ 3 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงเหลี่ยม

ลวดลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงเหลี่ยมเป็นลวดลายจากธรรมชาติอยู่
แม้ลายประดิษฐ์จะประยุกต์การใช้ลายดอกพิกุลให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบ
เป็นสิ่งสำคัญ

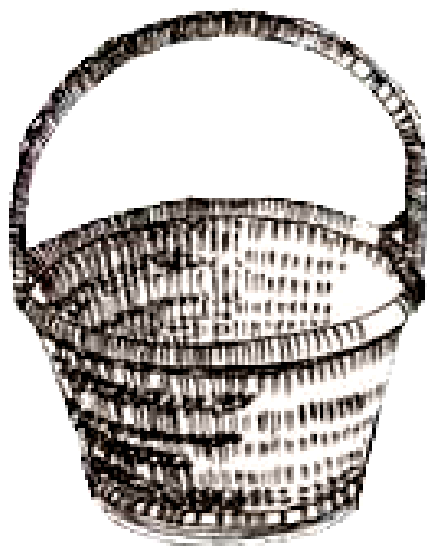
จุดเด่นลวดลายดอกพิกุลรูปแบบตะกร้าทรงเหลี่ยมลวดลายดอกพิกุลเป็นที่นิยมใช้ใ
การจักสานคือ ฝีมือประณีตมีเส้นที่ ผ่างด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบ
ตะกร้าทรงเหลี่ยมโบราณจะประยุกต์ใช้ลวดลายให้เหมาะสมกับบริบทการใช้งาน

นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานส่วนบนด้วยลายจุงนางและลายมัดหวายคู่เช่นเดียวกับ
หูหิ้วฐานวงกลมคู่ ส่วนขอบล่างของเครื่องจักสานไม่นิยมถักขอบใช้เส้นหวายตามขนาดสามเส้น
วางซ้อนยึดติดกับฐานล่าง เพื่อเป็นฐานรับน้ำหนักงานจักสาน และเพิ่มความสวยงามเพิ่มความ
ยึดแน่นให้กับเครื่องจักสานสอดคล้องกับลายดอกพิกุลได้อย่างลงตัว ไม่นิยมถักลายสันปลาช่อนที่
ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน ตะกร้าทรงเหลี่ยมผลิตเป็นเครื่องใช้ขนาดใหญ่ ลายดอกพิกุลจะเป็น
ลายที่มีความละเอียดสวยงามประณีตเหมาะสมกับขนาดเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงเหลี่ยม

ภาพประกอบ 45 ลายละเอียดประกอบตะกร้าลายดอกพิกุลทรงเหลี่ยม

ลวดลายที่ 4 ลายเม็ดข้าวของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงกลม

ภาพประกอบ 46 ลายเส้นตะกร้าทรงกลมลายเม็ดข้าว

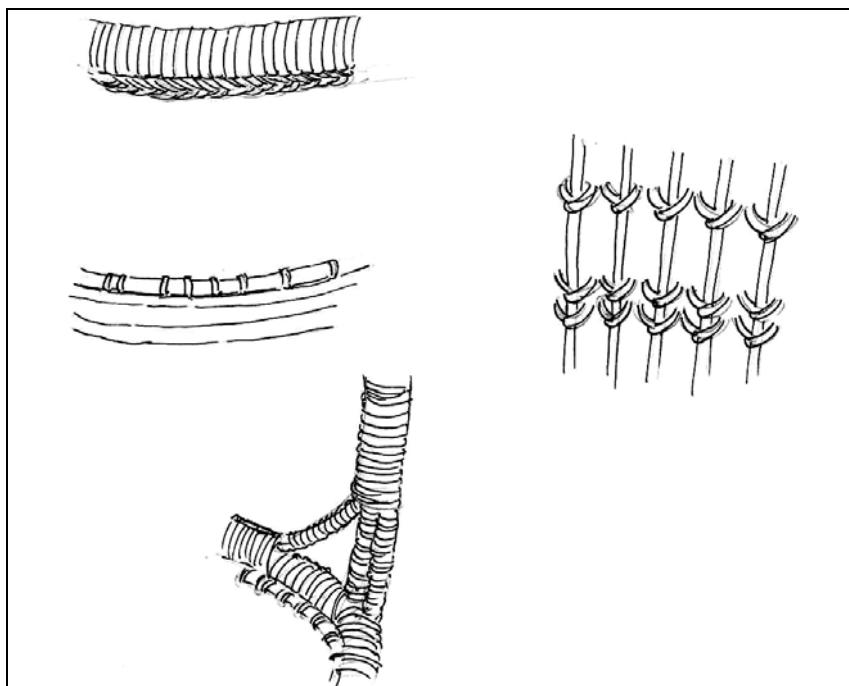
ภาพประกอบ 47 ภาพตะกร้าทรงกลมลายเม็ดข้าว

ลวดลายที่ 5 ลายเม็ดข้าวของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงกลม

ลวดลายเม็ดข้าวของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงกลมเป็นลายประยุกต์จากเม็ดข้าวอยู่ในลายพัฒนา จะประยุกต์การใช้ลายเม็ดข้าวให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับการออกแบบเป็นสิ่งสำคัญ

จุดเด่นลวดลายเม็ดข้าวบนรูปแบบตะกร้าทรงกลมลวดลายเป็นที่นิยมใช้ในการจักสานคือ ฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบตะกร้าของรูปทรงอื่นๆ จะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทการใช้งาน

นิยามลักษณะด้านนอกงานจักสานส่วนบนด้วยลายจุงนางและลายมัดหวายคู่ เช่นเดียวกับหูหิ้ว ส่วนขอบล่างของเครื่องจักสานไม่นิยมลักษณะที่ใช้เส้นหวายตามขนาดสามเส้นวางซ้อนยึดติดกับฐานล่างและถักลายมัดหวายหุ้มเส้นลายจุงนางไว้ลวดลายฐานล่าง และเพิ่มความสวยงามเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายเม็ดข้าวได้อย่างลงตัว ไม่นิยมถักลายสันปลาซ้อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน นิยมผลิตเป็นเครื่องจักสานขนาดใหญ่ ลายเม็ดข้าวจะเป็นลายที่มีความสวยงามเน้นความง่ายในการออกแบบและเหมาะสมกับขนาดเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงกลม

ภาพประกอบ 48 ลายละเอียดประกอบตะกร้าทรงกลมลายเม็ดข้าว

ลวดลายที่ 5 ลายขัดเกลียวของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงกลม

ภาพประกอบ 49 ลายเส้นตะกร้าลายขัดเกลียว

ภาพประกอบ 50 ภาพตะกร้าลายขัดเกลียว

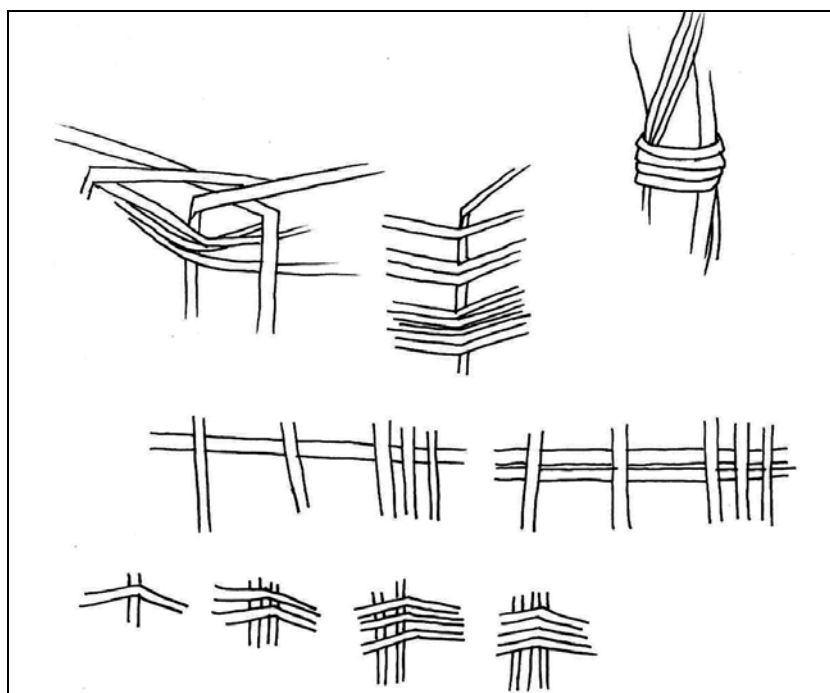
ลวดลายที่ 5 ลายขัดเกลียวของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงกลม

ลวดลายขัดเกลียวของเครื่องจักสานประเภทตะกร้าเป็นลวดลายอยู่ในแม่ลายแม่บท จะประยุกต์การใช้ลายประเภทไหนให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

จุดเด่นลวดลายขัดเกลียวบนรูปแบบตะกร้าทรงกลมลวดลายเป็นที่นิยมใช้ในการจักสาน คือ ฝีมือประณีตมีเส้นที่ ผ่างด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบตะกร้าของ รูปทรงอื่นๆ จะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน

นิยมถักเกลียวหยาบส่วนของหัวด้านบนของเครื่องจักสาน ส่วนด้านล่างถักลายเกลียว หยาบเพื่อยึดกับตัวลายและเป็นฐานล่าง ไม่นิยมถักขอบลายจูงนาง ไม่นิยมใช้เส้นหวายรองส่วน ฐานล่างเป็นฐานรับน้ำหนักงานจักสาน

ไม่นิยมถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน ตะกร้าไม่นิยมผลิตเป็นเครื่องจัก สานขนาดเล็กนิยมผลิตเป็นเครื่องใช้ขนาดกลาง ลายขัดเกลียวจะเป็นลายที่มีความละเอียด สวยงามเรียบง่ายเพิ่มความประณีตและเหมาะสมกับขนาดเครื่องจักสานประเภทตะกร้าทรงกลม

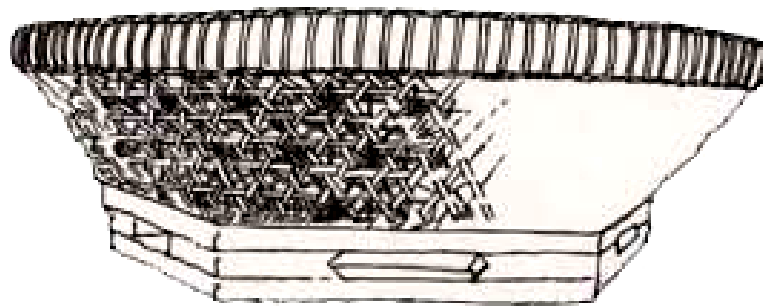

ภาพประกอบ 51 ลายละเอียดประกอบตะกร้าลายขัดเกลียว

การวิเคราะห์

ลวดลายเครื่องจักสานประเภทกระจาด

ลวดลายที่ 1 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกระจาดหกเหลี่ยม

ภาพประกอบ 52 ลายเส้นกระจาดหกเหลี่ยมลายดอกพิกุล

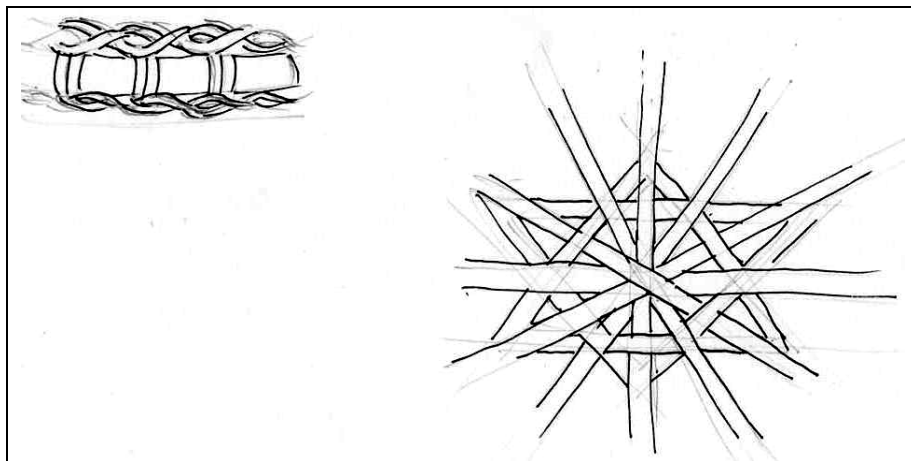
ภาพประกอบ 53 ภาพกระจาดหกเหลี่ยมลายดอกพิกุล

ลวดลายที่ 1 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกระจาดหกลี้นม

ลวดลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกระจาดเป็นลายอยู่ในแม่ลายประดิษฐ์แม่ลายจะประยุกต์การใช้ลายให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับการออกแบบเป็นสิ่งสำคัญ

จุดเด่นของลวดลายพิกุลที่นิยมจักสานรูปแบบกระจาดทรงหกเหลี่ยมลวดลายที่นิยมใช้ร่วมกันในการจักสานคือ ลายมัดหวาย ฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบกระจาดรูปทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน

ไม่นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานส่วนบนด้วยลายจูงนางและลายมัดหวายคู่ ส่วนขอบล่างของเครื่องจักสานไม่นิยมถักขอบ ใช้ไม้ไผ่ผ่าเป็นเส้นวางซ้อนกันสามเส้นหักเป็นลายหกเหลี่ยมยึดติดเป็นฐานล่าง เพื่อเป็นฐานรับน้ำหนักงานจักสาน และเพิ่มความสวยงามเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสานสอดคล้องกับลายดอกพิกุลได้อย่างลงตัว

ภาพประกอบ 54 ลายละเอียดประกอบกระจาดหกลี้นมลายดอกพิกุล

ลวดลายที่ 2 ลายขัดโปรงของเครื่องจักสานประเภทกระจาด

ภาพประกอบ 55 ลายเส้นกระจาดลายขัดโปรง

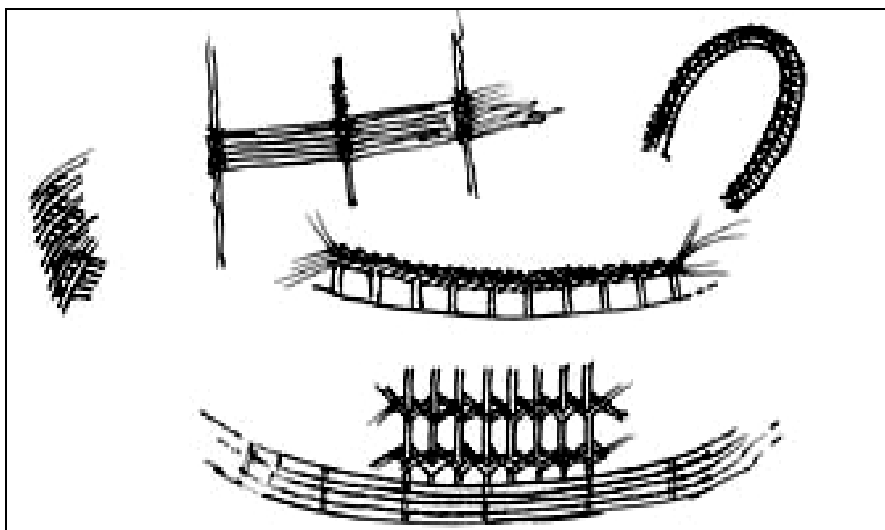
ภาพประกอบ 56 ภาพกระจาดลายขัดโปรง

ลวดลายที่ 2 ลายขัดโปร่งของเครื่องจักสานประเภทกระจาด

ลวดลายขัดโปร่งของเครื่องจักสานประเภทกระจาดเป็นลายอยู่ในลายแม่บทแม่ลายจะประยุกต์การให้ลายให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

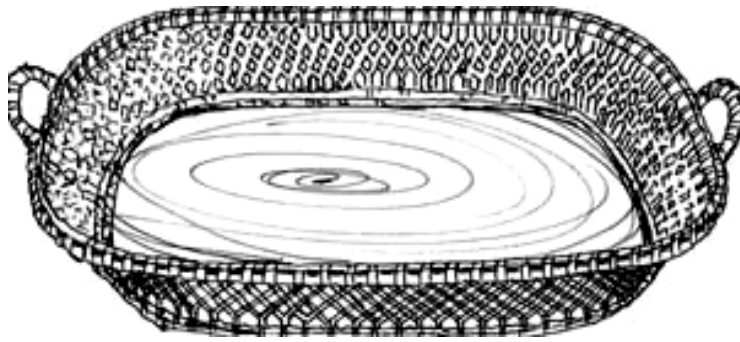
จุดเด่นของลวดลายขัดโปร่งที่นิยมจักสานรูปแบบภาชนะใส่ผลไม้ทรงกลมลวดลายเรียบ ง่ายนิยมใช้ร่วมกับสานอื่นเช่น ลายจูงนาง ลายมัดหวาย ฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แฝงด้วยคุณค่าที่สูง ล้าไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปกระจาดรูปทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน

นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานส่วนบนด้วยลายจูงนางและลายมัดหวายคู่ ส่วนขอบล่างของเครื่องจักสานไม่นิยมถักขอบ ใช้เส้นหวายผ่าครึ่งตามขนาดสองเส้นยึดติดกับฐานล่าง เพื่อเป็นฐานรับน้ำหนักงานจักสาน และเพิ่มความสวยงามเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายจูงนางและลายมัดหวายได้อย่างลงตัว ไม่นิยมถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน

ภาพประกอบ 57 ลายละเอียดประกอบลายขัดโปร่งของเครื่องจักสานประเภทกระจาด

ลวดลายที่ 3 ลายเกลียวของเครื่องจักสานประเภทกระจาด

ภาพประกอบ 58 ลายเส้นกระจาดลายเกลียว

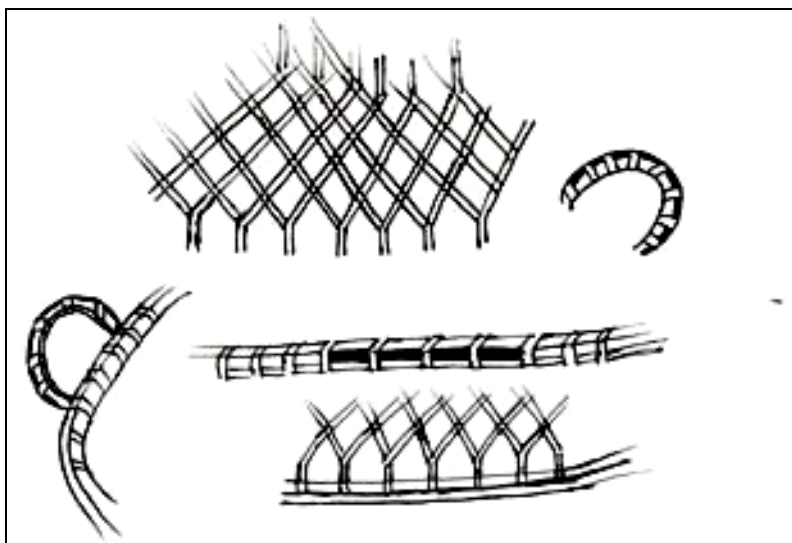
ภาพประกอบ 59 ภาพกระจาดลายเกลียว

ลวดลายที่ 3 ลายเกลียวของเครื่องจักสานประเภทกระจาด

ลวดลายเกลียวของเครื่องจักสานประเภทภาชนะกระจาดเป็นลายอยู่ในลายประดิษฐ์ ลายจะประยุกต์การใช้ลายให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับการเป็นรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

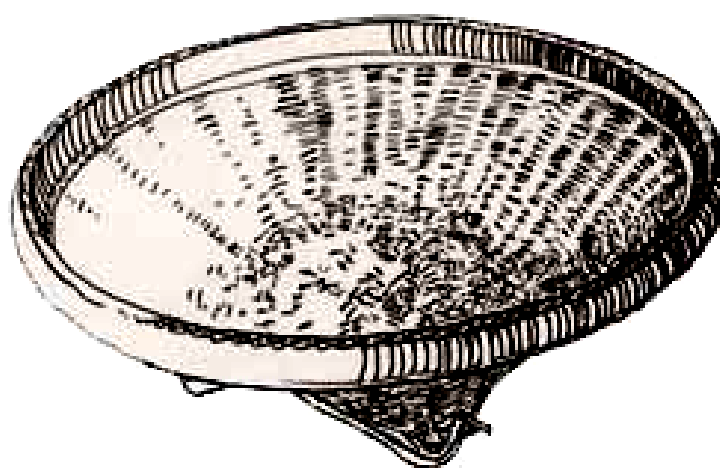
จุดเด่นของลวดลายเกลียวที่นิยมจักสานรูปแบบกระจาดทรงเหลี่ยมมนลวดลายที่นิยมใช้ร่วมกันในการจักสานคือ ลายพันหวาย ฝีมือประณีตมีเสน่ห์ ผ่างด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบกระจาดอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน

ไม่นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานส่วนบนด้วยลายจูงนางและลายมัดหวายคู่ ส่วนขอบล่างของเครื่องจักสานไม่นิยมถักขอบ ใช้เส้นหวายผ่าครึ่งตามขนาดสองเส้นยึดติดกับฐานล่างเพื่อเป็นฐานรับน้ำหนักงานจักสาน และเพิ่มความสวยงามเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสาน สอดรับกับลายเกลียวได้อย่างลงตัว ไม่นิยมถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน

ภาพประกอบ 60 ลายละเอียดประกอบลายเกลียวของเครื่องจักสานประเภทกระจาด

ลวดลายที่ 4 ลายขัดทึบของเครื่องจักสานประเภทกระจาดทรงกลมฐานสี่เหลี่ยม

ภาพประกอบ 61 ลายเส้นภาชนะกระจาดลายขัดทึบ

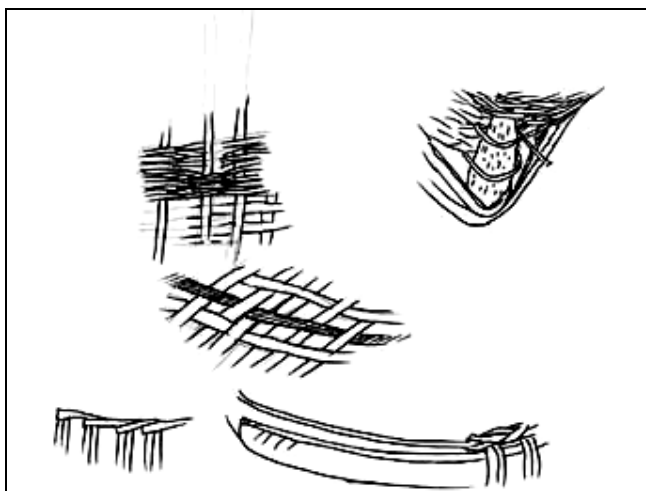
ภาพประกอบ 62 ภาพกระจาดลายขัดทึบ

ลวดลายที่ 4 ลายขัดทึบของเครื่องจักสานประเภทกระจาด

ลวดลายขัดทึบของเครื่องจักสานประเภทภาชนะกระจาดเป็นลายอยู่ในแม่ลายแม่บทจะประยุกต์การใช้ลายให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

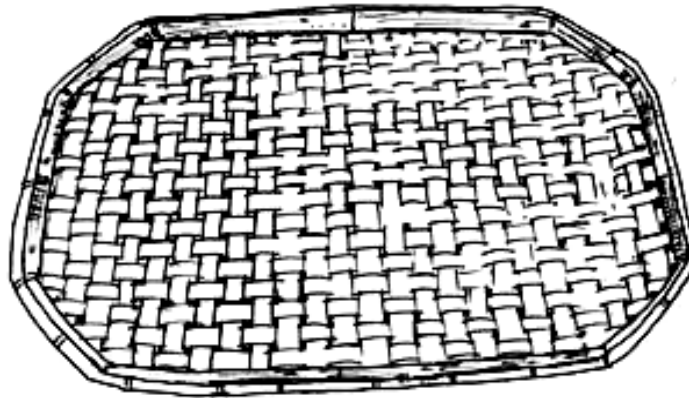
จุดเด่นของลวดลายขัดทึบที่นิยมจักสานรูปแบบภาชนะกระจาดทรงเหลี่ยมลวดลายที่นิยมใช้ร่วมกันในการจักสานคือ ลายมัดหวาย ลายจุงนาง ฝีมื้อประณีตมีเส้นที่ ผ่างด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบภาชนะใส่ของรูปทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับบรรณนิยมการใช้งาน

นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานส่วนบนด้วยลายจุงนางและลายมัดหวายคู่ ส่วนขอบล่างของเครื่องจักสานไม่นิยมถักขอบ ใช้เส้นหวายผ่าครึ่งตามขนาดสองเส้นยึดติดกับฐานล่าง เพื่อเป็นฐานรับน้ำหนักงานจักสาน และเพิ่มความสวยงามเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายขัดทึบประกอบลายลายมัดหวายได้อย่างลงตัว ไม่นิยมถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน

ภาพประกอบ 63 ลายละเอียดประกอบลายขัดทึบของเครื่องจักสานกระจาดฐานสี่เหลี่ยม

ลวดลายที่ 5 ลายขัดหนึ่งของเครื่องจักสานประเภทกระจาดรูปทรงแปดเหลี่ยม

ภาพประกอบ 64 ลายเส้นกระจาดลายขัดหนึ่งรูปทรงแปดเหลี่ยม

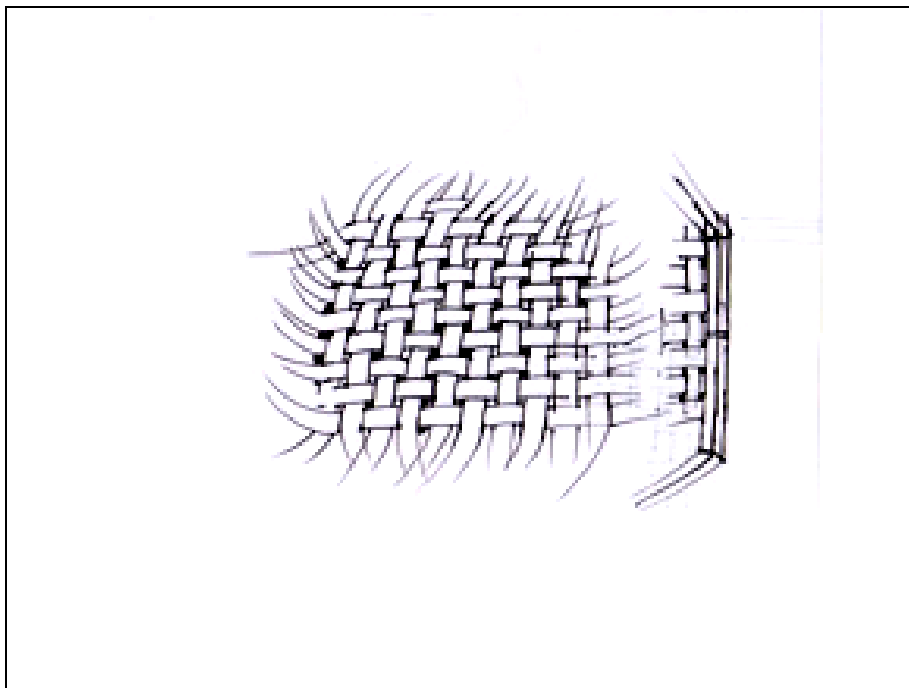
ภาพประกอบ 65 ภาพกระจาดลายขัดหนึ่งรูปทรงแปดเหลี่ยม

ลวดลายที่ 5 ลายขัดหนึ่งของเครื่องจักสานประเภทกระจาดรูปทรงแปดเหลี่ยม

ลวดลายขัดหนึ่งของเครื่องจักสานประเภทกระจาดรูปทรงแปดเหลี่ยมเป็นลายอยู่ในแม่ลายแม่บทจะประยุกต์การใช้ลายให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

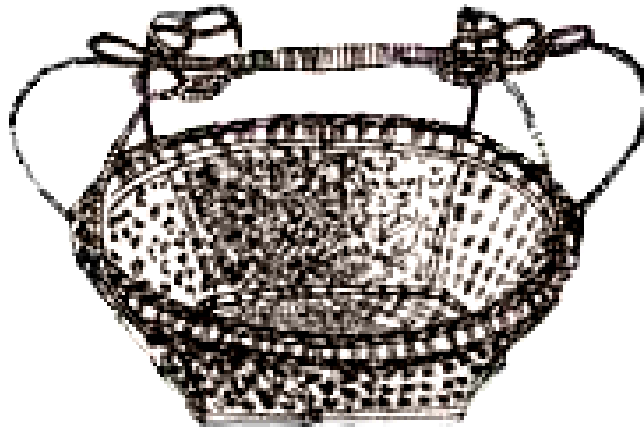
จุดเด่นของลวดลายขัดหนึ่งที่นิยมจักสานรูปแบบภาชนะกระจาดรูปทรงแปดเหลี่ยมไม่นิยมใช้ร่วมกับลายอื่นฝีมือประณีตมีเส้นที่เรียบง่าย แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบภาชนะกระจาดทรงอื่นๆ จะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน

ไม่นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานส่วนบนด้วยลายจุงนางและลายมัดหวายคู่ ส่วนขอบล่างของเครื่องจักสานไม่นิยมทำฐานใช้ตัวงานเป็นฐานร่วมกัน ไม่นิยมใช้เส้นหวายผ่าครึ่งตามขนาดสองเส้นยึดติดกับฐานล่าง เพื่อเป็นฐานรับน้ำหนักงานจักสาน ลักษณะของงานน้ำหนักเบา นิยมสร้างชิ้นงานขนาดกลางและขนาดเล็ก

ภาพประกอบ 66 ลายละเอียดประกอบลายขัดหนึ่งของเครื่องจักสานกระจาดรูปทรงแปดเหลี่ยม

ลวดลายที่ 6 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกระจาดหูพื้นฐานหกเหลี่ยม

ภาพประกอบ 67 ลายเส้นกระจาดหูพื้นฐานหกเหลี่ยมลายดอกพิกุล

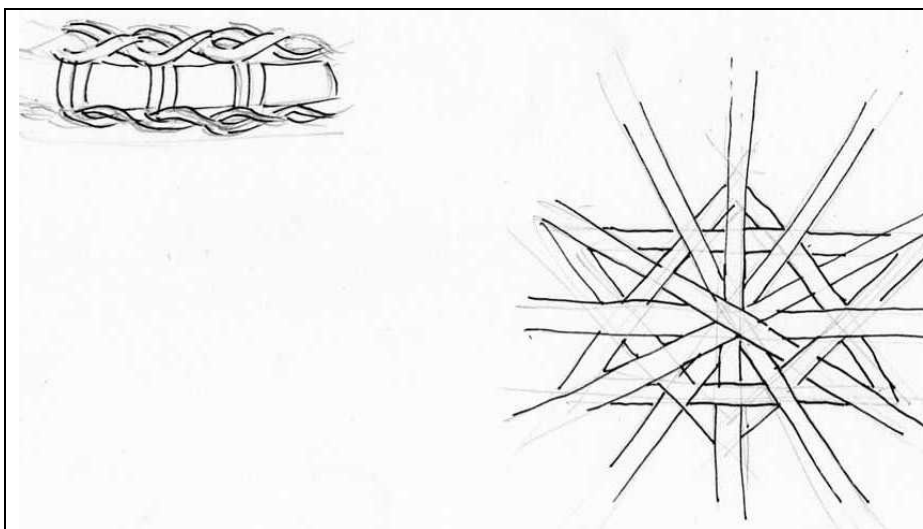
ภาพประกอบ 68 ภาพกระจาดหูพื้นฐานหกเหลี่ยมลายดอกพิกุล

ลวดลายที่ 6 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกระจาดหนูหัว

ลวดลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทกระจาดหนูหัวฐานหกเหลี่ยมเป็นลายอยู่ในแม่ลายประดิษฐ์แม่ลายจะประยุกต์การใช้ลายให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

จุดเด่นของลวดลายดอกพิกุลที่นิยมจักสานรูปแบบกระจาดรูปทรงฐานหกเหลี่ยม มองทะลุเครื่องจักสานได้ ลวดลายที่นิยมใช้ร่วมกันในการจักสานคือ ลายจุงนาง ฝีมือประณีตมีเส้นที่แผ่งด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบภาชนะใส่ของรูปทรงอื่นๆ จะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน

นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานส่วนบนด้วยลายจุงนางและลายมัดหวายคู่ ส่วนขอบล่างของเครื่องจักสานไม่นิยมถักขอบ ใช้เส้นหวายหักเป็นฐานหกเหลี่ยมตามขนาดยึดติดกับฐานล่าง เพื่อเป็นฐานรับน้ำหนักงานจักสาน และเพิ่มความสวยงามเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสานสอดคล้องกับลายดอกพิกุลประกอบกระจาดรูปทรงฐานหกเหลี่ยมได้อย่างลงตัว ไม่นิยมถักลายเส้นปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน

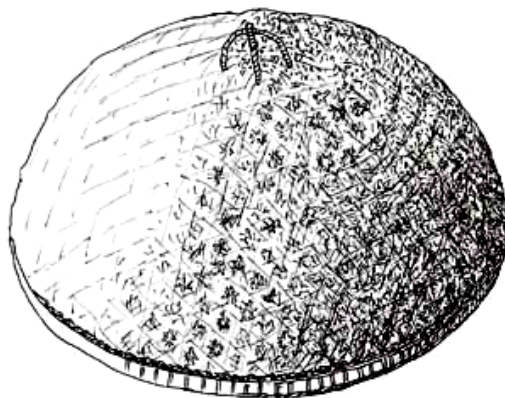

ภาพประกอบ 69 ลายละเอียดประกอบลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานกระจาดฐานหกเหลี่ยม

การวิเคราะห์

ลวดลายเครื่องจักสานประเภทฝาชี

ลวดลายที่ 1 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทฝาชีทรงกลม

ภาพประกอบ 70 ลายเส้นฝาชีทรงกลมลายดอกพิกุล

ภาพประกอบ 71 ภาพฝาชีทรงกลมลายดอกพิกุล

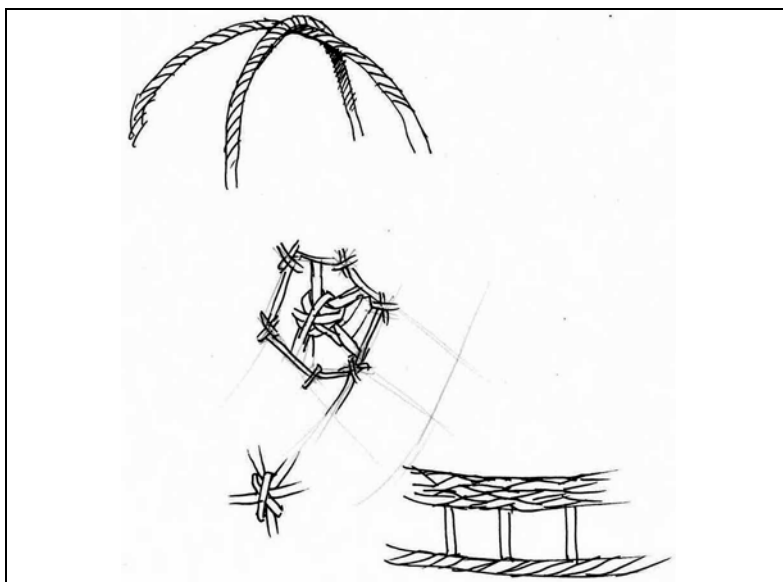
ลวดลายที่ 1 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทผาชีทรงกลม

ลวดลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานผาชีอยู่ในประเภทประเภทแม่ลายประดิษฐ์จะประยุกต์การใช้ลายประเภทไหน ให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสำคัญ

จุดเด่นของลวดลายพิกุลกับเครื่องจักสานประเภทผาชีทรงกลมมีความเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รูปแบบผาชีทรงกลมลวดลายที่นิยมใช้ในการจักสานมีฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบผาชีทรงอื่นๆ จะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจุงนางเช่นที่ขอบนอกด้านล่าง ขอบนอกหัวของเครื่องจักสาน ขอบนอกส่วนล่างกับตัวลายของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นเพื่อเพิ่มความสวยงามและเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายดอกพิกุลได้อย่างลงตัว ถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างสุดเครื่องจักสานเพื่อเป็นส่วนรับน้ำหนัก

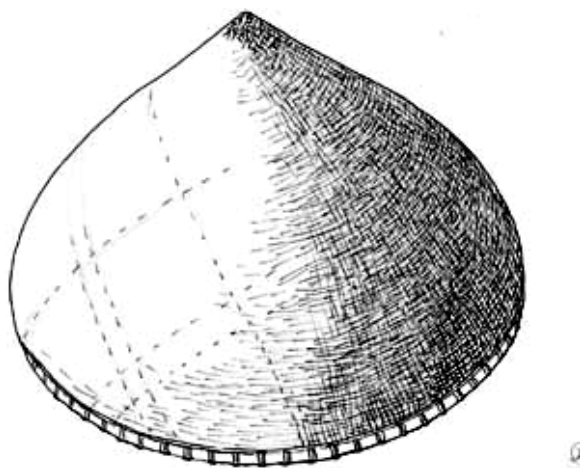
เครื่องจักสานขนาดเล็กนิยมจักสาน ลายดอกพิกุล จะเป็นลายที่มีความละเอียดเพิ่มความประณีตและเหมาะสมกับขนาดเครื่องจักสานประเภทขนาดเล็ก

งานจักสานกับการใช้ลวดลายให้เหมาะสมกับผาชี บางครั้งงานจักสานนั้นจะประยุกต์การใช้ลวดลายให้สอดคล้องกับการใช้งานและรูปแบบเครื่องจักสานเป็นเกณฑ์

ภาพประกอบ 72 ลายละเอียดประกอบลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทผาชีทรงกลม

ลวดลายที่ 2 ลายขัดของเครื่องจักสานประเภทฝาชี

ภาพประกอบ 73 ลายเส้นฝาชีลายขัด

ภาพประกอบ 74 ภาพฝาชีลายขัด

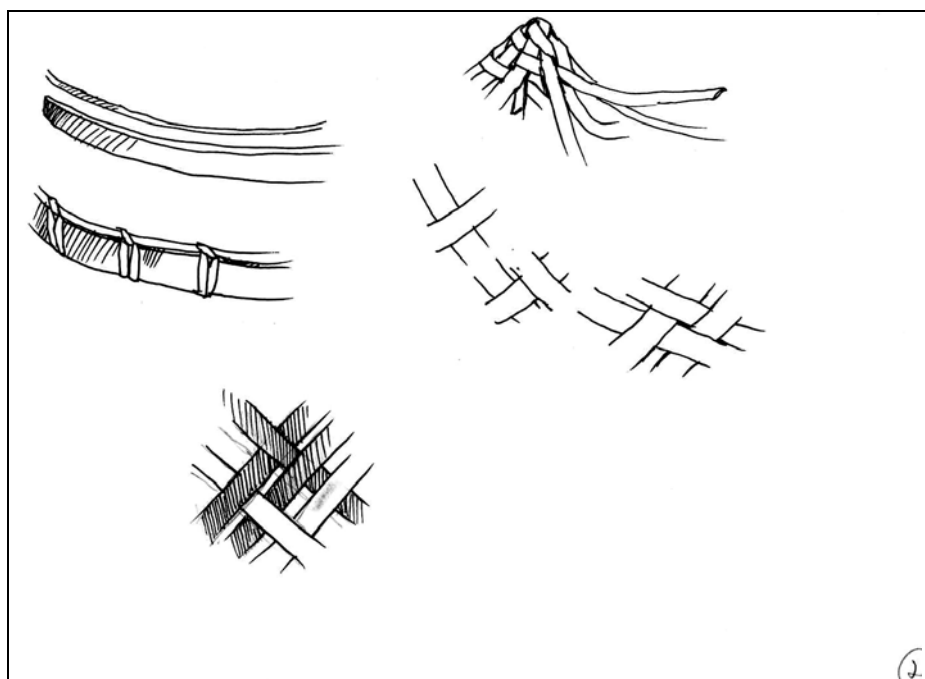
ลวดลายที่ 2 ลายขัดของเครื่องจักสานประเภทผ้าชี

ลวดลายขัดของเครื่องจักสานผ้าชีอยู่ในประเภทลายแม่บทจะประยุกต์การใช้ลายประเภทไหน ให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสำคัญ

จุดเด่นของลวดลายขัดกับเครื่องจักสานประเภทผ้าชี เป็นลายสวยงามเรียบง่าย รูปแบบผ้าชีทรงกลมลวดลายที่นิยมใช้ในการจักสานมีฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แต่งด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบผ้าชีทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจุนางเช่นที่ ขอบนอกด้านล่าง ขอบนอกส่วนล่างกับตัวลายของเครื่องจักสานถักลายมัดหวาย 5 เส้นเพื่อเพิ่มความสวยงาม และเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายขัดได้อย่างลงตัว

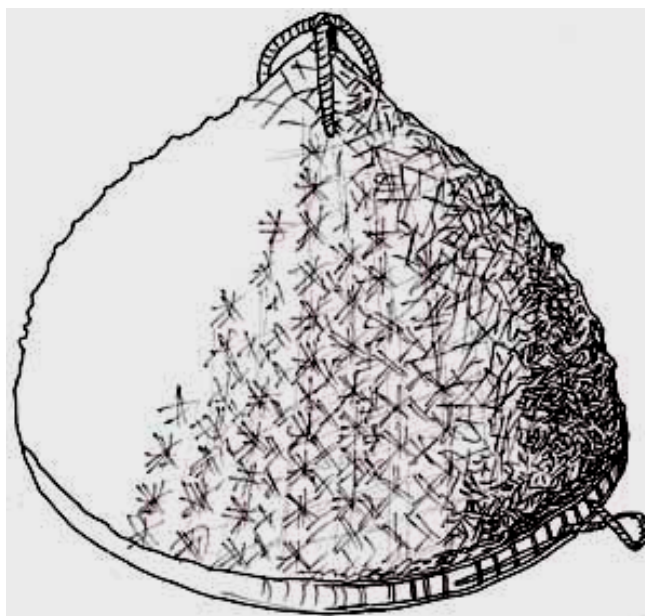
เครื่องจักสานขนาดเล็กจักสานลายขัดจะเป็นลายที่มีความละเอียดเพิ่มความประณีต และเหมาะสมกับขนาดเครื่องจักสานประเภทขนาดเล็ก

งานจักสานกับการใช้ลวดลายให้เหมาะสมกับผ้าชี บางครั้งงานจักสานนั้นจะประยุกต์การใช้ลวดลายให้สอดคล้องกับการใช้งานและรูปแบบเครื่องจักสานเป็นเกณฑ์

ภาพประกอบ 75 ลายละเอียดประกอบลายขัดของเครื่องจักสานประเภทผ้าชี

ลวดลายที่ 3 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทฝาชีทรงกลมสูง

ภาพประกอบที่ 76 ลายเส้นฝาชีทรงสูงลายดอกพิกุล

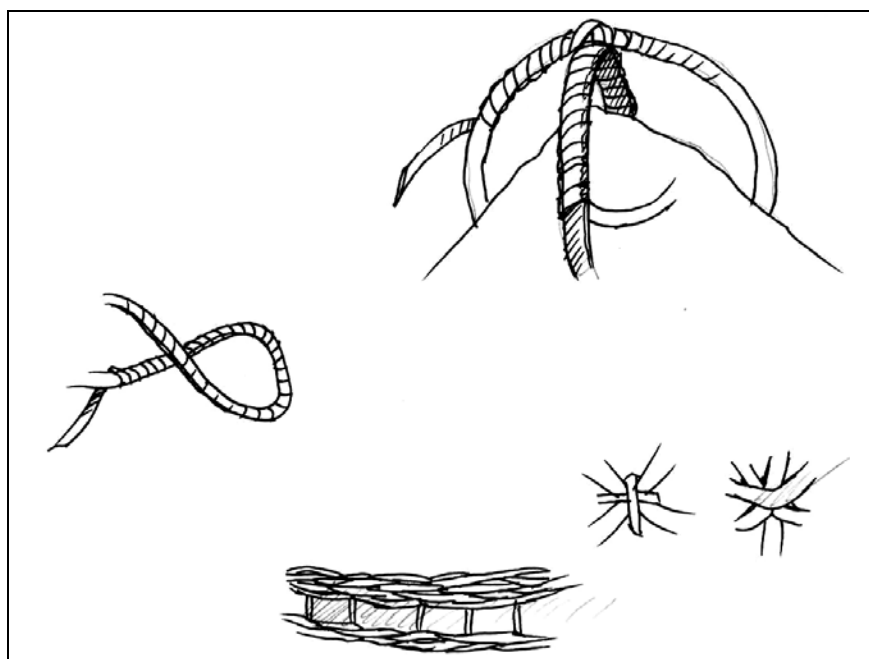
ภาพประกอบ 77 ภาพฝาชีทรงสูงลายดอกพิกุล

ลวดลายที่ 3 ลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทผาชีทรงสูง

ลวดลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานผาชีทรงสูงอยู่ในประเภทแม่ลายประดิษฐ์ จะประยุกต์การใช้ลายให้ดูสูงขึ้นตามรูปทรงเป็นสำคัญ

จุดเด่นของลวดลายพิกุลกับเครื่องจักสานประเภทผาชีทรงกลมสูง มีความเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รูปแบบผาชีทรงกลมสูงลวดลายดอกพิกุลดอกจะโตกว่าลายดอกพิกุลผาชีแบบธรรมดาฝีมือประณีตมีเส้นที่ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบผาชีทรงสูงจะประยุกต์ใช้ลวดลายเพื่อให้เหมาะสมกับรูปทรงที่สูงขึ้น นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจุงนางเช่นที่ ขอบนอกด้านล่าง ขอบนอกหูลีวของเครื่องจักสานถักด้วยลายพันหวาย ขอบนอกส่วนล่างกับตัวลายของเครื่องจักสานถักลายมัดหวาย 5 เส้นเพื่อเพิ่มความสวยงามและเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายดอกพิกุลได้อย่างลงตัว ถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างสุดหรือลายจุงนางตามขนาดเครื่องจักสานเพื่อเป็นส่วนรับน้ำหนัก

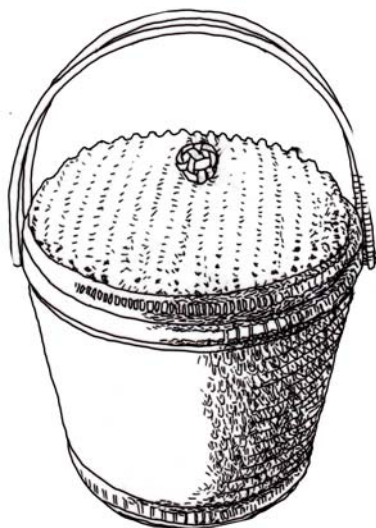
เครื่องจักสานผาชีขนาดกลางทรงสูงลายดอกพิกุล จะเป็นลายที่มีความละเอียดเพิ่มความประณีตและเหมาะสมกับขนาดเครื่องจักสานประเภทขนาดกลาง

ภาพประกอบ 78 ลายละเอียดประกอบลายดอกพิกุลของเครื่องจักสานประเภทผาชีทรงสูง

การวิเคราะห์ลวดลายปั่นน้ำชา

ลวดลายที่ 1 ลายหนามทุเรียนของเครื่องจักสานประเภทปั่นน้ำชา

ภาพประกอบ 79 ลายเส้นปั่นน้ำชาลายหนามทุเรียน

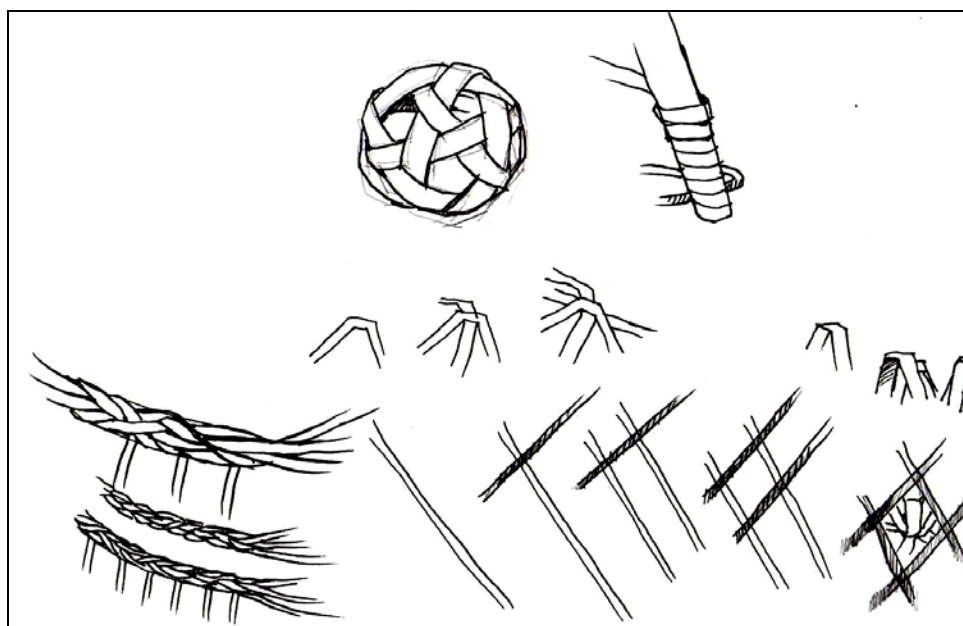
ภาพประกอบ 80 ภาพปั่นน้ำชาลายหนามทุเรียน

ลวดลายที่ 1 ลายหนามทุเรียนของเครื่องจักสานประเภทบั้งน้ำชา

ลายหนามทุเรียนของเครื่องจักสานบั้งน้ำชาเป็นลวดลายแม่ลายประดิษฐ์ลายจะประยุกต์มาจากธรรมชาติคือหนามทุเรียน ปรับปรุงให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานขึ้นอยู่กับการออกแบบเป็นสิ่งสำคัญ

จุดเด่นลายหนามทุเรียนรูปแบบบั้งน้ำชาทรงกลมสูงฝีมือประณีตมีเส้นที่ ผ่งด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบบั้งน้ำชาของทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน

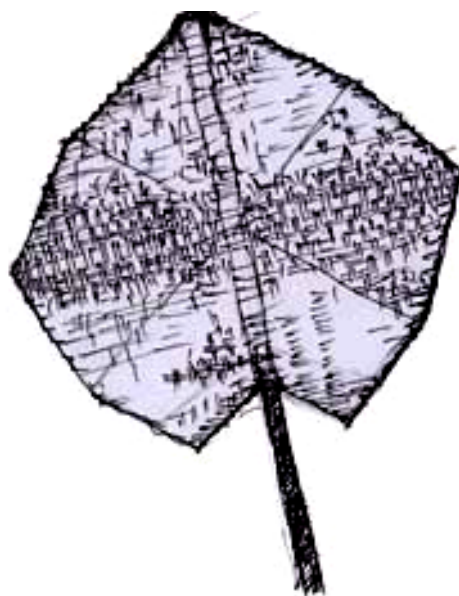
นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจูงนางเช่นที่ ขอบนอกฝาครอบ ขอบนอกส่วนบนของเครื่องจักสาน ขอบนอกส่วนล่างของเครื่องจักสาน มีลายตะกร้อประกอบบนฝาปิด หูหิ้วลายพันหวายประกอบเส้นหวาย ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจักสาน เพื่อยึดแน่นให้กับเครื่องจักสานสอดคล้องกับลายหนามทุเรียนได้อย่างลงตัว ถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสานบั้งน้ำชาเพื่อเป็นส่วนรับน้ำหนัก

ภาพประกอบ 81 ลายละเอียดประกอบลายหนามทุเรียนของเครื่องจักสานประเภทบั้งน้ำชา

การวิเคราะห์ลวดลายพัดสานไม้ไผ่

ลวดลายที่ 1 ลายขัดของเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่

ภาพประกอบ 82 ลายเส้นพัดสานไม้ไผ่ลายขัด

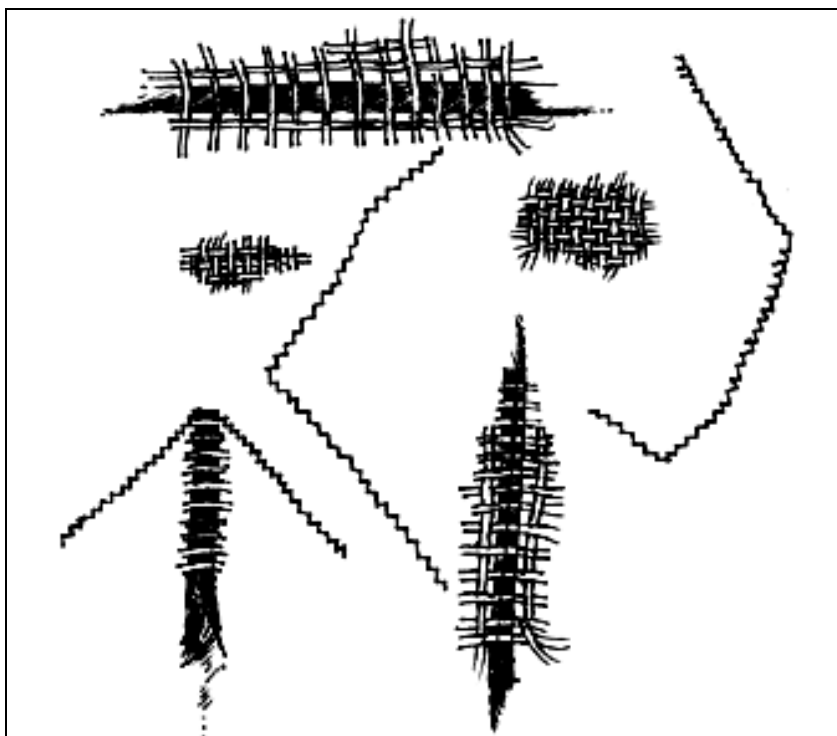

ภาพประกอบ 83 ภาพพัดสานไม้ไผ่ลายขัด

ลวดลายที่ 1 ลายขัดของเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่

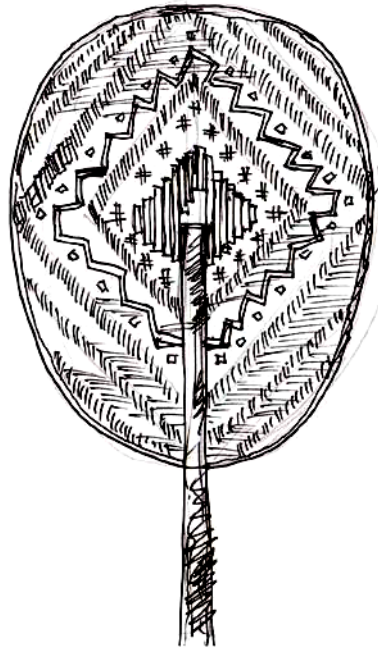
ลวดลายขัดของเครื่องจักสานพัดสานไม้ไผ่เป็นลวดลายแม่บท แม้ลายจะประยุกต์การใช้ลายประเภทไหน ให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ รูปแบบพัดไม้ไผ่ทรงเหลี่ยมลวดลายที่นิยมใช้ในการจักสานคือลายขัด ฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบพัดไม้ไผ่รูปทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน ไม่นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจุงนาง

งานจักสานกับการใช้ลวดลายให้เหมาะสมกับพัดสานไม้ไผ่บางครั้งงานจักสานนั้นจะประยุกต์การใช้ลวดลายให้สอดคล้องกับการใช้งานและรูปแบบเครื่องจักสานเป็นเกณฑ์

ภาพประกอบ 84 ลายละเอียดประกอบลายขัดของเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่

ลวดลายที่ 2 ลายยกดอกของเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่

ภาพประกอบ 85 ลายเส้นพัดสานไม้ไผ่ลายยกดอก

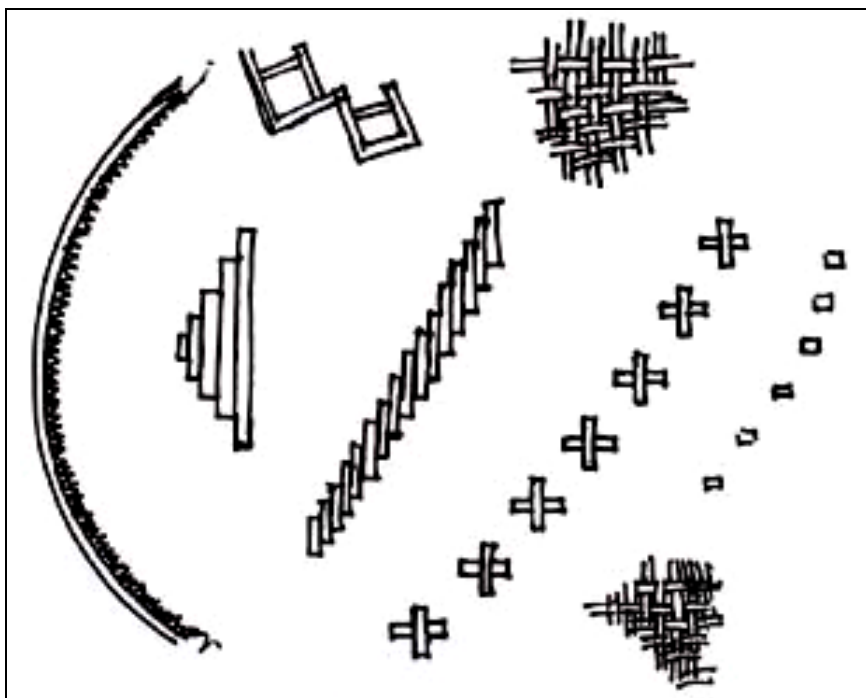

ภาพประกอบ 86 ภาพพัดสานไม้ไผ่ลายยกดอก

ลวดลายที่ 2 ลายยกดอกของเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่

ลวดลายยกดอกของเครื่องจักสานพัดสานไม้ไผ่เป็นลวดลายพัฒนา จะประยุกต์การลวดลายประเภทไหน ให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ รูปแบบพัดไม้ไผ่ทรงรี ลวดลายที่นิยมใช้ในการจักสานคือลายขัดและลายยกดอก ฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แฝงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบพัดไม้ไผ่รูปทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน นิยมหุ้มขอบด้านนอกด้วยผ้า

งานจักสานกับการใช้ลวดลายให้เหมาะสมกับพัดสานไม้ไผ่บางครั้งงานจักสานนั้นจะประยุกต์การใช้ลวดลายให้สอดคล้องกับการใช้งานและรูปแบบเครื่องจักสานเป็นเกณฑ์

ภาพประกอบ 87 ลายละเอียดประกอบลายขัดยกดอกของเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่

การวิเคราะห์ลวดลายแจกันไม้ไผ่

ลวดลายที่ 1 ลายขัดของเครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่

ภาพประกอบ 88 ลายเส้นแจกันไม้ไผ่ลายขัด

ภาพประกอบ 89 ภาพแจกันไม้ไผ่ลายขัด

ลวดลายที่ 1 ลายขัดของเครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่

ลวดลายขัดของเครื่องจักสานแจกันไม้ไผ่อยู่ในลวดลายลวดประเภท ลายแม่บท จะ
ประยุกต์การใช้ลายประเภทไหน ให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

จุดเด่นรูปแบบแจกันไม้ไผ่ทรงกลม เป็นลวดลายที่นิยมใช้ในการจักสานคือลายหนึ่ง
ฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แผงด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบแจกันไม้ไผ่รูปทรง
อื่นๆ จะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน นิยมถักขอบด้านนอก
งานจักสานด้วยลายจุงนาง

งานจักสานกับการใช้ลวดลายให้เหมาะสมกับพัดสานไม้ไผ่บางครั้งงานจักสานนั้นจะ
ประยุกต์การใช้ลวดลายให้สอดคล้องกับการใช้งานและรูปแบบเครื่องจักสานเป็นเกณฑ์

ภาพประกอบ 90 ลายละเอียดประกอบลายแจกันไม้ไผ่ลายขัด

ลวดลายที่ 2 ลายเกลียวของเครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่

ภาพประกอบ 91 ลายเส้นแจกันไม้ไผ่ลายเกลียว

ภาพประกอบ 92 ภาพแจกันไม้ไผ่ลายเกลียว

ลวดลายที่ 2 ลายเกลียวของเครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่

ลวดลายเกลียวของเครื่องจักสานแจกันไม้ไผ่อยู่ในลวดลายลวดประเภท ลายแม่บท จะประยุกต์การใช้ลายประเภทไหน ให้เหมาะสมกับเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับรูปแบบเป็นสิ่งสำคัญ

จุดเด่นรูปแบบแจกันไม้ไผ่ทรงกลมลายเกลียว เป็นลวดลายที่นิยมใช้ในการจักสาน มีลักษณะแข็งแรงทนทาน ใช้ไม้ไผ่ตอกกว้างถักลายเกลียวผสมกับตอกไม้ไผ่ตอกเส้นเล็กมีลักษณะแน่นหนา ฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แต่งด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบแจกันไม้ไผ่รูปทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับบริบทการใช้งาน นิยมถักขอบด้านบนงานจักสานด้วยลายจุงนาง

งานจักสานกับการใช้ลวดลายให้เหมาะสมกับพัสถานไม้ไผ่บางครั้งงานจักสานนั้นจะประยุกต์การใช้ลวดลายให้สอดคล้องกับการใช้งานและรูปแบบเครื่องจักสานเป็นเกณฑ์

ภาพประกอบ 93 ลายละเอียดประกอบแจกันไม้ไผ่ลายเกลียว

รูปแบบและกระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทกระเป๋า

รูปแบบเครื่องจักสานประเภทกระเป๋า

รูปแบบ

รูปแบบ ได้แก่รูปแบบทรงกลม รูปแบบทรงแบน รูปแบบทรงสี่เหลี่ยม มี 3 ขนาดคือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ มีหูหิ้วจะเน้นและให้คุณค่ากับรูปแบบโบราณดูแปลกตาเป็นที่สนใจแก่ผู้พบเห็น เน้นเส้นตอกเล็กประกอบกับความเพียรพยายาม ความประณีต ในผลงานจักสาน

กระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทกระเป๋า

กระบวนการจักสาน

กระบวนการจักสานมีขั้นตอนคือ การจักตอกหวาย ไม้ไผ่ การขึ้นรูปสานเป็นลายตาชะลอม การเข้าขอบบนและขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอม วิธีการเอาขอบออก การเข้าขอบใหม่ การมัดด้วยหวาย การเข้าขอบใน ทาด้วยน้ำมันวานิช

กระบวนการจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ คือ การเตรียมวัสดุที่จะใช้สานคือหวาย-ไม้ไผ่ จักให้เป็นเส้นๆ และเหลาตอกไม้ไผ่ให้เป็นเส้นบาง ตามต้องการ

กระบวนการขึ้นรูปการจักสาน คือ ขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอมจากหุ่นไม้แล้วแต่ต้องการรูปทรงของกระเป๋าหิ้วแบบไหนเลือกหุ่นไม้ที่มีลักษณะเดียวกันกับรูปทรงกระเป๋าที่ต้องการ เช่นรูปทรงกลม รูปทรงรี หรือรูปเหลี่ยมเป็นต้น

กระบวนการเข้าขอบบนและขอบล่าง คือ การใช้ไม้ไผ่เหลาให้บางๆ ขนาดให้พอเหมาะกับกระเป๋าใบนั้น ทำการเข้าขอบบนและขอบล่างของกระเป๋า ด้วยการใช้ลวดเหล็กเล็กๆ ผูกตอกไม้ไผ่กับไม้ไผ่ที่ใช้ทำขอบเว้นระยะการผูกประมาณ 1 - 2 นิ้ว ตลอดทั้งขอบบนและขอบล่างของเครื่องจักสาน

กระบวนการขึ้นลายจักสานบนลายตาชะลอม คือ การขึ้นลายจักสานที่ต้องการสานบนลายตาชะลอมหลังผูกขอบเสร็จแล้ว ลายที่นิยมเช่นลาย ดอกพิกุล ดอกลั่นทม แววมยุรา หรือลายอื่นๆ ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการใช้งานกับรูปแบบเครื่องจักสาน โดยใช้ตอกหวายเส้นเล็กๆ แซ่น้ำพอประมาณจึงเริ่มสานลายทำดอกทีละดอกด้วยความอดทนและความพยายามบนลายตาชะลอม

กระบวนการเอาขอบออก คือ การเอาขอบออกเพื่อจะได้ทำดอกลายต่างๆ ให้สุดขอบของลายตาชะลอมซึ่งมีไม้ไผ่บางๆ ผูกทำขอบอยู่ในขณะนั้น จุดประสงค์คืออย่างเพื่อมองดูลายดอกต่าง ๆ จะดูไม่มีช่องว่างระหว่างตัวลายดอกกับขอบมากเกินไป

กระบวนการเข้าขอบใหม่ คือ การเข้าขอบใหม่อีกครั้งโดยผูกกับเส้นลวดเหล็กเล็กๆ เช่นเดียวกับการเอาขอบออกอีกครั้งเพื่อเตรียมการมัดหวาย

กระบวนการมัดด้วยหวาย คือ การมัดหวายทั้งขอบบนและขอบล่าง ลายมัดหวายที่นิยม เช่นขอบบนจะมัดด้วยลายจุนาง ลายมัดหวาย 5 เส้น ส่วนขอบล่างมัดด้วยลายจุนาง และลายมัดหวาย 5 เส้นเช่นกัน ถักลายสันปลาช่อนส่วนฐานของกระเป๋ การมัดด้วยหวายจะกระทำไปเรื่อยๆ กระทั่งมัดหวายได้ทั่วทั้งขอบบนและขอบล่างโดยจะตัดเส้นลวดเหล็กที่ละเส้นไปด้วยพร้อมๆ กัน

กระบวนการเข้าขอบใน คือ การใช้เส้นหวายทั้งเส้นใหญ่เล็กตามความสะดวก เข้าขอบในด้านล่างของกระเป๋ โดยใช้ค้อนเล็กตอกตะปูเล็กยึดกับขอบนอกของกระเป๋ เพื่อจะได้มีความสะดวกในการใส่กัน (ฐานล่าง) ของเครื่องจักสาน

กระบวนการทาน้ำมันวานิช คือ การเพิ่มความมันวาวให้กับผลงานสำเร็จ ป้องกันสัตว์แมลงกัดแทะ เนื้อไม้ของหวายและไม้ไผ่

กระบวนการตกแต่ง

1. ตกแต่งด้วยผ้าไหม
2. ตกแต่งด้วยวัสดุอื่นๆ
3. ตกแต่งด้วยวัสดุประเภทโลหะ

ภาพประกอบ 94 ภาพกระบวนการจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี

รูปแบบและกระบวนการผลิตกลองไล่ของ

รูปแบบเครื่องจักสานประเภทกลองไล่ของ

รูปแบบ

รูปแบบ ๆ ได้แก่ รูปแบบทรงกลม รูปแบบทรงรี รูปแบบทรงสี่เหลี่ยม มี 3 ขนาด คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ไม่มีหูหิ้วจะเน้นและให้คุณค่ากับรูปแบบโบราณดูแปลกตาเป็นที่สนใจแก่ผู้พบเห็น เป็นรูปแบบที่โดดเด่นสวยงาม เน้นเส้นตอกเล็กประกอบกับความเพียรพยายาม ความประณีต ในผลงานจักสาน

กระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทกลองไล่ของ

กระบวนการจักสาน

กระบวนการจักสานมีขั้นตอนคือ การจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ การขึ้นรูปสานเป็นลายตาชะลอม การเข้าขอบบนและขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอม วิธีการเอาขอบออก มีการเข้าขอบใหม่ การมัดด้วยหวาย การเข้าขอบใน ทาด้วยน้ำมันวานิช

กระบวนการจักตอกหวาย-ไม้ไผ่ คือการเตรียมวัสดุที่จะใช้สานคือหวายและไม้ไผ่จักให้เป็นเส้นๆ ขนาดตามต้องการ และเหลาตอกไม้ไผ่ให้เป็นเส้นบาง ตามต้องการ

กระบวนการขึ้นรูปการจักสาน คือ ขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอมจากหุ่นไม้แล้วแต่ต้องการรูปทรงของกลองไล่ของ เลือกหุ่นไม้ที่มีลักษณะเดียวกันกับรูปทรงกลองไล่ที่ต้องการ เช่น รูปทรงกลม รูปทรงรี หรือรูปเหลี่ยมเป็นต้น

กระบวนการเข้าขอบบนและขอบล่าง คือ การใช้ไม้ไผ่เหลาให้บางๆ ขนาดให้พอดีเหมาะกับกลองไล่ของนั้น ทำการเข้าขอบบนและขอบล่างของกลองไล่ของ ด้วยการใช้นิ้วกดเหล็กเล็กๆ ผูกตอกงานสานกับไม้ไผ่ที่ใช้ทำขอบไว้ระยะการผูกประมาณ 1 - 2 นิ้ว ตลอดทั้งขอบบนและขอบล่างของเครื่องจักสาน

กระบวนการขึ้นลายจักสานบนลายตาชะลอม คือ การขึ้นลายจักสานที่ต้องการสานบนลายตาชะลอมหลังผูกขอบเสร็จแล้ว ลายที่นิยมเช่นลาย ดอกพิกุล ดอกลั่นทม แววมยุรา หรือลายอื่นๆ ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการใช้งานกับรูปแบบเครื่องจักสาน โดยใช้ตอกหวายเส้นเล็กๆ แขน้ำพองประมาณจึงเริ่มสานลายทำดอกทีละดอกด้วยความอดทนและความพยายามบนลายตาชะลอม

กระบวนการเอาขอบออก คือ การเอาขอบออกเพื่อจะได้ทำดอกลายต่างๆ ให้สุดขอบของลายตาชะลอมซึ่งมีไม้ไผ่บางๆ ผูกทำขอบอยู่ในขณะนั้น จุดประสงค์ก็ยกอย่างเพื่อมองดูลายดอกต่างๆ จะดูไม่มีช่องว่างระหว่างตัวลายดอกกับขอบมากเกินไป

กระบวนการเข้าขอบใหม่ คือ การเข้าขอบใหม่อีกครั้งโดยผูกกับเส้นลวดเหล็กเล็ก ๆ เช่นกับการเอาขอบออกอีกครั้งหนึ่ง

กระบวนการมัดด้วยหวาย คือ การมัดหวายทั้งขอบบนและขอบล่างเช่นเดียวกับกระเป๋าลายมัดหวายที่นิยมเช่นขอบบนจะมัดด้วยลายจุนาง ลายมัดหวาย 5 เส้น ส่วนขอบล่างมัดด้วยลายจุนาง และลายมัดหวาย 5 เส้นเช่นกัน ถักลายสันปลาช่อนส่วนฐานล่างเพื่อรับน้ำหนัก การมัดด้วยหวายจะกระทำไปเรื่อย ๆ กระทั่งมัดหวายได้ทั่วทั้งขอบบนและขอบล่างโดยจะตัดเส้นลวดเหล็กที่ละเส้นไปด้วยพร้อม ๆ กัน

กระบวนการเข้าขอบใน คือ การใช้เส้นหวายทั้งเส้นใหญ่เล็กตามความสะดวก เข้าขอบในด้านล่างของกระเป๋ โดยใช้ค้อนเล็กตอกตะปูเล็กยึดกับขอบนอกของกระเป๋ เพื่อความสะดวกในการใส่กัน (ฐานล่าง) ของเครื่องจักสาน

กระบวนการทาน้ำมันวานิช คือ การเพิ่มความมันวาวความสวยงามให้กับผลงานสำเร็จ ป้องกันสัตว์ แมลงกัดแทะเนื้อไม้ของหวายและไม้ไผ่เช่นเดียวกับเครื่องจักสานกระเป๋

กระบวนการตกแต่ง

1. ตกแต่งด้วยผ้าไหม
2. ตกแต่งด้วยวัสดุอื่นๆ
3. ตกแต่งด้วยวัสดุประเภทโลหะ

ภาพประกอบ 95 นางปิ่น เป็นใจช่วย กำลังสานลายดอกคลื่นหมบนกระเป๋ผู้หญิง

รูปแบบและกระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทตะกร้า

รูปแบบเครื่องจักสานประเภทตะกร้า

รูปแบบ

รูปแบบได้แก่ รูปแบบทรงกลม รูปแบบทรงรี รูปแบบทรงสี่เหลี่ยม มี 2 ขนาดคือ ขนาดกลาง ขนาดใหญ่มีหูหิ้วจะเน้นและให้คุณค่ากับรูปแบบดูแปลกตาเป็นที่สนใจแก่ผู้พบเห็น รูปแบบทรงกลมเป็นรูปแบบที่โดดเด่นสวยงาม เน้นเส้นตอเล็กประกอบกับความเพียรพยายาม ความประณีต ของผู้ทำงานในผลงานจักสาน

กระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทตะกร้า

กระบวนการจักสาน

กระบวนการจักสานมีขั้นตอน คือ การจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ ขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอม- ลายขัดที่ปตามรูปแบบการใช้สอย การเข้าขอบบนและขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอม วิธีการเอาขอบออก มีการเข้าขอบใหม่ การมัดด้วยหวาย การเข้าขอบใน ทาด้วยน้ำมัน วาณิช

กระบวนการจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ คือ การเตรียมวัสดุที่จะใช้สานคือหวายและไม้ไผ่จักให้เป็นเส้นๆ ขนาดตามต้องการ และเหลาตอกไม้ไผ่ให้เป็นเส้นบางเล็กตามต้องการ

กระบวนการขึ้นรูปการจักสาน คือ ขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอมจากหุ่นไม้แล้วแต่ต้องการรูปทรงของตะกร้าแบบไหน เลือกหุ่นไม้ที่มีลักษณะเดียวกันกับรูปทรงตะกร้าที่ต้องการ เช่น รูปทรงกลม รูปทรงรี หรือรูปเหลี่ยมเป็นต้น

กระบวนการเข้าขอบบนและขอบล่าง คือ การใช้ไม้ไผ่เหลาให้บางๆ ขนาดให้พอเหมาะ กับตะกร้าใบนั้น ทำการเข้าขอบบนและขอบล่างของตะกร้า ด้วยการใช้ลวดเหล็กเล็กๆ ผูกตอกหวายกับไม้ไผ่ที่ใช้ทำขอบเว้นระยะการผูกประมาณ 1 - 2 นิ้ว ตลอดทั้งขอบบนและขอบล่างของเครื่องจักสาน

กระบวนการขึ้นลายจักสานบนลายตาชะลอม คือ การขึ้นลายจักสานที่ต้องการสานบนลายตาชะลอมหลังผูกขอบเสร็จแล้ว ลายที่นิยมเช่น ลายดอกพิกุล ลายตาสัปะรดหรือลายอื่นๆ ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการใช้งานกับรูปแบบเครื่องจักสาน โดยใช้ตอกหวายเส้นเล็กๆ เช้น้ำพอประมาณจึงเริ่มสานลายทำดอกที่ละดอกด้วยความอดทนและความพยายามบนลายตาชะลอม

กระบวนการเอาขอบออก คือ การเอาขอบออกเพื่อจะได้ทำดอกลายต่างๆ ให้สุดขอบของลายตาชะลอมซึ่งมีไม้ไผ่บางๆ ผู้ทำขอบอยู่ในขณะนั้น จุดประสงค์ก็อย่างเพื่อมองดูลายดอกต่างๆ จะดูไม่มีช่องว่างระหว่างตัวลายดอกกับขอบมากเกินไป

กระบวนการเข้าขอบใหม่ คือ การเข้าขอบใหม่อีกครั้งโดยผู้กับเส้นลวดเหล็กเล็กๆ เช่นเดียวกับการเอาขอบออกอีกครั้งหนึ่ง

กระบวนการมัดด้วยหวาย คือ การมัดหวายขอบบนและหูลีว ลายมัดหวายที่นิยมเช่น ขอบบนจะมัดด้วยลายจุง เพิ่มความกระชับแน่นเป็นประโยชน์ในการใช้งาน การมัดด้วยหวายจะกระทำไปเรื่อยๆ กระทั่งมัดหวายได้ทั่วทั้งขอบบนโดยจะตัดเส้นลวดเหล็กที่ละเส้นไปด้วยพร้อมๆ กัน

กระบวนการเข้าขอบใน คือ การใช้เส้นหวายทั้งเส้นใหญ่เล็กตามความสะดวก เข้าขอบในด้านล่างของตะกร้าโดยใช้ค้อนเล็กตอกตะปูเล็กยึดกับขอบนอกของตะกร้า เพื่อจะได้มีความสะดวกในการใส่กัน (ฐานล่าง) ของเครื่องจักสาน

กระบวนการทาน้ำมันวานิช คือ การเพิ่มความมันวาวให้กับผลงานสำเร็จ ป้องกันสัตว์แมลงกัดแทะเนื้อของหวายและไม้ไผ่

รูปแบบและกระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทกระจาด

รูปแบบเครื่องจักสานประเภทกระจาด

รูปแบบ

รูปแบบได้แก่ รูปแบบทรงกลม รูปแบบทรงแปดเหลี่ยม รูปแบบทรงสี่เหลี่ยม มี 2 ขนาดคือ ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ มีหูลีวและไม่มีหูลีวจะเน้นและให้คุณค่ากับรูปแบบเป็นที่สนใจแก่ผู้พบเห็น รูปแบบทรงกลมเป็นรูปแบบที่โดดเด่นสวยงาม เน้นเส้นตอกเล็กประกอบกับหวายและไม้ไผ่เน้นความเพียรพยายาม ความประณีต ของผู้ทำงานในผลงานจักสาน

กระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทกระจาด

กระบวนการจักสาน

กระบวนการจักสานกระจาดมีขั้นตอน คือ การจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ ขึ้นรูปการสานด้วยโครงไม้ไผ่หรือโครงหวายสานลายตาชะลอมเพื่อขึ้นลายดอกพิกุล สานลายขัดตามรูปแบบการใช้สอยขึ้นตามโครงงานจักสาน การเข้าขอบบนและขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอม วิธีการเอาขอบออก มีการเข้าขอบใหม่ การมัดด้วยหวาย การเข้าขอบใน ทาด้วยน้ำมันวานิช

กระบวนการขึ้นรูปการจักสาน คือ ขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอมจากหุ่นไม้หรือขึ้นรูปลายขัดตามรูปทรงของกระจาดด้วยโครงหวายหรือโครงไม้ไผ่ที่มีลักษณะเดียวกันกับรูปทรงกระจาดที่ต้องการ เช่นรูปทรงกลม รูปทรงหกเหลี่ยมหรือรูปสี่เหลี่ยม เป็นต้น

กระบวนการเข้าขอบบนและขอบล่าง คือ การใช้ไม้ไผ่เหลาให้บางๆ ขนาดให้พอเหมาะกับตะกร้าใบนั้น ทำการเข้าขอบบนและขอบล่างของตะกร้า ด้วยการใช้ลวดเหล็กเล็กๆ ผูกตอกหวายกับไม้ไผ่ที่ใช้ทำขอบเว้นระยะการผูกประมาณ 1 - 2 นิ้ว ตลอดทั้งขอบบนและขอบล่างของเครื่องจักสาน

กระบวนการขึ้นลายจักสานบนลายตาชะลอม คือ การขึ้นลายจักสานที่ต้องการสานบนลายตาชะลอมหลังผูกขอบเสร็จแล้ว ลายที่นิยมเช่น ลายดอกพิกุล ลายขัดหรือลายอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการใช้งานกับรูปแบบเครื่องจักสาน โดยใช้ตอกหวายเส้นเล็ก ๆ แขน้าพอประมาณจึงเริ่มสานลายทำดอกทีละดอกด้วยความอดุสาหะและความพยายามบนลายตาชะลอม

กระบวนการเอาขอบออก คือ การเอาขอบออกเพื่อจะได้ทำดอกลายต่างๆ ให้สุดขอบของลายตาชะลอมซึ่งมีไม้ไผ่บางๆ ผูกทำขอบอยู่ในขณะนั้น จุดประสงค์อีกอย่างเพื่อมองดูลายดอกต่างๆ จะดูไม่มีช่องว่างระหว่างตัวลายดอกกับขอบมากเกินไป

กระบวนการเข้าขอบใหม่ คือ การเข้าขอบใหม่อีกครั้งโดยผูกกับเส้นลวดเหล็กเล็กๆ เช่นเดียวกับการเอาขอบออกอีกครั้งหนึ่ง

กระบวนการมัดด้วยหวาย คือ การมัดหวายขอบบนและหูหิ้ว ลายมัดหวายที่นิยมเช่น ขอบบนจะมัดด้วยลายจุง เพิ่มความกระชับแน่นเป็นประโยชน์ในการใช้งาน การมัดด้วยหวายจะกระทำไปเรื่อยๆ กระทั่งมัดหวายได้ทั่วทั้งขอบบนโดยจะตัดเส้นลวดเหล็กที่ละเส้นไปด้วยพร้อมๆ กัน

กระบวนการเข้าขอบใน คือ การใช้เส้นหวายเส้นใหญ่เล็กตามความสะดวก เข้าขอบในด้านบนของกระจาดโดยใช้ค้อนเล็กตอกตะปูเล็กยึดกับขอบนอกของตะกร้าเพื่อจะได้มีความสวยงามเป็นระเบียบในชิ้นงานกระจาด

กระบวนการทาน้ำมันวานิช คือ การเพิ่มความมันวาวให้กับผลงานสำเร็จ ป้องกันสัตว์แมลงกัดแทะเนื้อของหวายและไม้ไผ่

รูปแบบและกระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทผ้าชี

รูปแบบเครื่องจักสานประเภทผ้าชี

รูปแบบ

รูปแบบได้แก่ รูปแบบทรงกลม รูปแบบทรงกลมสูง มี 3 ขนาดคือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่มีหูหิ้วจะเน้นและให้คุณค่ากับรูปแบบดูแปลกตาเป็นที่สนใจแก่ผู้พบเห็น รูปแบบทรงกลมสูงเป็นรูปแบบที่โดดเด่นสวยงาม เน้นเส้นตอกเล็กประกอบกับความเพียรพยายาม อดทน ประณีต ในผลงานชิ้นนั้นๆ

กระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทผ้าชี

กระบวนการจักสาน

กระบวนการจักสานมีขั้นตอน คือ การจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ การขึ้นรูปสานเป็นลายตาชะลอม การเข้าขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอม วิธีการเอาขอบออก มีการเข้าขอบใหม่ การมัดด้วยหวาย การเข้าขอบใน ทาด้วยน้ำมันวานิช

กระบวนการจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ คือ การเตรียมวัสดุที่จะใช้สานคือหวายและไม้ไผ่จักให้เป็นเส้นๆ ขนาดตามต้องการ และเหลาตอกไม้ไผ่ให้เป็นเส้นบาง ตามต้องการ

กระบวนการขึ้นรูปการจักสานผ้าชี คือ ขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอมจากหุ่นไม้ตามขนาดที่ต้องการเลือกหุ่นไม้ที่มีลักษณะเดียวกับกับรูปทรงผ้าชีเช่นรูปทรงกลม

กระบวนการเข้าขอบขอบล่างผ้าชี คือ การใช้ไม้ไผ่เหลาให้บางๆ ขนาดให้พอเหมาะกับผ้าชีใบนั้น ทำการเข้าขอบล่างของผ้าชีด้วยการใช้ลวดเหล็กเล็กๆ ผูกตอกไม้ไผ่กับไม้ไผ่ที่ใช้ทำขอบ เว้นระยะการผูกประมาณ 1 - 2 นิ้ว ตลอดทั้งขอบบนและขอบล่างของเครื่องจักสาน

กระบวนการขึ้นลายจักสานบนลายตาชะลอม คือ การขึ้นลายจักสานที่ต้องการสานบนลายตาชะลอมหลังผูกขอบเสร็จแล้ว ลายที่นิยมเช่นลายดอกพิกุลหรือลายอื่นๆ ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการใช้งานกับรูปแบบเครื่องจักสาน โดยใช้ตอกหวายเส้นเล็กๆ แขน้ำพอประมาณจึงเริ่มสานลายทำดอกทีละดอกด้วยความอดทนและความพยายามบนลายตาชะลอม

กระบวนการเอาขอบออก คือ การเอาขอบออกเพื่อจะได้ทำดอกลายต่างๆ ให้สุดขอบของลายตาชะลอมซึ่งมีไม้ไผ่บางๆ ผูกทำขอบอยู่ในขณะนั้น จุดประสงค์อีกอย่างเพื่อมองดูลายดอกต่าง ๆ จะดูไม่มีช่องว่างระหว่างตัวลายดอกกับขอบมากเกินไป

กระบวนการเข้าขอบใหม่ คือ การเข้าขอบใหม่อีกครั้งโดยผูกขอบกับเส้นลวดเหล็กเล็กๆ เช่นเดียวกับการเอาขอบออกอีกครั้งหนึ่งเพื่อเตรียมการมัดหวาย

กระบวนการมัดด้วยหวาย คือ การมัดหวายขอบล่าง ลายมัดหวายที่นิยมจะมัดด้วยลายจุงนาง ลายมัดหวาย 5 เส้น ระหว่างส่วนขอบล่างกับตัวลายจักสาน และส่วนล่างนิยมใช้ลายสันปลาช่อนหรือลายจุงนางขึ้นอยู่กับสภาพการใช้งาน การมัดด้วยหวายจะกระทำไปเรื่อย ๆ กระทั่งมัดหวายได้ทั่วทั้งขอบล่างโดยจะตัดเส้นลวดเหล็กที่ละเส้นไปด้วยพร้อม ๆ กัน

กระบวนการเข้าขอบในผ้าชี คือ การใช้เส้นหวายทั้งเส้น ใหญ่เล็กตามความสะดวก เข้าขอบในด้านล่างโดยใช้ค้อนเล็กตอกตะปูเล็กยึดกับขอบนอกของผ้าชี เพื่อความกระชับให้กับเครื่องจักสานและใส่หูหิ้วส่วนบนเครื่องจักสาน

กระบวนการทาน้ำมันวานิช คือ การเพิ่มความมันวาวความสวยงามให้กับผลงานสำเร็จ ป้องกันแมลงกัดแทะเนื้อหวายและไม้ไผ่

ภาพประกอบ 96 นางปุ่น ชาติทอง กำลังสานลายดอกพิกุลบนผ้าชี

รูปแบบและกระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทป้าน้ำชา

รูปแบบเครื่องจักสานประเภทป้าน้ำชา

รูปแบบ

รูปแบบได้แก่รูปแบบทรงกลมสูงฐานเล็กกว่า มีขนาดกลาง มีหูหิ้วจะเน้นและให้คุณค่ากับรูปแบบโบราณดูแปลกตาเป็นที่สนใจแก่ผู้พบเห็น เป็นรูปแบบที่โดดเด่นสวยงาม เน้นเส้นตอกลึกประกอบกับความเพียรพยายาม ความประณีต ในผลงานจักสาน

กระบวนการจักสานเครื่องจักสานประเภทปั่นน้ำชา

กระบวนการจักสาน

กระบวนการจักสาน เริ่มต้นด้วยการจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ การขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอม การเข้าขอบบนและขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอม วิธีการเอาขอบออก มีการเข้าขอบใหม่ การมัดด้วยหวาย การเข้าขอบใน ทาด้วยน้ำมันวานิช

กระบวนการจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ คือการเตรียมวัสดุที่จะใช้สานคือหวายและไม้ไผ่จักให้เป็นเส้นๆ ขนาดตามต้องการ และเหลาตอกไม้ไผ่ให้เป็นเส้นบาง ตามต้องการ

กระบวนการขึ้นรูปการจักสานปั่นน้ำชา คือ ขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอมจากหุ่นไม้ แล้วแต่ต้องการรูปทรงของปั่นน้ำชา เลือกหุ่นไม้ที่มีลักษณะเดียวกันกับรูปปั่นน้ำชาที่ต้องการ เช่น รูปทรงกลม

กระบวนการเข้าขอบบนและขอบล่าง คือ การใช้ไม้ไผ่เหลาให้บาง ๆ ขนาดให้พอเหมาะกับปั่นน้ำชานั้น ทำการเข้าขอบบนและขอบล่างของปั่นน้ำชา ด้วยการใช้ลวดเหล็กเล็ก ๆ ผูกตอกงานสานกับไม้ไผ่ที่ใช้ทำขอบเว้นระยะการผูก 1 - 2 นิ้ว ตลอดทั้งขอบบนและขอบล่างของเครื่องจักสาน

กระบวนการขึ้นลายจักสานบนลายตาชะลอม คือ การขึ้นลายจักสานที่ต้องการสานบนลายตาชะลอมหลังผูกขอบเสร็จแล้ว ลายที่นิยมเช่นลาย ดอกพิกุล ดอกลิ้นทม แววมยุรา หรือลายอื่น ๆ ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการใช้งานกับรูปแบบเครื่องจักสาน โดยใช้ตอกหวายเส้นเล็ก ๆ แขน้ำพอประมาณจึงเริ่มสานลายทำดอกที่ละดอกด้วยความอดทนและความพยายามบนลายตาชะลอม

กระบวนการเอาขอบออก คือ การเอาขอบออกเพื่อจะได้ทำดอกลายต่างๆ ให้สุดขอบของลายตาชะลอมซึ่งมีไม้ไผ่บางๆ ผูกทำขอบอยู่ในขณะนั้น จุดประสงค์คืออย่างเพื่อมองดูลายดอกต่างๆ จะดูไม่มีช่องว่างระหว่างตัวลายดอกกับขอบมากเกินไป

กระบวนการเข้าขอบใหม่ คือ การเข้าขอบใหม่อีกครั้งโดยผูกกับเส้นลวดเหล็กเล็ก ๆ เช่นกับการเอาขอบออกอีกครั้งหนึ่ง

กระบวนการมัดด้วยหวาย คือ การมัดหวายทั้งขอบบนและขอบล่าง ลายมัดหวายที่นิยมเช่นขอบบนจะมัดด้วยลายจุงนาง ลายมัดหวาย 5 เส้น ส่วนขอบล่างมัดด้วยลายจุงนาง ลายมัดหวาย 5 เส้นเช่นกัน ถักลายสันปลาซ่อนส่วนฐานล่าง การมัดด้วยหวายจะกระทำไปเรื่อยๆ กระทั่งมัดหวายได้ทั่วทั้งขอบบนและขอบล่างโดยจะตัดเส้นลวดเหล็กที่ละเส้นไปด้วยพร้อม ๆ กัน

กระบวนการเข้าขอบใน คือ การใช้เส้นหวายทั้งเส้นใหญ่เล็กตามความสะดวก เข้าขอบในด้านล่างของกระเป๋ โดยใช้ค้อนเล็กตอกตะปูเล็กยึดกับขอบนอกของกระเป๋ เพื่อความสะดวกในการใส่กัน (ฐานล่าง) ของเครื่องจักสานและหุ้มด้วยเส้นหวาย

กระบวนการทาน้ำมันวานิช คือ การเพิ่มความมันวาวความสวยงามให้กับผลงานสำเร็จ ป้องกันสัตว์ แมลงกัดแทะเนื้อไม้ของหวายและไม้ไผ่

กระบวนการตกแต่ง

1. ตกแต่งด้วยผ้าไหม
2. ตกแต่งด้วยวัสดุอื่นๆ
3. ตกแต่งด้วยลายลูกตะกร้อ

รูปแบบและกระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่

รูปแบบเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่

รูปแบบ

รูปแบบได้แก่ เป็นรูปแบบทรงเหลี่ยม รูปแบบทรงรี มี 3 ขนาดคือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ให้คุณค่ากับรูปแบบดูแปลกตาเป็นที่สนใจแก่ผู้พบเห็น รูปแบบทรงรีเป็นรูปแบบที่โดดเด่นสวยงาม เน้นเส้นตอกเล็กสานสลับสีประกอบกับความเพียรพยายาม ความประณีต ในผลงานชิ้นนั้นๆ

กระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่

กระบวนการจักสาน

กระบวนการจักสาน เริ่มต้นด้วยการจักตอกไม้ไผ่ การขึ้นรูปการสานตามโครงแกนกลางของเครื่องจักสาน สานลายขัดขึ้นรูปตามรูปทรง ทาด้วยน้ำมันวานิช

กระบวนการจักตอกไม้ไผ่ คือ การเตรียมวัสดุที่จะใช้สานคือไม้ไผ่จักให้เป็นเส้นๆ ขนาดตามต้องการ และเหลาตอกไม้ไผ่ให้เป็นเส้นบาง ตามต้องการ

กระบวนการขึ้นรูปการจักสาน คือ ขึ้นรูปการสานเป็นลายขัดตามขนาดรูปทรงที่ต้องการเลือก เช่นรูปทรงกลม รูปทรงรี

กระบวนการการเข้าขอบ คือ การใช้ผ้าปิดขอบนอกเพื่อความสวยงาม

กระบวนการทาน้ำมันวานิช คือ การเพิ่มความมันวาวความสวยงามให้กับผลงานสำเร็จ ป้องกันแมลงกัดแทะเนื้อหวายและไม้ไผ่

กระบวนการตกแต่ง คือการตกแต่งด้วยการเย็บติดด้วยผ้าเพื่อให้ดูสวยงาม และทันสมัย

รูปแบบและกระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่

รูปแบบเครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่

รูปแบบ

รูปแบบได้แก่ รูปแบบทรงกลมขนาดกลาง รูปแบบทรงกลมสูง มี 2 ขนาดคือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง รูปแบบทรงเกี้ยวเป็นรูปแบบที่โดดเด่นสวยงาม เน้นเส้นตอกไม้ไผ่ประกอบกับความเพียรพยายาม ความประณีต ในผลงานชิ้นนั้นๆ

กระบวนการผลิตเครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่

กระบวนการจักสาน

กระบวนการจักสานแจกันไม้ไผ่มีขั้นตอน คือ การจักตอกไม้ไผ่ การขึ้นรูปลายสานเป็นรูปลายขัดและลายเกี้ยว การเข้าขอบบน การใส่ฐานล่าง การมัดด้วยหวาย การ ทาด้วยน้ำมัน วาณิช

กระบวนการจักตอกไม้ไผ่ คือ การเตรียมวัสดุที่จะใช้สานคือไม้ไผ่จักให้เป็นเส้นๆ ขนาดตามต้องการ เหลาตอกไม้ไผ่ให้เป็นเส้นบาง และเส้นขนาดกลางตามต้องการ

กระบวนการสานแจกันไม้ไผ่ คือ สานเป็นลายเกี้ยวหรือลายขัดขึ้นตามรูปทรงแจกันตลอดรูปทรง ผูกขอบบน และใส่ฐานล่างของแจกันไม้ไผ่

กระบวนการทามันวานิช คือ การเพิ่มความมันวาวความสวยงามให้กับผลงานสำเร็จ ป้องกันแมลงกัดแทะเนื้อหวายและไม้ไผ่

วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับเครื่องจักสาน

การใช้เครื่องจักสานในชีวิตประจำวัน

เครื่องจักสานประเภทกระเป๋าสาน ส่วนมากผลงานจักสานเป็นกระเป๋าสตรี ใช้เมื่อไปงานพิธีมงคลต่างๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวช การไปท่องเที่ยวนอกสถานที่ เนื่องจากกระเป๋าสตรีเป็นเครื่องจักสานที่มีราคาค่อนข้างสูง ลวดลายประณีต มีความสวยงามโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ผู้ที่ใช้จึงเป็นกลุ่มบุคคลที่มีฐานะ แสดงถึงความเป็นชนชั้นสูงมีความกลมกลืนกับการแต่งกายด้วยผ้าไหมได้อย่างลงตัว เป็นวัฒนธรรมการใช้เครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นสมควรอนุรักษ์ให้อยู่คู่กับท้องถิ่นตลอดไป

เครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของ มีรูปแบบ ทรงรี ทรงกลม ทรงเหลี่ยม มีขนาดกลางและขนาดเล็ก ลักษณะลวดลายละเอียดประณีต ส่วนมากนิยมประดับตกแต่งห้องรับแขก ใส่ตู้โชว์ ใส่ใส่เครื่องประดับ เช่น สร้อยแหวน กำไลมือ ตุ้มหู ใส่เหรียญ-สตางค์ ใช้เป็นของขวัญที่ระลึก

ในโอกาสต่างๆ กล้องใส่ของประเภทเหล็มนิยมใส่กระดาดหิซซุ ผลงานจักสานประเภทกล้องใส่ของค่อนข้างมีราคาสูง แสดงถึงรสนิยมของผู้ใช้แฝงด้วยวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์และมีคุณค่าเป็นอย่างสูง

เครื่องจักสานประเภทตะกร้า มีรูปแบบ ทรงรี ทรงกลม ทรงเหลี่ยม เป็นเครื่องจักสานที่มีลวดลายที่โดดเด่นคือลายดอกพิกุล ส่วนลายอื่นๆจะประยุกต์ให้เหมาะสมกับการใช้สอยเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อใช้ใส่สิ่งของเมื่อไปจ่ายตลาด ใส่สิ่งของอาหารไปถวายพระ ใส่สิ่งของไปฝากญาติผู้ใหญ่ ใส่สิ่งของใส่ผลไม้เก็บที่บ้าน ใส่เสื้อผ้าพับเก็บให้เรียบร้อย เครื่องจักสานประเภทตะกร้าเป็นเครื่องใช้เอนกประสงค์ที่ใช้ได้ทั่วไปกับบุคคลทุกระดับเพราะสนนราคาค่อนข้างไม่แพง

เครื่องจักสานประเภทกระจาด มีรูปแบบ ทรงรี ทรงกลม ทรงเหลี่ยม เป็นเครื่องจักสานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น กระจาดหิ้วลายดอกพิกุลรูปทรงกลมเหล็มนิยมใช้ในกลุ่มผู้สูงอายุ คนเฒ่า คนแก่ เพื่อใช้ใส่หมาก พลุใช้หิ้วติดตัวเมื่อเดินทางไปในสถานที่ต่างๆ ส่วนกระจาดชนิดอื่นนิยมใส่อาหารถวายพระ ใส่ผลไม้ ใส่สิ่งของตามความเหมาะสม กระจาดลายขัดหนึ่งนิยมใช้เป็นที่รองจานอาหาร รองแก้วเครื่องดื่ม กระจาดลายขัดที่ขนาดกลางนิยมใส่ผลไม้ประเภทต่างๆ ในสมัยก่อนกระจาดมีหูหิ้วขนาดใหญ่ นิยมใส่ชั้นหมากและมีคนหาบในขบวนแห่ขันหมากของฝ่ายชายเพื่อไปสู่ขอฝ่ายหญิง ในปัจจุบันกระจาดมีหูหิ้วขนาดใหญ่มักมีการหาบอาหารหวานคาวเพื่อไปทำบุญในวันสำคัญทางศาสนา เครื่องจักสานประเภทกระจาดใช้กับบุคคลทุกระดับเพราะสนนราคาไม่แพงมีขนาดเล็กและขนาดกลาง เหมาะสมกับการใช้งานได้อย่างสะดวก

เครื่องจักสานประเภทฝาชี มีรูปแบบ ทรงกลม ทรงกลมสูง ลวดลายที่นิยมคือลายดอกพิกุลมีขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ ใช้สำหรับปกปิดอาหารป้องกันแมลงวันหรือสัตว์ชนิดอื่น นิยมใช้ในครัวเรือน ใช้ปกปิดอาหารถวายพระในวัดวาอาราม เครื่องจักสานประเภทฝาชีลายดอกพิกุลขนาดใหญ่ราคาค่อนข้างแพงจึงมีความนิยมอยู่ในกลุ่มคนฐานะดี

เครื่องจักสานประเภทปั่นน้ำชา มีรูปแบบ ทรงกลมสูง ขนาดกลางลายที่นิยมคือลายหนามทุเรียน เป็นลวดลายแปลกตากับผู้พบเห็น ใช้รักษาความร้อนของกาน้ำร้อนให้มีความร้อนอยู่ได้นาน นิยมใช้กับบ้านที่มีฐานะเพราะราคาค่อนข้างสูง และใช้ในวัดสำหรับพระภิกษุสงฆ์

เครื่องจักสานประเภทพัดไม้ไผ่ มีรูปแบบ ทรงรี ทรงเหลี่ยม ลวดลายที่นิยมคือลายขัดและลายยกดอก ใช้กับบุคคลทั่วไป ใช้ตกแต่งบ้าน ใช้พัดโบกสำหรับคนเฒ่าคนแก่ กลุ่มคนกลาง คนเมื่ออากาศร้อน ใช้พัดโบกสำหรับพระภิกษุสงฆ์ในวัดต่างๆ

เครื่องจักสานประเภทแก้งันไม้ไผ่ มีรูปแบบ ทรงรี ลวดลายที่นิยมคือลายขัดและลายเกลียว นิยมใช้กับบุคคลทั่วไป ใช้ใส่ดอกไม้ประดับแจกัน ใช้ตกแต่งบ้านประดับโต๊ะรับแขก ใช้เป็นของขวัญมอบเป็นที่ระลึกในโอกาสสำคัญต่างๆ การใช้เครื่องจักสานในประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

การใช้เครื่องจักสานในประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นในปัจจุบัน

เครื่องจักสานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและท้องถิ่นชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรีนั้นมีอยู่เพียงบางอย่าง เช่น กระจาดมีหูหิ้วขนาดใหญ่ชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรียังมีอยู่บางส่วนที่นิยมใช้หาบอาหารหวานคาวไปถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ ใช้กระจาดเป็นที่รองอาหาร รองถ้วยจาน ใส่ผลไม้เพื่อถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ ผ้าชีใช้ครอบปกปิดอาหารก่อนถวายพระภิกษุ บั๊นน้ำชาของใช้สำหรับพระภิกษุเป็นต้น

สรุปผลข้อมูลการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาเครื่องจักสานจากกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี มีความมุ่งหมาย เพื่อศึกษารูปแบบ ลวดลาย กระบวนการจักสานและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ซึ่งสรุปผลการศึกษาค้นคว้าดังนี้

รูปแบบของเครื่องจักสานจากกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี มี 4 รูปแบบ เป็นรูปแบบจากรูปทรงเรขาคณิต รูปแบบทรงกลม รูปแบบทรงรี รูปแบบทรงแบน รูปแบบทรงเหลี่ยม มีผลิตภัณฑ์ต่างๆ ดังนี้

รูปแบบ

1. กระเป๋ามี 3 รูปแบบ คือรูปแบบทรงกลม รูปแบบทรงแบน รูปแบบทรงเหลี่ยม
2. ก่องใส่ของมี 3 รูปแบบ คือรูปแบบทรงกลม รูปแบบทรงรี รูปแบบทรงเหลี่ยม
3. ตะกร้ามี 3 รูปแบบ คือ รูปแบบทรงกลม รูปแบบทรงรี รูปแบบทรงเหลี่ยม
4. กระจาดมี 3 รูปแบบ คือ รูปแบบทรงกลม รูปแบบทรงรี รูปแบบทรงเหลี่ยม
5. ผ้าชีมี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบทรงกลมต่ำ รูปแบบทรงกลมสูง
6. บั๊นน้ำชา มี 1 รูปแบบ คือ รูปแบบทรงกลมสูง
7. พัดไม้ไผ่มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบทรงรี รูปแบบทรงเหลี่ยม
8. แก้งันไม้ไผ่ มี 1 รูปแบบ คือ รูปแบบทรงรี

ลวดลายของเครื่องจักสานจากกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปلام้า อำเภอบางปلام้า จังหวัดสุพรรณบุรี มี 3 แม่ลาย ลายแม่บท แม่ลายพัฒนา แม่ลายประดิษฐ์ มีผลิตภัณฑ์ต่างๆ ดังนี้

1. กระเป๋ามี 3 ลวดลาย คือ ลายหนามทุเรียน ลายแวมมยุรา ลายดอกลิ้นทม
2. กล่องใส่ของมี 5 ลวดลาย คือ ลายดอกพิกุล ลายแวมมยุรา ลายดอกลิ้นทม ลายหนามทุเรียน ลายยกดอก
3. ตะกร้ามี 4 ลวดลาย คือ ลายดอกพิกุล ลายขัดเว้าดอก ลายขัดเกลียว ลายเม็ดข้าว
4. กระจาดมี 5 ลวดลาย คือ ลายดอกพิกุล ลายขัด ลายขัดโปร่ง ลายขัดทึบ ลายเกลียว
5. ฝาชีมี 2 ลวดลาย คือ ลายดอกพิกุล ลายขัด
6. ปั่นน้ำชา มี 1 ลวดลาย คือ ลายตาสี่ประด
7. พัดไม้ไผ่มี 2 ลวดลาย คือ ลายขัด ลายขัดยกดอก
8. แจกันไม้ไผ่มี 2 ลวดลาย คือ ลายขัด ลายเกลียว

กระบวนการผลิต

กระบวนการผลิตเครื่องจักสานจากกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรีตำบลบางปلام้า อำเภอบางปلام้า จังหวัดสุพรรณบุรี มี 2 กระบวนการ คือ กระบวนการจักสาน กระบวนการตกแต่งงานจักสาน มีผลิตภัณฑ์ต่างๆดังนี้

1. กระเป๋ามี 9 ขั้นตอน คือ การจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ การขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอม การเข้าขอบบนและขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอม วิธีการเอาขอบออก การเข้าขอบใหม่ การมัดด้วยหวายการเข้าขอบใน ทาด้วยน้ำมันวานิช
2. กล่องใส่ของมี 9 ขั้นตอน คือ การจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ การขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอม การเข้าขอบบนและขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอม วิธีการเอาขอบออก การเข้าขอบใหม่ การมัดด้วยหวาย การเข้าขอบใน ทาด้วยน้ำมันวานิช
3. ตะกร้ามี 8 ขั้นตอน คือ การจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ การขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอมหรือลายขัด การเข้าขอบบนและขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอมหรือลายขัด การมัดด้วยหวายประกอบหูหิ้ว การเข้าขอบใน การใส่หวายรองกัน ทาด้วยน้ำมันวานิช
4. กระจาดมี 8 ขั้นตอน การจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ การขึ้นรูปการสาน การเข้าขอบบน การขึ้นลายบนลายตาชะลอมหรือลายขัด การมัดด้วยหวาย การเข้าขอบในส่วนบน การใส่ฐานล่าง การทาน้ำมันวานิช

5. ผาซีมี 9 ขั้นตอน คือ การจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ การขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอม การเข้าขอบบนและขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอม วิธีการเอาขอบออก การเข้าขอบใหม่ การมัดด้วยหวายการเข้าขอบใน การใส่หูหิ้ว ทาด้วยน้ำมันวานิช

6. ปั่นน้ำชา มี 9 ขั้นตอน คือ การจักตอกหวาย - ไม้ไผ่ การขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอม การเข้าขอบบนและขอบล่าง การขึ้นลายบนลายตาชะลอม วิธีการเอาขอบออก การเข้าขอบใหม่ การมัดด้วยหวาย การเข้าขอบใน ทาด้วยน้ำมันวานิช

7. พัดสานไม้ไผ่มี 5 ขั้นตอนคือ การจักตอกไม้ไผ่ การขึ้นรูปการจักสาน การเข้าขอบ การทาน้ำมันวานิช การตกแต่ง

8. แก้วกันไม้ไผ่มี 6 ขั้นตอนคือ การจักตอกไม้ไผ่ การขึ้นรูปการสานเป็นรูปลายขัดและลายเกลียว การเข้าขอบบน การใส่ฐานล่าง การมัดด้วยหวาย การทาด้วยน้ำมันวานิช

ผู้วิจัยได้เลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) เพื่อประกอบข้อมูล จากการสังเกต และการสัมภาษณ์ช่างสานเครื่องจักสานจากกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรีซึ่งเป็นผู้มีความรู้ ความสนใจ มีความชำนาญการในการจักสาน และเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการจักสานเฉพาะกลุ่มชาวไทยพวนซึ่งเป็นที่ยอมรับในชุมชนนั้นและชุมชนอื่นๆได้แก่

1.นางปิ่น เป็นใจช่วย	อายุ 71 ปี
2.นางปิ่น ชาติทอง	อายุ 66 ปี
3.นายแสงจันทร์ ชาติทอง	อายุ 73 ปี
4. นายมงคล ชาวเชียงขวาง	อายุ 69 ปี
5. นางปู้ย คุณคะมุด	อายุ 69 ปี
6. นางหมีด เขตตะวงค์	อายุ 66 ปี
7.นางฟองจันทร์ เขตตะวงค์	อายุ 64 ปี
8.นางเพียร ถาวร	อายุ 67 ปี
9. นางสาวบัว เดือนฉาย	อายุ 67 ปี
10.นางบุษบา ไสภณพัทธร	อายุ 70 ปี
11.น.ส.สำราญ กากี	อายุ 55 ปี
12.นางเจียม เกิดสมนึก	อายุ 66 ปี
13.นางบุญยืน ดวงแก้ว	อายุ 50 ปี
14.นางดารุณี วงษ์จันทร์	อายุ 45 ปี
15. น.ส.วงศ์เดือน มุลละวงษ์	อายุ 43 ปี

16.นางนุปลา แสนปัญญา	อายุ 43 ปี
17.นางจำปา สุขสำราญ	อายุ 42 ปี
18.นางไพจิตร วิมล	อายุ 61 ปี
19.นายศักดิ์ดา ฮ่องกุล	อายุ 27 ปี
20.นายทองจันทร์ พันธุ์ศรี	อายุ 63 ปี
21.นายทวี ชาวเชียงขวาง	อายุ 58 ปี
22.นางลัดดา ฤทธิกันโต	อายุ 47 ปี
23.นายบุญธรรม อัยศรีคุณ	อายุ 63 ปี
24.นางบุญธรรม หมื่นชนะ	อายุ 63 ปี
25.นายวีระ เกิดจันทร์ทา	อายุ 55 ปี
26.น.ส.วชิรญา ขาติทอง	อายุ 18 ปี
27.น.ส. แก้วตา อวนมินทร์	อายุ 18 ปี
28.น.ส.วิราวัลย์ โสมภีร์	อายุ 18 ปี

ผลการวิจัยปรากฏผลดังต่อไปนี้

จากการศึกษาลวดลายเครื่องจักสานของกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาม้า อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 31 ชิ้น พบว่าลวดลายกระเป๋านิยมในการจักสานเช่น ลายดอกลิ้นทม ลายแวมมยุรา ลายหนามทุเรียน มีลักษณะเป็นลายประดิษฐ์ ลวดลายกล่งไสของที่นิยมในการจักสานเช่น ลายดอกพิกุล ลายดอกลิ้นทม ลายแวมมยุรา ลายหนามทุเรียน ลายยกดอก มีลักษณะเป็นลายประดิษฐ์ และลายพัฒนา ลวดลายตะกร้าที่นิยมในการจักสานเช่น ลายขัด ลายเม็ดข้าว ลายดอกพิกุล มีลักษณะเป็นลายแม่บท ลายพัฒนา และลายประดิษฐ์ ลวดลายกระเจดที่นิยมในการจักสานเช่น ลายขัดโปร่ง ลายขัดทึบ ลายดอกพิกุล ลายเกลียว มีลักษณะเป็นลายแม่บท ลายพัฒนา และลายประดิษฐ์ ลวดลายฝาชีที่นิยมในการจักสานเช่น ลายดอกพิกุล ลายขัด มีลักษณะเป็นลายประดิษฐ์ ลายแม่บท ลวดลายปั่นน้ำชาที่นิยมในการจักสานเช่น ลายหนามทุเรียน มีลักษณะเป็นลายประดิษฐ์ ลวดลายพัดไม้ไผ่ที่นิยมในการจักสานเช่น ลายขัด ลายขัดยกดอก มีลักษณะเป็น ลายแม่บท ลายพัฒนา ลวดลายแจกันไม้ไผ่ที่นิยมในการจักสานเช่น ลายขัด ลายเกลียว มีลักษณะเป็น ลายแม่บท ลายประดิษฐ์

เครื่องจักสานของกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาม้า อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี มีลายหลักในการจักสานคือ ลายดอกลิ้นทม ลายดอกพิกุล ลายแวมมยุรา ลายหนามทุเรียน ลายเกลียว ลายยกดอก ลายเม็ดข้าว ลายขัด มีลายประกอบในการจักสานคือ ลายตาชะลอม

ลายมัดหวายเวียน ลายมัดหวายเดี่ยว ลายจุงนาง ลายสันปลาช่อน ลายมัดหวายห้าเส้น จะประยุกต์การใช้ลายประเภทไหนขึ้นอยู่กับรูปแบบและประโยชน์ใช้สอยของเครื่องจักสานนั้นเป็นสิ่งสำคัญ

รูปแบบการจักสาน เป็นรูปแบบมาจากรูปทรงเรขาคณิต เช่น รูปทรงกลม รูปทรงแบน รูปทรงรี รูปทรงเหลี่ยม การประยุกต์รูปทรงนั้นขึ้นอยู่กับการใช้งานและความสวยงามเป็นสิ่งสำคัญ เช่นการประยุกต์รูปทรงหกเหลี่ยม รูปทรงแปดเหลี่ยม รูปทรงโบราณ เป็นต้น

วัฒนธรรม ในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับเครื่องจักสาน การใช้เครื่องจักสานในประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นในปัจจุบัน เครื่องจักสานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและท้องถิ่นชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรีนั้นมีอยู่เพียงบางอย่าง เช่น กระจาดมีหูหิ้วขนาดใหญ่ชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรียังมีย่อยบางส่วนที่นิยมใช้หีบอาหารหวานคาวไปถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ ใช้กระจาดเป็นที่รองอาหารรองถ้วยจาน ใส่ผลไม้เพื่อถวายแด่พระภิกษุสงฆ์ ฝาชีใช้ครอบปิดอาหารก่อนถวายพระภิกษุ ปั่นน้ำชาของใช้สำหรับพระภิกษุ เครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในประจำวัน เช่น เครื่องมือหาลาได้แก่ ลอบ สุ่ม ไซ ตะข่อง ชะนาง เครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น พัดสานไม้ไผ่ แจกันไม้ไผ่ ฝาชี กระดัง หวด เครื่องใช้เป็นภาชนะ เช่น กระจาด กระบุง ตะกร้า ชะลอม ตะกร้อ บั้งกี เข่ง เป็นต้น

เครื่องจักสานของกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นกลุ่มจักสานที่รวมตัวของชาวไทยพวนเพื่ออนุรักษ์และสืบทอดงานจักสานให้คงอยู่คู่กับท้องถิ่น โดยจัดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านรวมตัวกันเพื่องานจักสานจากกลุ่มเล็กและได้ขยายเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกมากขึ้น สมาชิกส่วนมากจะเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ และมีกลุ่มวัยกลางคน คนหนุ่มสาวเป็นสมาชิกร่วมด้วยส่วนหนึ่ง มีหน่วยงานทางราชการเข้าช่วยส่งเสริมด้านความรู้ ด้านเงินทุน ด้านตลาด มีผลทำให้กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี เป็นกลุ่มจักสานที่เข้มแข็งขึ้น ผลงานจักสานมีรูปแบบที่อนุรักษ์ ลวดลายโบราณประยุกต์เข้ากับรูปแบบสมัยใหม่ได้ลงตัว รูปแบบผลิตภัณฑ์มีหลายประเภท ผลงานจักสานมีคุณภาพมากขึ้น มีตลาดกว้างขวางขึ้น ได้รับรางวัลประกวดผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานจากหลายสถานที่ และเป็นสินค้าหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลระดับ 4 ดาวประจำจังหวัดสุพรรณบุรี

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปلام้า อำเภอบางปلام้า จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งสรุปผลได้ดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อศึกษาลวดลาย กระบวนการจักสาน และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปلام้า อำเภอบางปلام้า จังหวัดสุพรรณบุรี ในประเด็น

1. ลักษณะลวดลาย
2. กระบวนการจักสาน
3. วัฒนธรรมในการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปلام้า อำเภอบางปلام้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ เครื่องจักสานจากกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปلام้า อำเภอบางปلام้า จังหวัดสุพรรณบุรี รวมทั้งสิ้น 31 ชิ้น

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลได้จาก 2 ส่วน คือ

2.1 การเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Survey)

- 2.1.1 เอกสารเกี่ยวกับชุมชน
- 2.2.2 เอกสารเกี่ยวกับเครื่องจักสาน
- 2.2.3 ผลงานวิจัย
- 2.2.4 ตำราวิชาการ
- 2.2.5 ปรัชญาจากปราชญ์ท้องถิ่น
- 2.2.6 เอกสารข้อมูลจากทางราชการ
- 2.2.7 ข้อมูลทาง Internet

2.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work)

การจัดเก็บข้อมูลภาคสนามโดยวิธีการสังเกตการณ์ (Observation) การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informant Interview) การบันทึกข้อมูลด้วยการจดบันทึกข้อมูลเป็นลายลักษณ์อักษร บันทึกด้วยเครื่องบันทึกเสียง บันทึกด้วยการใช้กล้องถ่ายรูปและกล้องถ่ายรูปลิจิตอลเพื่อถ่ายรูปบันทึกผลงานลวดลายเครื่องจักสาน

ผู้วิจัยได้รวบรวมค้นคว้าข้อมูลด้านเอกสารเกี่ยวข้องกับชุมชน เอกสารเกี่ยวกับการจักสาน กรรมวิธีการจักสาน ก่อนที่จะเข้าไปเก็บข้อมูลภาคสนามและขณะทำการเก็บข้อมูลพื้นที่ ผู้วิจัยพยายามศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้านเอกสารเพิ่มเติมในพื้นที่เท่าที่จะทำได้ รวมถึงภายหลังที่ทำการศึกษาภาคสนามเสร็จสิ้นแล้ว

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งที่จะบรรยายข้อเท็จจริง (Facts) ต่างๆ โดยการเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) เป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ตลอดจนแปลความหมายรูปแบบลวดลายเครื่องจักสาน โดยการรวบรวมข้อมูลเชิงสัมภาษณ์ ภาพถ่าย การค้นคว้าจากเอกสาร และการแสดงผลวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการเขียนลายเส้น

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายเครื่องจักสานของกลุ่มจักสานชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรีรวมทั้งสิ้น 31 ชิ้นผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ลักษณะลวดลาย

1. เครื่องจักสานประเภทกระเป๋าของกลุ่มจักสานชาวไทยพวน บ้านโพธิ์ศรี จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 5 ชิ้น

พบว่าเครื่องจักสานประเภทกระเป๋าของกลุ่มจักสานชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรีประเภทกระเป๋าที่พบมากที่สุดได้แก่ ประเภทกระเป๋าเป็นกระเป๋ามีหูหิ้วและไม่มีหูหิ้ว เป็นเครื่องจักสานที่อนุรักษ์ปทงโบราณประยุกต์เข้ากับสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว โดยลักษณะลวดลายกระเป๋าจักสาน เป็นองค์ประกอบของลวดลายที่มีชื่อเรียกตามลักษณะลวดลายที่ปรากฏลักษณะลวดลายกระเป๋าจักสาน แบ่งตามลักษณะลวดลาย 3 ประเภทคือ

1. ลายแม่บท
2. ลายพัฒนา
3. ลายประดิษฐ์

1. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทกระเป๋าของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายแม่บทมีจำนวน 3 ลาย ได้แก่

- 1.1 ลายตาชะลอม
- 1.2 ลายมัดหวายเวียน
- 1.3 ลายมัดหวายเดี่ยว

2. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทกระเป๋าของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายพัฒนามีจำนวน 3 ลาย ได้แก่

- 2.1 ลายจุงนาง
- 2.2 ลายสันปลาช่อน
- 2.3 ลายมัดหวาย 5 เส้น

3. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทกระเป๋าของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายประดิษฐ์มีจำนวน 3 ลาย ได้แก่

- 3.1 ลายดอกลิ้นทม
- 3.2 ลายแววมยุรา
- 3.3 ลายหนามทุเรียน

2. เครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของกลุ่มจักสานชาวไทยพวน บ้านโพธิ์ศรี จังหวัดสุพรรณบุรีจำนวน 7 ชิ้น

พบว่าเครื่องจักสานประเภทกล่องใส่ของกลุ่มจักสานชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรีประเภทกล่องใส่ของที่พบมากที่สุดได้แก่ ประเภทกล่องใส่ของไม่มีหูหิ้ว เป็นเครื่องจักสานที่อนุรักษ์รูปทรงโบราณประยุกต์เข้ากับสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว โดยลักษณะลวดลายกล่องใส่ของเครื่องจักสานเป็นองค์ประกอบของลวดลายที่มีชื่อเรียกตามลักษณะลวดลายที่ปรากฏลักษณะลวดลายกล่องจักสาน แบ่งตามลักษณะลวดลาย 3 ประเภทคือ

1. ลายแม่บท
2. ลายพัฒนา
3. ลายประดิษฐ์

1. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทกล่องไส้ของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายแม่บทมีจำนวน 4 ลาย ได้แก่

- 1.1 ลายตาชะลอม
- 1.2 ลายมัดหวายเวียน
- 1.3 ลายมัดหวายเดี่ยว
- 1.4 ลายขัด

2. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทกล่องไส้ของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายพัฒนามีจำนวน 4 ลาย ได้แก่

- 2.1 ลายจูงนาง
- 2.2 ลายสันปลาช่อน
- 2.3 ลายมัดหวาย 5 เส้น
- 2.4 ลายยกดอก

3. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทกล่องไส้ของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายประดิษฐ์มีจำนวน 4 ลาย ได้แก่

- 3.1 ลายดอกพิกุล
- 3.2 ลายดอกลิ้นทม
- 3.3 ลายแวงมยุรา
- 3.4 ลายหนามทุเรียน

3. เครื่องจักสานประเภทตะกร้าของกลุ่มจักสานชาวไทยพวน บ้านโพธิ์ศรี จังหวัดสุพรรณบุรีจำนวน 5 ชิ้น

พบว่าเครื่องจักสานประเภทตะกร้าของกลุ่มจักสานชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรีประเภทตะกร้าที่พบมากที่สุดได้แก่ ประเภทตะกร้ามีหูหิ้ว เป็นเครื่องจักสานมีรูปทรงแบบทั่วไปประยุกต์เข้ากับสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว โดยลักษณะลวดลายตะกร้าเครื่องจักสาน เป็นองค์ประกอบของลวดลายที่มีชื่อเรียกตามลักษณะลวดลายที่ปรากฏลักษณะลวดลายตะกร้าจักสาน แบ่งตามลักษณะลวดลาย 3 ประเภทคือ

1. ลายแม่บท
2. ลายพัฒนา
3. ลายประดิษฐ์

1. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทตะกร้าของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายแม่บทมีจำนวน 4 ลาย ได้แก่

- 1.1 ลาย 1
- 1.2 ลายตาชะลอม
- 1.3 ลายมัดหวายเวียน
- 1.4 ลายมัดหวายเดี่ยว

2. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทตะกร้าของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายพัฒนามีจำนวน 4 ลาย ได้แก่

- 2.1 ลายจุงนาง
- 2.2 ลายสันปลาช่อน
- 2.3 ลายมัดหวาย 5 เส้น
- 2.4 ลายเม็ดข้าว

3. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทตะกร้าของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายประดิษฐ์มีจำนวน 1 ลาย ได้แก่

- 3.1 ลายดอกพิกุล

4. เครื่องจักสานประเภทภาชนะกระเจาดของกลุ่มจักสานชาวไทยพวน บ้านโพธิ์ศรี จังหวัดสุพรรณบุรีจำนวน 6 ชิ้น

พบว่าเครื่องจักสานประเภทภาชนะกระเจาดของกลุ่มจักสานชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี ประเภทภาชนะที่พบมากที่สุดได้แก่ ประเภทภาชนะไม่มีหูหิ้ว เป็นเครื่องจักสานมีรูปทรงแบบภาชนะใส่ผลไม้ทั่วไปประยุกต์เข้ากับสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว โดยลักษณะลวดลายเครื่องจักสานใส่ผลไม้เป็นองค์ประกอบของลวดลายที่มีชื่อเรียกตามลักษณะลวดลายที่ปรากฏลักษณะลวดลายภาชนะกระเจาด แบ่งตามลักษณะลวดลาย 3 ประเภทคือ

1. ลายแม่บท
2. ลายพัฒนา
3. ลายประดิษฐ์

1. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทภาชนะกระจัดของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายแม่บทมีจำนวน 5 ลาย ได้แก่

- 1.1 ลายขัด
- 1.2 ลายขัดทึบ
- 1.3 ลายตาชะลอม
- 1.4 ลายมัดหวายเวียน
- 1.5 ลายมัดหวายเดี่ยว

2. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทภาชนะกระจัดของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายพัฒนามีจำนวน 4 ลาย ได้แก่

- 2.1 ลายจุนาง
- 2.2 ลายสันปลาช่อน
- 2.3 ลายมัดหวายเวียน

3. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทภาชนะกระจัดของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรีที่พบในลายประดิษฐ์มีจำนวน 2 ลาย ได้แก่

- 3.1 ลายดอกพิกุล
- 3.2 ลายเกลียว

5. เครื่องจักสานประเภทฝาชีของกลุ่มจักสานชาวไทยพวน บ้านโพธิ์ศรี จังหวัดสุพรรณบุรีจำนวน 3 ชิ้น

พบว่าเครื่องจักสานประเภทฝาชีของกลุ่มจักสานชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี ประเภทฝาชีที่พบมากที่สุดได้แก่ ประเภทฝาชีเครื่องจักสานมีรูปทรงขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก ลักษณะทั่วไป ประยุกต์เข้ากับสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว โดยลักษณะลวดลายเครื่องจักสานฝาชีเป็นองค์ประกอบของลวดลายที่มีชื่อเรียกตามลักษณะลวดลายที่ปรากฏ ลักษณะลวดลายฝาชีแบ่งตามลักษณะลวดลาย 3 ประเภทคือ

1. ลายแม่บท
2. ลายพัฒนา
3. ลายประดิษฐ์

1. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทฝาชีของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายแม่บทมีจำนวน 4 ลาย ได้แก่

- 1.1 ลายขัด
- 1.2 ลายตาชะลอม
- 1.3 ลายมัดหวายเวียน
- 1.4 ลายมัดหวายเดี่ยว

2. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทฝาชีของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายพัฒนามีจำนวน 2 ลาย ได้แก่

- 2.1 ลายจุนาง
- 2.2 ลายสันปลาช่อน

3. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทฝาชีของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายประดิษฐ์มีจำนวน 1 ลาย ได้แก่

- 3.1 ลายดอกพิกุล

6. เครื่องจักสานประเภทปั่นน้ำชาของกลุ่มจักสานชาวไทยพวน บ้านโพธิ์ศรี จังหวัดสุพรรณบุรีจำนวน 1 ชิ้น

พบว่าเครื่องจักสานของกลุ่มจักสานชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี ประเภทปั่นน้ำชาที่พบมากที่สุดได้แก่ ประเภทปั่นน้ำชาที่มีรูปทรงขนาดกลาง ลักษณะทั่วไป ประยุกต์เข้ากับสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว โดยลักษณะลวดลายเครื่องจักสานเป็นองค์ประกอบของลวดลายที่มีชื่อเรียกตามลักษณะลวดลายที่ปรากฏ ลักษณะลวดลายปั่นน้ำชาแบ่งตามลักษณะลวดลาย 3 ประเภทคือ

1. ลายแม่บท
2. ลายพัฒนา
3. ลายประดิษฐ์

1. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทปั่นน้ำชาของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายแม่บทมีจำนวน 4 ลาย ได้แก่

- 1.1 ลายขัด
- 1.2 ลายตาชะลอม
- 1.3 ลายมัดหวายเวียน
- 1.4 ลายมัดหวายเดี่ยว

2. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทปั่นน้ำชาของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายพัฒนามีจำนวน 3 ลาย ได้แก่

2.1 ลายจุงนาง

2.2 ลายสันปลาช่อน

2.3 ลายมัดหวายเวียน

3. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทปั่นน้ำชาชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายประดิษฐ์มีจำนวน 1 ลาย ได้แก่

3.1 ลายดอกพิกุล

7. เครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่ของกลุ่มจักสานชาวไทยพวน บ้านโพธิ์ศรี จังหวัดสุพรรณบุรีจำนวน 2 ชิ้น

พบว่าเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่ของกลุ่มจักสานชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี ประเภทพัดสานไม้ไผ่ที่พบมากที่สุดได้แก่ ประเภทพัดสานไม้ไผ่เครื่องจักสานมีรูปทรงขนาดกลาง ขนาดเล็ก ลักษณะต่างๆ ไปประยุกต์เข้ากับสมัยใหม่ได้อย่างลงตัว โดยลักษณะลวดลายเครื่องจักสานเป็นองค์ประกอบของลวดลายที่มีชื่อเรียกตามลักษณะลวดลายที่ปรากฏ ลักษณะลวดลายพัดสานไม้ไผ่แบ่งตามลักษณะลวดลาย 2 ประเภทคือ

1. ลายแม่บท

2. ลายพัฒนา

1. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานพัดสานไม้ไผ่ของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายแม่บทมีจำนวน 1 ลาย ได้แก่

1.1 ลายขัดหนึ่ง

2. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทพัดสานไม้ไผ่ของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายพัฒนามีจำนวน 1 ลาย ได้แก่

2.1 ลายยกดอก

8. เครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่ของกลุ่มจักสานชาวไทยพวน บ้านโพธิ์ศรี จังหวัดสุพรรณบุรีจำนวน 2 ชิ้น

พบว่าเครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่ของกลุ่มจักสานชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี ประเภทแจกันไม้ไผ่ที่พบมากที่สุด ได้แก่ ประเภทแจกันไม้ไผ่เครื่องจักสานมีรูปทรงขนาดกลาง ขนาดเล็ก ลักษณะต่างๆ ไปประยุกต์เข้ากับสมัยใหม่ โดยลักษณะลวดลายเครื่องจักสานเป็น

องค์ประกอบของลวดลายที่มีชื่อเรียกตามลักษณะลวดลายที่ปรากฏ ลักษณะลวดลายแจกันไม้ไผ่แบ่งตามลักษณะลวดลาย 2 ประเภทคือ

1. ลายแม่บท
2. ลายประดิษฐ์

1. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานแจกันไม้ไผ่ของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรีที่พบในลายแม่บทมีจำนวน 1 ลาย ได้แก่

1.1 ลายขัดทึบ

2. ลักษณะลวดลายเครื่องจักสานประเภทแจกันไม้ไผ่ของชาวไทยพวน กลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี ที่พบในลายประดิษฐ์มีจำนวน 1 ลาย ได้แก่

2.1 ลายเกลียว

อภิปรายผล

ลักษณะลวดลาย

เครื่องจักสานของชาวไทยพวนกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีเป็นเครื่องจักสานที่นิยมใช้ในชีวิตประจำวันตามสภาพและโอกาสในการใช้มีโครงสร้างของรูปทรงการสาน กระบวนการขึ้นรูปการจักสาน คือ ขึ้นรูปการสานเป็นลายตาชะลอมจากหุ่นไม้แล้วแต่ต้องการรูปทรงของเครื่องจักสานแบบไหน ก็เลือกหุ่นไม้ที่มีลักษณะเดียวกันกับรูปทรงเครื่องจักสานที่ต้องการ เช่นรูปทรงกลม รูปทรงรี หรือรูปเหลี่ยมเป็นต้น กระบวนการเข้าขอบบนและขอบล่าง คือ การใช้ไม้ไผ่เหลาให้บาง ๆ ขนาดให้พอเหมาะกับกระเป๋านั้น ทำการเข้าขอบบนและขอบล่างของกระเป๋าด้วยการใช้ลวดเหล็กเล็ก ๆ ผูกตอกไม้ไผ่กับไม้ที่ใช้ทำขอบเว้นระยะการผูกประมาณ 1 - 2 นิ้ว ตลอดทั้งขอบบนและขอบล่างของเครื่องจักสาน กระบวนการขึ้นลายจักสานบนลายตาชะลอม คือ การขึ้นลายจักสานที่ต้องการสานบนลายตาชะลอมหลังผูกขอบเสร็จแล้ว ลายที่นิยมเช่นลาย ดอกพิกุล ดอกลั่นทม แววมยุรา หรือลายอื่นๆ ขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการใช้งานกับรูปแบบเครื่องจักสานโดยใช้ตอกหวายเส้นเล็กๆ แขน้ำพอประมาณจึงเริ่มสานลายทำดอกทีละดอกด้วยความอดทนและความพยายามบนลายตาชะลอม กระบวนการเอาขอบออก คือ การเอาขอบออกเพื่อจะได้ทำดอกลายต่างๆ ให้สุดขอบของลายตาชะลอมซึ่งมีไม้ไผ่บางๆ ผูกทำขอบอยู่ในขณะนั้น จุดประสงค์อีกอย่างเพื่อมองดูลายดอกต่าง ๆ จะดูไม่มีช่องว่างระหว่างตัวลายดอกกับขอบมากเกินไปกลวิธีการเข้าขอบใหม่ คือ การเข้าขอบใหม่อีกครั้งโดยผูกกับเส้นลวดเหล็กเล็กๆ เช่นเดียวกับการเอาขอบออกอีกครั้งเพื่อเตรียม

การมัดหวาย กระบวนการมัดด้วยหวาย คือ การมัดหวายทั้งขอบบนและขอบล่าง ลายมัดหวายที่นิยมเช่นขอบบนจะมัดด้วยลายจุงนาง ลายถัก 5 เส้น ส่วนขอบล่างมัดด้วยลายจุงนาง ลายถัก 5 เส้น และลายสันปลาช่อนการมัดด้วยหวายจะกระทำไปเรื่อยๆ กระทั่งมัดหวายได้ทั่วทั้งขอบบนและขอบล่างโดยจะตัดเส้นลวดเหล็กที่ละเส้นไปด้วยพร้อมๆ กัน กระบวนการเข้าขอบใน คือ การใช้เส้นหวายทั้งเส้นใหญ่เล็กตามความสะดวก เข้าขอบในด้านล่างของกระเป๋ โดยให้หัวเล็กตอตะปูเล็กยึดกับขอบนอกของกระเป๋ เพื่อจะได้มีความสะดวกในการใส่กัน (ฐานล่าง) ของเครื่องจักสาน กระบวนการทาน้ำมันวานิช คือ การเพิ่มความมันวาวให้กับผลงานสำเร็จ ป้องกันสัตว์ แมลงกัดแทะเนื้อไม้ของหวายและไม้ไผ่ ลวดลายที่นิยมจักสานส่วนมากคือ ลายดอกพิกุล ลายหนามทุเรียน ลายดอกแหวน ลายแวงมยุรา ลายดอกจอก ลายดอกลั่นทม รูปแบบเครื่องจักสานทรงกลมลวดลายที่นิยมใช้ในการจักสานคือลายดอกพิกุล ฝีมือประณีตมีเสน่ห์ แต่งด้วยคุณค่าที่สูงล้ำไปด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน รูปแบบเครื่องจักสานรูปทรงอื่นๆจะประยุกต์ใช้ลวดลายชนิดอื่นเพื่อให้เหมาะสมกับรสนิยมการใช้งาน นิยมถักขอบด้านนอกงานจักสานด้วยลายจุงนางเช่นที่ขอบนอกฝาครอบ ขอบนอกส่วนบนของเครื่องจักสาน ขอบนอกส่วนล่างของเครื่องจักสาน ถักลายมัดหวาย 5 เส้นระหว่างขอบบนและขอบล่างกับตัวพื้นลายเครื่องจักสาน เพื่อเพิ่มความสวยงามและความยืดหยุ่นให้กับเครื่องจักสานสอดรับกับลายดอกพิกุลได้อย่างลงตัว ถักลายสันปลาช่อนที่ขอบด้านล่างเครื่องจักสาน เพื่อเป็นส่วนรับน้ำหนัก

เครื่องจักสานขนาดเล็กนิยมจักสาน ลายดอกลั่นทม จะเป็นลายที่มีความละเอียดไม่มีช่องว่างระหว่างตัวลาย เพิ่มความประณีตและเหมาะสมกับขนาดเครื่องจักสานประเภทขนาดเล็ก

จากการศึกษาพบว่าลักษณะลวดลายเครื่องจักสานของชาวไทยพวนกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ลวดลายที่พบมากที่สุดได้แก่ ลวดลายดอกพิกุล จะอยู่ในลายประดิษฐ์รองลงไปตามลำดับได้แก่ ลวดลายพัฒนาและลวดลายแม่บท

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ผลจากการศึกษาวิเคราะห์ลวดลายเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีแสดงให้เห็นว่าลักษณะลวดลายเครื่องจักสาน กระบวนการจักสานและสีสันทันที่ปรากฏบนลวดลายเครื่องจักสาน แสดงถึงภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทย อีกทั้งเป็นการสืบสานฝีมือหัตถกรรมที่สำคัญจากบรรพบุรุษสู่คนปัจจุบันได้อย่างต่อเนื่อง ฉะนั้นจึง

ช่วยกันฟื้นฟู และปลูกฝังค่านิยม ให้คนรุ่นหลังได้เห็นคุณค่าช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมการจักสานให้ยั่งยืนต่อไป

2. ในการอนุรักษ์ ควรได้การร่วมมือจากหลายฝ่าย ในด้านของนักวิชาการควรมีการศึกษาวิจัย และเผยแพร่ความรู้ทางด้านศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานอย่างจริงจัง เนื่องจากสังคมยุคใหม่ได้เปลี่ยนไป กระแสนิยมทางตะวันตกได้เข้ามามีส่วนทำให้สังคมชนบทที่มีส่วนกระทบไปด้วย มีผลให้ความเป็นเอกลักษณ์ของคนไทยพวนชาวบ้านโพธิ์ศรีลดน้อยลง เปลี่ยนไปประกอบอาชีพในเมืองหลวงหรือในโรงงานมากขึ้น มีเฉพาะกลุ่มคนสูงอายุที่ยังมีความเหนียวแน่นในการรักษาเอกลักษณ์การจักสานตามรูปแบบ ลวดลายโบราณชิ้นงานทุกชิ้นงานต้องทุ่มแรงกายแรงใจฝีมืออย่างเต็มที่ผลงานจึงผลิตได้ไม่มากตามตลาดต้องการเช่นอย่างกลุ่มจักสานรูปแบบสมัยใหม่ ดังนั้นเอกลักษณ์เครื่องจักสานของกลุ่มคนไทยพวนชาวบ้านโพธิ์ศรีจึงถูกกลืนและสูญหายไปในอนาคตเพราะคนรุ่นใหม่เริ่มห่างเหินกับธรรมชาติอันล้ำค่า คนสูงอายุในกลุ่มจักสานเริ่มโรยราตามวัยสังขาร ทั้งนี้ในระดับองค์กรภาครัฐและเอกชนควรส่งเสริมด้านการผลิตส่งเสริมด้านการตลาดอย่างต่อเนื่อง นอกจากจะช่วยส่งเสริมรายได้แล้วยังเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมการจักสานของชาวไทยพวนกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีให้ยั่งยืนต่อไป

3. บุคคลและองค์กรที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์และส่งเสริมการจักสาน สนับสนุนด้านการตลาด และควรตระหนักในคุณค่าของความงามที่อนุรักษ์รูปแบบ ลวดลายโบราณ บนเครื่องจักสานอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวนบ้านโพธิ์ศรี การทำเครื่องจักสานโดยเฉพาะเน้นรูปแบบ ลวดลายโบราณ เน้นความประณีต ความละเอียด มิใช่จุดประสงค์ทางตลาดอย่างเดียว ช่างท้องถิ่นต้องการใช้ความเป็นเอกลักษณ์ในการจักสานที่มีมือชั้นครู เพื่อเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดงานจักสานด้วยจิตวิญญาณที่แท้จริงจึงเป็นหน้าที่ของบุคคลที่เกี่ยวข้องหันมาส่งเสริมเอกลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มชาวไทยพวนกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีให้มากขึ้น

4. องค์กรภาครัฐ เอกชน และชุมชนในท้องถิ่นควรช่วยกันส่งเสริมลวดลายอันโดดเด่นของลวดลายเฉพาะลวดลายโบราณ ควรมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเก็บผลงานตัวอย่างประจำท้องถิ่น เพราะกระแสสังคมเปลี่ยนไปค่านิยมในลวดลายโบราณอาจจะเปลี่ยนตามได้ สินค้าส่วนมากเมื่อผลิตเป็นชิ้นงานเครื่องจักสานได้ส่งไปขายตาม ODER ไม่มีส่วนที่เหลือเก็บไว้อยู่คู่กับท้องถิ่นอนาคตอาจทำให้ลวดลายโบราณสูญหายไป ควรหันมาส่งเสริมวัฒนธรรมการจักสานและการเก็บสะสมงานจักสานอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวนกลุ่มบ้านโพธิ์ศรีอย่างจริงจัง

5. ควรปลูกจิตสำนึกให้คนรุ่นหลังหันมาช่วยกันอนุรักษ์มรดกเครื่องจักสานไทย การเผยแพร่ทางการศึกษาให้กลุ่มผู้สนใจ นักเรียนนักศึกษาพัฒนาเป็นหลักสูตรท้องถิ่นมีการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นระบบ ส่งเสริมการขึ้นชมการเห็นคุณค่าให้แก่คนรุ่นหลัง รวมทั้งส่งเสริมให้ช่วยกันใช้เครื่องจักสานไทยอันเป็นเอกลักษณ์ที่สวยงามประจำประเทศไทย

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ผู้ทำการวิจัยได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นจริงมากที่สุด ด้วยสาเหตุในการลงพื้นที่ซึ่งเป็นพื้นที่วัฒนธรรมเฉพาะถิ่นบางครั้งความพยายามที่เก็บข้อมูลเชิงลึกให้ได้มากที่สุดจะกระทำไม่ได้เต็มความสามารถ เนื่องจากความละเอียดในการเก็บข้อมูลและนำเสนอข้อมูลในบางส่วนอาจมีผลกระทบทางวัฒนธรรมที่แตกต่างในจารีตประเพณี ซึ่งผู้ทำการวิจัยยึดหลักปฏิบัติเป็นประเด็นที่สำคัญมากอย่างหนึ่ง การนำเสนอข้อมูลจะเสนอข้อมูลในลักษณะเป็นกลางไม่มีผลกระทบในเรื่องใดๆ ทั้งสิ้น หากผู้มีความประสงค์จะทำการวิจัยต่อยอดจากเรื่องนี้ผู้ทำการวิจัยยินดีสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง

2. การวิจัยครั้งนี้ผู้ทำการวิจัยได้ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่จากการสังเกตผลงานการจักสานทุกประเภท กระบวนการจักสานทุกขั้นตอน การสัมภาษณ์เก็บข้อมูลในทุกๆ ประเด็น เช่น ประเด็นการตั้งถิ่นฐาน ประเด็นในการดำรงชีพ ประเด็นทางจารีตประเพณีวัฒนธรรม ประเด็นการตลาดที่เกี่ยวข้องกับผลิตภัณฑ์การจักสาน ประเด็นในการสืบทอดวัฒนธรรมการจักสานกับคนรุ่นใหม่ การอนุรักษ์เครื่องจักสานให้คงอยู่ยืนนานเคียงคู่กับท้องถิ่นผู้ผลิต การเผยแพร่เป็นการเรียนการสอนหลักสูตรท้องถิ่น และอีกในหลายๆ ประเด็น เนื่องจากบางประเด็นเป็นข้อมูลเชิงลึกหากข้อมูลไม่สมบูรณ์ จึงใคร่ฝากประเด็นที่ควรเพิ่มเติมให้กับผู้ที่จะทำการวิจัยต่อไปนำไปต่อยอดเพิ่มเติมข้อมูลให้สมบูรณ์ครบทุกองค์บริบทด้วย

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม. (2531). *ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยที่ควรอนุรักษ์ประเภทจักสาน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม*. กรุงเทพฯ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. กรมวิชาการ. (2540). *พจนานุกรมศัพท์และเทคนิคทางศิลปะ*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา.
- จังหวัดสุพรรณบุรี. (2542). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสุพรรณบุรี*. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.
- จำปา สุขสำราญ ผู้ให้สัมภาษณ์ นรินทร์ รักนุ้ย เป็นผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 172 หมู่ที่ 3 ตำบลบางปลาหม้า เมื่อ 2545.
- จำลอง นกทา, ผู้ให้สัมภาษณ์ นรินทร์ รักนุ้ย เป็นผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 219 หมู่ 12 ตำบลบางปลาหม้าเมื่อปี 2544 และ 2545.
- น. ณ ปากน้ำ. (2530). *พจนานุกรมศิลป์ ฉบับปรับปรุงใหม่*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- นวลลออ ทินานนท์. (2544). *รายงานการวิจัย การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในจังหวัดนครนายก*. กรุงเทพฯ : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.
- _____. (2543). *ศิลปะพื้นบ้านไทย*. กรุงเทพฯ : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิกร นุชเจริญผล. (2525). *ลายสาน*. กรุงเทพฯ.
- ปิ่น เป็นใจช่วย ผู้ให้สัมภาษณ์ นรินทร์ รักนุ้ย เป็นผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 3 ตำบลบางปลาหม้า เมื่อปี 2544 และ 2545.
- ปุ่น ขาดทอง ผู้ให้สัมภาษณ์ นรินทร์ รักนุ้ย เป็นผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 3 ตำบลบางปลาหม้า เมื่อปี 2544 และ 2545.
- ปุย คุณคะมุด ผู้ให้สัมภาษณ์ นรินทร์ รักนุ้ย เป็นผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 3 ตำบลบางปลาหม้า เมื่อปี 2545.
- มโน พิสุทธิรัตนานนท์. (2539). *เอกสารประกอบการสอน วิชาศิลปะพื้นบ้าน*. มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.
- _____. (2533). *โครงการพัฒนา เครื่องจักสานไม้ไผ่*.

รณชัย มวลเสียงใส, ผู้ให้สัมภาษณ์ นรินทร์ รักนุ้ย เป็นผู้สัมภาษณ์ที่สำนักงานการประถมศึกษา
อำเภอบางปลาม้า เมื่อปี 2544.

รัตนะ อุทัยผล. หัตถกรรมประจำถิ่น : เอกสารการศึกษานับที่ 225 ภาคพัฒนาตำราและเอกสาร
วิชาการ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.

วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ. (2537). *รวมบทความวิชาการศิลปะระหว่างปี 2532 - 2537*. กรุงเทพฯ :
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.

_____. (2541). *ศิลปะพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ.

วัฒน์ จุฑะวิภาต. (2545). *ศิลปะพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิลปประภา.

วาณี เอี่ยมศรีทอง และคณะ. (2542). *ตุ่ง : ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพ*. เชียงใหม่ :
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2532). *เครื่องจักสานในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

_____. (2536). *มรดกพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.

_____. (2521). *ศิลปะชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปาณยา.

สนไชย ฤทธิโชติ. (2539). *เครื่องมือไม้-หวาย*. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์.

สำนักงานทะเบียนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี. (2544). *รายงานข้อมูลทั่วไปและสภาพ
ปัญหาของตำบลบางปลาม้า*. สุพรรณบุรี : อัดสำเนา.

แสงจันทร์ ชาทิทอง ผู้ให้สัมภาษณ์ นรินทร์ รักนุ้ย เป็นผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ที่ 3 ตำบล
บางปลาม้าเมื่อ ปี 2544.

สุรินทร์ นิลเลิศ ผู้ให้สัมภาษณ์ นรินทร์ รักนุ้ย เป็นผู้สัมภาษณ์ที่พิพิธภัณฑ์เครื่องจักสานบ้าน
บางเจ้าฉ่าเมื่อปี 2545.

หมัด เขตตระวงศ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ นรินทร์ รักนุ้ย เป็นผู้สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 151 หมู่ที่ 3 ตำบล
บางปลาม้าเมื่อ ปี 2544 และ 2545.

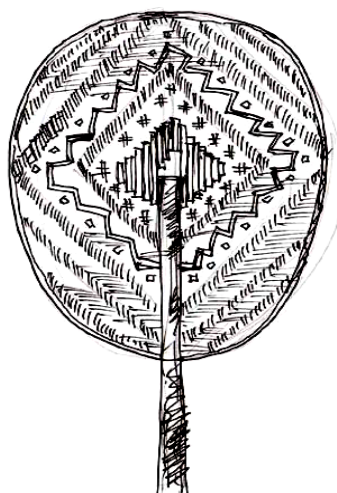
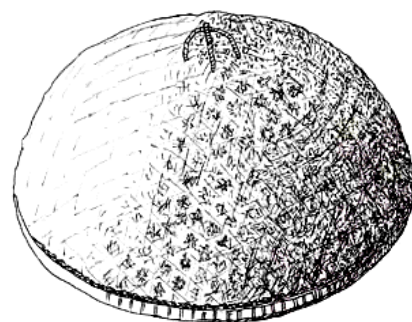
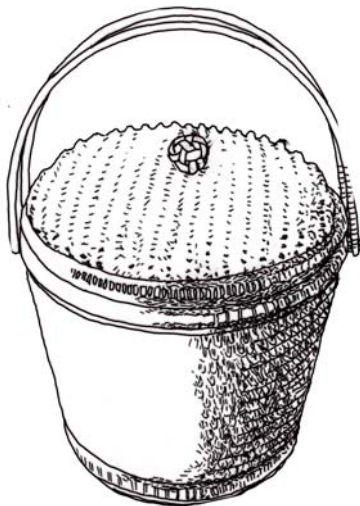
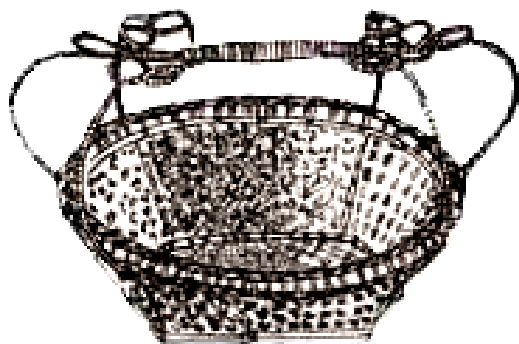
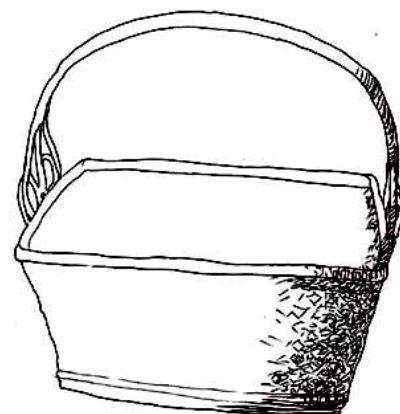
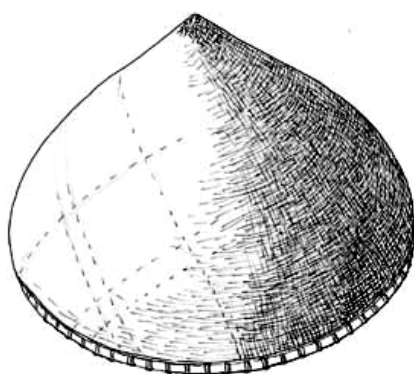
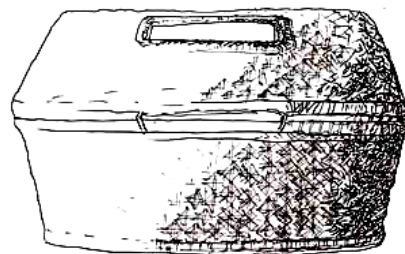
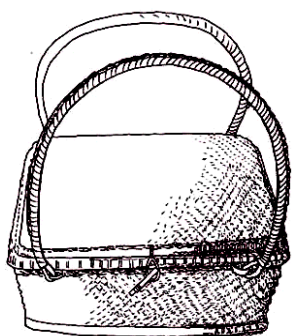
ภาคผนวก

ข้อมูลบุคคล

สมาชิกจักษุสถานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี ตำบลบางปลาหมอ อำเภอบางปลาหมอ จังหวัดสุพรรณบุรี

1.นางปิ่น เป็นใจช่วย	อายุ 71 ปี	ประธานกลุ่ม
2.นางปิ่น ชาทิทอง	อายุ 66 ปี	รองประธานกลุ่ม
3.นายแสงจันทร์ ชาทิทอง	อายุ 73 ปี	
4. นายมงคล ชาวเชียงขวาง	อายุ 69 ปี	
5. นางป๋วย คุณคะมุด	อายุ 69 ปี	
6. นางหมีด เขตตระวงส์	อายุ 66 ปี	
7.นางฟองจันทร์ เขตตะวงส์	อายุ 64 ปี	
8.นางเพียร ถาวร	อายุ 67 ปี	
9. นางสายบัว เดือนฉาย	อายุ 67 ปี	
10.นางบุษบา ไสภณพัคตร์	อายุ 70 ปี	
11.น.ส.สำราญ กากี	อายุ 55 ปี	
12.นางเจียม เกิดสมนึก	อายุ 66 ปี	
13.นางบุญยืน ดวงแก้ว	อายุ 50 ปี	
14.นางดารุณี วงษ์จันทร์	อายุ 45 ปี	
15. น.ส.วงศ์เดือน มุลละวงษ์	อายุ 43 ปี	
16.นางบุปผา แสนปัญญา	อายุ 43 ปี	
17.นางจำปา สุขสำราญ	อายุ 42 ปี	
18.นางไพจิตร วิมล	อายุ 61 ปี	
19.นายศักดิ์ดา ช้องกุล	อายุ 27 ปี	
20.นายทองจันทร์ พันธุ์ศรี	อายุ 63 ปี	
21.นายทวี ชาวเชียงขวาง	อายุ 58 ปี	
22.นางลัดดา ฤทธิกันโต	อายุ 47 ปี	
23.นายบุญธรรม อัยศรีคุณ	อายุ 63 ปี	
24.นางบุญธรรม หมื่นชนะ	อายุ 63 ปี	
25.นายวีระ เกิดจันทร์ท่า	อายุ 55 ปี	
26.น.ส.วชิรญา ชาทิทอง	อายุ 18 ปี	
27.น.ส. แก้วตา อวนมินทร์	อายุ 18 ปี	
28.น.ส.วิราวัลย์ ไสมีร์	อายุ 18 ปี	

ภาพลายเส้นเครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี

ภาพผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานกลุ่มบ้านโพธิ์ศรี

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายณรินทร์ รักนุ้ย
เกิดวันที่	8 กุมภาพันธ์ 2505
สถานที่เกิด	ตำบลโคกทราย อำเภอปากพะยูน จังหวัดพัทลุง
สถานที่อยู่ในปัจจุบัน	74 หมู่ 6 ตำบลมดแดง อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	ข้าราชการครู ตำแหน่ง ครู , ค.ศ. 2
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	โรงเรียนวัดหัวโพธิ์ ตำบลหัวโพธิ์ อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ.2515	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านโคกทราย
พ.ศ.2517	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนถนนวิเชียรชม
พ.ศ.2522	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จากโรงเรียนมหาวชิราวุธ
พ.ศ.2526	ค.บ. (ศิลปศึกษา) จากวิทยาลัยครูสงขลา
พ.ศ.2549	กศ.ม.(ศิลปศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร